

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

Aile Özel Sayısı Cilt-1 Haziran 2025

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Uğur KORKMAZ

Bilimsel Yayın Koordinatörü

Dr. Emre TÖRE

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Aslı ÇOŞKUN

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@aile.gov.tr
web: <http://dergipark.gov.tr/spcd>

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Enes ÇAĞATAY

Yapım

Sözcü Yayıncılık Bilişim ORG. İNŞ. İTH. İHR. LTD. ŞTİ
Zübeyde Hanım Mh. 628 Sk. No:26/47 Tel/Faks: 0 312 384 32 09 İskitler/ANKARA

Baskı Adedi

500

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOBIAD Index tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

Aile Özel Sayısı Cilt-1 Haziran 2025

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Leyla Zeynep ÇAMLI

Betül TEKBAŞ HELVACI

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Fatih ALTUN * Bandırma Onyedİ Eylöl Üniversitesi

Doç. Dr. Esma ATASOY *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. İshak AYDEMİR * Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Veysel BOZKURT * İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Nergis DAMA *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Zekiye DEMİR *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Ercüment ERSANLI * Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Melih ERZEN * Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Figen GÜRSOY * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Oya HAZER * Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Hicran Özlem İLGİN * Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Azize Aslıhan NİŞANCI * Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Hayrunnisa ÖZDEMİR * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi

Dr. Emre TÖRE * Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Prof. Dr. Hakan TÜRKÇAPAR * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Dr. Dikmen YAKALI * İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Prof. Dr. Sutay YAVUZ * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Doç. Dr. Sadettin Burak AÇIKEL * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ * Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Emine AKYÜZ * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Neslihan AVCI * Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Didem AYDOĞAN * Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Prof. Dr. Şaziye Senem BAŞGÜL * Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Prof. Dr. Hüsamettin ÇETİN * Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. Halide Nur ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN * Polis Akademisi

Doç. Dr. Zahide ERDOĞAN *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Şerif ESENDEMİR *Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR *Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Ergün HASGÜL *Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Prof. Dr. Aliye MAVİLİ *Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Şebnem ÖZDEMİR *İstinye Üniversitesi

Prof. Dr. Ziynet Seldağ Güneş PESCHKE *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Müge ŞEN *Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Zeynep TURHAN *Bartın Üniversitesi

Prof. Dr. Zehra UÇANOK *Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Berfin VARIŞLI *Maltepe Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Leyla Zeynep ÇAMLI

Betül TEKBAŞ HELVACI

e-posta:spcdergisi@aile.gov.tr

Kıymetli Okurlarımız,

Küreselleşme olgusu, kitle iletişim araçları ve internet teknolojilerinin yaygınlaşması, dijitalleşme ve bireyselleşme ile birlikte sosyal bağların giderek zayıflaması günümüz toplumlarının karşılaştığı en önemli sorunların başında gelmektedir. Sosyal bağlar toplumsal yapıyı ayakta tutan en önemli unsurlardan biridir. Toplumsal dayanışmanın, kültürel sürekliliğin, değer aktarımının sağlanmasında önemli bir işlev görürler. Sosyal bağların tesis edildiği ilk yer olan aile kurumu bireyin doğumundan itibaren ihtiyaç duyduğu güven, bağlılık, aidiyet, takdir, sevgi, şefkat gibi değerleri edindiği en temel birimdir. Aile içinde bu sosyal ve duygusal desteği almak bireyin ileriki yaşam örüntüsündeki varlığını sağlıklı idame ettirmesinin de en temel koşuludur. Diğer yandan aile, sosyalleşme sürecinin başladığı ilk yer olarak bireyin içinde bulunduğu toplumun gelenek, norm, değer sistemi gibi yapıları da tanınmasına imkân tanır. Sağlam ve sağlıklı bir aile yapısı, huzurlu bireyler ve güçlü bir toplumun anahtarıdır. Bugün, aile yapısını korumak ve güçlendirmek toplumun da refahı için en önemli sorumluluklardandır.

On İkinci Kalkınma Planında, “Kadın ve erkeğin evlilik bağıyla kurulan, milli ve manevi değerlerin taşıyıcısı olan ailenin her türlü zararlı eğilimden korunması, sağlıklı nesillerin yetişmesi, dinamik nüfus yapısının ve kalkınmanın istikrarlı bir biçimde sürdürülmesini teminen aile kurumunun güçlendirilmesi” temel amaç olarak belirlenmiştir. 2024 yılı Mayıs ayında açıklanan Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) ile küresel riskler ve demografik dönüşüm, sosyal refah, aile odaklı sosyal hizmetler, dijitalleşme, çevre ve afetler olmak üzere 5 ana tema çerçevesinde stratejik hedefler belirlenmiştir.

2025 yılı Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın tensipleri ile “Aile Yılı” ilan edilmiştir.

Bu çerçevede Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi olarak 2025 yılında “Aile” ve “Koruyucu Aile” temalı, kavramın tüm yönleriyle ele alındığı Aile Özel Sayısını yayımlamaya karar verdik. Bu özel sayıda; kuşaklar arası iletişim, kültürel değerlerin aktarımı, aile bağlarının önemi, aile

yapısının ve aile politikalarının toplumsal, kültürel ve psikolojik boyutları üzerinde yapılan güncel araştırmalara yer verilmektedir.

İki cilt halinde hazırlanan Aile Özel Sayısı'nın ilk cildi aile odaklı çalışmalara, ikinci cildi de koruyucu aile temalı çalışmalara ayrılmıştır. Bakanlığımız hizmetlerinden olan Koruyucu Aile Hizmeti, koruyucu aile sürecini daha iyi anlamak ve toplumda farkındalık yaratmak amacıyla akademinin uzman görüş ve katkılarının sayımızda yer almasını önemsiyoruz. Bu nedenle Özel Sayımızın bir cildini de "Koruyucu Aile" başlığına ayırıyoruz.

Aile Özel Sayısı'na gösterilen yoğun ilgi, bizleri oldukça sevindiren bir gelişme oldu. Bu özel sayıya gönderilen çalışmaları titiz bir inceleme aşamasından sonra hakem değerlendirme sürecine aldık. Alanın uzman akademisyenleri tarafından gelen geribildirimlerle yetkinleşen çalışmalara bu özel sayıda yer vermenin heyecanını taşıyoruz. Bu çalışmaların konuları aile destek sistemlerinden özel gereksinimli çocuğu olan ailelere, değişen ebeveynlik becerilerinden kuşaklararası iletişimin dönüşümüne, 9 Şubat depremlerinin yarattığı etkilerden yaşlı bireylerin sosyal bağlarına değin geniş bir yelpazede toplumsal değişim dinamiklerinin aile kurumuna olan etkisini güncelde yansıtan çalışmalar olarak öne çıkmaktadır.

Diğer yandan koruyucu aile çalışmalarına bakıldığında konuların Osmanlı'dan Cumhuriyete kimsesiz çocuklara sunulan bakım desteklerinden uluslararası evlat edinme hizmetlerine, koruyucu aile sisteminin uluslararasılaşmasından koruyucu aile olma motivasyonlarına, çocuk hakları bağlamında koruyucu aile sisteminden dijital ebeveynlik olgusuna değin bir dizi konuyu ihtiva ettiği görülmektedir.

2025 senesinin Aile Yılı ilan edilmesi ile Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi olarak hazırladığımız Aile Özel Sayısı'nda yer alan bu çalışmaları, başta ailenin korunması, güçlendirilmesi ve gelecek nesillere sağlıklı aktarımı olmak üzere, politika yapıcılara, sahadaki uygulayıcılara, alana ve alanyazına yapacağı katkılar açısından önemsedığımızı belirtmek istiyoruz.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

Editör

İÇİNDEKİLER

Dezavantajlı Ailelerin Sosyal Entegrasyonlarının Sağlanmasında Aile Destek Merkezlerinin Rolü The Role of Family Support Centers in Ensuring The Social Integration of Disadvantaged Families	11
<i>Mesut KARAMAN, Celal İNCE</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Changing Social Supports of Families with Special Needs Children Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ailelerin Değişen Sosyal Destekleri	49
<i>Deniz Ayşegül SÖĞÜT</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Değişen Kimlikler Çağında Aile Dostu İstihdam Politikaları ve Post Modern Ebeveynlik Family-Friendly Employment Policies and Post-Modern Parenting in an Age of Changing Identities.....	71
<i>Özgür SAĞLAM</i> <i>Derleme</i>	
Ergenlerin Aile İçi İlişkileri İle Aile Bütünlüğü Arasındaki İlişkiler Relationships Between Adolescents' Family Relationships and Family Unity	99
<i>Merve Perihan KARS, Adem PEKER</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Akıllı Yaşlı Bakım Uygulamalarının Aile Dinamikleri Üzerindeki Etkisi The Impact of Smart Elderly Care Applications on Family Dynamics	131
<i>Muhammed Miraç ASLAN</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Kadın Akademisyenlerin Ebeveynlik Algısı ve Akademik Kariyerleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Fırat Üniversitesi Örneği Tomorrow's Parents: The Experiences of Families Waiting During The Adoption Process	153
<i>Damla TOPÇU, Hatice PEKİNCE</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Yarının Ebeveynleri: Evlat Edinme Sırasında Bekleyen Ailelerin Deneyimleri Tomorrow's Parents: The Experiences of Families Waiting During The Adoption Process	187
<i>Serpil ERDUGAN ACARTÜRK, Yasemin ÖZKAN</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Aşiret Aile Yapısının Değişiminde Çalışan Kadının Rolü: Doğubayazıt Örneği The Role of Working Women in The Change of Family Structure:The Case of Doğubayazıt... 223	
<i>Melek YELBOĞA</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	

Çözüm Odaklı Ailelerle Sosyal Hizmet Müdahalesinin Evli Çiftlerin Psikolojik İyi Oluş ve Aile Yaşam Doyumu Düzeyleri Üzerindeki Etkisi
The Effect of Social Work Intervention with Solution-Focused Families on Psychological Well-Being and Family Life Satisfaction Levels of Married Couples..... 249

Taner ALGAN, Emine ÖZMETE

Araştırma Makalesi

Ailede Kuşaklar Arası İletişimin Dönüşümü: Türkiye Örneğinde Kamu Politikalarının Uluslararası Modellerle Karşılaştırmalı Bir Analizi
The Transformation of Intergenerational Communication in Family: A Comparative Analysis of Public Policies in The Case of Türkiye with International Models..... 289

Mehmet Seyda OZAN

Araştırma Makalesi

Afetlerde Yaşlı Bireyler İçin Aile Bağlarının Rolü Üzerine Bir Değerlendirme: 6 Şubat Depremleri Örneği
An Evaluation on The Role of Family Ties for Elderly Individuals in Disasters: The Example of The February 6 Earthquakes..... 331

Şerif ESENDEMİR, Olgun GÜNDÜZ

Araştırma Makalesi

DEZAVANTAJLI AİLELERİN SOSYAL ENTEGRASYONLARININ SAĞLANMASINDA AİLE DESTEK MERKEZLERİNİN ROLÜ*

Mesut KARAMAN¹

Celal İNCE²

Öz

Bu çalışmada, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) bünyesinde faaliyet gösteren Aile Destek Merkezleri'nin (ADEM), dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyon süreçlerindeki rolü sosyolojik bir perspektiften incelenmiştir. ADEM'ler, özellikle dezavantajlı kadınlara yönelik koruyucu ve önleyici eğitimlerin sağlandığı birimler olarak öne çıkmaktadır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemi ve bu yöntemin veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Bitlis ilinin Tatvan ilçesinde faaliyet gösteren ADEM'lerde eğitim alan kursiyerler ile bu merkezlerde görev yapan koordinatörler ve eğiticiler oluşturmuştur. Örneklem, bu evrenden seçilen 27 katılımcıdan meydana gelmiştir. Araştırma bulgularına göre, kursiyerlerin ADEM'leri mesleki beceriler edinerek ekonomik kazanç sağlama, günlük rutinlerden sıyrılma ve yeni bir sosyal çevre edinme amacıyla tercih ettiği görülmüştür. Ayrıca, ADEM'lerde dezavantajlı kadınların yalnızca mesleki beceriler değil, aynı zamanda temel yaşam becerileri kazanmalarına yönelik eğitimlerin de verildiği tespit edilmiştir. ADEM'lerde dezavantajlı kadınların psikolojik olarak rahatlayabilecekleri ve sosyalleşebilecekleri alanların oluşturulduğu belirlenmiştir. Katılımcı kadınların ADEM bünyesinde yürütülen faaliyetlere katılımı sayesinde sosyal entegrasyon süreçlerine olumlu katkıda bulunduğu ve bu yönde bir tutum sergilediği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile destek merkezi, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı, sosyal içerme, kadın çalışmaları, aile sosyolojisi.

*Bu makale "Dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonlarının sağlanmasında ADEM'lerin rolü: Bitlis ili Tatvan ilçesi örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: m.karaman13@hotmail.com, ORCID: 0009-0003-2962-4407

² Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: celalince548@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6081-4100

KARAMAN M., İNCE C., (2025). Dezavantajlı Ailelerin Sosyal Entegrasyonlarının Sağlanmasında Aile Destek Merkezlerinin Rolü. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-1), 11-48. DOI:10.21560/spcd.vi. 1529433

THE ROLE OF FAMILY SUPPORT CENTERS IN ENSURING THE SOCIAL INTEGRATION OF DISADVANTAGED FAMILIES

Abstract

This study examines the role of Family Support Centers (ADEM), operating under the Social Assistance and Solidarity Foundation (SYDV), in the social integration processes of disadvantaged families from a sociological perspective. ADEM centers are highlighted as units that primarily provide protective and preventive training for disadvantaged women. The research employs a qualitative methodology, utilizing the semi-structured interview technique as a data collection method. The study population consists of trainees attending ADEM centers in the Tatvan district of Bitlis province, as well as coordinators and instructors working at these centers. The sample comprises 27 participants selected from this population. According to the findings, trainees prefer ADEM centers to acquire professional skills, achieve economic gains, break out of monotony, and meet new social circles. Furthermore, it was identified that ADEM centers provide training not only in professional skills but also in basic life skills for disadvantaged women. It was also determined that ADEM centers create spaces where disadvantaged women can relieve psychological stress and socialize. The participation of women in activities organized within ADEM was observed to contribute positively to their social integration processes, reflecting an overall inclination towards integration.

Key Words: *Family support center, social assistance and solidarity foundation, social inclusion, women's studies, family sociology.*

GİRİŞ

Aile, bir toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına ilişkin önemli ipuçları sunan en küçük sosyal birimdir. Doğumdan itibaren bireyin hayatına yön veren aile, kişilik gelişimi, aidiyet duygusu, dil, din ve kültürel değerlerin kazanıldığı bir ortamdır (Akhmedov, 2021; Ebrahim, 1982, s. 67). Bu bağlamda, aile kurumu sadece birey üzerinde değil, toplumun genel yapısı üzerinde de belirleyici bir etkiye sahiptir ve birçok işlevi yerine getirmektedir. Ancak günümüzde aile ve toplum yapısındaki karşılıklı hızlı dönüşümün ortaya çıkardığı sorunlar dikkatleri üzerine çekmektedir. Ekonomik zorluklar, boşanma oranlarının artışı, aile içi iletişimsizlik, bireyin sosyal izolasyonu bu sorunların başında gelmektedir (Neppel et al., 2016; Banovcinova ve Levicka, 2015; Burstein, 2007). Bu sorunlu aile yapısı hem bireye hem topluma zarar vermektedir. Bu sorunları azaltmak için birçok ülkede aile kurumuna yönelik birtakım sosyal politikalar hayata geçirilmektedir. Şüphesiz aile kurumunu desteklemek için hayata geçirilen sosyal politika uygulamalarından biri de Aile Destek Merkezleri'dir. Uygulama biçimi farklılaşsa da birçok ülkede aile merkezli politikalar ve Aile Destek Merkezleri, ailelerin karşılaştığı zorluklara daha etkin bir şekilde yanıt vermek ve toplumsal refahı artırmak amacıyla hayata geçirilmektedir. Bu merkezler, aile içindeki bireylerin psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlarına yönelik çeşitli hizmetler sunmaktadır (Mercer et al., 2020; Berger and Font, 2015; Wells and Bergnehr, 2014; Lee et al., 2012; Thévenon, 2011; Park, 2008).

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye' de de ailelerin karşılaştığı sorunları azaltmak ve yoksul ailelerin topluma entegrasyonunu sağlamak üzere aile merkezli politikalar geliştirilmektedir (Çoban ve Özbesler, 2009). Bu politikaların odağında dezavantajlı aileler önemli yer edinmektedir. Ekonomik nedenler ya da coğrafi konumları itibarıyla toplumsal yaşama uzak kalan ve sosyal hizmetlerden yeterince yararlanamayan aile bireyleri, dezavantajlı olarak değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın hedef kitlesini oluşturan Tatvan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan (SYDV) elde edilen bilgilere göre, 2024 yılı itibarıyla yaklaşık 8.000 aile sosyal yardım programlarına bağlı olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Dolayısıyla yoksulluk aile içindeki diğer sorunlara da kaynaklık etmektedir (Banovcinova and Levicka, 2015). 2023 yılı verilerine göre Tatvan nüfusunun 102.036 olduğu dikkate alındığında,

yardım alan ailelerin toplumsal yapı içinde önemli bir kesimi oluşturduğu görülmektedir. Bu ailelerin sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetlere kendi olanaklarıyla katılım sağlamakta zorlandıkları tespit edilmiştir. Dezavantajlı ailelerin yaşadığı zorlukları en aza indirmek ve bu ailelere sosyokültürel alanlar sunmak, sosyal devlet anlayışının bir gereğidir. Türkiye’de uygulanan sosyal politikalar kapsamında, bireyden başlayarak aile yapısını güçlendirmek, bu yapı üzerinden toplumsal entegrasyonu sağlamak ve koruyucu önleyici hizmetler sunmak amacıyla birçok uygulama hayata geçirilmekte ve ADEM projesi de bu uygulamalardan birini oluşturmaktadır (Özpolat, 2022, Karataş ve Acar, 2021; T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2019; Çoban ve Özbesler, 2009).

Aile desteği, ilk bakışta basit bir kavram gibi görünse de, bu kavram üzerine inşa edilen hizmet modeli karmaşık süreçler barındırmaktadır. Aile desteği, genel olarak aile bireylerinin, çiftlerin ya da tüm ailenin merkezde yer aldığı ve belirli uygulama modelleri ile tekniklerin kullanıldığı bir hedef olarak değerlendirilmektedir (Walker and Akister, 2004). ADEM’ler, özellikle dezavantajlı kadınlar ve genç kızların toplumsal entegrasyonlarını sağlamak amacıyla kurulmuş, koruyucu ve önleyici eğitimlerin verildiği merkezlerdir. Projenin uygulanmasına öncelikli olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde başlanmış olup, 2023 yılı ocak ayı itibarıyla ülke geneline yaygınlaştırılmıştır. ADEM’ler, SYDV bünyesinde, 3294 Sayılı Kanun kapsamında faaliyet göstermekte ve hedef kitlesini sosyal yardım faydalanıcıları oluşturmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1986).

Sosyal yardım faydalanıcıları, sosyoekonomik açıdan toplumun dezavantajlı kesimini temsil etmektedir. ADEM faydalanıcılarının tespitinde SYDV’nin bütünlük sosyal yardım bilgi sistemi kullanılmaktadır. Literatür taramaları, ADEM’lere ve benzeri sosyal politika uygulamalarına yönelik çalışmaların oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir (Babat, 2021). Tatvan ilçesindeki dezavantajlı kesimlerin sosyal entegrasyonu ve ADEM’lere yönelik çalışma eksikliği, bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Aile desteği hizmetlerinin hedef kitlesini genellikle dezavantajlı grupların oluşturduğu değerlendirilmektedir (Walker and Akister, 2004). Bu doğrultuda, Bitlis ili Tatvan ilçesi özelinde ADEM’lerin ilçede yaşayan dezavantajlı ailelerin sosyal

entegrasyon süreçlerine katkısını incelemek, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışma, esas olarak şu soru etrafında şekillenmektedir: ADEM'ler, Tatvan ilçesindeki dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonunda nasıl bir rol üstlenmektedir?

Aile Kurumu, Sosyal Eşitsizlik ve Dezavantajlı Aile

Aile, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan, tarihsel süreç içerisinde çeşitli değişimlere uğramış, toplumsallaşma sürecinde önemli işlevler üstlenmiş ve toplumun en küçük yapı taşı olarak görülen temel bir toplumsal kurumdur. Aile, bireyin doğduğu, ilk eğitimini aldığı ve ahlaki şekillenmenin başladığı bir örgütlenme biçimi olarak öne çıkmaktadır. Birey için aile ne kadar önemli ise toplum için de aile aynı derecede önem arz etmektedir. Çok yönlü bir yapıya sahip olan aile, başlangıçta ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel anlamda toplumsal işlevlere sahipken, zaman içerisinde bu işlevlerde değişiklikler meydana gelmiş ve neslin devamını sağlayan bir kuruma dönüşmüştür (Akhmedov, 2021; Canatan, 2016; Ebrahim, 1982).

Küreselleşme ve teknoloji çağında, geleneksel aile yapısının dönüşüme uğradığı görülmektedir. Medya, moda kültürü, reklam sektörü ve teknolojik gelişmeler, günümüz aile yapısının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Çoban ve Özbesler, 2009, s. 32). Bazı toplumlarda dini hassasiyetleri yüksek, aile bağlarının güçlü olduğu kültürel bir yapı ön plandayken, küresel güçlerin etkisi altındaki toplumlarda düzensiz ve parçalanmış bir aile modeli teşvik edilmektedir. Kapitalizmin devamlılığı için tüketim kültürünün desteklenmesi, aile yapısını da tüketim odaklı bir anlayışa yönlendirmektedir. Bu durum, eşler arasındaki uyumu zedeleyerek bireylerin daha uygun gördükleri farklı ilişkilere yönelmelerine yol açmaktadır (Arabacı, 2008, s. 61). Popüler kültür ve modernite, geleneksel aile yapısını değiştirerek yeni bir aile düzeni oluşturma hedefi güderken bireyselleşmenin artmasına da neden olmaktadır.

Toplumsal eşitsizlik, tarih boyunca varlığını sürdüren önemli bir sosyal sorundur. Küreselleşen dünyada çıkar temelli siyaset, hızlı toplumsal değişim gibi faktörler bu eşitsizliği derinleştirmektedir. Sosyologlar, toplumsal eşitsizliği farklı yaklaşımlarla değerlendirmiştir. İşlevselci yaklaşıma göre, eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma toplumun devamlılığına katkı sunarken,

Marksist yaklaşımlar eşitsizlik ve tabakalaşmaya karşı bütüncül ve eleştirel bir tutum sergilemiştir (Dönmezler, 1990, s. 307-308).

Toplumsal eşitsizliklerin, dezavantajlı grupların ortaya çıkmasına neden olduğu açıktır. Dezavantajlılık genellikle yoksulluk ve sosyal yardım kavramlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Cinsiyet, engellilik durumu, toplumsal statü, dini yapı, ekonomik durum ve etnik köken gibi unsurlar, dezavantajlılık durumunun oluşumunda etkili faktörler arasında yer almaktadır (Elmas, 2018, s. 945-953). Bu durum, ülkelerin sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel yapılarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Hane içinde yaşlı, engelli, boşanmış ya da eşi vefat etmiş bireylerin bulunması, haneleri dezavantajlı bir konuma itebilmektedir. Ayrıca, bu tür hanelerde yoksulluk da söz konusuysa dezavantajlılık daha belirgin hâle gelmektedir. Çalışabilir durumda olan aile bireylerinin, hane içindeki yaşlı ya da engelli bireylere bakmak zorunda kalması, bu bireylerin istihdama katılma şansını azaltmaktadır (Li ve Dalaker, 2022; Hosseinpoor et al., 2016).

Etnik köken, din, engellilik, toplumsal statü ve yoksulluk gibi unsurlar, aile yapılarında farklılıklar yaratabilmektedir. Dezavantajlı aileler olarak tanımlanan bu grupların, devlet ve özel sektör tarafından sunulan sağlık, eğitim, istihdam, sosyal destek ve diğer kamu hizmetlerine erişimde güçlük yaşamaktadır (Stiehm, 2000). Bazı aileler dezavantajlılık durumunu kabullenirken, diğerleri refah seviyelerini yükseltmek için çaba harcamakta ve süreç içerisinde bu durumu değiştirebilmektedir. Ailelerin, devlet tarafından uygulanacak sosyal politikalar aracılığıyla desteklenmesi, bu dönüşüm sürecini hızlandırabilecek önemli bir etkidir (Muennig, 2023; Shahidi et al., 2019).

Sosyal Devlet ve Sosyal Politika

Sosyal devlet, müdahaleci, düzenleyici, girişimci ve bireysel hak ve özgürlüklere saygılı bir anlayışı benimseyen bir devlet modelidir (Aktan, 1995, s. 73-74). Bireylerin sosyal refah politikalarına dâhil edilmesi, vatandaşlık hakları kapsamındadır. Sosyal devlet ilkesi; birlik ve beraberliğin sağlanması, bireylerin ekonomik haklarının, bireysel özgürlüklerinin teminat altına alınması ve eşitlik ile adalet kavramlarının hayata geçirilmesi gibi hedeflerle doğrudan ilişkilidir (Sallan Gül, 2004, s. 147-148). Sosyal devlette, kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması suretiyle toplumun

gelir düzeyinde adaletin sağlanması ve zengin ile yoksul arasındaki dengenin korunması esastır. Ancak bu anlayış, yoksul, güçsüz, düşkün ve bakıma muhtaç bireylerin korunması sorumluluğunu da sosyal devlete yüklemektedir (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 45). Sosyal devletin bir diğer önceliği ise yaşlılar, engelliler, çocuklar ve çeşitli nedenlerle dönemsel olarak yoksulluk yaşayan bireyler için düzenleyici ve koruyucu politikalar geliştirmektir. Sosyal devlet anlayışının hayata geçirilmesi, toplumsal barış, güven ortamı ve sosyal entegrasyonun sağlanmasına önemli katkılar sunmaktadır (Burchi et al., 2022; Lloyd and Hannikainen, 2022; Schjødt, 2021) Sosyal politikalar, bireylerin sosyal vatandaşlık haklarına erişimini mümkün kılmak açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, vatandaşlık haklarının hayata geçirilmesi sosyal politikalardan yararlanmayı gerekli kılmaktadır (Şenkal, 2005, s. 228). Sosyal politikaların temel bileşenlerinden biri olan sosyal hizmet, toplumun dezavantajlı kesimlerini sosyal ve ekonomik açıdan destekleyerek bu kesimlerin sosyal yaşama aktif bir şekilde katılmalarını amaçlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından benimsenen yeni sosyal politika anlayışı, toplumdaki dezavantajlı gruplara yalnızca sosyal yardım sağlamakla yetinmeyip, aynı zamanda sosyal hizmet sunmayı da hedeflemektedir. ADEM'ler, dezavantajlı kesimlere yönelik sosyal hizmet politikalarının uygulanabilir bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Dezavantajlı kadınlar ve genç kızlar için meslek edindirme kursları düzenlenmesinin yanı sıra, koruyucu ve önleyici eğitim programları ile seminerler de düzenlenmekte ve bu faaliyetler, bireylerin sosyal yaşama katılımı, vatandaşlık haklarının etkin kullanımı ve kamusal hizmetlere erişim konularında rehberlik etmektedir. Walker and Akister (2004), aile destek merkezlerinin yalnızca kriz durumlarında değil, önleyici müdahalelerde de etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Günümüzde değişim ve dönüşümün ekonomi, siyaset ve sosyal alanlar başta olmak üzere her alanda hız kazandığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, sosyal hakların daha geniş bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. Sosyal haklar, sosyal adaletin tesis edilmesi, toplumsal eşitliğin sağlanması ve dezavantajlı kesimlerin yaşam standartlarının yükseltilmesi amacıyla düzenlenmiş haklardır (Tanör, 1978, s. 92). Modern anlamda insan hakları, 'bireysel özgürlükler ve siyasal haklar', 'sosyal ve ekonomik haklar' ve 'yeni insan hakları' olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir (Sur, 1993, s.

40). İnsan haklarının bütüncül yapısını vurgulayan modern düzenlemeler, bu hakların birbiriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. 1993 yılında Viyana’da düzenlenen İnsan Hakları Dünya Konferansı’nda kabul edilen Viyana Bildirgesi’nde, yoksulluk ve sosyal izolasyonun sosyal haklardan yararlanmayı engellediği ve insan onurunu zedelediği ifade edilmiştir (Gülmez, 2009, s. 9). Bu doğrultuda, yoksullukla mücadele etmek ve sosyal izolasyonu en aza indirmek, sosyal politikaların temel hedeflerinden biri hâline gelmiştir. Yoksul bireylere mesleki beceriler kazandırarak onların kendi kendilerine yeter hâle gelmelerini sağlamak ve temel sosyal yardım ihtiyaçlarını karşılamak, yoksullukla mücadele yöntemleri arasında yer almaktadır.

Sosyal Entegrasyon, ADEM’ler ve Ekolojik Sistem Kuramı

Küreselleşme sürecinin ivme kazanması ve iç-dış göç hareketlerindeki artış, entegrasyon kavramını giderek daha önemli bir hâle getirmiştir. Etzioni’nin entegrasyon tanımı, farklı devletlerden oluşan bir yapının, zorlayıcı karar alma yetkisine sahip olmasını ve bu devletlerin vatandaşlarına siyasal bir kimlik oluşturma çabasını ifade etmektedir. Ancak bu tanım, daha çok siyasal entegrasyon kavramına yönelik bir açıklama sunmaktadır. Genel anlamda entegrasyon, bir sistemin dağınık unsurlarını tutarlı bir biçimde bir araya getirerek bütüncül bir uyum oluşturma sürecini ifade eder. Bu kavramı siyasal, ekonomik ve sosyal entegrasyon olarak kategorize etmek mümkündür (Yapıcı, 2007, s. 132-133).

Sosyal entegrasyon, fiziksel, zihinsel, sosyoekonomik ya da göç kaynaklı nedenlerle toplumdan izole olmuş bireylerin bulundukları topluma uyum sağlayarak barış ve uyum içinde yaşamalarını ifade etmektedir. Bu kavram, sosyal bütünleşme terimiyle de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Sosyal bütünleşme, iki temel boyutta önem arz etmektedir: İlki, kültürel bileşenleri işleyerek modern iş bölümüne dayalı işlevsel ve bütüncül bir toplum inşa etmektir. İkincisi ise farklı sosyal gruplar, organizasyonlar ve kurumları ortak bir anlam etrafında birleştirerek kültürel bütünleşmeyi sağlamaktır (Yıldırım, 2001, s. 13). Toplumun bileşenlerinin dinamik bir biçimde işlemesi, sosyal izolasyonun önlenmesi ve güven ortamının sağlanması, toplumsal uyumun, barışın ve düzenin tesis edilmesiyle mümkün olmaktadır. Toplumsal değerlerde uzlaşma ve farklı kültürel grupların işlevsel bir paylaşım içinde bir

arada bulunması, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan temel faktörlerdir (Lloyd and Hannikainen, 2022).

Sosyal entegrasyon, gelir düzeyi, etnik veya dini köken, toplumsal roller, eğitim seviyesi ya da fiziksel ve zihinsel engeller nedeniyle toplumla bütünleşememiş bireylerin sorunlarını kamu otoritesi kullanılarak çözme amacını taşır (Buğra, 2007, s. 78). Bu kapsamda sosyal içermenin hedef kitlesini, yoksullar, çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve göç mağduru bireyler oluşturmaktadır. Hedef kitleye yönelik spesifik sosyal politikalar, sosyal entegrasyonun sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, Türkiye’de dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonuna katkı sağlamak amacıyla, daha önce yalnızca yardıma muhtaç bireylere yönelik olarak faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) bünyesinde ADEM projesi hayata geçirilmiştir. ADEM’ler, aile yapısının korunması, desteklenmesi ve aile içi sorunların çözümüne katkı sağlamak amacıyla koruyucu ve önleyici hizmetlerin yanı sıra psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini de sunmaktadır. Bu hizmetler geniş bir alanı kapsamaktadır ve sürekli gelişen bir yapı arz etmektedir.

ADEM’ler, Ekolojik Sistem Kuramı bağlamında bir sosyal entegrasyon uygulaması olarak değerlendirilebilir. Ekolojik Sistem Kuramı’nın teorisyeni Urie Bronfenbrenner’e (2013) göre toplum; mikro, mezo, ekzo, makro ve krono gibi farklı sistemlerden oluşur ve bu sistemler bireyin gelişimini etkiler. Bu kurama göre, bireyin gelişimi aile, okul, arkadaş çevresi ve toplumsal yapılar gibi birbiriyle ilişkili çevresel sistemler tarafından şekillendirilir. Ekolojik Sistem Kuramı, bireylerin gelişimsel bağlamlarını anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunar (Guy-Evans, 2020). Walker ve Akister (2004), aile destek merkezlerinin yalnızca bireysel sorunlara odaklanmaması, toplumsal boyutları da dikkate alarak bütüncül bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda ADEM’ler, Ekolojik Sistem Kuramı’nın farklı düzeylerinde dezavantajlı kadınlara ve ailelere destek sağlayarak sosyal entegrasyonu güçlendirmektedir. Kurama göre, bireyin doğrudan etkileşimde bulunduğu çevre, ‘mikrosistem’ olarak adlandırılmaktadır (Guy-Evans, 2020). ADEM’ler, dezavantajlı bireyler ve aileler için bir mikrosistem oluşturarak onların

topluma entegrasyon süreçlerinde kilit bir rol oynamaktadır. Bu merkezler, aile içi ilişkilerin güçlendirilmesine, çocukların eğitime destek verilmesine, ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesine ve dezavantajlı bireylerin toplumsal hayatta daha aktif olmalarına katkı sağlamaktadır. Ayrıca ADEM'ler, dezavantajlı ailelerin daha geniş çevresel sistemlerle olan etkileşimlerini olumlu yönde etkileyerek sosyal entegrasyon süreçlerini desteklemektedir.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Araştırma Türü ve Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada, araştırma konusuna uygun olduğu değerlendirilen ve yorumsamacı paradigma üzerine inşa edilen nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, dinamik bir yapı olan toplumsal yaşamı sayısal verilerle ifade etmek yerine, bireylerin düşünce ve bakış açılarını doğal ortamlarında gözlemleyip yorumlamayı amaçlar. Nitel yöntemle elde edilen veriler, derinlemesine ve zengin bilgiler sunmaktadır (Neuman, 2022, s. 307). Bu bağlamda, her ailenin gelişimi, sahip olduğu imkânlar ve yaşamsal deneyimleri farklılık gösterdiğinden, bu çalışmada nitel araştırma yöntemi ve görüşme tekniği kullanılması uygun görülmüştür. ADEM'e katılan kursiyerlerin sosyal entegrasyon deneyimlerini ve bu süreçte ADEM'lerden aldıkları katkıları anlamayı amaçlayan bu çalışma için nitel araştırmanın fenomenolojik türü tercih edilmiştir. Fenomenoloji, bireylerin farkında olduğu ancak derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde anlamadığı olguları incelemeye yönelik bir yaklaşımdır. Bu olgular, deneyimler, algılar ve farklı durumlar gibi çeşitli biçimlerde kendini gösterebilir ve nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşım aracılığıyla daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilebilir (Tekindal ve Arsu, 2020, s. 32).

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmış ve kursiyerlerin yaşamsal deneyimleri bu teknik ile deşifre edilmeye çalışılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırmanın sohbet havasında gerçekleştirilmesine olanak tanınması, açık uçlu sorulardan oluşması ve araştırmacıya derinlemesine bir içgörü kazandırması nedeniyle önemli bir veri toplama aracı olarak kabul edilmektedir (Adams, 2015).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, Bitlis ili Tatvan ilçesindeki ADEM'lerde eğitim gören kursiyerler ile bu merkezlerde görev yapan koordinatörler ve eğitmenler oluşturmaktadır. Tatvan ilçesinin çalışma alanı olarak seçilmesinin temel nedeni, yoksul ve dezavantajlı ailelerin bölgede önemli bir nüfus oluşturmalarıdır. Araştırmacı tarafından Tatvan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan (SYDV) alınan bilgilere göre, vakıf aracılığıyla PTT üzerinden yaklaşık 8 bin haneye, muhtaçlık durumuna dayalı olarak düzenli yardım sağlanmaktadır. Tatvan ilçesinin nüfusu ise 2023 yılı itibarıyla 102.036'dır (Tatvan Nüfusu, 2024). Bu oran, ilçedeki ailelerin önemli bir kısmının yardımlara bağlı olarak yaşamlarını sürdürdüğünü göstermektedir. Araştırmada örneklem grupları ve sayıları belirlenirken nitel araştırma yöntemine uygun bir yaklaşım benimsenmiştir. Verilerin geçerliliği ve güvenilirliğinin artırılması amacıyla örneklem seçiminde titizlikle hareket edilmiştir. Zira nitel ve nicel araştırma yöntemleri arasında, örneklem belirleme sürecinde önemli farklar bulunmaktadır (Punch, 2016, s. 183). Nitel araştırmalarda, geniş bir katılımcı kitlesi veya bölge yerine, araştırmanın temel konusuna dair detaylı bilgi sunabilecek küçük gruplar tercih edilmektedir (Creswell ve Plano Clark, 2014, s. 186). Ayrıca, nitel çalışmalarda katılımcı sayısının belirlenmesinde 'veri doyumu' noktasına ulaşılması önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Baltacı, 2018).

Bu araştırmada, biri hizmet alan ve ikisi hizmet veren olmak üzere üç örneklem grubu belirlenmiştir. Hizmet veren gruptaki örneklem sayısı belirlenirken tam sayım örneklem tekniğinden yararlanılmıştır. Tatvan ilçesinde faaliyet gösteren iki ADEM birimi bulunmaktadır. Kursiyer sayısının fazla olması nedeniyle veri çeşitliliği sağlamak amacıyla, her bir ADEM'den farklı kurslara katılan bireyler seçilmiş ve bu süreçte kota örneklem tekniği kullanılmıştır. Kota örneklem tekniği, evrenin önceden belirlenmiş özelliklere göre gruplandırılarak, belirli kotaya uygun şekilde örneklem seçilmesine dayanır (Anieting and Mosugu, 2017, s. 33). Kursiyer örnekleme belirlenirken, kurs sayısı, kursiyer sayısı ve en az bir kursun tamamlanmış olması gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma kapsamında, iki eğitmen, iki proje koordinatörü ve 23 kursiyerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kursiyer sayısının belirlenmesinde veri doyumu esas alınmıştır.

Veri Toplama Süreci ve Analiz Tekniği

Araştırma kapsamında yapılan bütün görüşmeler, ADEM’lerde doğal ortamlarında yapılmış ve veriler bu şekilde toplanmıştır. Koordinatörler, eğitmenler ve kursiyerlerin tamamının kadın olması nedeniyle, araştırmaya katılan tüm katılımcılar kadınlardan oluşmuştur. Çalışma için gerekli etik kurul onayı, Bitlis Eren Üniversitesi’nden 2023/12-14 tarih ve E.4842 sayılı kararla alınmış, araştırmanın yapılacağı kurumlardan izinler temin edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, tematik analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Tematik analiz, nitel verilerdeki temaları belirlemek ve anlam örüntülerini ortaya çıkarmak için kullanılan bir analiz tekniğidir (Clarke ve Braun, 2013, s. 120-123). Araştırma sürecinde ulaşılan temalara bulgular kısmında yer verilmiştir. Temaların şekillenmesinde görüşme notlarındaki kavramlar, anlamlar ve kodlar belirleyici olmuştur. Verilerin analizinde, katılımcılar kodlama yöntemiyle ifade edilmiştir: Koordinatörler ‘K’, eğitmenler ‘E’ ve kursiyerler ‘G’ sembolleriyle belirtilmiştir.

BULGULAR

Bu araştırmanın bulguları; ADEM’de görevli koordinatör, eğitmen ve kursiyerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel verilerden oluşmaktadır. Katılımcılarla ilgili ortaya çıkan ana temalar ve alt temalar tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Görüşmedeki Temalar

No	Temalar	Alt Temalar
1	ADEM’lerin açılış süreci ve faaliyetleri	Kuruluş amacı ve misyon Mesleki eğitimler ve kurs çeşitliliği
2	Kursiyer öyküsü ve ADEM’le tanışma	Alan taramaları ve tanıtım Arkadaş tavsiyeleri ve motivasyonlar Kreş ve diğer hizmetlerin katkısı
3	Kursiyerlerin ADEM’lere geliş amaçları	Mesleki beceriler edinme
4	Aile eğitimi ve danışmanlık	Aile içi iletişim ve çocuklara yönelik eğitimler Sertifika ve teşvik ödemeleri
5	Toplumsal bütünleşme ve psiko-sosyal rahatlama	Sosyal işlevsellik ve psikolojik rahatlama Çevre edinme ve özgüven gelişimi
6	Kursiyerlerin katıldığı sosyal ve kültürel faaliyetler	Gezi organizasyonları ve sosyal etkinlikler

Tablo 1’de verilen temalar ve alt temalar, görüşme notlarından edilen bulguların sistematik bir özetini sunmakta ve araştırmanın temel noktalarını temsil etmektedir.

Katılımcıların Sosyal ve Demografik Özellikleri

ADEM’lerin dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonundaki rolünü incelemek amacıyla, 2 proje koordinatörü, 2 eğitmen ve 23 kursiyer olmak üzere toplam 27 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların sosyo-demografik bilgileri aşağıdaki Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-demografik Bilgileri

Katılımcılar	Meslek	Unvan	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu
K1	El Sanatları	Koordinatör	45	Lisans	Boşanmış
K2	El Sanatları	Koordinatör	41	Lisans	Evli
E1	PDR	Eğitmen	26	Lisans	Bekâr
E2	PDR	Eğitmen	27	Lisans	Evli
G1	Giyim Üretimi	Usta Öğretici	48	Lise	Evli
G2	El Sanatları	Usta Öğretici	44	Lise	Bekâr
G3	Ev Hanımı	Kursiyer	33	Okur-Yazar	Evli
G4	Ev Hanımı	Kursiyer	45	Lise	Boşanmış
G5	Ev Hanımı	Kursiyer	32	Lise	Evli
G6	Ev Hanımı	Kursiyer	30	Lise	Evli
G7	Ev Hanımı	Kursiyer	30	Ortaokul	Evli
G8	Ev Hanımı	Kursiyer	30	Lise	Evli
G9	Ev Hanımı	Kursiyer	41	İlkokul	Evli
G10	Ev Hanımı	Kursiyer	37	Lise	Evli
G11	Ev Hanımı	Kursiyer	43	Ortaokul	Evli
G12	Ev Hanımı	Kursiyer	36	Lise	Evli
G13	Ev Hanımı	Kursiyer	47	Okur-Yazar	Evli
G14	Ev Hanımı	Kursiyer	47	Lise	Evli
G15	Ev Hanımı	Kursiyer	35	Lise	Evli
G16	Ev Hanımı	Kursiyer	29	Ortaokul	Evli
G17	Ev Hanımı	Kursiyer	22	Lise	Bekâr
G18	Muhasebe	Kursiyer	35	Ön Lisans	Evli

G19	Ev Hanımı	Kursiyer	45	Ön Lisans	Boşanmış
G20	Ev Hanımı	Kursiyer	32	Ortaokul	Evli
G21	Ev Hanımı	Kursiyer	20	İlkokul	Bekâr
G22	Çocuk Gelişimi	Kursiyer	31	Lise	Evli
G23	Ev Hanımı	Kursiyer	54	Okur-Yazar	Evli

Katılımcılara ait Tablo 2’de sunulan bilgiler incelendiğinde, en genç katılımcının 20 yaşında, en yaşlı katılımcının ise 54 yaşında olduğu gözlemlenmektedir. Eğitim durumu açısından katılımcıların çoğunluğunun lise mezunu olduğu, ancak aralarında okur-yazar, ortaokul, ön lisans ve lisans mezunlarının da bulunduğu görülmektedir. Kursiyerlerin medeni durumlarına bakıldığında, bekâr ve boşanmış bireylerin yanı sıra çoğunluğun evli olduğu tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde, koordinatörlerden K1, boşanmış kursiyer sayısının az olmakla birlikte tek ebeveynli ailelerin de bulunduğunu belirtirken, K2, aile bütünlüğü devam etse de kursiyerlerinin önemli bir kısmının ailevi sorunlar yaşadığını ifade etmiştir.

ADEM’lerin Açılış Süreci ve Faaliyetleri

Bu çalışmada, dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyon süreçlerinde ADEM’lerin rolünü anlamak amacıyla, merkez koordinatörleri ile yapılan görüşmeler sonucunda ADEM’lerin kuruluş süreci ve faaliyetlerine ilişkin veriler toplanmıştır. Elde edilen bulgular, ADEM’lerin ‘kuruluş amacı ve misyonu’ ile ‘mesleki eğitimler ve kurs çeşitliliği’ olmak üzere iki alt tema altında incelenmiştir.

Kuruluş amacı ve misyonu: ADEM’lerin kuruluş amacı ve misyonu ilgili mevzuatlarda belirtilmiş olmakla birlikte, bu amaçların merkez koordinatörleri tarafından nasıl yorumlandığını anlamak amacıyla katılımcılara çeşitli sorular yöneltilmiş ve bu doğrultuda veriler elde edilmiştir. Koordinatör K1 ile gerçekleştirilen görüşmede, ADEM’lerin kuruluş amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

Dezavantajlı kadınlarımızın, genç kızlarımızın sosyal, ekonomik ve mesleki yönden gelişimlerine destek sağlamak, onların sosyalleşmesini sağlamak, sosyalleşirken de meslek edinmelerini sağlamak. Aynı zamanda kaliteli ve güzel vakit geçirmelerine destek olmak. Amacımız bu (K1, 45).

K1'e ait görüşme notu analiz edildiğinde, ADEM'lerin dezavantajlı aileler özelinde hedeflediği toplumsal bütünleşmenin, kadının her açıdan güçlendirilmesi üzerinden şekillendiği görülmektedir. Kadının ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel açıdan güçlendirilmesiyle çarpan etkisi yaratılarak sosyal entegrasyonun yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Ekonomik ve sosyal açıdan yoksul ve yoksun gruplara fırsatlar sunulurken, onları sosyal yaşama dahil etmek, sosyal entegrasyon süreci açısından önemli bir veri kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Kurs çeşitliliği: Hem ilgili yasal düzenlemelerin incelenmesi hem de katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, ADEM'lerin kuruluş aşamasında öncelikli olarak dezavantajlı ailelerden gelen kadınlara meslek edindirme amacıyla kurulduğu ve bu doğrultuda faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular mesleki eğitim kapsamında pek çok kursun sunulduğu görülmüştür. Bu durum K1 tarafından şu ifadelerle aktarmıştır:

Kurslarımız var. Eğitim seminerlerimiz var. El sanatları alanında kurslarımız var. Filografi, rölyef, giyim mefruşat, aşçılık alanlarında kadınlara mesleki beceri edindirecek kursları açıyoruz. Örneğin aşçılık kursunu açarken kadınlar buradan ne fayda elde edebilirler? Bu kursu açtığımızda yani ileriye dönük olarak bunlara bir fayda sağlayacak mı? Bu kursun işe girişlerinde bir faydası olacak mı? Yani açıkçası kurslara gelirken kadınlar da bunu göz önüne alarak geliyorlar. Yani mevcut dönemde kursiyerlerimizle konuştuğumuzda onların hangi geleceğe yönelik ne tarz kursa istedikleriyle ilgili görüşüyoruz. Onların fikirlerini önemsiyoruz (K1, 45).

Yapılan görüşmelerde ADEM'lerde açılacak kursların belirlenmesinde, yöreye özgü kültürel değerlerin yanı sıra kursiyerlerin taleplerinin de dikkate alındığı ifade edilmiştir. Kurs planlamalarında hem kursiyerlerin hem de ADEM'lerin hedeflerine ulaşmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Kursiyer taleplerine uygun kursların açılmasının, kursiyer sayısını doğrudan etkilediği değerlendirilmiştir. Kursiyerlerin genel olarak kurslara devam ettiği ve birbirini tamamlayıcı mesleki eğitimleri süreç içerisinde alabildiği koordinatörler tarafından yapılan görüşmelerde yaygın olarak belirtildi. Ancak ADEM'lerin

kuruluş sürecinde daha çok kadınlara farklı meslekler kazandırma misyonu ile hareket etse de zamanla bu amacın genişleyerek bir yaşam boyu öğrenme merkezine dönüştüğü de ifade edildi.

Kursiyer Öyküsü ve ADEM’le Tanışma

ADEM’lerdeki kursiyerlerin, bu kurumlarla nasıl tanıştıkları ve hangi iletişim kanalları aracılığıyla haberdar oldukları, bu araştırma konusu açısından önemli bir başlık olarak yer almaktadır. Bu doğrultuda, katılımcılara ADEM’le tanışma süreçlerine ilişkin sorular yöneltilmiş ve ADEM’lerin toplumdaki farkındalık düzeyinin oluşumuna dair bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Yapılan görüşmelerde kursiyer öyküsüne ve tanışma kanallarına dair farklı veriler elde edilmiştir. Bu veriler; ‘alan taramaları ve tanıtım’, ‘arkadaş tavsiyeleri ve motivasyonlar’, ‘kreş ve diğer hizmetlerin katkısı’ şeklinde alt temalarda bir araya getirilmiştir.

Alan taramaları ve tanıtım: Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ADEM çalışanlarının gerçekleştirdiği alan taramaları ve ADEM’in toplumda kulaktan kulağa aktarımı kursiyerlerin ADEM’le tanışmasında belirleyici olduğu görülmüştür. Daha önce kursiyer olarak ADEM’e katılan ve daha sonra ADEM’de koordinatör olan K1 ve kursiyerlerden G17 ADEM’le tanışma sürecini şu ifadelerle aktarmışlar:

Daha önce ben kursiyer olarak ADEM’de başladım. Önce el sanatları kursuna geldim. Yani şöyle anlatayım: Ben daha önce 2 yıl öncesinde boşanmıştım ve böyle kendimi eve kapatmıştım, öyle diyeyim. Hocalar kapıya geldiler, alan taramasına çıkmışlardı. Gelip ADEM’i tanıttılar. Birkaç ay sonra kız kardeşim de burada hoca olarak başladığında beni yönlendirdi. Abla dedi, gel dedi. Orası hani güzel bir yer. Sana da faydalı olacak, dedi. Onun vesilesiyle, hocalarımızın vesilesiyle buraya geldim (K1, 45).

Benim kurs hocam ... Hoca kapımızın önüne geldi ve buranın var olduğunu söyledi. Ben de çok sevindim. Hem aileme destek olmak için hem de can sıkıntımı gidermek için geldim. O yönden de bayağı iyi oldu. Öyle öyle başladım (G17, 22).

K1'in, ADEM'e kursiyer olarak katıldığı dönemde, oldukça zorlu bir süreçten geçtiği anlaşılmaktadır. K1'in ADEM'le tanışmasında alan taramasının ve K1'in tanışma dönemindeki sosyo-psikolojik durumun etkili olduğu görülmüştür. Benzer bir biçimde G17'nin de ADEM'lerden alan taraması faaliyetleri aracılığıyla haberdar olduğu; hem ailesine ekonomik destek sağlamak hem de psikolojik olarak rahatlamak amacıyla ADEM kurslarına katıldığı belirlenmiştir.

Arkadaş tavsiyeleri ve motivasyonlar: Kursiyerlerin ADEM'le tanışmasında ve tanıştıktan sonra bağının devam etmesinde belirleyici olan diğer bir veri kaynağının arkadaş tavsiyeleri ve ADEM'deki ortam olduğu görülmüştür. Bu kapsamda G9, ADEM'le tanışma sürecini şu ifadelerle aktarmıştır:

Ben arkadaşlarımın aracılığıyla tanıştım. Onlar kendileri filografiye geliyorlardı. Çok memnun olduklarını söylediler. Müdüründen, öğretmeninden, hizmetlisine kadar çok memnun olduklarını söylediler. Beni onlar teşvik etti. Değişiklik olsun diye geldim buraya. Bir daha da çıkmadım. Çünkü hem hocalarım olsun hem arkadaş çevresi olsun bir nevi sosyalleştik aslında. Bundan dolayı da zaten şimdi istesem de bırakamam (G9, 41).

G9'un, ADEM'den arkadaşları aracılığıyla haberdar olduğu anlaşılmaktadır. ADEM kurslarına devam eden arkadaşlarının olumlu geri bildirimlerinden etkilenecek kurslara kayıt yaptıran G9, kurs sürecinde ADEM çalışanları ve diğer kursiyerlerle geliştirdiği güçlü bağlar nedeniyle ADEM'e olan bağlılığını sürdürdüğünü ifade etmiştir.

Kreş ve diğer hizmetlerin katkısı:Yapılan görüşmelerde kursiyerlerin ADEM'le tanışmasında belirleyici olan diğer bir faktör de ADEM'in kreş hizmeti olduğu görülmüştür. Kreş hizmetinden dolayı ADEM'e katılan G15, tanışma sürecini şu sözlerle aktarmıştır:

Kreş çağında küçük çocuklarım vardı. İkizlerim vardı. Kreşe gönderemezdim. Bütçem yoktu. Anaokuluna da uygun değillerdi. Evim buraya çok yakın. Tesadüfen burayı gördüm ve geldim. Hatta ben engelli çocukların geldiğini, özel çocukların geldiğini düşünüyordum. İşin açıkçası burada sıkılacağımı düşünüyordum. Çünkü asla dikiş nakışın bana bir şey

katmayacağını düşünüyordum. ... hoca da giyim tam sana göre demişti. Hiç unutmuyorum. O gün bugündür buradayım (G15, 25).

G15 ile gerçekleştirilen görüşmeden, katılımcının kreş çağında ikiz çocukları olduğu ve çocuklarının gelişimini desteklemek amacıyla onları bir kreşe göndermek istediği, ancak ekonomik zorluklar nedeniyle özel bir kreşe gönderemediği anlaşılmaktadır. G15'in, ADEM bünyesinde kursiyerlerin çocuklarına yönelik sunulan ücretsiz kreş hizmetinden faydalanmak amacıyla giyim kursuna da kaydolduğu ve bu süreçte olumlu deneyimler yaşadığı için kurslara devam ettiği tespit edilmiştir.

Kursiyerlerin ADEM'lere Geliş Amaçları

ADEM'lere katılan kursiyerlerin her birinin öznel deneyimi farklılaştığından ADEM'e geliş amacı da farklılaşmıştır. Yapılan görüşmelerde geliş amaçları arasında; mesleki beceriler edinme, sosyalleşme, çevre edinme, çocuğun gelişimine katkı sağlama, psikolojik rahatlama gibi faktörler ön plana çıkmıştır. Bu faktörler diğer başlıklarda da incelendiğinden bu başlıkta sadece 'mesleki beceriler edinme' alt teması üzerinde durulmuştur.

Mesleki beceriler edinme: Katılımcılarla yapılan görüşmelerde kursiyerlerin ADEM'lere katılmasının temel nedenlerinden birinin mesleki beceriler edinme olduğu görülmüştür. Kursiyerler edindiği beceriler sonucunda ürettiklerini satarak aile bütçesine katkı sunmayı hedefledikleri ve sahip oldukları sertifikalarla bir işe yerleşmeyi düşündükleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda G20, ADEM'e başvurma nedenleriyle ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

Böyle el becerileri olur, ne olursa olsun. Hani bir şeyler öğrenip, kendim yapıp satmak için hocam. Hani evde boş boş oturacağıma burada güzel vakit geçiririm hocam. Hem öğreniyorum. Şu ana kadar birkaç şey de yaptım. Yani insan bunları yapınca kendine özgüven de geliyor hocam (G20, 32).

Gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların genel olarak mesleki beceri edinmek, günlük rutinden uzaklaşmak, evdeki stres ortamından sıyrılarak farklı sosyal çevrelerle tanışmak amacıyla ADEM'e katıldığı ifade edilmiştir. Meslek edindirme kurslarının ADEM'lere katılımı etkili olduğu koordinatörler tarafından yapılan görüşmelerde vurgulanmıştır. Açılan kurslar

sonucunda kursiyerlere Halk Eğitim Merkezi tarafından sertifika verildiği ve mezun olan kursiyerlerin bu sertifikayla iş bulabildiği ADEM koordinatörü K2 tarafından aktarıldı. Ayrıca, K2 tarafından, bu merkezlerde üç ayda bir düzenlenen sergiler aracılığıyla kursiyerlerin ürettikleri ürünlerin Tatvan halkının beğenisine sunulduğu ve kursiyerlerin bu sergilerde ürünlerini satarak aile bütçelerine katkı sağladıklarını yapılan görüşmelerde ifade edildi.

Aile Eğitimi ve Danışmanlık

ADEM’lerde sadece meslek edindirme kursları düzenlenmemekte dezavantajlı ailelerdeki kadınlar ve genç kızlar için temel yaşam becerilerini kazandırmaya yönelik günlük eğitimler de verilmektedir. Aile eğitimlerinin içeriği, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmektedir. Bu bağlamda, ADEM’lerde kadınlara yönelik mesleki eğitimin yanı sıra farklı eğitim programları da sunulmaktadır. Eğitimciler, ASHB’nin belirlediği Eğitim Yönergesine göre üç aylık dönemlerle eğitim programları düzenlediklerini belirtmişlerdir. Eğitim programları, toplumu olumsuz etkileyen şiddet, madde bağımlılığı ve istismar gibi sorunlar ve diğer temel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak şekillendirilmektedir. Yapılan görüşmelerde elde edilen veriler ‘aile eğitimi ve danışmanlık’ ana teması altında; ‘aile içi iletişim, genç ve çocuklara yönelik eğitimler’, ‘sertifikalar ve teşvik ödemeleri’ biçiminde, alt temalar başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Aile içi iletişim, genç ve çocuklara yönelik eğitimler: Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ADEM’lerde, kursiyerlere meslek edindirme kurslarının yanında aile içi iletişim programlarının düzenlendiği, bu programların aile içi ilişkilere pozitif yansıdığı görülmüştür. Bu kapsamda ADEM’de eğitimci olarak görev yapan E1, eğitim konuları ve süreci hakkında şu bilgileri aktarmıştır:

... kadınların hayat içinde, gün içinde ihtiyaç duyduğu her şeye cevap vermeye çalışıyoruz. Narsist diye genelde eşlerini kastediyorlardı. Hani ben bunu 4-5 kursiyerden duyunca bunu müfredata ekleyip işledim genelde. Fiziksel şiddetten ziyade bu aralar psikolojik şiddeti ben görüyorum. Kadınlar da onunla mücadele etmeye çalışıyorlar ve çocuk eğitimi

çocuklar üzerine çok hassaslaşmışlar. Çocuk eğitimi, çocuğun psikolojisinin olaylardan olumsuz etkilenip etkilenmediklerine çok odaklanıyorlar. Çocuklar üzerine eğitimler istiyorlar. Ben de onları süreç içinde ekleyip kadınlara yardımcı olmaya çalışıyorum (E1, 26).

ADEM'lerde kursiyerlerin yaşadığı veya bölgede öne çıkan sorunlara odaklanan kurslara öncelik verildiği görülmüştür. Kadınların özellikle aile içi iletişim ve çocuk eğitimi gibi konulara ilgi gösterdikleri ifade edilmiştir. ADEM'ler, yalnızca kursa katılan aile fertleriyle değil, ailenin diğer bireyleriyle de ilgilendiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu konuya ilişkin K1 şu bilgileri paylaşmıştır:

Yani şöyle ki, kursiyerlerimiz daha çok kendi çocuklarını eğitimlere getiriyorlar. Hani orada katılsınlar, bir de ayrıca öğretmenimizle birebir görüşmeye de getiriyorlar. Hani ergenlik döneminde olan çocuklarını özellikle getiriyorlar (K1, 45).

Ergenlik dönemindeki genç kızların gelişim süreçlerini doğru bir şekilde tamamlamaları ve bu sürecin gerektirdiği kazanımları elde edebilmeleri için eğitim sürecine dâhil edildikleri ve özel durumlarda eğitmen tarafından bire bir danışmanlık hizmeti sağlandığı K1 tarafından belirtilmiştir. Eğitim konularının içeriği kadar sunuş şekli de öğrenme ortamını etkilemektedir. Kursiyerler için etkili iletişim kurabilecekleri uygun sosyal ortamların hazırlanması, verimliliği artırmaktadır. Kursiyerlerin eğitim sürecine nasıl dâhil edildikleriyle ilgili olarak E2, aşağıdaki bilgileri sunmuştur:

Ben her eğitimde onların görüşlerini alırım. Mesela çocuk gelişimi mi anlatıyorum. Diyorum ki: Siz zaten benim gözümde hepiniz bir çocuk gelişimi uzmanısınız. Çocuklar büyütmüşsünüz. Siz neler yaşadınız? Mesela tuvalet eğitimini anlatıyor. Siz tuvalet eğitimi nasıl verdiniz? Örnek veriyorum, başka ne olabilir? Aile içi etkili iletişim diyoruz eşlerinizle nasıl iletişim kuruyorsunuz? Ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz? Bunların hepsinde onlar da fikirlerini belirttiği için eğitimden sonra böyle bir psikolojik danışma ortamına geçiyoruz. Grup birbirini tanıyor. 3 ayın sonunda birbirimizle vedalaşıyoruz. Mesela güzel anılar biriktiriyoruz, değerlendirme yapıyoruz. Eğitimin size kattıkları nedir? Çoğu bana şunu

diyor: Ben bu sorunu yalnızca kendimin yaşadığını düşünüyordum. Yalnız değilim. Şimdi sadece bu sorunu ben yaşıyormuşum (E2, 27).

Eğitim sürecinde, kursiyerlerin sürece dahil edilmesi, kendilerinden somut örnekler vermeleri ve empati kurmaları, eğitimin kalitesini artırmaktadır. Eğitim sürecine aktif katılım gösteren kursiyerlerin bilişsel ve kişisel kazanımlarının daha ileri düzeyde olacağı öngörülmektedir. ADEM’lerde, eğitim süreçlerinin yanı sıra eğitsel anlamda farklı faaliyetlerin de gerçekleştirildiği, eğitimci E2 tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Kursiyerlerimize eğitim faaliyetlerimiz dışında bireysel psikolojik danışmanlık, grupta psikolojik danışmanlık, eğitim hayatına devam etmek isteyen veya ekonomik özgürlük elde etmek isteyenlere kariyer danışmanlığı, aile terapisi, gibi hizmetleri sunuyorum. Benim yeterliliğimi aşan durumlarda kursiyerlerimize yönlendirme sevk hizmetini sunuyorum. Yardım alabilecekleri kişi ve kurumlara yönlendiriyorum (E2, 27).

Eğitmenler tarafından, ihtiyaç durumunda kursiyerlere bireysel psikolojik danışmanlık ve grupta psikolojik danışmanlık gibi hizmetlerin de sunulduğu belirtilmiştir. Psikolojik danışmanlık sürecinde, konuyla ilgili kişilerin de danışmanlık sürecine dahil edildiği ifade edilmiştir. Kursiyerlere, kurumsal anlamda ve diğer konularda yol gösterici, bilgilendirici ve bilinçlendirici rehberlik hizmeti de sağlandığı belirtilmiştir. Eğitim ve psikolojik danışmanlık süreçlerinde, Tatvan ilçesi özelinde bazı konuların daha fazla ön plana çıktığına dair aşağıdaki bilgiler sunulmuştur:

... boşanma durumları çok fazla arttı. Aile içi etkili iletişim maalesef yok. Üçüncü sıraya da bağımlılıklara bırakabilirim. Madde, alkol, internet bağımlılığı da görülüyor. Çocuklarda görülüyor. Benimle en çok bu konularda görüşüyorlar. Onun dışında dediğim gibi evli olmam bir avantaj. Benim en çok üzerinde durduğum konu çocuk istismarı üzerine çok fazla duruyorum. Rehber öğretmen de olduğum için Milli Eğitimde çok fazla vaka görüyoruz. Bu konuda annelerin de bilinçlenmesi lazım. Çocuk istismarı üzerinde çok durduğum için çocuklarda mahremiyet eğitimi, 0-6 yaş arası hatta 0-18 yaşa kadar mahremiyet eğitimi nasıl verilmeli? Bunun üzerinde çok duruyorum. Bunun dışında kadınlara özgüven, girişimcilik üzerinden eğitimler veriyorum (E2, 27).

Tatvan özelinde, aile içi iletişimsizlik, madde ve internet bağımlılığı, çocuk istismarı gibi konuların öne çıktığı ve bu konularla ilgili eğitimlere daha fazla zaman ayrıldığı belirtilmiştir. Kadınların, aile ve toplum içindeki rollerinin işlevi açısından güçlü ve zayıf yönlerinin farkına varması, zayıf yönlerini güçlendirmesi ve kendilerine karşı öz saygı geliştirmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Kadındaki bu dönüşümün, aile içindeki diğer bireylerin dikkatini çekmesi ve onları da etkilemesi, ADEM'in kazanımlarının bir yansıması olarak görülmektedir. Eğitimci E2, eğitim süreciyle ilgili aşağıdaki bilgileri sunmuştur:

Konular o kadar hayattan, o kadar güncel ki mesela konu başlığını söylediğimde evet, benim de bu konuda bir yaşadığım var, bir yaram var diyebiliyorlar. Hani kendi fikirlerini aktarmak için sıraya giriyorlar. Bazen çok fazla gürültü uğultu oluyor. Bu benim için güzel bir tablo. Diyorum ki: Demek ki kendi içlerini açmak için geliyorlar. Mesela kadına şiddetle ilgili bir film izletiyoruz. Bakıyorum gözyaşlarına boğuluyorlar. Biz buradan görüyoruz ki bayanlar daha önce böyle bir şey yaşamış. Sonra o filmi analiz ediyoruz hep birlikte. Çok monoton geçirmemeye çalıştığım için istekli olduklarını düşünüyorum (E2, 27).

Bazen bir koku, bir müzik parçası veya kısa bir sinema sahnesi, insanların geçmişteki anılarını yeniden yaşamaları için bir uyarıcı işlevi görebilmektedir. Kursiyerlerin eğitim sürecinde bu tür duygusal süreçleri yaşadıkları ve kendi yaşamlarından somut örnekler sundukları ifade edilmiştir. Eğitimcinin bu tür durumlarda kursiyerlerle empati kurabilmesi, olayın doğru bir bakış açısıyla ele alınmasını mümkün kılabilmektedir. Eğitimlerde, yaşamla ilgili güncel konuların ele alındığı ve işlenen konuların kursiyerlerin ilgisini çektiği belirtilmiştir. Kursiyerlerin özellikle aile içi iletişim ve çocuk yetiştirme gibi konularda farkındalık kazandıkları ifade edilmiştir. Kursiyerlerle iletişimde empati kurulabildiği ve duygu paylaşımının yaşanabildiği, E1 tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Gelen kursiyerler ekonomik ve psikolojik olarak gerçekten dezavantajlılar. Ekonomik olarak buradaki kurslarda eğitim alıp meslek ediniyorlar. Kendi iş yerini açanlar var. Bunu meslek haline çevirip bundan para kazananlar var. Psikolojik olarak da ben onlara yardımcı oluyorum hangi konuda

zorlanıyorlarsa. Hani yeri geliyor sadece dinliyorum. Onlar sadece problemi anlatıp biri onu dinlesin gitsin istiyorlar. Hani gerçekten oturup masaya problemi yatırıp çözüm arıyoruz. Ekonomik ve psikolojik olarak sorun yaşıyorlar. Her ikisini de çözmeye çalışıyoruz (E1, 26).

Eğitmenlerin kursiyerlerle yapmış olduğu görüşmelerde, ekonomik ve psikolojik sorunların daha çok ön plana çıktığı belirtilmiştir. Eğitmenler, kadınların karşılaştığı güçlüklerin iyileştirilmesi için çaba harcadıklarını ifade etmişlerdir. ADEM'deki eğitimlerin hangi alanda daha işlevsel olduğu ile ilgili olarak, E1 tarafından aşağıdaki bilgiler sunulmuştur:

Önleyici de müdahale edici yönü de var. Hani krize müdahale durumu da var. Genç kızlara evlilik öncesi eğitimlerimiz var. Doğru eş nasıl seçilir? Ya da yeni evli çiftlere çocuk nasıl yetiştirilir? Hani çocuğun anne rahmine düşmesinden doğum anına kadar ergenlik dönemine kadar süreç nasıl işliyor? Nasıl yetiştirilir? Bunu anlattığımız eğitimlerimiz var. Bunlar üzerine hani konuşup görüşüyoruz. O yüzden önleyici rolü fazlasıyla aktif. Hani işte şeyden ta evlilik öncesinden çocuk yetiştirmeye kadar yaşlılığa kadar yaşlılık psikolojisi eğitimlerimiz var. Hem bizler yaşlanacağız. Hem yaşlıları anlamak için kendimiz nasıl olacağız hem onu bilmek için hem de şimdiki yaşlılarla empati kurabilmek için... (E1, 26).

Aile kurumunun dinamiklerinin korunabilmesi için genç kızlara, aile içi iletişimin yanı sıra evlilik öncesi süreçlerle ilgili eğitimlerin de verildiği belirtilmiştir. Genç nüfusun ve geniş aile yapısının azalmasıyla birlikte yalnız kalan ve yalnız yaşlanan aile büyüklerine karşı farkındalık oluşturmak amacıyla eğitimler düzenlendiği ifade edilmiştir. Bu eğitimlerle, yaşlı bireylerin sosyal yaşama dâhil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Aynı evde yaşasalar da yaşamasa da büyük anne ve büyük babadan kopuk bir çekirdek aile, bazı noktalarda eksik kalabilmektedir. Bu nedenle, yaşantının getirdiği doğal süreçler hakkında yapılan bilgilendirme ve bilinçlendirme eğitimlerinin aile dinamiklerini besleyici bir faktör olduğu belirtilmiştir. Eğitimlerin işlevsel yönüyle ilgili olarak, E2 tarafından bilgilendirmelere devam edilmiştir:

Kesinlikle önleyici. Ve iyileştirici çare bulucu. Şöyle söyleyeyim, bayanlar bütün günü evde geçirdikleri zaman ister istemez kadınlar fizyolojik yapıları itibarıyla de depresif ruh hali göstermeye meyillidirler. Buraya

geldiklerinde psikolojik olarak rahatlıyorlar. Bir şeyler ürettikleri zaman kendilerini kıymetli hissediyorlar. Çünkü çoğu eğitimden mahrum kalmış kişiler enerjilerini bu alanlara yönelttikleri zaman evde daha güler yüzlü, daha huzurlu bir anne, daha huzurlu bir eş profili sergiliyorlar (E2, 27).

ADEM’lerde verilen eğitimlerin hem önleyici hem de çare bulucu yönlerinin olduğu vurgulanmıştır. Üretmenin ve farklı sosyal ortamlarda bulunmanın sağladığı pozitif enerjinin üzerinde durulmuştur. Kadınlardaki bazı dönüşümler, E2 tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Söyle söyleyeyim dediğim gibi değişim bir süreçtir. Eğer bayanın değişime ihtiyacı varsa, istiyorsa gelişim oluyor. 3 ay sonradaki verilerle konuştuğumuzda dediğim gibi eğitimin son günü zaten bizim değerlendirme günümüzdür. Bayanların fikrini alıyoruz. Bu eğitim size ne kattı, eksikiniz var mı? Mesela bayanlar şunu söylüyor: Önceden evde iletişim sorunları yaşadığında bunun bize özgü olduğunu düşünüyordum ama arkadaşlarından da görüyorum çoğu kişi yaşıyor. Mesela evde iletişimi toparlamak için neler yapabilirim? İletişim yöntemleri öğretiyoruz onlara (E2, 27).

Kadınların süreç içindeki değişimlerinin farkına varabilmesi için onlara geri bildirimlerde bulunulduğu ve süreç sonunda değerlendirme seansları yapıldığı belirtilmiştir. Kadınların yaşadıkları olayların başkaları tarafından da deneyimlenmiş olabileceğini görmeleri, yalnızlık duygularını aşmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, kursiyerler arasında boşanmış, şiddete maruz kalmış, kendisi veya çocukları istismara uğramış bireylerin bulunduğu ve bu sürecin danışman eşliğinde atlatıldığı ifade edilmiştir. Kreşe gelen çocuklara yönelik rehberlik faaliyetleriyle ilgili E2 tarafından aşağıdaki bilgiler verilmiştir:

Ben kreş çocuklarına 3-6 yaş arası mahremiyet eğitimi nasıl verilir? Bununla ilgili birebir aşağı gidip oyuncak bebekler üzerinde eğitim veriyorum. Mahrem bölgelerini vesaire öğretiyorum. Bunun dışında işte annelere 3-6 yaş dönemi özellikleri nelerdir? Bu dönemde çocuklara nasıl davranılmalı? Mesela ölüm kavramı 3-6 yaşa nasıl anlatılmalı? Hangi konuyu anlatıyorsam 3-6 yaşa nasıl anlatılmalı? Ayriyeten anlatıyorum çünkü annelerimizin çoğunun kreş çocuğu var. Özel günler vesaire oralarda yardımcı olmaya çalışıyorum annelere (E2, 27).

Özellikle son dönemlerde artan çocuk ihmal ve istismarına karşı, çocukların gelişim çağlarına uygun bir şekilde eğitim almalarının, bu dönemde meydana gelebilecek travmalara karşı önleyici tedbir olabileceği ifade edilmiştir. Kreşten faydalanan çocukların annelerine, çocukların gelişim dönemleriyle ilgili kritik bilgilerin verildiği belirtilmiştir. Kadınların mesleki ve aile eğitimlerine katılımlarını kolaylaştırıcı bir etki oluşturmak amacıyla açılan kreşlerin, çocuklara gelişim dönemlerindeki temel becerileri kazandırmaları açısından fayda sağladığı vurgulanmıştır. Kreşe gelen çocuklarla gün içerisinde etkinlikler yapıldığı, kreş öğretmeninden ve anneden gelen talepler doğrultusunda çocuklardaki sorunların tespitine yönelik bazı testlerin uygulandığı ifade edilmiştir. Ayrıca, çocukların bilişsel gelişimini destekleyici etkinliklerin yapıldığı belirtilmiştir.

Sertifikalar ve teşvik ödemeleri: Yapılan görüşmelerde ADEM'lerdeki kurslara katılan kişilere sertifika verildiği ve teşvik ödemesi yapıldığı koordinatörler ve öğretmenler tarafından belirtildi. E1, sertifika ve teşvik hakkı kazanma sürecini şu sözlerle aktarmıştır:

Sertifika törenleri düzenliyoruz eğlenceli bir şekilde. Eğitimlere katılım belgesini kaymakam beyimizin eşiyle birlikte teslim ettik. Sonrasında müzik, eğlence ikramlıklar oldu. Kadınlar o gün çok eğlendi ama bu 3-4 ayda bir olan bir şey. 3 ay boyunca düzenli katılan kursiyerlere 1.800 liralık bir teşvik ödemesi yapılıyor. Devamında şöyle 6 gün devamsızlık hakları var. 6 güne kadar tam alıyorlar. 7 ile 14 gün arası devamsızlık yapanlar da yarısını yani 900 TL alıyorlar. Bu da onlar için hani motive edici bir durum (E1, 26).

Eğitim süreçlerinin sonunda düzenlenen sertifika törenleri ve kursiyerlere verilen katılım belgeleri, kursiyerler üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır. Aldıkları teşvik ödemesinin yanı sıra bu belgeler, kursiyerlerin başarı duygusunu tatmalarını sağlamaktadır. Öğitmen E2, aile eğitimlerine katılan kursiyerlerin devam durumlarıyla ilgili aşağıdaki bilgileri sunmuştur:

Yani şöyle söyleyeyim, bu zamana kadar her 3 aylık dönemde otuzun üstünde kişiye düzenli geldikleri için teşvik ödemesi verdik. Yani bir 40 kişi yeni kaydettiysen otuzuna eğitim verme, teşvik vermişizdir ilk bir haftalık sürecimiz oryantasyondur. Hani ADEM'leri tanıtıyoruz eğitimlerle. Bilgi

veriyoruz. Uyum sağlayabilenlerle devam ediyoruz ama dediğim gibi ben biraz daha sohbet ortamı şeklinde yaptığım için onlarla fikrini belirttiği için... (E2, 27).

ADEM’de düzenlenen eğitimlere üç ay boyunca eksiksiz katılan kursiyerlere katılım belgesi verildiği ve proje kapsamında teşvik ödemesi yapıldığı belirtilmiştir. Teşvik ödemeleri, bir yandan kursiyerlerin eğitimlere katılmalarını sağlarken, diğer yandan da aile bütçelerine katkı sağlamaktadır.

Toplumsal Bütünleşme ve Psiko-sosyal Rahatlama

ADEM bünyesinde geniş bir yelpazede eğitimlerin verilmesi, kurs ve seminerlerin düzenlenmesi farklı alanlara ilgi gösteren kişilerin dikkatini çekmiş ve onların kendi çevrelerine daha faydalı bireyler olmalarına olanak sağlamıştır. ADEM’lerde hizmet veren kursiyerlerle yapılan görüşmelerde, eğitim içeriklerine ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Benzer şekilde, hizmet alan konumunda bulunan G20 ve G22’nin ifadeleri incelendiğinde, ADEM’lerde sunulan eğitimlerin aile içi iletişim, madde bağımlılığı, çocuk gelişimi, ergenlik dönemi ve kadın hakları gibi konuları kapsadığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda yapılan görüşmelerde elde edilen veriler; ‘güncel konular ve psikolojik rahatlama’, ‘çevre edinme ve özgüven gelişimi’ alt başlıklarında bir araya getirildi. ADEM’lerde güncel konulara dair sorunların seminerlerde işlenmesi ve ADEM’in kursiyerlere psikolojik rahatlama ortamı sağlaması sosyal entegrasyona katkı sağladığı görülmüştür.

Güncel konular ve psikolojik rahatlama: Yapılan görüşmelerde, ADEM’lerde düzenlenen seminerlerin sağlık, aile içi iletişim gibi güncel konuları içerdiği, kursiyerlerin bu seminerlerde ulaştığı bilgilerin onların yaşamlarını pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca ADEM’lerde sunulan aile eğitimlerinin güncel konuları içermesi, kursiyerlerin ilgisini çekmiştir. Bu bağlamda, G20 görüşme sırasında bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Emniyetten madde bağımlılığıyla alakalı çocuklarımızı nasıl koruyabiliriz? Neler yapabiliriz? Yani şu ana kadar çok eğitim aldık ama en önemlisi oydu. Böyle pür dikkat dinledim. Çünkü çocuklarımı nasıl koruyabilirim diyorsun. Yani diyorsun ama eşim kendisi madde bağımlısı olduğu için ben çocuklarıma eşimin sigara içtiğini bile hani söylemiyordum (G20, 32).

G20'nin ifadeleri, ebeveynin madde bağımlılığına karşı çocuklarını koruma konusundaki derin kaygısını ve mücadele isteğini yansıtmıştır. Eşinin bağımlılığı nedeniyle zor bir durumda olduğunu, çocukları için örnek bir ortam sağlamaya çalıştığını ifade etmiştir. ADEM'de diğer güncel konulardan biri olan sağlıkla ilgili seminerler de düzenlendiği görülmüştür. Bu konu hakkında G3 düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

Biz böyle bir aile binasındayız. Ben eve gittiğimde de burada öğrendiklerimi onlara da öğretiyorum. Hocalar diyor ki sağlığınıza şöyle dikkat edin. Mesela şu anda bir seminer var. Meme kanseriyle ilgili. Mesela ben bu bilgilere gittiğimde hem kendim uyguluyorum hem de arkadaşlarımla uyguluyorum (G3, 33).

G3'ün ifadesine dikkat edildiğinde, ADEM bünyesinde alınan eğitimlerin, onu özellikle günümüzün yaygın sağlık sorunlarından biri olan meme kanseri konusunda bilgili bir birey haline getirdiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, G3'ün bu bilgisini sosyal hayatında uygulaması, alınan eğitimlerin ne kadar değerli olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, G5'in kurs bünyesinde alınan eğitimlerin, onun çocukları ve eşiyle iletişimine katkı sağladığını vurgulaması, bu tür eğitimlerin önemine işaret etmektedir. G5, bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Mesela eşimle önceden biraz daha böyle mesafeliydik. Ama buradaki seminerlerden sonra, bize verilen bilgilerden sonra eşimin de çocukların da mesela bakış açısı biraz farklı oldu. Mesela çocuklarımla nasıl iletişime geçeceğimi öğrendim. Mesela birbirleriyle kavga ettikleri zaman bile çok iyi bir şey olduğunu anlayabildim. Ondan sonra mesela eşimle konuşuyoruz. Şu an karşılıklı oturup konuşabiliyoruz. Bu bile bana kattığı bir değer. Bence eskiden öyle değildik (G5, 42).

ADEM'de güncel konuların çeşitli seminerlere konu olması G5'in de ifade ettiği gibi başta aile içi iletişim olmak üzere birçok konuda dezavantajlı ailelerden gelen bireyleri üzerinde olumlu etkiler bıraktığı ve çeşitli kazanımlar sağladığı görülmüştür. Bu kazanımlardan biri ADEM'lerin rehabilite edici özelliği özelliğidir. K2 bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

Eskiden sadece bayanlar buraya meslek edinmeye gelirken şimdi bakıyoruz ki burası daha çok böyle bayanların rehabilite edilebilecekleri bir yer (K2, 41).

Koordinatör K2'nin ifadelerinden, kursiyerlerin yalnızca meslek edinmek amacıyla ADEM'lere katılmadığı, aynı zamanda ADEM'lerin rehabilitasyonel bir işlev de taşıdığı anlaşılmaktadır.

Çevre edinme ve özgüven gelişimi: Yapılan görüşmelerden ADEM'e katılan kursiyerlerin belli bir süre sonra bir çevre edindiği, sosyal ağlarını geliştirdiği görülmüştür. Ayrıca kursiyerlerin kurs sonucunda birtakım sertifikalar alması, mesleki beceriler edinmesi onların özgüvenlerini arttırdığı izlenmiştir. G2 bu konudaki düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

Ben Aile Destek Merkezine geldiğimde ilkokul mezunu bile değildim. Hocalarımız, Niye bir diploma almıyorsun? Başarılısın. Diplomanı al. Bir yere gelmen için biz de sana yardımcı olalım dediler. Hocalarımızdan Allah razı olsun. Sınava gireceğim ilk gün çok böyle şeydim, tedirgindim. Halk Eğitimde girmiştim. Ben o gün sınava girdiğimde ben dedim ki ben çok şey biliyormuşum. Ben niye şimdiye kadar sınavlara girmemişim diye (G2, 44).

Kursiyerlerin ortaya koyduğu ürünler, bir anlamda onların tüm engellere karşı verdikleri mücadelenin somut bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Üretimin, kursiyerlerin yaşamlarında önemli bir motivasyon kaynağı olduğu, G14'ün aşağıdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Büyük bir gelir değil ama ürünlerimi nasıl satacağımı öğrendim. Nerelerden hani, kimlere, nasıl ulaşabileceğimi bu kurumda daha rahat öğrendim. Sosyal çevrem de genişledi. İlk başta hobi olsun diye geldim. Daha sonra da arkadaşlara zaten bırakamadığımız için de beraberiz. Arkadaş edinilecekse, arkadaş grubu kurmak isteniyorsa bu kurslar çok güvenilir. Yani ben buraya gelip gittiğim zaman çocukların da eşim de söylüyor, sen bugün kursa gitmişsin, belli belli diyorlar. Bir şey öğrendiğimde de çocukların üzerinde uyguladığım zaman da görüyorum fark ediyorum onu (G14, 47).

Kolektif üretim ve birlikte zaman geçirmenin sağladığı katkıların, ADEM'lerde verilen eğitimlerle pekiştirilmesi sonucunda kursiyerlerin

psikolojik açıdan rahatladığı, G14'ün ifadelerinde görülmektedir. G7 de ADEM'de aldığı eğitimlerin onun özgüvenini arttırdığını şöyle ifade etmiştir: .

Öncesinde mesela, normal zamanlarda komşuluk ilişkisi kuramazdım. Hani tedirgin olurdum, çekinirdim girişken biri değildim. Daha doğrusu çekingendim. Telefon görüşmesi olduğu zaman bile bir akrabamla, o benim için bir fobi yani telefonda görüşemezdim. Yüz yüze olmadığında bir insanla ben telefon görüşmesi yapamazdım. Rahat değildim. Ondan sonra hani başkalarıyla çok çabuk hani arkadaşlık kurmazdım, güvenmezdim. Buraya geldikten sonra o değişti. Mesela kendime olan özgüvenim arttı. Bir şeyleri yapamam dediğimde şimdi yapabilirim diyorum. Çocuklarıma olan ilgim daha çok arttı (G7, 35).

ADEM ile tanışmadan önce içe dönük ve çekingen bir birey olduğunu belirten G7, ADEM'lerde aldığı eğitimler ve kazandığı sosyal çevre sayesinde daha dışa dönük bir birey haline geldiğini ifade etmiştir. Kursiyerlerin büyük bir kısmı, bu dönüşümün ADEM'lerde sağlanan samimi ortam sayesinde gerçekleştiğini vurgulamıştır. Kursiyerler bu ortamın onlara yeni sosyal ağlar kazandırdığını ve onları sosyo-psikolojik açıdan rahatlattığını belirtmiştir. Bu konu hakkında G20 şu bilgileri aktarmıştır:

Psikolojik olarak çok iyi geldi. Hem arkadaş çevrem, yeni arkadaşlar. Hani konuşuyoruz, muhabbet ediyoruz. Vaktin nasıl geçtiğini bile anlamıyoruz. Evdeyken hiç öyle olmuyor, hep dalgınız. Anahtarlık yaptım. Kendi evimin anahtarını taktım. Hemen böyle gördükçe evet hemen öyle gördükçe yani hoşuma gidiyor. Yani istesem ben çok şey başarabilirim diyorum. Eğitimlere her gün katılıyorum. Eğer katılamazsam mesela 3 günlük gelememiştim. Eğer gelemesem, öğleden sonra gelip eğitime katılıp geri gidiyorum. Hani kursa katılmayayım ama eğitime katılıyorum (G20, 32).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, kadınların ADEM ortamından etkilenererek rehabilite oldukları ve sosyal çevre edindikleri belirtilmiştir. Katılımcılardan G20, üretmenin sağladığı mutluluğu ve özgüveni özellikle vurgulamıştır. ADEM'lerde sosyal çevresini genişleten ve yeni arkadaşlıklar edinen G22 ise, aldığı eğitimler sayesinde kendini geliştirdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

İşte hocam daha çok kendine güvenim arttı. Hani ben de yapabilirim. Daha önce sadece ev hanımıyım, çocuklarıma bakıyordum. Artık hem çocuklarıma ben de daha iyi davranabiliyorum. Hani eğitimlerine destek olabiliyorum. Yani gelişim açısından çok iyi oldu hoca. Biz de geliştik. Hem çocuklarımız hem biz de kendimizi geliştiriyoruz. Aile eğitimiyle ilgili bayağı bir eğitim aldık. O da çok iyi oldu. Hem aile içi iletişime hem de psikolojik olarak da çocuklara nasıl davranacağımızı, dışarıda nasıl davranacağımızı, çocuklarımızı nelerden uzak tutacağımızı, bunların hepsinin eğitimini aldığımız için ona göre davranıyoruz (G22, 31).

Sonuç olarak, kursiyer kadınların ADEM’lerde katıldıkları eğitimler ve sunulan danışmanlık hizmetleri aracılığıyla kendilerini geliştirdikleri ve kamusal hizmetler hakkında bilgi edindikleri gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, alınan hizmetlerin ailelerin diğer bireyleri üzerinde de dolaylı olarak olumlu etkiler yarattığı tespit edilmiştir.

Sosyal ve Kültürel Faaliyetler

Dezavantajlı grupların sosyal entegrasyonunu desteklemek amacıyla ADEM’lerde mesleki ve aile eğitimlerinin yanı sıra sosyal ve kültürel etkinliklerin de düzenlendiği, hizmet sunan katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu kapsamda yapılan görüşmelerden elde edile veriler ‘gezi organizasyonları ve sosyal etkinlikler’ alt başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Gezi organizasyonları ve sosyal etkinlikler: ADEM’e katılan kursiyerlere yönelik meslek edindirme kurslarının yanında birçok gezi organizasyonun ve sosyal etkinliklerin yapıldığı görülmüştür. Kursiyer katılımcılarla yapılan görüşmelerde, ADEM’lerde gerçekleştirilen sosyal ve kültürel faaliyetlere ilişkin aşağıdaki bilgiler aktarılmıştır:

Hocam tiyatro vardı. O etkinliklere falan katıldım. Hepsini istiyorum çünkü (G3, 33).

Bir kere çay partisi oldu, ona katılım sağladım ve bir kere bizi tiyatroya götürdüler. Ben çok memnun kalmıştım (G12, 36).

Katılımcılardan G3 ve G12’nin ifadelerinden, ADEM’lerde düzenlenen sosyal etkinliklerin kadınların sosyal yaşama daha fazla dâhil olmalarını

sağladığı anlaşılmaktadır. Bu konuya ilişkin G4 ve G7 de aşağıdaki bilgileri aktarmışlardır:

Sinemaya katıldım. Ondan sonra tiyatro düzenlediler, ona gittim. Güzel oluyor yani çok güzel. Sosyalleşebilmemiz için de çok güzel aslında (G4, 45).

Beraber şeye gittik, mesela kayak merkezine gittik. Çok güzel vakit geçirdik beraber. Çok güzeldi. Yani çocuklarım çok mutlu oldu (G7, 35).

Katılımcılardan G4 ve G7'nin ifadelerinden, ADEM'deki kursiyerlere yönelik mesleki eğitim ve aile eğitimi dışında sinema, tiyatro ve kayak gibi sosyal ve kültürel etkinliklerin de düzenlendiği tespit edilmiştir. ADEM'deki kursiyerlere yönelik gerçekleştirilen farklı faaliyetler, G9 tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Mesela geçen sene Van gezimiz olmuştu. Van gezisine katıldık. Sonra ADEM'in düzenlediği bir çay partisine katıldık. O da çok güzel geçti. Kadınlar Günü vardı çok güzeldi (G9, 41).

Katılımcıların çoğunun ifadelerine göre, ADEM'lerde kadınların sosyal entegrasyonunu desteklemek amacıyla il içi ve il dışı kültürel geziler düzenlendiği ve kadınların bu tür organizasyonlardan memnun kaldığı anlaşılmaktadır. Bu tür faaliyetlerin, kadınların birbirleriyle ve çevreleriyle kaynaşmaları açısından oldukça faydalı olduğu düşünülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

ADEM'lerin dezavantajlı ailelerin sosyal entegrasyonundaki rolünü konu edinen bu çalışmada; aile destek hizmetlerinin, çalışmanın örneklemini oluşturan dezavantajlı aileler üzerinde güçlendirici bir araç olduğu, sosyal bütünleşmelerine katkı sağladığı ortaya konulmuştur. Başka çalışmalar da toplum temelli aile destek merkezlerinin yoksun toplulukların sosyal izolasyonunu azalttığını ve ailelerin sosyal entegrasyonu açısından ADEM'lerin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Mercer et al., 2020; Ayhan, 2014). Babat (2021) ise yaptığı çalışmada aile destek merkezlerinin sosyal ve kültürel gelişim açısından önemli bir etkiler bıraktığını vurgulamaktadır.

ADEM'lerin açılış süreci ve faaliyetleri incelendiğinde; kuruluş amacı ve misyonu, kursiyerlere verdiği mesleki eğitimler ve onlara sunduğu kurs

çeşitliliği örneklem kapsamındaki kursiyerlerin ADEM'e katılımını teşvik ettiği görülmüştür. Kursiyerlerin ADEM'lerin düzenlediği aileyi destekleyen bu kurs ve programlarla tanışmasında alan taramalarının, arkadaş tavsiyelerinin, kreş hizmetinin, mesleki beceri kazanma ve yeni bir sosyal ortama dahil olma isteğinin etkili olduğu izlenmiştir. Bu kapsamda mesleki beceriler edinme, aile içi iletişim eğitimini alma, çeşitli sertifikalar alma, psikolojik rahatlama, sosyalleşme ve yeni bir çevre edinme gibi faktörler örneklem kapsamındaki kursiyerlerin ADEM'lere geliş amacını oluşturmuştur. Aile içi iletişim ve danışmanlık hizmetini alma, çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlere katılma, yeni beceriler edinme kursiyerlerin özgüvenlerini arttırarak birtakım sosyal sorunların çözülmesini sağladığı görülmüştür. Aileler aile içi sorunlar yaşamasına rağmen aile danışmanlığına başvurmada tedirginlik yaşayabilmektedir (Kahveci ve Aydemir, 2024). Ancak meslek edindirme kurslarına katılma nedeniyle ADEM'e dahil olan kursiyerlerin aile danışmanlık hizmetini de alması süreci kolaylaştırdığı izlenmiştir.

ADEM'ler, annelerin ve kadınların sosyal entegrasyonunu sağlamak, aile içi iletişimi güçlendirmek ve bireylerin psikolojik ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmak adına önemli bir rol oynamaktadır. Özkan ve Kılıç Ceyhan (2013) aile destek merkezlerinde ailelerin psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için aile psiko-sosyal destek birimi modelinin kurulmasını önermektedir. Böyle bir hizmet modelinin ADEM'lerde de kurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Literatür, ADEM benzeri hizmetlerin, bireylerin güçlenmesi, öz yeterliliklerinin artırılması ve toplumsal bütünleşmelerinin sağlanması konusunda önemli çıktılar sunduğunu vurgulamaktadır (Walker and Akister, 2004; Kotzeva and Minev, 2023). Bu bağlamda, ADEM'lerin dezavantajlı kadınlar ve genç kızlar için sağladığı eğitim, meslek edindirme, sosyal etkinlikler ve psikolojik destek gibi hizmetler, onların toplumsal hayatta daha güçlü bir yer edinmelerine yardımcı olmuştur. ADEM'lere katılan kursiyerlerin sadece ekonomik açıdan dezavantajlı olmadığı, aile bireylerinin madde bağımlısı olma gibi özellikler de taşıdığı görülmüştür. Madde bağımlısı gibi güncel konuların da ADEM'lerde işlenmesi bu kapsamda katkı sağlamıştır. Nitekim Başar vd., (2022) sadece madde bağımlısı kişilere değil bu kişilerin bulunduğu aile diğer aile bireylerine de psiko-sosyal hizmetler verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Çalışmada belirtilen bulgular, ADEM'lerin mikro düzeyde sağladığı sosyal desteklerin, bireylerin hayatlarına olumlu bir etki yaptığını göstermektedir. Bu bulgular, ekolojik kuramın mikro sistemi çerçevesinde değerlendirildiğinde, kadınların ve genç kızların güvenli, destekleyici bir ortamda sosyalleştikleri ve güçlendikleri sonucunu doğurmaktadır. Bu tür bir destek, ailenin genel ortamını pozitif yönde etkileyerek daha sağlıklı nesillerin yetişmesine katkı sunmaktadır (McCurdy ve Daro, 2001). Bunun yanı sıra Özkan ve Kılıç Ceyhan'ın (2013) belirttiği gibi günümüz dünyasında ekolojik sistemde mikro- mezzo- makro çevreler tarafından kuşatılan aileye daha kapsamlı hizmet sunumu için ADEM'lerde farklı hizmet birimleri hayata geçirilmelidir.

ADEM'lerin çok disiplinli bir yaklaşımı benimsemesi ve diğer kurumlarla iş birliği yapması, kadınların sağlık, eğitim, istihdam ve vatandaşlık hakları gibi konularda bilinçlendirilmesini sağlamıştır. Bu tür bir iş birliği, hizmetlerin etkinliğini artırarak, kadınların toplumsal farkındalık kazanmasını ve yaşam kalitelerinin yükselmesini desteklemiştir. Kadınların katıldığı sosyal etkinlikler, onların sosyalleşmelerine olanak sağlamış ve hızlandırmıştır. Bu da toplumsal bütünleşme açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Literatürde, ADEM'lerin aile içindeki psikolojik ve sosyal dönüşüm üzerinde sağladığı olumlu etkiler sıklıkla vurgulanmaktadır (Ryan and Deci, 2000). Özellikle kadın sağlığı, kadın hakları, stres yönetimi ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi gibi alanlardaki iyileşmelerin, dezavantajlı grupların güçlenmesine anlamlı katkılar sunduğu belirtilmektedir. Aile içi iletişimde yaşanan olumlu gelişmeler, ailenin işlevselliğini artırmakta ve toplumsal uyumun güçlenmesine zemin hazırlamaktadır. Bununla birlikte, bu sürecin yalnızca kadınlarla sınırlandırılmaması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim, Karataş ve Acar (2021), ADEM gibi aile destek hizmeti sunan kurum ve kuruluşların, aileyi bütüncül bir yaklaşımla ele alarak her bir aile üyesini iyileştirme sürecine dahil etmeleri, her aileye özgü planlar geliştirmeleri ve yalnızca zayıf yönlerle değil, güçlü yönlerle de odaklanmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu tür hizmetlerin aile eğitim programlarıyla desteklenmesi gerekmektedir (Tezel Şahin ve Özbey, 2007).

Bu çalışmanın bulguları, ADEM'lerin etkisini anlamada önemli bir katkı sağlasa da daha geniş bir perspektifle değerlendirildiğinde, bölgesel ve yerel

dinamiklere bağlı olarak ADEM hizmetlerinin farklı sonuçlar doğurabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim bireylerin ve toplulukların dayanıklılığını (resilience) anlamak için sosyal ekolojik bir çerçeve sunan Ungar (2011) bağlamın ve kültürün bu süreçteki önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca Kotzeva ve Minev (2023) tarafından ifade edildiği gibi, aile destek hizmetlerinin geliştirilmesi, toplumsal bütünleşme açısından oldukça verimli olabilir. Ancak, bu hizmetlerin etkinliğinin artırılması için, uluslararası literatürle yapılacak karşılaştırmalı analizlerin, politika geliştirme süreçlerine katkı sağlaması beklenmektedir. ADEM'lerin daha etkili politikalarla desteklenmesi, bu hizmetlerin yaygınlaşması ve daha fazla kişiye ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır.

ADEM'lerin dezavantajlı bireylerin güçlenmesine olan katkıları, aile içindeki sosyal yapıları iyileştirirken, toplumsal entegrasyonun sağlanmasına yönelik önemli adımlar atılmasına olanak tanımaktadır. Bu araştırma, ADEM'lerin bölgesel ve yerel dinamikler doğrultusunda daha derinlemesine incelenmesini ve literatüre katkı sağlanmasını önerirken, aynı zamanda bu hizmetlerin uluslararası düzeyde daha fazla desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak bu çalışma ADEM'lerle ilgili şu önerilerde bulunmaktadır:

Öneriler

- ADEM'lerde sunulan hizmetlerin bütün aile bireylerini kapsayacak halde genelleştirilmesi
- ADEM'lerde sunulan hizmetlerin sadece dezavantajlı aileler değil, bütün ailelerin yararlanabileceği bir hale getirilmesi
- ADEM'lerde sunulan farklı hizmet modellerinin kurumsal hale getirilmesi
- ADEM'lerde farklı uzmanlık alanlarına sahip kişilerin istihdam edilmesi

KAYNAKÇA

- Adams, W. C. (2015). Conducting semi-structured interviews. In K.E. Newcomer, H.P. Hatry and J.S. Wholey (Ed.), *Handbook of practical program evaluation* (pp. 492-505). Wiley Blackwell.
- Akhmedov, B. T. (2021). The Family as the Basic Unit of Society. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(12), 201-204.
- Aktan, C. C. (1995), 21. Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru Optimal Devlet, Kamu Ekonomisinin ve Yönetiminin Yeniden Yapılanması ve Küçültülmesine Yönelik Öneriler, TÜSİAD.
- Aktan, C. C. ve Özkıvrak, Ö. (2008). *Sosyal Refah Devleti*, Okutan Yayıncılık.
- Anieting, A. E., and Mosugu, J. K. (2017). Comparison of quota sampling and snowball sampling. *Indian Scholar*, 3(3), 33-36.
- Arabacı, C. (2008). "Popüler Kültür ve Aile". *Aile Yapımız ve Sorunları Sempozyumu*, 61.
- Ayhan, D. (2014). *Konya'da aile destek çalışmalarının sosyolojik açıdan incelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Babat, Ş. C. (2021). *Aile destek merkezlerinin kırsal yaşamdaki etkileri: Van/Gürpınar örneği* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Banovcinova, A., and Levicka, K. (2015). The Impact of the Financial Income on the Family Communication. *Romanian Journal for Multidimensional Education/Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 7(2).
- Başar, M.R., Aktaş, S. ve Aydemir, İ. (2022). Madde bağımlısı bireylerin ailelerinin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik güçlükler ile sosyal dışlanma algılarının sosyal hizmet perspektifinden incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 19, 37-52.
- Berger, L. M., and Font, S. A. (2015). The Role of the Family and Family-Centered Programs and Policies. *The Future of Children*, 25(1), 155-176.
- Bronfenbrenner, U. (2013). Bronfenbrenner's ecological systems theory. *The Psychology Notes HQ Online Resources for Psychology Students*.
- Buğra, A. (2007). Yoksulluk ve sosyal haklar, boğaziçi üniversitesi sosyal politika forumu, yoksulluk ve sosyal dışlanma, *Tes-İş Dergisi*, 75-80.
- Burchi, F., Loewe, M., Malerba, D., and Leininger, J. (2022). Disentangling the relationship between social protection and social cohesion: Introduction to the special issue. *The European Journal of Development Research*, 34(3), 1195.
- Burstein, N. R. (2007). Economic Influences on Marriage and Divorce. *Journal of Policy Analysis and Management*, 26(2), 387-429. <http://www.jstor.org/stable/30162792>
- Canatan, K. (2016). Ailenin tanımı, türleri ve işlevleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi içinde* (53-64). Açılım Kitap

- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2014). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. (Y. Dede ve S. B. Demir, Çev.). Anı Yayıncılık.
- Çağan, K. (2016). Ailenin işlevleri. . K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi içinde* (83-96). Açılım Kitap
- Çoban, A. İ. ve Özbesler, C. (2009). Türkiye’de aileye yönelik sosyal politika ve hizmetler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18), 31-42.
- Dönmezler, S. (1990). *Sosyoloji*. Beta Basım Yayım.
- Ebrahim, G. J. (1982). The family as a child-rearing unit of society. In *Child Health in a Changing Environment* (pp. 68-97). Palgrave, London.
- Elmas, A. (2018). 1923-2016 yılları arası hükümet programlarında dezavantajlı gruplar. *Social Sciences Studies Journal*, 4(15), 945-953.
- Guy-Evans, O. (2020). Bronfenbrenner’s ecological systems theory. *Simply Psychology*. <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner.html>, Erişim tarihi: 04.06.2024
- Gülmez, M. (2009). İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu*, 9.
- Hosseinpoor, A. R., Bergen, N., Kostanjsek, N., Kowal, P., Officer, A., and Chatterji, S. (2016). Socio-demographic patterns of disability among older adult populations of low-income and middle-income countries: results from World Health Survey. *International journal of public health*, 61, 337-345.
- Kahveci, E. ve Aydemir, İ. (2024). Sivas ilinde yaşayan evli bireylerin aile danışmanlığı konusundaki görüşleri. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 8(2), 118-129.
- Karataş, K. ve Acar, Y. B. (2011). Aile destek hizmetlerinde kalite standardı geliştirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 26(26), 9-32.
- Kotzeva, T., and Mineva K. (2023). Family support services for vulnerable families in bulgaria: barriers and challenges. *Economy and Sociology*, (1), 109-120.
- Lee, S. M., Song, H., Ra, H. M., and Park, J. Y. (2012). The basic study of integration for family welfare delivery system: Focused on healthy family support centers and multicultural family support centers. *Journal of Families and Better Life*, 30(5), 1-15.
- Li, Z., and Dalaker, J. (2022). Poverty Among the Population Aged 65 and Older. *Washington, DC: Congressional Research Service*. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45791>
- Lloyd, C., and Hannikainen, M. (Eds.). (2022). *Social cohesion and welfare states: From fragmentation to social peace*. Taylor and Francis.
- McCurdy, K., and Daro, D. (2001). Parent involvement in family support programs: An integrated theory. *Family Relations*, 50(2), 113-121.
- Mercer, F., Darbyshire, C., Finlayson, J., Kettle, M., and Dickson, A. (2020). The role of family centres in reducing social isolation in deprived communities. *Child and Family Social Work*, 25(3), 674-682.

- Muennig, P. (2023). Futureproofing social support policies for population health. *The Milbank Quarterly*, 101(Suppl 1), 176.
- Neppl, T. K., Senia, J. M., and Donnellan, M. B. (2016). Effects of economic hardship: Testing the family stress model over time. *Journal of family psychology*, 30(1), 12.
- Neuman, W. L. (2022). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, (Ö. Akkaya, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Özkan, P. Y. ve Kılıç Ceyhan,, E. (2013). Ailenin psiko-sosyal destek ihtiyacını karşılamada yeni bir model önerisi: aile sağlığı merkezlerinde aile psiko-sosyal destek birimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(30), 25-44.
- Özpolat, A. O. (2022). Sosyal Hizmetlerin Sunumunda Yeni Bir Model Olan Aile Sosyal Destek Programının (Asdep) İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(54), 141-167.
- Park, J. Y. (2008). The study of culture program evaluation in healthy family support centers. *Journal of Families and Better Life*, 26(3), 25-36.
- Punch, K.F. (2016). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (Z. Akyüz Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Ryan, R. M., and Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68.
- Sallan Gül, S. (2004), *Sosyal Devlet Bitti, Yaşamın Piyasası*, Etik Yayınları.
- Schjødt, R. (2021). Impacts of social protection on social cohesion and reconciliation: Theories, experiences and case studies. *HelpAge International*.
- Shahidi, F. V., Ramraj, C., Sod-Erdene, O., Hildebrand, V., and Siddiqi, A. (2019). The impact of social assistance programs on population health: a systematic review of research in high-income countries. *BMC Public Health*, 19, 1-11.
- Stiehm, W. L. (2000). Poverty law: Access to healthcare and barriers to the poor. *Quinnipiac Health LJ*, 4, 279.
- Sur, M. (1993). İnsan Hakları Kavramındaki Gelişmeler, *İzmir Barosu Dergisi*, (3), 40-45.
- Şahin, F. T. ve Özbey, B. U. S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 12(12), 7-12.
- Şenkal, A. (2005). Sosyal politika ve sosyal vatandaşlık: kölelikten sosyal vatandaşlığa. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 225-258.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (2019). Kadınlarımız ADEM Projemizle Meslek Ediniyor, <https://www.aile.gov.tr/sygm/haberler/kadinlarimiz-adem-projemizle-meslek-ediniyor/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (1986). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3294&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Tanör, B. (1978). *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*. On İki Levha Yayıncılık.

- Tatvan Nüfusu, (2024, 21 Mayıs). <https://www.nufusune.com/tatvan-ilce-nufusu-bitlis>.
Erişim tarihi: 03.05.2024
- Tekindal, M. ve Arsu, Ş. U. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.
- Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and development review*, 37(1), 57-87.
- Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: Addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81(1), 1-17.
- Walker, S., and Akister, J. (2004). *Applying Family Therapy: A Guide for Caring Professionals in the Community*. Russell House Pub.
- Wells, M. B., and Bergnehr, D. (2014). Families and family policies in Sweden. *Handbook of family policies across the globe*, 91-107.
- Yapıcı, M. İ. (2007). Uluslararası ilişkiler disiplinde entegrasyon teorilerinin yeri ve etkinliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 132-133.
- Yıldırım, A. (2001). *Sosyal bütünleşme açısından sivil toplum örgütleri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.

CHANGING SOCIAL SUPPORTS OF FAMILIES WITH SPECIAL NEEDS CHILDREN

Deniz Ayşegül SÖĞÜT¹

Abstract

After COVID-19, the needs of parents of children with special needs and the quality and quantity of the required support could have changed. The present study was conducted to determine the currently available social support for parents with special needs and to obtain their views and recommendations about the support they expected from relevant institutions after the pandemic. The study was conducted with the phenomenological approach to collect the views of 15 parents with children with special needs. The study data were analyzed with content analysis. In the study, four themes were determined: burnout, acceptance/adaptation, available and expected support. After the pandemic, parents experienced emotional exhaustion, available support was not adequate for their needs, they experienced difficulties in acceptance and adaptation, and they mostly needed instrumental support. The significant gap between the system and social reflections can be filled by the addition of state institutions as well as non-governmental organizations working in the field of private education and the supervision of other institutions and organizations.

Key Words: *Social supports, parents of children with special need, postCovid-19 social support requirements.*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, E-posta: dsogut@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3953-8145
SÖĞÜT, D A.(2025) Changing Social Supports of Families with Special Needs Children. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25 (Aile Özel Sayısı Cilt-1), 49-70. DOI:10.21560/spcd.vi.1606086

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP AİLELERİN DEĞİŞEN SOSYAL DESTEKLERİ

Öz

COVID-19 sonrası, özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin ihtiyaçları ile gereken desteğin niteliği ve niceliği değişmiş olabilir. Bu çalışma, özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlere sunulan mevcut sosyal desteği belirlemek ve pandemi sonrası ilgili kurumlardan bekledikleri desteklere ilişkin görüş ve önerilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma, özel gereksinimli çocuklara sahip 15 ebeveynin görüşlerini almak için fenomenolojik yaklaşım ile yürütülmüştür. Veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmada dört tema belirlenmiştir: tükenmişlik, kabul/adaptasyon, mevcut destek ve beklenen destek. Pandemi sonrası ebeveynler duygusal tükenmişlik yaşamış, mevcut destek ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmış, kabul ve adaptasyonda zorluklar yaşamış ve en çok araçsal desteğe ihtiyaç duymuştur. Sistem ile sosyal yansımalar arasındaki önemli boşluk, özel eğitim alanında çalışan devlet kurumlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının eklenmesi ve diğer kurum ve kuruluşların denetimi ile doldurulabilir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 sonrası sosyal destek gereksinimleri, özel gereksinimli çocukların ebeveynleri, sosyal destekler.

INTRODUCTION

Rapid structural and functional changes in social structures, technological advances, and drastic events such as pandemics can introduce various psychosocial problems, affecting familial relations and the involment of family members (Çelik and Çak, 2021). Lifestyle changes, especially those introduced by the pandemic, have weakened family ties, increased workloads, and elevated stress levels, leading to familial conflicts (Bozkurt, 2020, p. 135). The impact of these factors on families of children with special needs has been particularly pronounced (Jumreornvong et al., 2020, p. 1685; Sabatello et al., 2020, p. 188). Parents of children with special needs faced significant challenges during the pandemic, including limited access to health services, as timely and adequate healthcare was hindered (United Nations, 2020, p. 25). These families also experienced economic difficulties (Balcı, 2021, p. 825), while problem behaviors among children increased (Asbury et al., 2020, p. 1772). Studies have highlighted that parents' informational needs concerning their children's problem behaviors rose during this period (Asbury et al., 2020, p. 1779), with a growing emphasis on the necessity of social support (Toseeb et al., 2020, p. 3).

Lehman and Irvin (1996, p. 339) highlighted that social support significantly enhances the attitudes of family members and contributes to their overall well-being. Similarly, Ersoy and Çürük (2009, p. 105) emphasized that social support is a crucial factor in determining well-being. It includes various resources and opportunities that assist families in meeting their needs and managing challenges (Kaner, 2004, p. 66). Social support can be categorized as formal, provided by professionals or institutions, and informal, provided by family members, colleagues, or social networks (Dunst et al., 1986, p. 411). According to House (1981), social support comprises four main types: emotional, instrumental, informational, and appraisal support (Jolly, Kong, and Kim, 2020, p. 233). Emotional support focuses on addressing emotional needs such as love, acceptance, and belonging (Karaman and Efilti, 2019, p. 115), while instrumental support includes tangible aid such as financial assistance or medical care (Ersoy and Çürük, 2009, p. 106). Informational support provides advice and training to address problems (Heaney and Israel, 2008, p. 191), and appraisal support fosters self-reflection through

constructive feedback. Research indicates that receiving social support can mitigate negative emotions such as stress (Tobing and Glenwick, 2006, p. 3), anxiety (Coşkun and Akkaş, 2009, p. 224), and despair (Ünlüer, 2009, p. 69). During the pandemic, parents experienced heightened levels of trauma, psychological pressure, and anxiety (Bozkurt et al., 2020, p. 135; Stankovic et al., 2022, p. 696). Consequently, the adequacy and availability of social support during this period became questionable.

This study aims to evaluate the types and adequacy of social support available to parents of children with special needs after the pandemic and to assess how their support needs evolved during the pandemic. Additionally, the study seeks to explore parents' expectations and recommendations regarding support from formal and informal institutions. Furthermore, it aims to identify preventive measures that institutions can adopt to mitigate potential challenges arising from unexpected crises such as pandemics.

1. What types of social support are available to parents of children with special needs after the pandemic?
2. How adequate are these support systems in addressing the needs of these parents?
3. How have the social support needs of parents changed during the pandemic?
4. What types of support do parents expect from formal and informal institutions?
5. What preventive measures should be implemented by relevant institutions to address future challenges in similar situations (e.g., pandemics or sudden crises)?

METHOD

Design

This study employed a phenomenological design. Phenomenological research aims to understand specific phenomena or concepts as they exist in the lives of individuals or as perceived by them. The primary goal is to identify

a universal phenomenon or concept based on individual experiences and realities (Şata, 2020, p. 103). The steps of phenomenological research include defining the research problem, identifying the phenomenon of interest, selecting participants, collecting data, analyzing data, and presenting findings (Padilla-Díaz, 2015, p. 105).

In this study, the phenomenon explored was the perspectives of parents of children with special needs on the availability of social support services and their expectations from public and private institutions. Semi-structured interviews were conducted with the participating parents to obtain in-depth qualitative data. The data were analyzed using content analysis. The steps of content analysis included transcribing the interview audio, organizing the data for analysis, reading the transcripts thoroughly, coding the data, identifying themes based on the codes, and interpreting and associating the themes (Creswell, 2017, p. 187). This systematic approach ensured a comprehensive understanding of the parents' perspectives and expectations.

Participants

The participants of this study were selected using criterion sampling, a purposive sampling method. The inclusion criteria for participation were as follows: (a) being a parent of a child with special educational needs, (b) serving as the primary caregiver, (c) having experience with social support, (d) voluntary participation in the study, and (e) residing in Bartın province, Turkey. The sample included parents with diverse social support experiences and children with various types and degrees of disabilities across different age groups. The study did not focus on a specific age group or type of disability; instead, all parents meeting the inclusion criteria were eligible to participate. A total of 15 parents, aged 29 to 53 years, participated in the study. To maintain confidentiality, participants were assigned unique codes (e.g., P-1 to P-15). Detailed demographic information about the participants is presented in Table 1.

Table 1. Demographic Characteristics of the Participants

Parent's	Total sample	%	Child's	Total sample	%
Gender			Gender		
n	15		n	15	
Male	1	6	Male	9	60
Female	14	94	Female	6	40
Age category			Age category		
n	15		n	15	
25-40	7	46	3-10	7	46
41- up	8	54	11-16	8	54
Education			Type of disability		
n	14		n	15	
Primary school	10	66.6	Intellectual Disability	6	40
Middle school	2	13.3	Autism Spectrum Disorder	5	33.3
High school	1	6.7	Learning Disability	4	26.7
Associate degree	1	6.7			
Residence			School type		
n	15		n		
Urban	8	54	Inclusive Kindergarten	15	
Rural	7	46	Inclusive Primary School	2	13
			Inclusive Middle School	1	7
Monthly Income			Special Education School	2	13
n	15		Multi-program High School	5	33
2.500- 5.000 TL	12	80	Open High School	1	7
5.001-10.000 TL	3	20	Special Education and Reha- bilitation Center	1	7
				3	20
Number of children					
n	15				
1	3	20			
2	7	46.6			
3- up	5	13,4			

Most of the participating parents were mothers (14/15) and primary school graduates (9 / 15). Participants resided in both urban (8 / 15) and rural areas (7 / 15). Their monthly income ranged between 2,500 and 10,000 Turkish Lira (TL), with almost half reporting an income of 4,000 TL (7 / 15). The number of children in their households varied from 1 to 5, with nearly half having 2 children (7 / 15). Most children were diagnosed with intellectual disabilities (6 / 15), and their ages ranged between 3 and 16 years. The majority of the children were male (9 / 15). They attended inclusive education settings (5 / 15), special education schools (5 / 15), or other types of schools (5 / 15).

Researchers

The researcher is an academic in the Special Education Department at a university in Turkey. Prior to her academic career, she worked for 10 years as a special education teacher, providing support to students with diverse disabilities and their families. Her professional background has equipped her with extensive experience and insight into the challenges faced by individuals with disabilities and their caregivers, contributing to the depth and relevance of this study.

Procedure

Semi-structured interviews were used to collect the study data. The interview form was prepared following a literature review on special education and social support, with questions aimed at examining the four key types of social support: (a) emotional, (b) instrumental, (c) informational, and (d) appraisal support. The final version of the interview questions was prepared following consultation with three faculty members (one professor and two associate professors) to ensure validity and relevance. The interview form consisted of two sections. The first section included ten demographic questions (see Table 1), while the second section comprised eight questions focused on social support. To begin, an introductory question (Denzin and Lincoln, 2008, p. 2) encouraged participants to provide broad, unbiased responses about themselves and their lives. Subsequent questions aimed to explore participants' views and recommendations regarding the available and expected social support.

A pilot interview was conducted with two parents (one female and one male) of children with special needs who had received social support, to assess how clear and understandable the questions were. Both participants affirmed that the questions were clear and understandable. Following this, a voluntary consent form was read to each participant, and one-on-one interviews were conducted with 15 volunteering parents. The interviews varied in duration, with the shortest lasting 12 minutes and 46 seconds, the longest 21 minutes and 32 seconds, and an average duration of approximately 17 minutes. All interviews were audio-recorded after participants provided written informed consent.

Data Analysis

The study data were analyzed using content analysis, which involves a systematic examination of data in four stages (Miles and Huberman, 1994, p. 62). First, codes are identified based on events or points frequently experienced or emphasized by participants. These codes are then grouped into categories and themes. Finally, related or similar codes are combined and interpreted within the framework of the identified categories and themes (Baltacı, 2019, p. 378). The author transcribed the interview recordings after listening to the audio files, resulting in a total of 42 pages of transcripts. Using Microsoft Office Word software, the author coded each participant's responses, highlighting similar expressions with different colors for easy identification. Similar codes were subsequently grouped to establish categories. The content analysis process led to the discovery of four main themes and 13 categories, which are detailed in the findings section.

Validity and Reliability

Qualitative research emphasizes validity, reliability, and credibility, and these are supported by four key criteria: credibility, dependability, confirmability, and transferability (Lim, 2024, p. 24). The present study addressed these criteria as follows:

Credibility: Expert analysis was employed to enhance the study's credibility. A specialist in special education and qualitative research methods was consulted to review various aspects of the study.

Dependability: To ensure dependability, transcripts from nine randomly selected interviews were submitted to the same expert for re-coding. Inter-coder reliability was calculated using the Miles and Huberman (1994, p. 64) formula: $\text{Agreement} / (\text{Disagreement} + \text{Agreement})$. A total of 72 agreements and eight disagreements were identified, resulting in a reliability coefficient of 90% (with a threshold of $\geq 80\%$ for acceptable reliability). The codes in disagreement were discussed, and five codes were excluded from the study.

Confirmability: To satisfy the confirmability requirement, participant quotes are directly presented in the findings, ensuring that interpretations are firmly based on the data.

Transferability: A purposive sampling method was employed to support transferability, and detailed socio-demographic data were collected from participants to provide context and applicability to other similar population.

FINDINGS

The analysis of the semi-structured interview responses revealed four main themes, which are presented in Figure 1 alongside the corresponding categories and frequencies. These themes are: burnout, acceptance/adaptation, available support, and expected support. The theme with the highest frequency was expected support, reflecting participants' emphasis on their unmet needs and future expectations. In contrast, the theme with the lowest frequency was acceptance/adaptation, indicating relatively fewer mentions of the participants' emotional and cognitive adjustment processes.

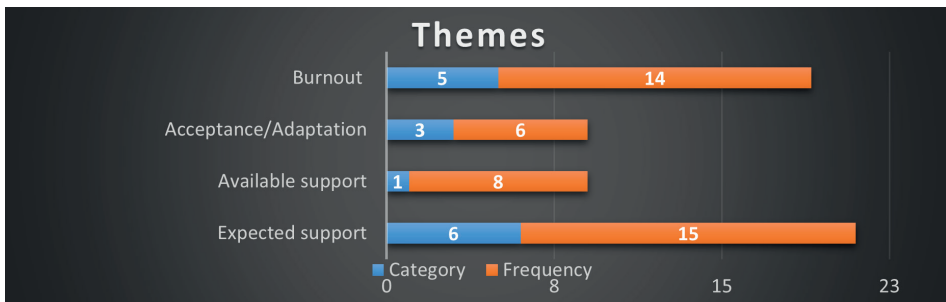

Figure 1. Themes, Categories, and Frequencies

Burnout

On the theme of burnout, participants reported challenges related to lack of knowledge or education (n = 7, 46%), insufficient emotional support (n = 12, 80%), and lack of instrumental support (n = 7, 46%). They also mentioned experiencing depression (n = 14, 93%) and difficulties related to managing their children's needs (n = 15, 100%). The categories and corresponding frequencies within the burnout theme are presented in Figure 2.

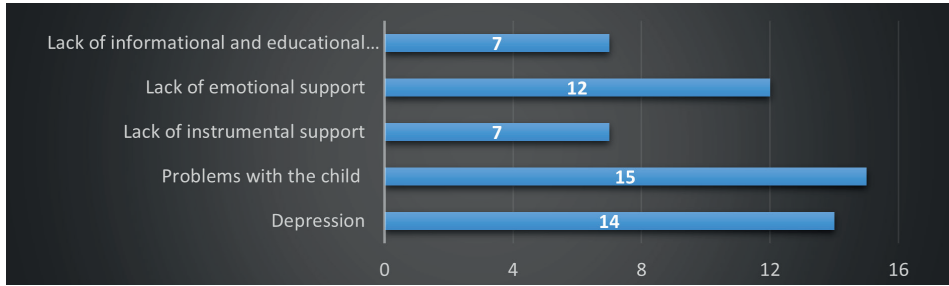

Figure 2. Burnout Theme, Categories, and Frequencies

All participants expressed difficulties in coping with their children's disabilities, comorbid diseases, and problem behaviors, directly highlighting the category of problems associated with their children. Parents shared the following experiences regarding their inability to manage chronic diseases or problem behaviors in their children: *When my child got sick during the pandemic, I had a hard time, I was sad and angry. I usually get angry. I felt helpless, I felt overwhelmingly helpless* (P-11). *My child have a congenital heart disease, underwent operations since birth, they postponed the surgery. This was a very difficult process* (P-8). *There was a lot of theft associated with this child, we tried to put it out, but I had to overcome this by myself* (P-13). Parents (n = 14) also reported experiencing intra-familial conflicts, difficulties managing their healthy children, and symptoms of depression, reflecting the category of depression. Illustrative quotes include: *I experienced psychological problems. I was upset, I felt helpless. There was no anger, I just asked myself why.* (P-13). *It is very, very difficult. God forbid, I had a hard time. I kept the doors locked because my child ran away. He did it all, he couldn't get along with his siblings, I cried a lot, I felt quite bad* (P-9). In addition, parents (n = 12) reported experiencing judgment and isolation from society (including relatives, neighbors, and other parents), pointing to the category of lack of emotional support. Examples of this judgment include: *My mother-in-law started to assert that we did not need a child. My husband has high blood pressure, we had a lot of problems, I was alone* (P-4). *People say Why this child is like this, is it because of you, did you do something wrong? Then, my current husband blames me for the child's condition because I divorced my ex-husband* (P-14). *I tried to overcome everything alone* (P-13). Lastly, some parents (n = 7) mentioned financial and transportation challenges, illustrating the category of instrumental support. For example:

Certain times, our financial problems are overwhelming for the minimum wage; we cannot buy vitamin supplements or a healthy diet (P-13).

Acceptance/Adaptation

On the theme of acceptance/adaptation, participants highlighted three main categories: religious values ($n = 7$, 46%), special education available for their children ($n = 7$, 46%), and psychological assistance ($n = 5$, 30%). The categories and their respective frequencies within the acceptance/adaptation theme are illustrated in Figure 3

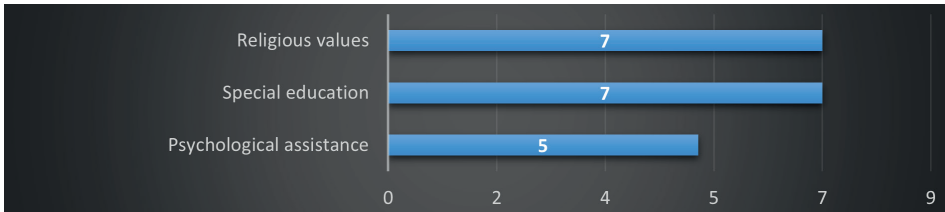

Figure 3. Acceptance Theme, Categories, and Frequencies

The parents ($n = 7$) expressed gratitude for their children's conditions when compared to other children with more severe disabilities or special educational needs. They also found comfort in the health of their other children, reflecting the category of religious values. Illustrative quotes include: *In special education, you see other children, you see the severe ones. You see the same characteristics at the same level. Then, you feel grateful. You take it easy with your child at home (P-3). Well, as a mother, I feel bad, but I'm still thankful, there are (worse) children" (P-7). Thank God, I also have a healthy child (P-8).* In the special education category, parents ($n = 7$) emphasized the positive impact of special education and rehabilitation centers on themselves and their children. They described how these services eased their challenges: *It was very difficult before. When I started to attend the institution, things started to get easier. The teachers were great help (P-1). Special education was quite beneficial after 1.5 years (P-3).* A smaller group of parents ($n = 5$) highlighted the role of psychological assistance, stating that psychiatrist sessions and prescribed medications were helpful in managing their children's behaviors and reducing parental stress: *She used to break everything. Doctors prescribed psychological drugs. Then the*

child got settled. Now he attends school and recovered a little (P-12). I talked to the psychologist; he relieved me (P-1).

Available support

Participants reported that scholar assistance ($n = 9$, 60%) was the most common form of available support, while other institutional assistance was the least frequently mentioned ($n = 5$, 33%) within the available social support theme. The categories and frequencies for the available social support theme are presented in Figure 4.

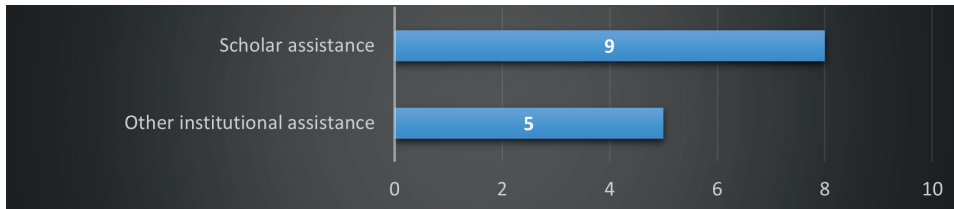

Figure 4. Available Support Theme, Categories, and Frequencies

Participants identified educational support services ($n = 6$) and instrumental support ($n = 3$) within the scholar assistance category ($n = 9$). The schools referenced in this category were primarily special education and rehabilitation centers that their children attended. None of the parents reported receiving support from special education classes or traditional schools. Illustrative quotes include: *My child's school does not provide any assistance, only special education. My child simply attends the school (P-7). We receive educational support, it would be nice if it is a few days more, but the state provides only that much (P-4). We only receive special education assistance (P-7).* Some parents ($n = 3$) noted that scholar assistance included instrumental support, such as transportation and food aid: *I receive institutional assistance, food aid, school bus service, and transportation is sufficient for me (P-10). I do not receive scholar assistance, only special education, we go back and forth, they provide only service" (P-11).* In the other institutional assistance category, certain parents ($n = 5$) reported receiving financial aid from various sources: Two parents mentioned financial aid from social services. One parent cited support from the municipality. One parent referred to aid provided by the district governor's office. One parent mentioned assistance from a foundation.

Expected social support

Participants highlighted the instrumental support category as the most needed form of assistance, followed by informational support (n = 12, 80%) and emotional support as the least mentioned (n = 7, 46%) within the expected social support theme. The categories and frequencies associated with the expected support theme are presented in Figure 5.

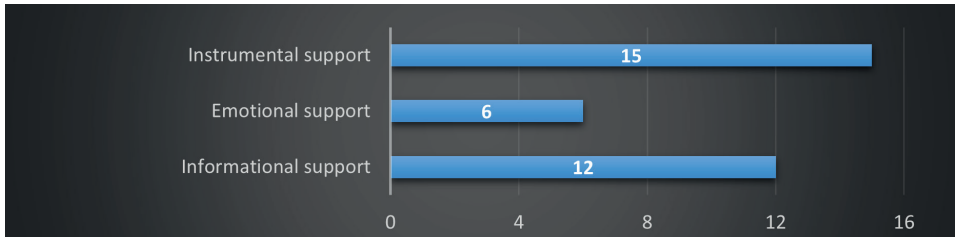

Figure 5. Expected Support Theme, Categories, and Frequencies

Instrumental support

All parents expressed expectations for instrumental support from various institutions, including social services, the Ministry of Health, the district governorship, municipalities (n = 13), universities (n = 9), and their children's schools (n = 5). From the district governorship and social services, parents universally expected daycare support, regardless of the degree of their children's disabilities. They also anticipated free medical examinations, transportation services between home and hospital, and free accommodation and food when visiting out-of-province hospitals from the Ministry of Health (n = 3). From municipalities, parents expected various forms of aid, including food (n = 13), clothing (n = 10), financial aid (n = 9), and fuel assistance (n = 7). For example: *Our children should be taken care of because the wages are insufficient. Frankly, we cannot provide vitamin supplements and healthy nutrition to our children. We want the municipality to provide food aid* (P-13). From universities, parents expected the organization of activities for their children (n = 9): *Activities could be organized, we went to an activity twice, and they were attentive. It would be different to leave our children with deserving people, or those who understand us. As long as our children could have fun, we could breathe a little* (P-14). From their children's schools, parents hoped for support in the form of snacks (n = 6), clothing (n = 6), and stationery supplies (n = 5): *We did not*

receive any assistance from the school, food or clothing; it would be better if these were provided, it would be even better if snacks were provided (P-11).

Informational support

Parents expressed a need for informational support from universities (n = 12), their children's schools (n = 2), and municipalities (n = 1). From universities, parents (n = 12) expected the organization of seminars for school staff and the provision of one-on-one educational support for children with disabilities. They also emphasized the importance of parent training and programs to foster acceptance among peers: *Universities can provide training for our children and special education teachers. Seminars could be organized for the parents. They could organize seminars for healthy children to accept other children as healthy (P-8).* One parent (n = 1) expected informational support from their child's school, specifically regarding their child's progress and guidance on how to support their education: *When I bring her (him) every Friday, I want some advice, I want someone to support me. They should tell me what to do and how to do it for the education of my child (P-15).*

Emotional support

Within the expected social support category, emotional support was the least frequently mentioned by parents (n = 6). They expected emotional support primarily from schools (n = 4), with additional expectations from social services (n = 1) and municipalities (n = 1). *Support from schools:* Parents anticipated that school counselors would provide assistance by addressing their children's emotional needs with love, care, and understanding: *I expect them to be more interested in children, I also want more attention in education. Since our children are special, I want them to be included (P-7).* *Special children, so many of them lack something, and they have a disability report. These can be approached more moderately, with more understanding, I don't know, so that what is told is not wasted. They could be approached with tolerance, that is, they could be approached with parental compassion. For example, they cannot comprehend a topic, they cannot comprehend what is being instructed, they experience difficulties. Such is their psychology, and they experience nervous breakdowns (P-3).* *Support from social services:* One parent emphasized the need for free psychological assistance from social services to help address gaps

in emotional support: *We are really inadequate in certain aspects. Thus, we expect social services to provide free psychological assistance (P-13). Support from municipalities: We can make our voices heard; the municipality could (P-5).*

DISCUSSION

The changes brought by the COVID-19 pandemic highlighted the need for parental support, as declared by the Turkish Medical Association (2020, p. 63). Researchers have consistently reported that social support reduces burnout and improves the well-being of parents children with disabilities (Ersoy and Buluş, 2019, p. 777; Tunç and Özkardaş, 2020, p. 251). The findings of the present study indicate that instrumental support was the primary form of assistance provided to parents by various institutions. For example, special education services were provided free of charge to all students with an educational report (disability report). However, parents reported a significant lack of informational, appraisal, and emotional support after the pandemic. These findings align with previous studies, which have noted inadequate social support for parents during this period (Sardohan Yıldırım and Bozak, 2021). Parents in this study who lacked adequate social support experienced a range of problems, including problem behaviors in their children and family members, as well as financial, clothing, transportation challenges, and social exclusion, ultimately leading to emotional burnout. Similar studies corroborate these findings, demonstrating that parents of children with disabilities faced significant psychosocial challenges after the pandemic (Ansari and Yousefabad, 2020; Balcı, 2021, p. 828). Akçamete and Kargın (1996, p. 20) highlighted that parents experienced stress when unable to meet their children's needs, with stress serving as a key predictor of burnout (Güler and Çapri, 2020, p. 1447; Sairanen et al., 2018, p. 5). McConnell and Savage (2014, p. 836) noted that when parents received adequate social support and avoided socio-economic difficulties, their children's familial adaptation improved, even in the presence of behavioral challenges. However, in this study, parents expressed feelings of helplessness in managing their children's problem behaviors, along with negative emotions such as anger, guilt, and stress. Similar findings have been reported, showing increased parental distress related to their children's

behavioral issues post-pandemic (Karahana et al., 2021, p. 81). The lack of informational support was particularly notable. Informational support has been shown to enhance parents' knowledge and skills, alleviating stress (Boydston et al., 2022, p. 802; Grenier-Martin et al., 2022, p. 3486). Despite the Special Education Regulation (Turkish Ministry of National Education, 2018-Article 14), which mandates schools and institutions to provide parental education, the present findings indicate that institutions failed to deliver this support. These results align with earlier reports identifying a lack of informational support for parents (Sardohan Yıldırım and Bozak, 2021, p. 163). Furthermore, previous research has emphasized the importance of social support in managing problem behaviors in children with disabilities (Karahana et al., 2021, p. 92). These findings underscore the need for a comprehensive approach to parental support, addressing not only instrumental needs but also emotional and informational deficiencies.

Previous studies have shown that social support provided by public and private institutions plays a significant role in facilitating parental acceptance (Bora and Özkardeş, 2021, p. 588; Ercan et al., 2019, p. 619; Tekinarslan and Sevi Tok, 2023, p. 157). The findings of the present study related to the theme of acceptance indicate that parents struggled to adapt to changes in family life, roles, and responsibilities. Only a small number of participants attempted to accept these changes. The results suggest that educational support provided by special education and rehabilitation centers, parents' observations of children with more severe disabilities, and families' religious beliefs positively influenced parental acceptance. These findings align with prior studies, which have similarly identified the positive impact of religious beliefs (Ercan et al., 2019, p. 615) and the role of special education and rehabilitation centers (Kundakçı et al., 2022, p. 66) in fostering acceptance among parents. However, some parents reported feelings of isolation, refraining from leaving their homes, and experiencing conflicts with close relatives. These findings are consistent with Güllüpınar (2013, p. 43), who observed that in societies with inadequate social support systems, parents are more likely to experience social exclusion and isolation.

The findings related to the expected social support theme reveal that parents faced significant economic challenges and anticipated instrumental support from nearly all relevant institutions. Some participants noted that special education and rehabilitation centers provided regular food aid and instrumental support such as clothing. Similar findings have been reported by Balcı (2021, p. 828), who highlighted the economic difficulties faced by parents of children with disabilities during the post-pandemic period. Additionally, parents expressed a desire for consistent informational and appraisal support from schools and centers. They emphasized the need for emotional support, such as attention, care, and love, as well as municipal and academic initiatives aimed at raising social awareness about disabilities. Participants also advocated for social service payments to be provided regardless of their children's degree of disability. These expectations echo the findings of other researchers, who have highlighted the importance of social support in addressing these needs (Karahan et al., 2021, p. 93; Sardohan et al., 2021, p. 164).

Limitations and Recommendations

The present research is limited to the views and recommendations of 15 parents of children with disabilities residing in Bartın province, Türkiye, at the time of the study. While the literature highlights specific challenges faced by parents during the pandemic, broader generalizations cannot be made due to the small sample size and geographical constraints. International frameworks such as the United Nations (UN) Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) emphasize that 'the family is the natural and fundamental unit of society and should be protected by society and the state.' The convention asserts that individuals with disabilities and their family members must receive adequate protection and support to ensure equal access to all human rights (Article-X). In Türkiye Law No. 5378 on Disabled People, effective since 2009, mandates that the needs of individuals with disabilities and their parents must be considered in the provision of support and care services (Law on the Disabled, 2005). Additionally, the Special Education Services Regulation (2018) specifies that educational support services should include consultancy for families (Article 4/I) and early childhood interventions should provide information and parental assistance (Article 11).

Based on the findings of this study, several recommendations can be made to improve the support provided to families of children with disabilities. First, research should be expanded to include families from different regions and backgrounds in order to gain a more comprehensive understanding of their experiences. In addition, institutions offering disability-related services should be more effectively monitored, and clear regulations must be enforced to ensure quality and accountability. To prevent caregiver burnout, sustainable disability pensions and timely psychological support services should be made available. It is also important to promote the social model of disability by focusing on eliminating societal barriers and fostering inclusive attitudes. Finally, applying universal design principles in services and infrastructure can help ensure that environments are accessible, inclusive, and equitable for all individuals, with or without disabilities.

CONCLUSION

This study highlights the multifaceted challenges faced by parents of children with disabilities following the pandemic, underscoring the inadequacy of existing support systems to address their needs. Parents reported difficulties in various domains, requiring significant social support to manage these challenges. The lack of adequate social support led to burnout and hindered their ability to achieve acceptance of their circumstances. Financial constraints forced many parents to rely on instrumental support from special education and rehabilitation centers to meet essential needs such as food, clothing, and other material resources. Additionally, societal attitudes toward individuals with disabilities and their families were predominantly negative, further exacerbating the challenges faced by parents. Despite these issues, the findings show that the state has established institutions and legal frameworks to safeguard the rights of individuals with disabilities and their families. Turkey's alignment with international conventions for the rights of persons with disabilities reflects a formal commitment to upholding international standards in special education. However, a significant disconnect remains between the formal framework and its practical implementation in society. Addressing these gaps requires a more robust integration of policy, institutional services, and societal attitudes to create a more inclusive and supportive environment for individuals with disabilities and their families.

REFERENCES

- Akçamete, G., and Kargın, T. (1996). Determining the needs of mothers with hearing impaired children. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 7–24. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_00000000031
- Asbury, K., Fox, L., Deniz, E., Code, A., and Toseeb, U. (2021). How is COVID-19 affecting the mental health of children with special educational needs and disabilities and their families? *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(5), 1772–1780. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04577-2>
- Balcı, A. (2021). The problems of working parents with a disabled child during the Covid-19 pandemic period, the importance of social work and support. *Social Sciences Research Journal*, 10(4), 824–831.
- Baltacı, A. (2019). The qualitative research process: How to conduct a qualitative research? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368–388.
- Bora, S., and Özkardeş, O. (2021). The effect of social support perception and family functioning on psychological well-being in families with children with autism and down syndrome. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 580–593.
- Boydston, P., Redner, R., and Wold, K. (2022). Examination of a Telehealth-Based Parent Training Program in Rural or Underserved Areas for Families Impacted by Autism. *Behavior analysis in practice*, 16(3), 1–17. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s40617-022-00763-z>
- Bozkurt, V. (2020). Working during a pandemic: Economic concerns, digitalization, and productivity. Demirbaş, D., Bozkurt, V., Yorğun, S. (Eds.), *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasi Etkileri* (pp. 115-136). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. <https://doi.org/10.26650/B/SS46.2020.005.08>
- Coşkun, Y., and Akkaş, G. (2009). The relation which between anxiety level of the mothers who have disabled children and social support. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 213–227.
- Creswell, J. W. (2017). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. (Demir, S. B., Çev.) Ankara: Eğiten Kitap
- Denzin, N. K., and Lincoln, Y. S. (2008). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin and Y. S. Lincoln. (Eds). *Strategies of qualitative inquiry* (p 1–43). CA: Sage Publications,
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., and Cross, A. H. (1986). Mediating influences of social support: Personal, family, and child outcomes. *American Journal of Mental Deficiency*, 90(4), 403–417.
- Ercan, F. Z., Kırlioğlu, M., and Kalaycı Kırlioğlu, H. İ. (2019). Families' processes of accepting of having a disabled child and their opinions on this issue. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 597–628. <https://doi.org/10.21560/spcd.v19i49119.459666>

- Ersoy, A. F., and Buluş, S. (2019). Burnout in mothers children with disabilities: A qualitative research. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(3), 764–781.
- Ersoy, Ö., and Çürük, A. (2009). The importance of social support for the mothers of the children who have special needs. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 104-110. <https://doi.org/10.21560/spcd.73242>
- Grand National Assembly of Turkey. (2005). Law on the disabled, Access Date: 14 October 2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20130425.pdf>
- Grenier-Martin, J., Rivard, M., Patel, S., Lanovaz, M. J., and Lefebvre, C. (2022). Randomized controlled trial on an online training to support caregivers of young children with intellectual and developmental disability managing problem behaviors at home. *Journal of Child and Family Studies*, 31(12), 3485–3497. <https://doi.org/10.1007/s10826-022-02440-9>
- Güler, M., and Çapri, B. (2020). The relationship between couple burnout and state trait anxiety in mothers children with disabilities. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 5(13), 1445–1468.
- Güllüpinar, F. (2013). The family structure of the children with mental disability squeezed within social relations: A sociological case study on the disabled family in Eskişehir. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 41–64.
- Heaney, C. A., and Israel, B. A. (2008). Social networks and social support. In K. Glanz, B. K. Rimer, & K. Viswanath (Eds.), *Health behavior and health education: Theory, research, and practice* (4th ed., pp. 189–210). Jossey-Bass.
- House, J. S. (1981). Work stress and social support. Addison-Wesley series on occupational stress.
- Jolly, P. M., Kong, D. T., and Kim, K. Y. (2021). Social support at work: An integrative review. *Journal of organizational behavior*, 42(2), 229-251. <https://doi.org/10.1002/job.2485>
- Jumreornvong, O., Tabacof, L., Cortes, M., Tosto, J., Kellner, C. P., Herrera, J. E., and Putrino, D. (2020). Ensuring equity for people living with disabilities in the age of COVID-19. *Disability & Society*, 35(10), 1682–1687. <https://doi.org/10.1080/09687599.2020.1809350>
- Kaner, S. (2004). Perceived stress, social support and life satisfaction in parents children with disabilities. Access Time: 4 May 2022, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/68118/2668.pdf?sequen>
- Karahan, S., Yildirim Parlak, S., Demiroz, K., Kaya, M., and Kayhan, N. (2021). Experiences of the Mothers to Cope with the Problem Behaviors of the Children with Special Needs during Coronavirus (COVID-19) Process. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 76-101. <https://doi.org/10.14689/enad.25.4>
- Karaman, E., and Efilti, E. (2018). Investigation of social support perception and self-esteem as predictors of psychological resilience of parents who have children with

- special educational needs. *Asian Journal of Education and Training*, 5(1), 112-120. <https://10.20448/journal.522.2019.51.112.120>
- Kundakcı, Y. E., Gül, İ., Yeşiltaş, A., Kundakcı, R. (2022). Experiences by children with special needs and their mothers during Covid-19 pandemic: A qualitative study. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(54), 63-86. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.890240>
- Lehman, C. M., and Irvin, L. K. (1996). Support for families with children who have emotional or behavioural disorders. *Education and Treatment of Children*, 19(3), 335–353.
- Lin, W., M. (2024). What is qualitative research? An overview and guidelines. *Australasian Marketing Journal*, 14413582241264619. <https://doi.org/10.1177/14413582241264619>
- McConnell, D., Savage, A., and Breitreuz, R. (2014). Resilience in families raising children with disabilities and behaviour problems. *Research in Developmental Disabilities*, 35(4), 833–848. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.01.015>
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. CA: Sage Publications.
- Padilla-Díaz, M. (2015). Phenomenology in educational qualitative research: Philosophy as science or philosophical science. *International Journal of Educational Excellence*, 1(2), 101–110. <https://doi.org/10.18562/IJEE.2015.0009>
- Sabatello, M., Landes, S. D., and McDonald, K. E. (2020). People with disabilities in COVID-19: Fixing our priorities. *The American Journal of Bioethics*, 20(7), 187–190. <https://doi.org/10.1080/15265161.2020.1779396>
- Sairanen, E., Lappalainen, P., and Hiltunen, A. 2018. Psychological inflexibility explains distress in parents whose children have chronic conditions. *PLoS ONE*, 13(7), e0201155. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0201155>
- Sardohan Yıldırım, A. E., and Bozak, B. (2021). The supports provided to families having children with multiple disabilities during the COVID-19 pandemic: A case study. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(1), 154–172. <https://doi.org/10.33308/26674874.2021351247>
- Şata, M. (2020). Qualitative research approaches. In E. Oğuz, ed. *Research methods in education*, pp, 99–117. Ankara: Eğiten Kitap
- Stankovic, M., Jelena, S., Stankovic, M., Shih, A., Stojanovic, A., and Stankovic, S. (2022). The Serbian experience of challenges of parenting children with autism spectrum disorders during the COVID-19 pandemic and the state of emergency with lockdown. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 31, 693–698 (2022). <https://doi.org/10.1007/s00787-021-01917-0>
- Tekinarslan, F. G., and Sevi Tok, E. S. (2023). The relationship of self-compassion, social support, and psychological resilience with subjective well-being in mothers children with disabilities. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 10(1), 145–164. <https://doi.org/10.31682/ayna.1145256>

- Tobing, L. E., and Glenwick, D. S. (2007). Predictors and moderators of psychological distress in mothers of children with pervasive developmental disorders. *Journal of Family Social Work*, 10(4), 1–22. https://doi.org/10.1300/J039v10n04_01
- Toseeb, U., Asbury, K., Code, A., Fox, L., and Deniz, E. (2020). Supporting families with children with special educational needs and disabilities during COVID-19. PsyArXiv Preprints. <https://doi.org/10.31234/osf.io/tm69k>
- Tunç, S., and Güngörmüş Özkardaş, O. (2020). The effect of perceived social support on anxiety and parental burnout in mothers with autistic children. *Social Science Research Journal*, 9(4), 247–253.
- Turkish Medical Association (Türk Tabipler Birliği). 2020. COVID-19 pandemic. Bimonthly evaluation report. Access Time: 30 May 2020, <https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor.pdf>
- Turkish Ministry of National Education (Milli Eğitim Bakanlığı). (2018). *Special education services regulation*. Access Time: 27 May 2022, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_eYitim_yonetmeliYi_son_hali.pdf
- United Nations. (2020). *United nations comprehensive response to COVID-19: Saving lives, protecting societies, recovering better*. Access Time: 18 July 2022, https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2020/07/un_comprehensive_response_to_covid-19_june_2020.pdf
- Ünlüer, E. (2009). *Investigation of relationship between perceived social support and hopelessness level of the mothers who have the child with autism between the ages 2-6* (Unpublished Master's Thesis), Marmara University, İstanbul.

DEĞİŞEN KİMLİKLER ÇAĞINDA AİLE DOSTU İSTİHDAM POLİTİKALARI VE POST MODERN EBEVEYNLİK

Özgür SAĞLAM¹

Öz

Bu makale, “aile dostu” politikaların anne ve babalara, postmodern ilişkiler bağlamında, “ebeveyn” ve “çalışan” kimliklerini yeniden şekillendirme ve müzakere etme konusunda sunduğu fırsatları incelemektedir. Çalışma, bu politikaların bireylerin öz kimliklerini geliştirmek için bir alan sağladığını ve ebeveyn ile çalışan kimliklerinin uyum içinde sürdürülebilmesi için destekleyici yaklaşımlar geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Makalede, gelişmiş ülkelerde uygulanan aile dostu istihdam politikaları değerlendirilmiş ve Türkiye’deki mevcut aile dostu politikalar ele alınmıştır. Ayrıca, Türkiye’deki anne ve babaların değişen kimliklerine yanıt verebilecek, çeşitli ihtiyaçları karşılayacak kadar esnek bir politika yaklaşımının nasıl teşvik edilebileceği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn kimliği, çalışan kimliği, aile dostu politikalar, kimlik müzakeresi, post modern ebeveynlik.

¹ Dr. Sosyal Çalışmacı, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Doktora Programı, E-posta: saglazmozgurr@gmail.com , ORCID: 0000-0003-1307-9267
SAĞLAM, Ö. (2025). Değişen Kimlikler Çağında Aile Dostu İstihdam Politikaları ve Post Modern Ebeveynlik. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi. 25(Aile Özel Sayısı Cilt-1), 71-98. DOI:10.21560/spcd.vi.1625204

FAMILY-FRIENDLY EMPLOYMENT POLICIES AND POST-MODERN PARENTING IN AN AGE OF CHANGING IDENTITIES

Abstract

This article examines the opportunities that “family-friendly” policies offer mothers and fathers to reshape and negotiate their “parent” and “worker” identities in the context of postmodern relations. The study argues that these policies provide a space for individuals to develop their self-identities and that supportive approaches should be developed to ensure that parent and worker identities are maintained in harmony. The article evaluates family-friendly employment policies implemented in developed countries and discusses current family-friendly policies in Türkiye. It also discusses how a policy approach that is flexible enough to respond to the changing identities of mothers and fathers in Türkiye and to meet various needs can be promoted.

Key Words: *Parental identity, employee identity, family friendly policies, identity negotiation, post modern parenting.*

GİRİŞ

Batılı sanayi ülkelerinde geleneksel erkek-ekmek getiren/kadın-bakıcı aile modelinin sona ermesi, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin bir sonucudur. Bu süreç, işgücü piyasalarının dönüşümü ve küreselleşmenin etkisiyle hızlanmıştır. Küreselleşme, işgücü piyasalarını daha rekabetçi ve esnek hale getirmiş, geleneksel iş güvencesi bağlarını zayıflatmıştır (Fudge ve Owens, 2006; Aytaç ve Dursun, 2019). Bu bağlamda işçilerin, piyasanın değişen taleplerine uyum sağlamak için daha fazla esneklik göstermesi beklenmiştir (Şahin, 2013). Kadınların işgücüne katılımının artması, sadece ekonomik ihtiyaçlarla değil, aynı zamanda bireysel özgürlük arayışlarıyla da ilişkilidir. Bu durumla beraber, erkeklerin aile içindeki geleneksel rollerinin sorgulanması ve yeniden tanımlanması, bu değişimde önemli bir rol oynamıştır.

Geleneksel modelin çöküşü, aile yapılarında, toplumsal rollerin algılanışında ve işgücü piyasası dinamiklerinde derin etkiler yaratmıştır. Modern toplumlar, bu dönüşümleri karşılamak için yeni sosyal politikalar ve destek mekanizmaları geliştirme ihtiyacı duymuştur (Dulk, 2005).

Yapısal değişikliklerin önemi büyük olsa da, geleneksel “tam zamanlı erkek geçim sağlayıcı/tam zamanlı kadın bakıcı” modelinin zayıflaması, bireylerin davranışlarında, beklentilerinde ve özlemlerinde yaşanan değişikliklerin hem bir yansıması hem de bu değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İlişkiler, giderek artan bir şekilde bireyselleşmeyle karakterize edilmektedir (Giddens, 1992; Beck ve Beck-Gernsheim, 1995; westerling, 2023). Bu durum, ebeveynlerin annelik ve babalık ideolojilerinin dışsal dayatmalarına karşı kişisel isteklerini ön plana çıkarmalarına olanak tanımaktadır. Giddens’in (1992) belirttiği gibi, bu bireyselleşme daha bencil bir topluma yönelmekten ziyade, bireylerin kendilerini gerçekleştirme arzusunun öne çıktığı, ilişkilerde bireyselliğin daha olumlu bir unsur olarak görülmesine işaret etmektedir. Ancak bu durum, aile olma kavramı açısından daha olumsuz bir gelişim olarak da değerlendirilebilir (Lewis, 1999).

Özetle, bireyler, ebeveyn olsun ya da olmasın, kendilerine sunulan çeşitli yaşam deneyimlerini ve ilişkileri keşfetmek istemektedir. Bu makale, bireyselci yaklaşımların bu dönüşümdeki rolünü tartışmakta ve ebeveynlerin özel koşullarına bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkan,

ebeveyn-çalışan kimliklerinin inşası ve ev içi ilişkilerin düzenleme modellerinin değerlendirilmesini ele almaktadır. Bu noktada annelerin ve babaların içsel benlik kimliklerindeki değişimler ve istihdam yasalarının bireylerin annelik-babalık ideolojilerine nasıl daha iyi destek sağlayabileceğini tartışmaktadır.

Çalışan ebeveynler olarak anneler ve babalar: değişen kimlikler

Yaşam sürecimiz boyunca, anne ya da baba olalım ya da olmayalım, sürekli bir kimlik inşası içerisindeyiz. Bu süreçte bireyler, yalnızca mizaç ve karakter özelliklerinin toplamı olmayan, kişilik gelişimiyle paralel ilerleyen birden fazla kimlik geliştirirler. Söz konusu kimlikler; kişisel kimliğin yanı sıra, bireyin toplumsal rollerine bağlı olarak şekillenen sosyal kimlikleri de kapsar. Örneğin; anne, evlat, çalışan, işveren, işçi, sosyal hizmet uzmanı, hekim ya da mühendis gibi kimlikler, bireyin içinde bulunduğu sosyal bağlamlara göre kazanılır. Bireyler, yaşamlarını sürdürdükleri çeşitli sosyal ortamlarda, kendilerine özgü tutarlı bir kişisel kimlik oluşturma çabası içindeyken, aynı zamanda bu kimliği farklı toplumsal kimliklerle uyumlu hale getirmeye ve bu kimlikleri belli sınırlar içerisinde karşılıklı olarak etkilemeye çalışırlar (Watson, 2008; Öztürk ve Çalıcı, 2018).

Bu süreç, bireyin “kim olduğu” arayışıdır ve genellikle hayatımızdaki önemli dönüm noktalarında kendini gösterir. İlk kez (veya ikinci ya da üçüncü kez) ebeveyn olmak, annelerin ve babaların “ebeveyn” ve “çalışan” kimliklerini yeniden formüle edebilecekleri ve müzakere edebilecekleri bir kimlik çalışması sürecine zemin hazırlar. Bu kimlik çalışması, birçok farklı faktörden ve bu faktörlerin kombinasyonlarından etkilenir. Birçok kişi için ekonomik koşullar mevcut seçenekleri sınırlandırabilir (Crompton, 2006, s. 60). Coğrafi konumlar ve meslekler ile alışkanlık, korku ve düşük beklentiler gibi unsurlar kimlik inşasını etkileyebilir (Öztürk, 2020). Çocukların sayısı ve yaş aralıkları, çocuk bakım hizmetlerinin erişilebilirliği ve konumu gibi kurumsal yapılar da seçimleri şekillendirebilir (Crosne ve ark., 2014). Bunun yanında, iş-yaşam tarzı tercihleri (Hakim, 2005) ve “doğru ve uygun davranışlara ilişkin ahlaki ve sosyal olarak müzakere edilmiş görüşler” (Duncan ve ark, 2003, s. 310) de bu süreci derinden etkiler.

Bazı gruplar, işgücü piyasasının değişen doğasından diğerlerine göre daha ciddi şekilde etkilenmektedir. Bir bireyin iş hayatındaki seçimleri, yalnızca

ekonomik gerekliliklerle değil, aynı zamanda mesleğine nüfuz eden kültürel normlarla da şekillenebilir. Örneğin, çalışılan sektörde rekabetin yoğunluğu, uzun çalışma saatlerinin teşvik edilip edilmediği, seyahat zorunluluğu, bakım sorumluluklarına yönelik gösterilen anlayış düzeyi ile esnek çalışma koşullarına sağlanan uyum, bireylerin ebeveynlik ve çalışan kimliklerinin biçimlenmesini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu durum, özellikle bakım sorumlulukları olan bireyler için daha da belirgin hale gelir. Geleneksel kadın-erkek rolleri ve iş dünyasındaki kültürel beklentiler, kadınlar ve erkekler arasında işgücüne katılım koşullarında eşitsizliklere neden olabilir. Ayrıca, işyerindeki kültürlerin esneklik sağlayıp sağlamaması, yalnızca bireylerin iş-yaşam dengesi üzerinde değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik üzerinde de önemli bir etki yaratabilir.

Türkiye’de çocuk bakımı ve iş gücü piyasasına katılımı ilgili tercihler, büyük ölçüde annelik ve babalık hakkındaki baskın ideolojiler tarafından şekillenmiştir. Bu ideolojiler, ücretsiz çocuk bakımı sağlayacak kişinin kim olacağı ve ücretli istihdama katılacak kişinin kim olacağı gibi kararlarla ilgili olarak, toplumsal olarak ‘uygun davranış’ normlarını belirleme konusunda güçlü bir etkiye sahiptir (Günlük ve ark., 2000). Özellikle annelik ve babalık söylemlerinin zaman içinde dönüşüm geçirmiş olması dikkat çekicidir. Bu dönüşümler, ebeveynlerin kimliklerini nasıl algıladıkları ve deneyimledikleri üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Günümüzde, ebeveynlik kimliklerinin bu ideolojik çerçevelerle nasıl şekillendiğini ve iş gücü piyasasına katılım ile çocuk bakımı tercihlerini anlamak için kritik bir faktördür. Böylece yalnızca bireysel tercihler değil, aynı zamanda çalışan ebeveynlerin anne-baba ve çalışan kimliklerini daha sağlam inşa etmelerini teşvik eden politikaların ve kültürel normların gelişimi de doğrudan etkilenecektir.

Annelik ideolojisinin dönüşümü

Sanayi devrimi öncesinde geleneksel annelik ideolojisi, kadınları ev içi rollerle sınırlandırarak bakım ve beslenme gibi görevleri üstlenen bireyler olarak tanımlamaktaydı. Kadınlar, tarım ve benzeri ekonomik faaliyetlerde erkeğe yardımcı roller üstlenirken, annelik kimliği de bu çerçevede şekilleniyordu. Ancak sanayi devrimiyle birlikte kadınların iş gücüne katılımı artmış ve annelik rolü, yalnızca ev içi sorumluluklarla sınırlı kalmamış,

çalışan anne kimliğiyle birleşmiştir. Bu dönüşüm, özellikle gelişmekte olan toplumlarda, kadınların hem çalışan hem de ebeveyn olma rollerini aynı anda üstlenmesini zorunlu kılmıştır. Beslenme ve ev içi işlerin yönetimi gibi roller, geleneksel olarak kadınlara atfedilmiştir. Ancak post modern toplumlarda bu görevler, giderek daha fazla her iki ebeveynin ortak sorumluluğu olarak değerlendirilmektedir (Rich, 1977; Hattery, 2001; Williamson ve ark., 2023).

Anneliğin ‘biyolojik olarak belirlendiği’ ve ‘doğa tarafından önceden şekillendirildiği’ inancı, tarihsel olarak bu ideolojinin temelini oluşturmuştur (Rotondi ve ark., 2024). Günümüzde baskın annelik ideolojisi, geleneksel rollerin ötesine geçerek kadınların iş gücü piyasasına katılımını da kapsamaktadır. Bu dönüşen yaklaşım, annelerin ücretli istihdama katılımını yalnızca meşru bir seçenek olarak değil, aynı zamanda toplumsal olarak beklenen bir norm olarak ortaya koymaktadır (Himmelweit ve Sigala, 2003; Crompton ve Lyonette, 2008; Kılıç, 2019).

Annelik rolü, tarihsel olarak kadınların bakım verme ve ev içi sorumlulukları üstlendiği bir çerçevede tanımlanmıştır; ancak toplumsal ve ekonomik dönüşümler, annelik kavramının yalnızca bakım ile sınırlı kalmayıp iş gücü piyasasına katılımı da içerecek şekilde yeniden yapılandırılmasına olanak tanımıştır. Günümüzde annelik ideolojisi, bu iki alanın bir arada yürütülmesini daha meşru ve kabul edilebilir hâle getirmiştir. Bu doğrultuda, “iyi annelik” kavramı artık kadınların iş yaşamına katılımını engelleyen bir unsur olmaktan çıkmış; aksine, istihdama katılım annelik kimliğinin bir parçası hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, annelerin kimlik gelişimini etkileyerek sosyal olarak kabul edilebilir seçeneklerin artmasına katkıda bulunmaktadır (Bayar Türkoğlu ve ark., 2022). Bu durum, annelik rolünün yeniden tanımlanmasına ve toplumsal cinsiyet rollerinin daha esnek hale gelmesine zemin hazırlamaktadır.

Gelişmiş toplumlarda, kadınların iş gücüne katılım oranları artış göstermiştir. Örneğin, Avrupa ülkelerinde kadınların iş gücüne katılım oranları ülkeden ülkeye farklılık gösterse de oranlar oldukça yüksektir. İsveç, kadın istihdamında %80,2 ile en yüksek orana sahipken, İsviçre %77,9, Litvanya %76,7, Norveç %76,5 ve Almanya %75,8 oranlarıyla öne çıkmaktadır. Avrupa Birliği (AB) genelinde kadınların istihdam oranı ortalama %67,4’tür (eurostat2022). Bu bağlamda, çalışan kimliği, kadınlar için toplumsal olarak

en kabul gören ve bireysel olarak en ödüllendirici kimliklerden biri hâline gelmiştir. Benzer şekilde, gelişmekte olan ülkelerde de kadınların iş gücüne katılımında artış gözlenmektedir. Örneğin, Vietnam'da kadınların iş gücüne katılım oranı 2023 yılı itibarıyla yaklaşık %69'dur ve bu yüksek oran, özellikle tarım ve tekstil gibi emek yoğun sektörlerde kadın emeğinin yaygınlığıyla ilişkilidir (World Bank, 2023). Benzer şekilde, Endonezya'da bu oran %53 civarındadır; kadınlar hem kırsal hem de kentsel alanlarda çeşitli sektörlerde istihdam edilmektedir (ILO, 2023). Latin Amerika ülkelerinden Kolombiya'da kadınların iş gücüne katılım oranı %51 düzeyindedir ve son on yılda bu oranda istikrarlı bir artış gözlemlenmiştir (World Bank, 2023). Meksika'da ise oran %46 olup, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı ve ücret eşitsizliği gibi yapısal sorunlar kadınların istihdama eşit koşullarda katılımını sınırlamaktadır (ILO, 2023). Güney Afrika'da kadınların iş gücüne katılım oranı yaklaşık %47'dir ve kadınlar özellikle kamu ve hizmet sektörlerinde aktif roller üstlenmektedir (World Bank, 2023). Türkiye'de, çalışma çağındaki kadınların istihdam oranı yıllara göre değişkenlik göstermekle birlikte, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2024 yılının ilk altı ayında %32,6 olarak gerçeklemiştir. 2022 yılında bu oran %30,4 iken 2023 'da %31,3'e yükselmiştir. Veriler değerlendirildiğinde yıllar itibarıyla artış olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, ebeveynlik ve çalışma rollerinin giderek örtüşmeye başladığını ve kadınların iş gücü piyasasına daha fazla dahil olduğunu göstermektedir.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, gelişmekte olan ülkelerde de bazı kadın grupları için istihdama katılım, “iyi annelik” anlayışının temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Duncan ve ark., 2003; Schmidt ve ark., 2023). Annelik kimliği artık yalnızca bakım sorumluluklarıyla tanımlanmamakta, aksine çalışma yaşamı ile bütünleşerek yeni bir çerçevede şekillenmektedir. Bu durum, kadın-erkek rollerinde meydana gelen dönüşümün annelik pratiği üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından önemli bir değişimi işaret etmektedir. Bu dönüşüm, kadınların hem bakım verme sorumluluklarını hem de profesyonel kimliklerini bir arada sürdürebilmelerine olanak tanıyan daha kapsayıcı bir annelik anlayışının gelişmesine işaret etse de annelere sunulan işyeri fırsatlarıyla ilgili sorunlar bulunmaktadır (yeterince emeklerinin karşılığını alamama, terfi durumlarında erkeklerin gölgesinde kalma gibi). Bu durum, annelerin kimlik inşa süreçlerini anlamlı biçimde etkileyebilmektedir.

Annelik pratiği, günümüzde hem özgürleştirici hem de sınırlayıcı yönleriyle dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşüm, bir yandan kadınların yaşam boyu bakım verme yükümlülüğü ve maddi bağımlılık gibi geleneksel beklentilerden uzaklaşmasına imkân tanırken, diğer yandan iş gücü piyasasında kadınlar ve erkekler arasında erkeklerin lehine süregelen yapısal eşitsizlikleri de gözler önüne sermektedir.

Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, özellikle annelik rolünü üstlenen kadınlar, erkeklere kıyasla daha düşük ücretlerle ve daha güvencesiz koşullarda istihdam edilmektedir. Ayrıca her yıl on binlerce kadın, hamilelik ya da doğum nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmakta ve bu durum kimi zaman iş kaybına yol açmaktadır (Karaali, 2024; James, 2009; EOC, 2005). Birçok kadın için işyeri fırsatları, çocuk bakımına yönelik sorumluluklar ve uygun fiyatlı ve kaliteli çocuk bakımı eksikliği nedeniyle sınırlı kalmaktadır. İşgücü piyasasına girebilen anneler ise sıklıkla “ikinci vardiya” olarak tanımlanan durumla karşı karşıya kalmakta; yani, ücretli istihdamın yanı sıra ailenin birincil bakıcısı olmaya devam etmektedirler (Hochschild ve Machung, 1989). Bu bağlamda anneler; genellikle “çocukların bakımı ve sosyalleşmesiyle ilgili geleneksel görüşleri korurken, ücretli çalışmayla ilgili daha yeni değerleri benimseyen, bağımsız ve bireysel bir kimlik oluşturan” yeni bir annelik anlayışıyla mücadele etmektedirler (Cunningham-Burley, 2005, s. 27). Bu durum, kadınların kimlikleri ve iş-yaşam dengesi açısından karmaşık bir tablo sunmaktadır. Diğer yandan, ebeveyn olduktan sonra giderek artan sayıda kadının, ister zorunluluktan ister kişisel tercihle olsun, çalışan kimliğini sürdürdüğü ya da bu kimliği yeniden tanımladığı görülmektedir. Ancak, doğum sonrası dönemde bu sürecin tersine dönebileceği durumlar da mevcuttur. Bazı kadınlar, çocuk sahibi olduktan sonra rollerini yeniden yapılandırarak ebeveynlik kimliğini yalnızca bir bakım sorumluluğu olarak değil, aynı zamanda kendini gerçekleştirme aracı olarak görmeye başlamaktadır. Bu kimlik dönüşümü, ücretli işten geçici ya da kalıcı olarak çekilme, kariyer yönünde değişiklik yapma ya da çalışma saatlerini azaltma gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Nitekim, doğum sonrası birçok kadının daha düşük nitelik gerektiren ve yarı zamanlı istihdam biçimlerine yönelmesi, ebeveyn kimliğinin çalışan kimliğine kıyasla önceliklendiğini göstermektedir. (Connolly ve Gregory, 2008). Bu durum, kadınların anne olduktan sonra karşılaştıkları yapısal

engelleri yansıtabilir. Aynı zamanda, Hays (1996)'ın işgücü piyasasını «rekabetçi, bencil, verimlilik odaklı ve materyalist yönelimli mantık» olarak tanımladığı çerçevede, bu mantığa bir tepki olarak da değerlendirilebilir. İş gücü piyasasının dünya ülkelerinde metaryalist fayda üzerine kurulması kadınların hem annelik rollerinin hem de çalışan rollerinin tam olarak gerçekleştirmelerine engel olduğu düşünülmektedir. Kadın çalışanların genel olarak erkek egemen iş ortamlarına karşı daha kuşkucu ve hayal kırıklığına uğramış hissettiklerini ifade eden çalışmalar, bu durumu destekler (Brewis, 2004; Güvenel-Karaduman ve Ergün, 2018).

Babalık ideolojisinin dönüşümü

Geleneksel baskın babalık ideolojisi, babaları aile içinde birincil geçim kaynağı olarak konumlandırmış ve odak noktalarını geçim sağlayıcı ve koruyucu rollerine dayandırmıştır. Tarihsel olarak, babalar bakım verme rolünden dışlanmış ya da bu rolde yetersiz görülmüştür (Webb ve ark, 2023). Bu durum, bir babanın ebeveynlikle özdeşleşmesini, söz konusu ideolojiye bağlılık nedeniyle engellemiştir.

Ancak günümüzde, “iyi bir baba” kavramı giderek daha fazla bakım verme ögesini de içermeye başlamıştır. Tıpkı anneliğin toplumsal inşasında yaşanan dönüşümlere tanık olduğumuz gibi, babalık ideolojisi de besleyici bir öge içerecek şekilde evrim geçirmiştir. Collier ve Sheldon'ın (2009) belirttiği gibi, “yeni babalık” ideali, giderek daha fazla “pratik” bir bakıcı olarak tanımlanan, çocuklarının günlük bakımına duygusal olarak dahil olan (veya dahil olması gereken) bir babayı ifade etmektedir.

Babaların rollerini yeniden yapılandırma yetenekleri, annelerde olduğu gibi, bireysel koşullara bağlıdır ve statik değildir. Buradaki kimlik değişimleri daha az araştırılmış ve belgelenmiştir, Giderek artan sayıda baba, hem geleneksel bakıcı rollerini yerine getirmekte hem de ev içi ilişkilerde daha çok sorumluluk olarak ev işlerine katılım sağlamaktadır (Jeong ve ark., 2024). Bu durum, özellikle eşleri tam zamanlı çalışan babalar için geçerlidir (Crompton ve Lyonette 2008). Araştırmalar, babaların çocuklarının ihtiyaçlarıyla ilgilenmek için harcadıkları saatlerde artış olduğunu ancak katkılarının genellikle göreve özgü değiştiğini göstermektedir. Örneğin, çocuklarla oynamak veya onları yıkamak. Ana yönetim kararları, organizasyon ve genel çocuk refahı

sorumlulukları anneye bırakılmaya devam etmektedir (Wheelock, 1990 , Brannen *ve diğerleri*. 1994 , Brannen, 2000 , s. 37).

Babalık ideali tarihsel süreçte değişime uğramış olsa da, babalardan beklenen bakım sorumlulukları, annelerle kıyaslandığında halen sınırlı düzeydedir. Phoenix ve arkadaşlarının (1991) belirttiği gibi, “bir erkeğin baba olduğunu bilmek, genellikle onun zamanını ve enerjisini nasıl harcadığı hakkında, bir kadının anne olduğunu bilmekten daha az bilgilendiricidir” (s. 4). Bu ifade, babalığın toplumsal olarak daha esnek ve daha az tanımlanmış bir rol olarak kabul edildiğini göstermektedir. Sanayileşme süreciyle birlikte, finans-kapital işletmelerin ve büyük ölçekli sanayi kuruluşlarının yaygınlaşması, uzun çalışma saatlerini içselleştiren bir iş kültürünü kurumsallaştırmıştır. Bu durum, geleneksel “erkek geçim sağlayıcı” modelini güçlendirirken, ücretli istihdam ile bakım sorumluluklarının dengelenmesini sağlayacak yasal düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle ebeveyn rollerine yüklenen sorumlulukları artırmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, iş ve aile rollerinin dengelenmesini destekleyen politikaların eksikliği, bakım emeğinin büyük oranda kadınlar tarafından üstlenilmesine yol açmakta ve babalık sorumluluklarının sınırlı kalmasına neden olmaktadır (Karaali, 2024; Kilkey, 2006). Erkekler üzerindeki bu yapısal ve kültürel baskılar, babalık kimliklerinin dönüşümünü sınırlamakta ve bakım sorumluluklarının daha eşit bir şekilde paylaşılmasını zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda, kimlik değişimlerinin tek yönlü olmadığını hatırlamak önemlidir. Bazı erkekler, baba olduktan sonra bakım verme isteğinde artış yaşayarak bu süreci kimliklerinde anlamlı bir dönüşüm olarak deneyimleyebilirler. Buna karşın, bazı erkekler için babalık, daha güçlü bir çalışma etiği geliştirme yönünde bir motivasyon kaynağı haline gelebilir; bu da babalık kimliğinin dinamik ve bağlama bağlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Özetle, günümüzde bazı aileler hayatlarını kadın ve erkeğe özgü rollerin geleneksel çizgileriyle düzenlemeye devam etse de iş gücü piyasasının zor koşulları karşısında zorlandıkları ve ebeveyn ve çalışan kimliklerini sürdürmekte zorlandıkları bu sebeple çalışan kimliklerinden ve ya anne-baba olma kimliklerinden vazgeçmeye mecbur kaldıkları bilinmektedir. Ancak, giderek artan sayıda anne ve baba, zamanlarını daha az geleneksel yollarla

bölmelerine olanak tanıyan daha çok yönlü ve esnek “iyi” annelik ve babalık yapıları benimsemek istemektedir. Günümüzde bazı aileler, yaşamlarını kadın ve erkeğe özgü geleneksel roller doğrultusunda düzenlemeye devam etmektedir. Ancak iş gücü piyasasının giderek zorlaşan koşulları, ebeveynlik ve çalışma kimliklerinin eşzamanlı olarak sürdürülmesini güçleştirmekte; bu durum da bireyleri kimi zaman bu kimliklerden birinden vazgeçmeye zorlamaktadır. Öte yandan, giderek artan sayıda anne ve baba, zamanlarını daha esnek biçimlerde organize edebilecekleri, geleneksel kalıpların dışında çok yönlü ebeveynlik modellerini benimsemeye yönelmektedir. Bu değişim, ebeveynlik anlayışında ve kadın-erkek rollerinde önemli bir akışkanlık dönemine işaret etmektedir. Bu bağlamda, yasanın, ebeveynlerin gerçek seçimler yapabilmesini sağlama konusunda açık bir rolü bulunmaktadır. Eğer ebeveynlik ve iş ile ilgili tutumlar ve davranışlar değişiyorsa, bu değişimlerin ilgili mevzuata yansıtılması gerekmektedir. Böylece, yasal düzenlemeler, hem daha eşitlikçi bir toplumun inşasına katkıda bulunabilir hem de bireylerin kimliklerini daha özgür bir şekilde ifade etmelerini mümkün kılabilir.

Aile dostu politikaların sınırları: ebeveynlerin karşılaştığı zorluklar ve çözüm önerileri

İlerlemeye rağmen, «aile dostu» istihdam yasalarının, bir bireyin ebeveynlik yapmasını ve iş yaşamında yeterli desteğin yasal anlamda sağlanmasında bazı eksikliklerinin olduğunu belirtmek gerekir. Bu yasaların sunduğu düzenlemeler, tüm ebeveynlere istedikleri seçimleri yapma yetkisi verememektedir. Örneğin, ebeveynlerin ayrıldığı ailelerde yaşayanlar, düşük gelirli bireyler veya istihdam potansiyeli düşük bölgelerde bulunanlar, koruyucu ebeveynler, yaşlı akrabalarına bakım verme sorumluluğu taşıyanlar gibi grupların her biri, bu yasal düzenlemelerin ötesinde belirli ve farklı ihtiyaçlara sahiptir. Her biri ayrıca sosyal hizmet politikaları bağlamında değerlendirilip politika üretilmelidir. Ayrıca, yasa tek başına, uygun davranış hakkındaki toplumsal inançları ve bu inançların altında yatan ideolojileri değiştirme kapasitesine sahip değildir. Toplumsal değerler, kültürel normlar ve iş gücü piyasasında var olan aynı işi yapanlar arasındaki eşitsizlikler, bireylerin iş ve aile yaşamlarını nasıl şekillendirdikleri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Ekonomik sıkıntılar,

sınıf engelleri ve belirli endüstrilerle ilişkili zorluklar da kişilerin karşılaştığı fırsatları büyük ölçüde etkileyebilir.

Mevcut yasal çerçevedeki değişiklikler, bir bütün olarak ebeveyn ve çalışan kimliklerinin yaşatılmasında eşitliği sağlamak için çok katmanlı bir yapbozun yalnızca bir parçasıdır. Ancak, ebeveynlerin kimlik inşa süreçlerini destekleyebilmek için, gerçekçi alternatifler sunan ve daha esnek, çeşitliliğe açık aile yaşamı modellerine imkân tanıyan yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu tür yasal değişiklikler, yalnızca toplumsal yapıyı dönüştürmekle kalmaz, aynı zamanda ebeveynlerin kendilerini daha özgür ve güçlü bir şekilde tanımlamalarına olanak verebilir.

Aile dostu istihdam politikalarının, kimlik değişimlerini nasıl daha iyi destekleyebileceği, bireylerin kişisel gelişim ve kendini gerçekleştirme arayışında önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde, kendini gerçekleştirme, bireylerin yaşamlarının giderek daha önemli bir yönü haline gelmiş ve bu da ailelerin işleyiş biçimini etkilemiştir. Bu değişen dünyada, aile dostu politikalar yalnızca iş-yaşam dengesini desteklemekle kalmamalı, aynı zamanda doğum oranlarının yükseltilmesini de teşvik etmelidir. Bu tür politikalar, erkeklerin de bakım sorumluluklarını daha fazla üstlenebileceği, kadınların ise profesyonel yaşamlarında daha fazla fırsat bulabileceği bir ortam yaratmalıdır. Bunun için, erkeklere de bakım izni, esnek çalışma saatleri ve eşit ücretli iş olanakları gibi fırsatlar sunulmalıdır. Bu şekilde, kadın-erkek rolleri daha esnek hale gelir ve bireyler, kendilerini sadece geleneksel aile modelleri içinde değil, aynı zamanda bireysel kimliklerini geliştirebileceği bir dünyada da tanımlayabilir. Kendilerini gerçekleştirme imkanı bulan ebeveynler çocuk sahibi olmayı daha çok düşünür ve bebek bakımı ve maliyeti konusunda daha az endişe duyar.

Aile dostu politikaların etkin bir şekilde uygulanması, ebeveyn- çalışan kimliklerinin daha iyi yaşanabilmesini pekiştirebilir. Böylece hem erkekler hem de kadınlar, toplumsal beklentilerden bağımsız bir şekilde kimliklerini yeniden yapılandırabilirler. Bu bağlamda, bu politikaların başarıya ulaşabilmesi için, yalnızca yasaların değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal normların da dönüşmesi gerekmektedir. Ayrıca, özel sektörde çalışan ebeveynlerin hakları da yasal düzenlemeler aracılığıyla, hem birincil bakım veren hem

de destekleyici ebeveynlerin çocuklarıyla daha fazla zaman geçirebilecekleri biçimde yeniden yapılandırılmalıdır (Gönüllü Atakan, 2018).

Anne ve babaların ebeveyn ve çalışan kimliklerinin dönüşümü için izin haklarını yeniden düşünmek

Anneler ve babalar arasında gerçekleşen kimlik oluşturma çalışmasını daha iyi kolaylaştırmak için, mevcut izin haklarının yeniden gözden geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Hem ülkemizde hem de dünya çapında sunulan izin politikalarının, ebeveynlerin iş ve aile sorumlulukları arasında denge kurmalarına olanak tanıyacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. Ancak, bu alandaki birçok tartışma, izin politikalarının genellikle annelerin bakım verme potansiyelini ve sorumluluklarını desteklemesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Dünyadaki gelişmiş ülkelere bakıldığında da durum aynıdır. Örneğin; Birleşik Krallık'ta, doğum izni ve ücret hükümleri uzun yıllardır aile dostu politikalarda temel unsurlar arasında yer almaktadır. Tüm kadın çalışanlar, günümüzde 12 ay süren doğum izni kullanabilmekte ve izin bitiminde aynı veya benzer görevlerine geri dönme hakkına sahiptir. Ayrıca, yasal doğum izni ücreti (SMP) sabit bir miktar olarak belirlenir ve ilk dokuz ay boyunca ödenir. Bu ücret, ilk altı hafta boyunca kadının ortalama haftalık kazancının %90'ı kadar olup, ardından haftada 123,06 pound olarak devam etmektedir (WFA, 2006).

Türkiye'deki aile destek politikaları değerlendirildiğinde çalışan kadınların kamu veya özel sektörde çalışıyor olmaları farklı yasal haklara sahip olmaları anlamına gelmektedir. Kamuda çalışan kadınların gebe kalmaları durumunda doğumdan önce sekiz doğumdan sonra sekiz olmak üzere toplamda on altı hafta ücretli izine ayrılmaktadır. Bu izin sürecinde maaşının tamamının karşılandığı sonrasında iki yıla kadar ücretsiz izin kullanabildiği bir süreç işlemektedir. Özel sektörde çalışan kadınların ise on altı haftalık gebelik izinleri korunmakla birlikte ücretsiz yıllık izin haklarının kullanımının sınırlandırıldığı bilinmektedir. Sosyal koruma kapsamında bir sosyal güvenlik riski olarak tanımlanan 'analık riski', gebelik ve doğum nedeniyle kazancın geçici olarak kaybedilmesini ifade etmektedir. Bu riski azaltmak amacıyla analık izni uygulaması geliştirilmiştir (Cilvez, 2021, s. 56).

Bu uygulamalar, çalışan kadınlara hamilelik ve doğum nedeniyle işe ara verme hakkı tanırken, doğum sonrasında maaş ve yardımların devam etmesini sağlayarak iş güvencesi sunmaktadır (ILO, 2022). Analık izni uygulamasının amacı, kadınların çalışma yaşamına katılımını desteklemek ve aynı zamanda çalışan kimliğini pekiştirmektir. Bu sayede, kadınlar hamilelik ve doğum gibi biyolojik süreçlerden kaynaklanan kesintilere rağmen ekonomik bağımsızlıklarını sürdürebilir ve iş güvencesi sağlar Diğer yandan, işyerlerinde fırsat ve muamele eşitliğine sahip olur (ILO, 2012).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), analık koruması ve bu korumadan sağlanan hakları temel meselelerinden biri olarak ele almıştır. ILO, yıllar içinde analık koruması hakkında üç önemli sözleşme kabul etmiştir: 1919 tarihli ve 3 sayılı, 1952 tarihli ve 103 sayılı, ve 2000 tarihli ve 183 sayılı sözleşmeler. Bu sözleşmelerle uyumlu olarak, 1952 tarihli ve 95 sayılı ile 2000 tarihli ve 191 sayılı Tavsiye Kararları kabul edilmiştir. Bu düzenlemelerle işyerindeki analık korumasının kapsamı genişletilmiş ve analık korumasından sağlanan haklar daha kapsamlı hale getirilmiştir. Aynı zamanda, ulusal politika ve eylemlere yönelik ayrıntılı rehberlik sağlanarak kadınların üreme rollerinin iş gücüne katılımlarıyla uyumlu hale getirilmesi hedeflenmiştir (Addati ve ark. 2014, s. 1).

Bu tür izin politikaları, kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde desteklese de, genellikle babaların bakım sorumluluklarını üstlenmesini teşvik etme noktasında yetersiz kalmaktadır. Babaların da daha uzun süreli izinlerden faydalanabileceği, bakım rolünü daha eşit şekilde paylaşılan bir düzenin benimsenmesi, ebeveynlik kimliklerinde daha derin değişikliklere olanak tanıyabilir. Bu tür eşitlikçi politikalar, yalnızca annelerin değil, babaların da bakım sorumluluklarını paylaşmasını sağlayarak, ebeveyn- çalışan kimlik inşalarını daha ileriye taşıyabilir (Özkan, 2024).

Ebeveyn izni uygulamaları tarihine bakıldığında ilk olarak İskandinav ülkelerinde ortaya çıktığı görülmüştür. 1974 yılında İsveç'te annelere ve babalara eşit haklar sunan ebeveyn izni uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulama daha sonra Norveç, İzlanda, Finlandiya ve Danimarka gibi diğer İskandinav ülkelerinde de yaygınlaşmış ve başlangıçta babalar için ardından da ebeveynlerin her ikisi için benzer haklar tanınmıştır (Taskula ve diğerleri, 2011). İskandinav

ülkelerinde, ebeveynlerin çalışan kimliklerini inşa etmelerine katkı sağlamayı ön planda tutan ebeveyn izni modelleri ve politikaları uygulanmaktadır. Bu modellerde, özellikle babalar için teşvik edici veya zorunlu düzenlemeler yer almakta, farklı aile yapıları dikkate alınarak güvenli iş koşulları, ücretli izin hakları ve esnek çalışma olanakları sağlanmaktadır (Sumbas, 2018).

Ebeveyn izni süresi, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerine dahil değildir ve bu konuda belirli bir ILO standardı bulunmamaktadır. Ancak birçok ülkede babalara yönelik izinler mevcuttur (ILO, 2010). Ayrıca, Anneliğin Korunması Hakkında 183 No'lu Sözleşme ve 165 No'lu Tavsiye Kararı (1981) ile Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Sözleşmesi de ebeveyn iznine dair bazı hükümler içermektedir. Bu tavsiyeler, ulusal politika ve uygulamaları şekillendirebilecek bağlayıcı olmayan rehberler sunmaktadır. 165 No'lu Tavsiye Kararı'na göre, doğum izninin ardından her iki ebeveyne de işten ayrılmadan ve istihdam hakları kaybolmadan ebeveyn izni verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ebeveyn izninin süresi, ödeme ve koşulları ise her ülkede farklılık göstermektedir. Bu iznin, iş ve aile yaşamını uyumlu hale getirmeyi amaçlayan bir yaklaşımın parçası olduğu kabul edilmektedir (ILO, 2010).

2021 yılı itibariyle, dünya genelinde 181 ülkeden yalnızca 68'i ülkemiz de dahil yasal ebeveyn izni hakkı sunmaktadır ve bu ülkeler, dünya genelindeki potansiyel ebeveynlerin %21,3'ünü temsil etmektedir. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ise potansiyel ebeveynlerin %98,3'ü yasal ebeveyn izni hakkına sahiptir. Bununla birlikte, Andorra, Bosna-Hersek, Gürcistan, Monako ve İsviçre gibi bazı ülkelerde bu tür bir yasal hak bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde ebeveyn izni programları oldukça sınırlıdır. Örneğin, Amerika kıtasında yalnızca beş ülke ebeveyn izni sunmaktadır ve Arap dünyasında bu hak sadece birkaç ülkede bulunmaktadır. Sahra Altı Afrika ülkelerinde, sadece üç ülkede ebeveyn izni var iken Kuzey Afrika ülkelerinde ise sınırlı süreli ücretsiz ebeveyn izni sunulmaktadır. Asya ve Pasifik bölgesindeki ülkelere bakıldığında ebeveyn izni oldukça nadir olup, sadece altı ülkede yasal haklar bulunmaktadır (ILO, 2022).

Ebeveyn izni kullanım oranı, özellikle erkekler arasında düşük kalmaktadır. Ancak, bazı ülkeler, babalar için belirli süreler tanıyarak bu durumu iyileştirmeye

çalışmaktadır. İstihdam koruması ve ayrımcılık yasağı gibi düzenlemeler, hem kadınların hem de erkeklerin ebeveyn izni kullanımını artırabilir. Bununla birlikte, dünya genelinde ebeveyn izni süresince işten çıkarılma koruması sadece 60 ülkede sağlanmaktadır. Bu da her on ebeveynden yalnızca iki kişiyi etkilemektedir (ILO, 2022). Ortalama ebeveyn izni süresi, dünya genelinde 22,1 hafta (yaklaşık 5,2 ay) olarak belirlenmişken, ebeveyn izni hakkı tanınan 68 ülkede bu süre 103,5 haftadır (yaklaşık iki yıl). 21 ülkede ebeveyn izni ücretsizdir ve sadece dokuz ülkede ebeveyn izni, geçmiş kazançların en az üçte ikisi kadarını ödeme yapmaktadır. Ebeveyn izni genellikle sosyal güvenlik sistemi tarafından finanse edilmekte olup bazı gruplar için, örneğin bağımsız çalışanlar için, bu haklar sınırlıdır. Ebeveyn izni hakkı yalnızca 36 ülkede bağımsız çalışanlara da verilmektedir. Ayrıca, evlat edinen ebeveynler için ebeveyn izni hakkı 56 ülkede sağlanmaktadır. Bununla birlikte, ücretli ebeveyn izni genellikle sosyal güvenlik sistemi aracılığıyla finanse edilmekte ve bu haklar çoğunlukla düşük ücretli, gönüllü ve devredilemez özelliklere sahiptir. Bu durum, babaların ebeveyn izni kullanma oranlarını düşürmekte ve kadınların iş gücü piyasasında karşılaştığı dezavantajları pekiştirmektedir. Bu nedenle, ebeveyn izninin daha adil ve erkekler için daha cazip hale gelmesi adına bazı ülkelerde ebeveyn izni ödemeleri artırılmış ve “baba kotası” gibi uygulamalar getirilmiştir (ILO, 2022).

Bu cinsiyetçi yapıdan uzaklaşmayı sağlamak ve doğumdan sonraki ilk yıl boyunca kimlik dönüşüm çalışmasını kolaylaştırmak için, mevcut hakların ağırlığını annelerin lehine yeniden dengelemeye yardımcı olmak amacıyla babaya özgü hükümlerin dahil edilmesi önemlidir. Bu da, annelerin «ikinci vardiya» sendromu ve ilgili iş/yaşam çatışması riski daha düşük olarak ücretli işe katılmaları için daha fazla fırsat sağlayacaktır. (Halis ve Şenkal, 2009: 156-164 ;Crompton, 2006 , 5. Bölüm).

Doğum izni, annelerin doğumdan hemen sonra fiziksel olarak iyileşmelerine olanak sağlamak için doğumdan hemen sonraki dönemde sağlanır ve bu nedenle zamana ve cinsiyete özgü olması gerekir. Ancak, babalara çocuğun ilk yılı boyunca belirli bir süre ücretli izin verilmesi, ebeveynlerin bu izni nasıl kullanacakları konusunda aile içinde daha dengeli ve ortaklaşa bir müzakere süreci yürütmelerini kolaylaştırabilir. Bu tür bir uygulama, babaların bakım

süreçlerine daha bütüncül ve pratik biçimde katılım göstermeleri için hem gerçekçi bir fırsat hem de güçlü bir teşvik olacaktır. Bu durum, doğum sonrası kimlik inşası süreçlerinin desteklenmesi ve yönlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Öte yandan, İsveç gibi kapsamlı izin politikalarına sahip ülkelerde de gözlemlendiği üzere, bazı babalar bu izinleri kullanmaya gönülsüz olabilir.

Destekleyici hükümlerin güçlendirilmesi

Doğum sonrası dönemde destekleyici hükümlerin gözden geçirilmesi, kimlik değişimlerini mümkün kılma adına önemli olsa da, bu izin haklarının daha uzun vadeli düzenlemelerle desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de mevcut olan destek yapıları, ebeveynlerin (anneler, babalar veya resmi ebeveyn sorumluluğu taşıyan kişiler) bir yıllık nitelikli hizmet süreleri ile çocuklarına bakabilmek için ebeveyn izni haklarından faydalanmalarına olanak tanımaktadır. Bu noktada, doğum sonrası dönemde ebeveynler için daha fazla esneklik sağlayarak işyerlerinde daha iyi fırsatlar yaratmak kritik bir gerekliliktir.

Esneklik kavramı, geleneksel olarak çalışanların iş gücü piyasasının ve belirli sektörlerin ihtiyaçlarına uyum sağlamalarını hedeflemişken, son yıllarda daha çok ebeveynlerin, özellikle de annelerin, iş-aile dengesini kurmalarına yönelik bir araç olarak gündeme gelmiştir (Crompton, 2006). Ebeveyn izni gibi esnek çalışma talepleri, genellikle anneler tarafından talep edilmekte ve başarılı olma olasılığı da yüksek olmaktadır (Hooker ve arkadaşları, 2007). Diğer yandan, bu durum esnek çalışma kavramının genellikle annelerle özdeşleşmesine neden olmakta, dolayısıyla işyerlerinde iş/aile sınırlarının hala önyargılı bir şekilde şekillenmesine yol açmaktadır (Purcell ve arkadaşları, 2007). Bu da, tüm annelerin esnek çalışmayı tercih ettiği ve bu tercihin, onların işyerine olan bağlılıkları konusunda olumsuz bir tutum oluşturduğuna dair yanlış bir algıyı pekiştirmektedir.

Yasal esneklik talepleri üzerinde yapılacak değişiklikler, kadınların ve erkeklerin iş yaşamlarına ilişkin farklı yönelim ve tercihleri göz önüne alındığında, annelerin bu değişiklik taleplerini daha sık dile getireceği anlamına gelmektedir (Hakim, 2005). Ancak, yasal müdahalelerin ailelerin tercih ettikleri yaşam biçimlerini değiştiremeyeceği doğru olsa da, yasa,

mevcut seçenekleri iyileştirebilir ve kimlik çalışmaları ile geleneksel ev düzenlemelerine dayalı sınırlamaları aşmada güçlendirici bir rol oynayabilir.

Ebeveynlik ve bakım sorumlulukları: hukuki düzenlemeler ve ekonomik sonuçlar

Aileyi destekleyen ve aile dostu politikalar sonucu çıkarılan Kanunların, bireylerin “gerçek” ya da “hakiki” seçimler yapmalarını mümkün kılması ve desteklemesi gerektiği düşünüldüğünde (Lewis, 2009; Crompton, 2006; James, 2009), ebeveynlerin üstlendikleri bakım nedeniyle mali olarak cezalandırılmamaları gerekir. Hem gelişmiş ülkelerde hem de Türkiye’de hükümetler, ebeveyn izni sırasında ücret sağlama gibi politikalarla, erken çocuk bakımını bir kamu politikası meselesi olarak ele alınmıştır. Bu durum, hamilelik ve ebeveynliğin toplumsal bir işlev olarak geçici bir takdirini ifade eder (Karaali, 2024; Fredman, 1997) ve annelerin devleti temel çocuk bakımı ve ev içi işlerle destekleme rolünün kabulünü yansıtır. Toplumda bakım verme faaliyeti çoğunlukla düşük değer atfedilen bir işlev olarak görülmekte; bu nedenle çocuk bakımını üstlenen bireyler sıklıkla ekonomik açıdan dezavantajlı konuma düşmekte ya da yetersiz biçimde tazmin edilmektedir. Bu durum farklı şekillerde kendini göstermektedir. Kamusal söylemde annelik rolü genellikle yüceltilse de, özel sektörde çalışan kadınlar gebelik ve annelik süreçlerinde çeşitli yapısal kısıtlamalarla karşılaşmakta; kamu denetiminin yetersizliği nedeniyle bu kadınlar, çalışan kimliklerini geri plana iterek iş yaşamından uzaklaşmak zorunda kalabilmektedir.

Bakım veren ebeveynlerin, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere birçok ülkede ekonomik olarak dezavantajlı duruma düştüğü gözlemlenmektedir. Bu durumun bir örneği, İngiltere’de gerçekleşen doğum izni süreçlerinde açıkça görülmektedir. Yeni anneler, yasal doğum izni süresince 10 güne kadar iş yeriyle iletişim halinde olup bilgi alışverişinde bulunma modeli olarak adlandırılan keep and touch modeli ile çalışmaktadırlar. Ancak bu günler zorunlu olmayıp, yalnızca çalışan ve işveren daha yüksek bir ücret (örneğin sözleşmeye bağlı bir düzenleme ile) konusunda anlaşamaz ise ortaya çıkmakta ve SMP oranında ödeme yapılmaktadır. Bu durum ne yazık ki, izin süresince yapılan işin düşük değerle ödüllendirilmesine ve dolayısıyla kadınların mali olarak cezalandırılmasına yol açmaktadır. Ayrıca yasa, bu performansın

değersizleştirilmesini, iş yerindeki gelişmelerle iletişimde kalma fırsatı olarak sunarak meşrulaştırmaktadır (daha fazla bilgi için bkz. James, 2007).

Türkiye’de ise düşük asgari ücret ve sınırlı çalışma saatleri düzenlemeleri bağlamında süreç, daha karmaşıktır. Bu bağlam, ebeveynlerin iş yerinden ayrılacakları zaman miktarını önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Doğum sonrası erken dönemde bebeğin bakımını üstlenmek amacıyla işten kimin izin alacağına ilişkin kararlar, ebeveynlik ve çalışma rollerinin uzun vadede anneler ile babalar arasında nasıl paylaşılacağını doğrudan etkilemektedir. Bu süreçte yapılan özel tercihler, aile içi rol dağılımını biçimlendiren önemli dinamikler arasında yer almaktadır.

Çocuk bakımının zorlukları ve ebeveyn kimliklerini sürdürme imkânları

Ailelerde, ebeveynlerin aynı zamanda çalışan kimliklerini sürdürme veya geliştirme istekleri genellikle önemli bir faktördür. Ancak, uygun maliyetli ve nitelikli çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği, ebeveynlerin bu hedefi gerçekleştirme imkanlarını önemli ölçüde kısıtlayabilir. Türkiye’nin ve Dünyanın metropol şehirlerinde özellikle İstanbul, Ankara İzmir gibi metropol sayılabilecek büyük şehirlerinde ve dünya genelinde özellikle kuzey avrupa ülkeleri İngiltere ve Galler’de okul öncesi çocuk bakımının maliyetleri önemli ölçüde artmıştır. Örneğin, iki yaş altı bir çocuk için tipik maliyet Türkiye’de yıllık yaklaşık 100.000 Türk lirası iken, Avrupa ülkelerinde yıllık 15.000 euro civarındadır. Almanya’da altı yaşına kadar aylık 587 euro, Amerika birleşik devletlerinde aylık 1750 dolar, Londra ve İngiltere’nin güneydoğusundaki büyük şehirlerde ise bu maliyet aylık 1200 pound’a kadar çıkmaktadır (Daycare Trust, 2009;Samanlı, 2023).

Dünya genelinde çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ebeveyn ve çalışan kimliklerinin dönüşümü ile ve doğum oranlarının arttırılması için ciddi politikalar üretmektedir. Ulusal Çocuk Bakımı Stratejisi ve Sure Start programı gibi girişimler, bu konudaki kararlı adımlara örnektir. Ayrıca, sadece çocuk bakım malzemelerinin alınabildiği çocuk bakım çeki planları, çocuk vergisi indirimleri ve çalışan vergi kredisi gibi vergi indirimleri ile her ülke bu konudaki desteğini pekiştirmektedir (Butt ve diğerleri, 2007). Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığı ile oluşturulan ebeveyn ve çalışan

kimliklerinin sürdürülebilirliği programları hükümet tarafından ulusal strateji uygulama planlarına alınarak hassasiyetle uygulanmaktadır. Bütün destekleyici programlara rağmen ebeveynler, aylık gelirlerinin büyük bir kısmını özel çocuk bakımı için harcamak veya işten ayrılmak ya da çalışma saatlerini azaltmak arasında bir seçim yapmak zorunda kalmaktadırlar. İzin hakları daha eşit bir şekilde bölünmüş ve esnek çalışmayla ilgili daha güçlü cinsiyetten bağımsız hükümlerle desteklenmiş olsa bile, bakım vermenin finansal etkileri ve bunun içinde işlediği daha geniş finansal bağlam ele alınmadığı sürece, ebeveynlerin kimlik değişimleri kısıtlanır (Şenel, 2017).

Aile dostu mevzuat ve kadın-erkek rolleri

Türkiye'deki mevcut aile dostu mevzuat, tüm anneleri desteklese de annelerin çalışan kimliklerinin daha çok desteklenmeye ihtiyacı vardır. Annelerin, genellikle 12 ay boyunca izinli olma ve işe döndükten sonra çocuğun refahından sorumlu olma olasılığı en yüksektir. Bu durum, işverenler için 'sorunlu' olarak baba değil, anne şeklinde algılanmasına yol açmaktadır. Uygulamada bu durum, annelerin sorumluluklarının artırılmasıyla sonuçlanır. Ancak, böyle bir sosyal inşa yalnızca yeni anneler için değil, aynı zamanda doğurganlık çağındaki tüm kadınlar için zararlıdır. Bu anlayış hamilelik ve doğum nedeniyle kadınlara karşı işyerinde cinsiyet ayrımcılığının devam etmesine yol açabilir (Karaali, 2024; James, 2004, 2007). Babalar, esnek çalışma talepleri konusunda, benzer şekilde, engellerle karşılaşabilirler. Özellikle işverenlerin babaların bu taleplerine karşı daha isteksiz oldukları gözlemlenmiştir. 2006 yılında yapılan bir araştırmada, özel sektörde annelerin esnek çalışma taleplerinin %10'u, babaların taleplerinin ise %24'ü reddedilmiştir (Hooker ve ark, 2007). Bu durum, işverenlerin babaların "yükümlülük altına girmesini" engellemeye yönelik tutumlarıyla bağlantılıdır. İşverenlerin böyle bir tutum sergilemesi, babaların ebeveynlik kimliklerini geliştirmeleri üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir.

böyle bir yaklaşım, işverenlerin cinsiyete dayalı çizgilerle yükümlü ve yükümlü olmayan çalışanlar arasında ayırım yapma yeteneklerini sınırlandırabilir ve onları iş organizasyonlarını yeniden değerlendirmeye teşvik edebilir. Bu, tüm çalışanlar için daha fazla esneklik ve artan iş/yaşam fırsatlarının sağlanmasına olanak tanıyabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk sahibi olduktan sonra bakım ve ücretli iş sorumluluklarının paylaşımı, hâlâ birçok kişi tarafından fedakarlık ve müzakere gerektiren bireysel bir tercih olarak görülmektedir. Bazı aileler, annenin iş yaşamından koptuğu geleneksel rolleri korumayı tercih edebilir ve bu durum, annenin iş yaşamına katılımının sınırlı olduğu bir düzen oluşturabilir (Hakim, 2005). Ailelerin, kendi kimliklerine uygun bir yaşam düzeni kurabilmesi ve bunu yönetebilmesi önemli olmakla birlikte, hiçbir aileye belirli bir yaşam modeli dayatılmamalıdır. Bu bağlamda, yasal çerçeveler ailelerin sorumluluk paylaşımına yönelik geniş tercih yelpazesini kabul etmeli ve yansıtmalıdır.

Kadınların ve erkeklerin istihdam davranışlarına ilişkin ayrımcı davranışlar artık sorgulanmaktadır. Bu durum, değişen kimliklerin çeşitliliğini desteklemeyi ve annelik ya da babalık rollerine dair tek tip veya üstün bir model olduğu fikrine karşı çıkmayı gerektirir. Aile dostu istihdam politikalarının, ailelerin içindeki çok katmanlı, çelişkili ve dinamik kimlikleri tanıyıp bu çeşitliliğe uyum sağlaması elzemdir. Bununla birlikte, bu uyum sınırsız seçenekler sunma anlamına gelmez. İş dünyası, küresel ekonomik rekabet koşullarına uyum sağlamak zorundadır. Bu noktada devlet refah sistemi de yalnızca belirli düzeyde ücretli iş katılımını destekleyebilir.

Yasal çerçevenin temel hedeflerinden biri, bireylerin ebeveyn ve çalışan rollerini sürdürebilmelerini engelleyen yapısal önyargıları ortadan kaldırmak olmalıdır. Mevcut düzenlemelerin, toplumsal ihtiyaçları dikkatle analiz ederek bu ihtiyaçlara yönelik bütüncül çözümler geliştirmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda sosyal hizmet müdahaleleri, mikro, mezzo ve makro düzeylerde yapılandırılmalıdır. Mikro düzeyde, her ailenin özgün durumu göz önünde bulundurularak, ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetlere erişimi sağlanmalıdır. Bu erişimin sağlanması için sosyal hizmet uzmanlarının sahada düzenli taramalar yapması, dezavantajlı durumdaki aileleri tespit etmesi ve yönlendirmesi büyük önem taşımaktadır (Tuncay, 2017). Bu müdahaleler, yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda psikososyal destekleri de kapsamalıdır. Mezzo düzeyde, sosyal hizmetin temel ilkelerinden biri olan “çevresi içinde birey” anlayışıyla hareket edilmelidir. Aile, yalnızca kendi iç dinamikleriyle değil, aynı zamanda temas halinde bulunduğu eğitim, sağlık, hukuk gibi diğer sistemlerle birlikte

ele alınmalıdır. Bu bağlamda sistem yaklaşımı benimsenerek, ailenin içinde bulunduğu sosyal çevre ile olan ilişkileri güçlendirilerek, işlevsellik düzeyi artırılabilir. Makro düzeyde ise sosyal politika yapım süreçlerinde aileyi merkeze alan yaklaşımlar benimsenmeli; sosyal hizmet, psikoloji, diyetetik ve fizyoterapi gibi alanlardan uzmanların istihdam edildiği mahalle temelli Sağlıklı Yaşam Merkezleri yaygınlaştırılmalıdır. Bu merkezler aracılığıyla ailelerin sosyoekonomik, psikolojik ve sağlık temelli hizmetlere bütüncül ve engelsiz biçimde ulaşımı sağlanmalı, aynı zamanda düzenli ev ziyaretleriyle olası ihmal ve istismar vakalarının önlenmesi hedeflenmelidir. Bu tür politikaların hayata geçirilmesi, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığıyla sunulacak ebeveyn danışmanlık hizmetleriyle desteklenmeli; ebeveynlerin çalışan olmaları durumunda ihtiyaç duyacakları sistemlerin tanıtımı ve rehberliği de sağlanmalıdır.

Bu yapısal dönüşümü gerçekleştirmek, ebeveynlerin ve çalışanların çoklu ihtiyaçlarını karşılamak açısından zorluklar barındırsa da, mevcut politikaların kapsamlı bir şekilde yeniden değerlendirilmesi, sosyal hizmet uygulamalarının profesyonel ekipler tarafından hayata geçirilmesi ve istihdam ile bakım sorumlulukları arasındaki sınırların yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler, toplumun temel yapı taşı olan ailelerin ve aileleri oluşturan ebeveynlerin hem bakım hem de çalışma sorumlulukları arasındaki dengeyi sağlamalarına yönelik etkili bir destek sistemi sunabilir.

Türkiye’de çocuk bakım hizmetlerinin daha da yaygınlaştırılması ebeveynlerin çalışan kimliklerine ve doğurganlıklarına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu hizmetlerle, bir taraftan ebeveynin (annenin) çalışmasına imkân sağlanması yoluyla yoksulluk riskinin azaltılması diğer taraftan da ülkelere kısa ve uzun vadede fayda sağlaması beklenmektedir. Buna göre kapsamlı çocuk bakım ve eğitimi politikalarıyla, artan yoksulluk oranlarının düşmesi, risk altındaki çocukların (alt gelir grubundakiler, göçmenler vb.) sosyo-ekonomik entegrasyonunun gelişmesi ve çocuğun biyo-psiko-sosyal gelişimine katkı sağlaması hedeflenmektedir (OECD, 2022). Diğer yandan, çocuk bakımı ve eğitimi hizmetlerinin ülkeler için kısa ve uzun vadede ekonomik yatırım olduğu da vurgulanmaktadır. Calman ve Tarr-Whelan’nın (2005) çalışması, küçük çocuklara yönelik eğitim ve bakım hizmetleri, etkin

maliyetli bir ekonomik yatırım olarak tanımlanmış ve nitelikli ve verimli işgücünün oluşumu için gerekli görülmüştür. Böylece bu hizmetlerle, bakım sorumlulukları gerekçesiyle emek piyasasında görülen beşeri sermaye (emek arzı) kaybının önüne geçebileceği de ileri sürülmektedir (OECD, 2022:90). Daha kapsayıcı bir yaklaşımla geliştirilecek politika ve uygulamalar, ailelerin ihtiyaçlarını ve kimlik yapılarını daha etkili biçimde karşılayan bir düzenleme sisteminin temelini oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- Aytaç, S., Dursun, S. : (2019). Çalışma yaşamında kadınlar. S. Dursun ve S. Aytaç (Ed.), Çalışma yaşamında özel gruplar içinde (s. 1-64). (2.bs.). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Bayar Türkoğlu, H. T., Yüceer Kardeş, T., Özdemir, S., ve Sever M. (2022). Toplumsal cinsiyet algısı, anne istihdam suçluluğu ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: İş-Aile çatışmasının rolü. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(4), 1103-1120. DOI: 10.33417/tsh.1056784
- Beck, U., ve Beck-Gernsheim, E. (1995). *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press.
- Brannen, J. (2000). Mothers and fathers in the workplace: United Kingdom. In L. Haas, P. Hwang, ve G. Russell (Eds.), *Organizational change and gender equality: International perspectives on fathers and mothers in the workplace* (pp. 123-145). London: Sage. Erişim: 18 Aralık 2024, https://scholar.google.com/scholar_lookup?hl=en&publication_year=2000&author=J.+Brannen%26vetitle=%0AOrganizational+change+and+gender+equality%3A+international+perspectives+on+fathers+and+mothers+at+the+workplace%0A
- Brannen, J. (1994). *Employment and family life: A review of studies in the United Kingdom between 1980-94: Research Series No. 41*. London: HMSO.
- Brewis, J. (2004). Sex and the city? The longings of women workers in their thirties. *Urban Studies*, 41(9), 1821-1838. Erişim: 21 Ocak 2025, <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315879147-11/sex-city-aspirations-thirty-something-working-woman-joanna-brewis>
- Butt, S., Goddard, K., ve La Valle, I. (2007). *Childcare Nation? Progress on the Childcare Strategy and Priorities for the Future*. Daycare Trust.
- Calman, L.J. ve Tarr-whelan L., (2005), *Early Childhood Education for All A Wise Investment, Legal Momentum's Family Initiative*, New York: Legal Momentum.
- Cassirer, N., ve Gilchrist, K. (2014). *Maternity and paternity at work: Law and practice across the world*. International Labour Office. Erişim: 19 Ocak 2025, <https://www.ilo.org/global/topics/equality-and-discrimination/maternityprotection/publications/maternity-paternity-at-work-2014/lang--en/index.html>
- Cilvez, M. K. (2021). Analık riski özelinde sosyal koruma. In D. M. Şahin, D. Doğukan, ve E. Erdoğan (Eds.), *Türkiye'de ve seçilmiş OECD ülkelerinde sosyal koruma* (s. 56). Ankara: SGK.
- Collier, R., ve Sheldon, S. (2009). *The fragmentation of fatherhood: A socio-legal study*. Oxford: Hart Publishing. Erişim: 3 Ocak 2025, https://books.google.com.tr/books?hl=en&v=veid=iffbBAAQBAJ&oeq=fndvepg=PP1veots=8S5o6cLZv2vesig=zDuaR-9VC4celLo8X6tzwIVoK8Pkveredir_esc=y#v=onepage&veqef=false
- Connolly, S., ve Gregory, M. (2008). Downward mobility: Women's part-time work and occupational change in Britain 1991-2001. *The Economic Journal*, 118(526), 52-75.

- Crompton, R. (2006). *Employment and family: Reconfiguring work and family life in contemporary societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crompton, R., ve Lyonette, C. (2008). Who does the housework? Domestic division of labor. In *British Social Attitudes: 24th report* (pp. 175-190). London: Sage.
- Crosnoe, R., Prickett, K. C., Smith, C., ve Cavanagh, S. (2014). Changes in young children's family structures and child care arrangements. *Demography*, 51(2), 459-483. <https://doi.org/10.1007/s13524-013-0258-5>
- Cunningham-Burley, S., Backett-Milburn, S., ve Kemmer, D. (2005). Balancing work and family life: The perspectives of mothers. In L. McKie ve S. Cunningham-Burley (Eds.), *Families in society: Boundaries and relationships* (pp. 23-38). Bristol: Policy Press.
- Daycare Trust. (2009). *Childcare costs survey 2009*. London: Daycare Trust. Erişim: 11 Aralık 2024, http://www.daycaretrust.org.uk/data/files/Policy/costs_survey_2009.pdf
- Devan, F. (2005). Assessing fathers' use of parental leave: Towards a conceptual framework. In B. Peper, A. Doorne-Huiskes, ve L. Dulk (Eds.), *Flexible working and organizational change: Integrating work and personal life* (pp. 247-267). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Dulk, L., Peper, B., ve Doorne-Huiskes, A. (2005). Work and family life in Europe: Employment patterns of working parents in welfare states. In B. Peper, A. Doorne-Huiskes, ve L. Dulk (Eds.), *Flexible working and organizational change* (pp. 13-38). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Duncan, S., Edwards, R., Reynolds, T., ve Alldred, P. (2003). Motherhood, paid work and partnership: Values and theories. *Work, Employment and Society*, 17(2), 309-330. Erişim: 5 Ocak 2025, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0950017003017002005>
- EOC. (2005). *Raising expectations: EOC's final report on discrimination against new and pregnant mothers in the workplace*. Manchester: EOC.
- Eurostat. (2022) <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Fredman, S. (1997). *Women and the law*. Oxford: Oxford University Press.
- Fudge, J., ve Owens, R. (Eds.). (2006). *Precarious work, women, and the new economy: The challenges to legal norms*. Oxford: Hart Publishing.
- Giddens, A. (1992). *The transformations of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (2002). *Runaway world: How globalisation is reshaping our lives*. London: Profile Books. Erişim: 16 Ocak 2025, https://books.google.com.tr/books?hl=en&lr=-veid=ZvIdUf9o7OUCveoi=fndvepg=PT4veots=BS-Q-IJlaDvesig=VxcuVIBnNPtY-tSl-w0QA3oTuU9Everedir_esc=y#v=onepage&veqvef=false.
- Gönüllü Atakan, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ve Bakım Emeli. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 125-136. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.465717>

- Günlük Şenesen, G., Pulhan, E., ve Özar, Ş. (2000). Kadın İstihdamı için Yeni Perspektifler ve Kadın İşgücüne Muhtemel Talep. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Cem Web Ofset, Ankara, Nisan.
- Güvenel Karaduman, C., ve Ergun, A. (2018). Erkek egemen iş ortamlarında kadın yöneticilerin deneyimleri ve stratejileri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 114-143. <https://doi.org/10.18490/sosars.476038>
- Hakim, C. (2005). Sex differences in work-life balance goals. In D. Houston (Ed.), *Work-life balance in the 21st Century*. London: Palgrave Macmillan.
- Halis, M., ve Şenkal, A. (2009). Türk işletme kültüründe ortaklık ve güven. İstanbul Ticaret Odası.
- Hattery, A. (2001). *Women, work and family: Balancing and weaving*. London: Sage.
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press. Erişim: 11 Ocak 2025, https://scholar.google.com/scholar_lookup?hl=en&publication_year=1996&author=S.+Hays&title=%0AThe+cultural+contradictions+of+motherhood%0A
- Himmelweit, S., ve Sigala, M. (2003). Internal and external constraints on mothers' employment: Some implications for policy – Working paper No. 27, ESRC Future of Work Programme. London: ESRC. Erişim: http://www.leeds.ac.uk/esrcfutureofwork/downloads/workingpaperdownloads/fow_paper_27.pdf
- Hochschild, A. R., ve Machung, A. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. New York: Viking.
- Hooker, H., Casebourne, J., ve Munro, M. (2007). The third work-life balance employee survey: Main findings (employment relations research series No. 580). London: HMSO. Erişim: 23 Kasım 2024, <http://www.berr.gov.uk/files/file38388.pdf>
- ILO. (2007). *World employment report 2007: Employment and social trends*. Geneva: International Labour Organization.
- International Labour Organization (ILO). (2023). *ILOSTAT database*. Retrieved from <https://ilostat.ilo.org>
- Jackson, C. (1998). *Feminism and contemporary sociology: An introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- James, S. (2004). The new fatherhood: A sociological perspective on contemporary gender roles. *Sociology Review*, 52, 11-14.
- James, G. (2007). Enjoy your leave, but 'keep in touch': Help to maintain parent/workplace relationships. *Industrial Law Journal*, 36(3), 313-316.
- James, G. (2009). *The legal regulation of pregnancy and parenting in the labour market*. London: Routledge-Cavendish.
- Jones, G. (2004). *The challenge of change in work and family life*. London: Sage.

- Karaali, G. B. (2024). “Toplumsal Cinsiyet, Patriyarka ve Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Gölgesinde Yükseköğretim Mezunu Kadınların İşsizlik Deneyimleri: Balıkesir İlinde Bir Uygulama.” *Çalışma ve Toplum*, C.4, S.1505-1542.
- Kılıç, E. (2019). “Evcimenlik Kültünden Çalışan Anneye: Annelik İdeolojileri Üzerine Bir Değerlendirme.” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Haziran 2019, 20(1), 17-36 DOI: 10.17494/ogusbd.595096
- Kilkey, M. (2006). New Labour and reconciling work and family life: Making it fathers’ business. *Social Policy and Society*, 5(2), 167–175.
- Lewis, J. (1999). Marriage, cohabitation and the law: Individualism and obligation. London: Lord Chancellor’s Department.
- Lewis, J. (2009). Work-family balance, gender and policy. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- OECD. (2004). *Early childhood education and care policy: Canada country note*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Erişim adresi: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook/volume-2022/issue-2_f6da2159-en.html erişim tarihi: 25.01.2025
- Özkan, Ş. (2024). Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ebeveyn izinleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(64), 381-407. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1478044>
- Öztürk, E., ve Çalıcı, C. (2018). Modern toplumda kimlik, “siber dissosiyasyon” ve “siber alter”: Teorik ve klinik bir yaklaşım. In E. Öztürk (Ed.), *Ruhsal travma ve dissosiyasyon* (pp. 39-47). Türkiye Klinikleri.
- Öztürk, E. (2020). Travma ve Dissosiyasyon: Psikotravmatoloji Temel Kitabı (2. Baskı). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi. 1-33.
- Phoenix, A., Woollett, A., ve Lloyd, E. (Eds.). (1991). *Motherhood: Meanings, practices and ideology*. London: Sage. Erişim: 11 Ocak 2025, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0959353597072012>
- Purcell, K., Hogarth, T., ve Simm, C. (1999). Whose flexibility?: The costs and benefits of “non-standard” working arrangements and contractual relations. York: York Publishing Services.
- Rich, A. (2021). *Of woman born: Motherhood as experience and institution*. W.W. Norton ve Company.
- Rotondi, V., Allegra, M., Kashyap, R. *et al.* (2024). Enduring maternal brain changes and their role in mediating motherhood’s impact on well-being. *Sci Rep* **14**, 16608 (2024). <https://doi.org/10.1038/s41598-024-67316-y>
- Samanlı, R. (2023). Çocuk Yoksulluğunun Genel Görünümü ve Türkiye’de Çocuk Yoksulluğunun Son Hali. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (1), 94-139. DOI: 10.54838/bilgisosyal.1261390

- Schmidt, E. M., Décieux, F., Zartler, U., ve Schnor, C. (2023). What makes a good mother? Two decades of research reflecting social norms of motherhood. *Journal of family theory ve review*, 15(1), 57–77. <https://doi.org/10.1111/jftr.12488>
- Sumbas, A. (2018, 11 29). Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Politikası Olarak Ebeveyn İzni. *Hacettepe Fakülte Dergisi*, 167–194. doi:10.32957/hacettepehdf.480992
- Sahin, H. (2013). Küreselleşme sürecinde işçilerin direnme ve hayatta kalma stratejileri. Ekin Yayınevi Bursa, 2013. Isbn: 978-605-5187-56-9 erişim tarihi: 23.01.2025 erişim adresi: https://www.academia.edu/30042545/K%C3%9CCRESELLE%C5%9EME_S%C3%9CCREC%C4%B0NDE_%C4%B0%C5%9E%C3%87%C4%B0LER%C4%B0N_D%C4%B0RENME_VE_HAYATTA_KALMA_STRATEJ%C4%B0LER%C4%B0
- Şenel, B. (2017). “Biz Büyük Bir Aileyiz”: Türkiye’de Devlet Söyleminde ‘Makbul’ Kadınlık ve Aile. *Mülkiye Dergisi*, 41(2), 31-70.
- Taskula, J. L., Brandth, B., Duvander, A.-Z., Gislason, I., Eydal, G. B., ve Rostgaard, T. (2011). Parental leave, childcare and gender equality in Nordic countries. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Tuncay, T. (2017). Sosyal Hizmet Müdahalesini Araştırmak: Uygulama Kanıtlarla Nasıl Güçlendirilebilir?. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 115-129.
- Tüik, İşgücü İstatistikleri, Ekim 2024. <http://www.Tuik.Gov.Tr>.
- Watson, T. (2008). *Sociology, work and industry*. London: Routledge.
- Webb, J. M., Giles, A. R., ve Darroch, F. E. (2023). Absent and Problematic: The Representation of Fathers in the Program Policies of Organizations that Provide Family-Centred Services in Vancouver’s Downtown Eastside. *Journal of child and family studies*, 32(6), 1643–1654. <https://doi.org/10.1007/s10826-022-02385-z>
- Westerling, A. (2023). Individualization and contemporary fatherhood. *JFR - Journal of Family Research*, 35, 357-371. <https://doi.org/10.20377/jfr-823>
- Wheelock, J. (1990). *Husbands at home: The domestic economy in a post-industrial society*. London: Routledge. Erişim: 23 Aralık 2024, https://books.google.com.tr/books?hl=en&velr=veid=ItAVEQAAQBAJ&veoi=fnd&vepg=PT10&veots=kuFTLoTNGu&vesig=j-tUJFVoU1-GlwAqtp1dA_g9JTXQveredir_esc=y#v=onepage&veqvef=false
- Williamson, T., Wagstaff, D. L., Goodwin, J., ve Smith, N. (2023). Mothering Ideology: A Qualitative Exploration of Mothers’ Perceptions of Navigating Motherhood Pressures and Partner Relationships. *Sex roles*, 88(1-2), 101–117. <https://doi.org/10.1007/s11199-022-01345-7>
- World Bank. (2023). *Labor force participation rate, female (% of female population ages 15+) (modeled ILO estimate)*. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS>

ERGENLERİN AİLE İÇİ İLİŞKİLERİ İLE AİLE BÜTÜNLÜĞÜ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Merve Perihan KARS¹
Adem PEKER²

Öz

Aile bütünlüğü, bireylerin birbirlerine karşı duyduğu sevgi, güven, bağlılık ve sorumluluk gibi duygusal bağlarla şekillenir. Aile bütünlüğü, yalnızca aile üyelerinin fiziksel olarak bir arada bulunmalarını değil, aynı zamanda duygusal, psikolojik ve sosyal düzeyde güçlü bağlar kurmalarını ifade eder. Aile bütünlük duygusunu etkileyecek faktörlerin belirlenmesi aile üyelerini stresli olaylar ile başa çıkma becerilerini geliştirmelerini sağlayabilir. Bu çalışmanın amacı, ergenlerin aile içi ilişkileri ile aile bütünlüğü arasındaki ilişkiyi açıklayan bir modeli test ederek alanyazın bilgisini genişletmektir. Çalışmaya 413 Türk lise öğrencisi katılmıştır ($M_{\text{yaş}} = 15.4$; % 70 kız, % 30 erkek). Çalışmada veri toplama araçları olarak Aile İçi İlişkileri ile Aile Bütünlüğü Ölçekleri kullanılmıştır. Bulgular aile bütünlüğünün aile uyumu ve aile içi çatışma ile orta düzeyde; aile dışavurumculuğu ile düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Sonuçlar aile ilişkilerinde dışavurumculuk ile aile içi çatışmanın aile bütünlüğünü anlamlı bir düzeyde yordadığını ortaya koyarken; aile uyumunun aile bütünlüğünü anlamlı bir düzeyde yordamadığını göstermiştir. Bu bulgular aile bütünlüğünü etkileyen faktörlere ilişkin yeni kanıtlar sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Aile içi ilişkiler, aile bütünlüğü, ergenler.*

¹ Doktora öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, E-posta: merveperihan.aksoy14@ogr.atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8960-1675

² Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, E-posta: adem.peker@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3594-9166

KARS, M.P., PEKER, A.(2025) Ergenlerin Aile İçi İlişkileri İle Aile Bütünlüğü Arasındaki İlişkiler. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25 (Aile Özel Sayısı Cilt-1), 99-129.
DOI:10.21560/spcd.vi.1634139

RELATIONSHIPS BETWEEN ADOLESCENTS' FAMILY RELATIONSHIPS AND FAMILY UNITY

Abstract

Family unity is shaped by emotional bonds such as love, trust, commitment and responsibility that individuals feel towards each other. Family unity refers not only to the physical coexistence of family members, but also to the establishment of strong bonds at emotional, psychological and social levels. Determining the factors that affect the sense of family unity can enable family members to improve their coping skills with stressful events. The aim of this study was to extend the literature by testing a model explaining the relationship between adolescents' intra-family relationships and family coherence. 413 Turkish high school students ($M_{age} = 15.4$; 70% female, 30% male) participated in the study. Data collection tools used in the study were the Family Relationships and Family Sense of Unity Scales. Results showed that family unity has moderately significant positive relationships with family coherence ($r=.56, p<.05$) and family conflict ($r=.53, p<.05$), and has low-level significant positive relationships with family expressiveness ($r=.27, p<.05$). The results showed that family expressiveness and family conflict predicted family coherence at a significant level, while family cohesion did not predict family coherence at a significant level. These findings provided new evidence regarding the factors affecting family coherence.

Keywords: *Family relationships, family unity, adolescents.*

GİRİŞ

Aile, bireylerin duygusal, sosyal ve psikolojik gelişimlerinin temelini oluşturan önemli bir sosyal kurumdur. Aile içinde kurulan sağlıklı ilişkiler, bireylerin yaşam boyu sürecek sosyal ve duygusal becerilerini şekillendirirken, aile bütünlüğü de bu sürecin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Ancak, yaşam döngüsünün farklı evreleri, aile içi ilişkilerin dinamiklerini değiştirebilir. Bu evrelerden biri olan ergenlik dönemi, bireyin biyolojik, bilişsel ve psiko-sosyal değişimlerden geçtiği, aile ilişkilerinin yeniden şekillendiği kritik bir süreçtir (Santrock, 2021; Yıldız ve Taner-Derman, 2022). Bu bağlamda, aile yapıları tarihsel süreç içinde toplumsal normlar, değerler ve yaşam koşulları doğrultusunda şekillenmiş, ancak günümüzde değişen sosyoekonomik dinamikler ve teknolojik gelişmeler aile içi rolleri ve ilişkileri yeniden tanımlamaya başlamıştır (Epik vd., 2017). Özellikle modern toplumda aile yapıları, kültürel değişimler, ekonomik zorluklar, iletişim eksiklikleri ve toplumsal etkenler gibi faktörlerin etkisiyle büyük bir dönüşüm geçirmektedir (Gül, 2024). Bu dönüşüm, aile içindeki ilişkilerin yapısını değiştirirken, aile bütünlüğünü de olumsuz etkileyebilir ve dolayısıyla bireylerin yaşam kalitesini doğrudan değiştirebilir (Baki, 2017; Chambers ve Gracia, 2021; Furstenberg, 2019). Aile içindeki sağlıklı ilişkilerin sürdürülmesi ve bütünlüğün korunması, bireylerin psikolojik ve duygusal iyilik halleri için hayati önem taşımaktadır (Avasthi, 2010).

Aile, bireyler arasında güvenli bağlar kurarak, sağlıklı etkileşimlerin ve iletişimin temelini atmaktadır. Aile içindeki güçlü ilişkiler, bireylerin toplumsal hayata uyumunu kolaylaştırır ve onların duygusal dengeyi koruyarak sağlıklı bireyler olmalarına katkı sağlayabilir (Henry vd., 2015; Walsh, 2015). Aile içindeki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi, bireylerin duygusal ve psikolojik güvenliklerini pekiştireceği gibi, toplumsal yapıyı da güçlendirebilir (Yalçın, 2024). Ailenin gücü, sadece bireylerin iyilik halini desteklemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve sosyal yapıyı da besler (Akdoğan ve Akdoğan, 2024; Jennings, 2018; Scabini, 2016). Bu nedenle, aile yapısındaki olumsuz değişikliklerin, bireysel ve toplumsal düzeyde geniş çaplı etkiler oluşturmaması için aile ilişkilerinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türk aile yapısı, tarihsel süreç içerisinde köklü değişimlere uğramış, geleneksel aile bağları ve toplumsal değerler, modernleşme süreciyle birlikte farklılaşmıştır (Çobanoğlu, 2020). Küreselleşme, modernleşme, bireyselleşme ve kültürleşme gibi süreçler aile yapısını dönüştüren başlıca etkenler yer almaktadır. Özellikle modernleşme ile ailenin geniş yapısının daralması, ihtiyaçların artması ve aile içi ilişkilerin farklılaşması gibi sonuçlar gözlenmektedir (Engin, 2022). Türkiye’de aile yapısının dönüşümü, özellikle son birkaç yılda hız kazanan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerle paralel bir şekilde gelişmiştir. Bu değişim, aile içindeki rollerin yeniden şekillenmesine ve bireysel değerlerin toplumsal yapılarla etkileşime girmesine neden olmuştur (Demir, 2020).

Türkiye İstatistik Kurumu (2022) yayımladığı Aile Yapısı ve Değişim Raporunda, “Geleneksel aile yapılarında gözlemlenen dayanışma ve bütünlük, modern yaşamın getirdiği bireyselleşme trendleri nedeniyle kademeli olarak erozyona uğramaktadır.” ifadesine yer verilmektedir. Buna ek olarak, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021) raporunda Türk aile yapısındaki dönüşüm, ekonomik ve teknolojik faktörlerin etkisiyle daha belirgin hale geldiğini belirtmektedir. Dijital teknolojilerin aile içi iletişim biçimlerini kolaylaştırmasının yanı sıra, ilişkilerde yeni zorluklar getirdiği de vurgulanmaktadır (Valkenburg ve Peter, 2013). Bu bağlamda, aile içindeki ilişkilerin zayıflaması, artan çatışmalar ve iletişim sorunları, bireylerin psikolojik sağlığını tehdit edebilir ve toplumsal düzeyde büyük sorunlara yol açabilir (Rook ve Charles, 2017; Segrin ve Flora, 2018). Aile içi şiddet, boşanma oranlarındaki artış ve ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki bozulmalar gibi olumsuz gelişmeler, bireylerin yaşam kalitesini ve toplumsal uyumunu olumsuz etkileyebilir (Nangia, 2023; Özdemir-Kemahlı, 2019). Bu tür olumsuz gelişmeler, özellikle ergenler açısından kritik bir risk oluşturmakta; ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki bozulmalar, ergenlerin psikososyal uyumlarını olumsuz etkileyerek kimlik gelişimlerini, akademik başarılarını ve psikolojik iyi oluşlarını riske atabilmektedir (Arnett, 2019; Yıldız ve Taner-Derman, 2022).

Fok vd. (2014)’in yaptığı çalışmada, aile içi ilişkilerin üç temel boyutta değerlendirilebileceği vurgulanmaktadır: *uyum, dışavurumculuk ve çatışma*. *Uyum* boyutu, aile üyelerinin birbirlerini anlama, destekleme ve işbirliği

yapma düzeylerini yansıtır. Sağlıklı bir aile yapısında yüksek uyum, bireylerin duygusal etkileşim örüntüsünü kurarak birbirlerini desteklemelerini sağlar ve genel aile iyi oluşunun artmasına katkı sağlar (Chuang, 2005). Yüksek uyum, aynı zamanda bireylerin güvenli bağlanmalarını ve duygusal dengeyi korumalarını kolaylaştırır (Kula vd., 2018). *Dışavurumculuk (ifade gücü)*, aile üyelerinin duygularını ifade etme ve iletişim kurma becerilerini ifade eder. Aile içinde duygularını açıkça ifade edebilen bireyler, stresli durumlarla daha iyi başa çıkabilir ve aile içindeki gerilimleri daha etkili şekilde yönetebilir. Açık iletişim, duygusal zekâ ve empati, sağlıklı ilişkilerin temel taşlarıdır (Irawan, 2024; Robins, 2023). Bu tür duygusal dışavurumlar, aile içindeki bireylerin birbirleriyle daha sağlıklı ve güvenli ilişkiler kurmalarına olanak tanır. *Çatışma* boyutu ise, aile üyelerinin karşılaştıkları sorunlara nasıl yaklaşacaklarını ve çatışmaları nasıl çözeceklerini gösterir. Aile içindeki çatışmalar, doğru yönetildiğinde ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olabilir. Ancak, çatışmalardan kaçınmak, sorunları yapıcı bir şekilde ele almak ve çözüm odaklı bir yaklaşım benimsemek, aile içindeki huzurun korunmasına yardımcı olabilmektedir. Çatışmaların etkili bir şekilde yönetilmesi, ailedeki stresin azaltılmasına ve bireylerin psikolojik sağlıklarının korunmasını sağlayabilir (Belecı, 2022; Gukssa, 2023; Robins, 2023).

Aile içindeki etkili iletişimin, aile üyelerinin psikolojik iyilik halleri üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, Akça-Koca ve Yukay-Yüksel (2017) aile içi sorun çözme becerilerinin psikolojik iyi oluşu koruduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, Hikmetoğlu (2023) aile içindeki sağlıklı iletişim, psikolojik iyi oluş ve aile aidiyetinin bireylerin duygusal dengeyi korumasına, aile içindeki bağları güçlendirmesine ve evlilik uyumunu artırmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Aile ilişkilerinin güçlendirilmesi, sadece bireysel iyilik hali için değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma için de kritik bir öneme sahiptir (Walsh, 2015). Aile içindeki açık iletişim, empati ve dayanışma, aile üyelerinin psikolojik güvenliğini artırırken, bu bağların toplumda daha geniş bir iyilik hali yaratmasına olanak tanıyabilir (Harrell, 2018). Bu bulgular, aile içindeki ilişkilerin sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Aile bütünlüğü ise, aile üyelerinin fiziksel bir arada olmalarının yanı sıra duygusal, psikolojik ve sosyal bağlarının da güçlü olması gerektiğini ifade etmektedir (Evans vd., 2020). Bu bağlar, güven, sevgi, bağlılık ve sorumluluk gibi duygusal temeller üzerine inşa edilmektedir (Chambers ve Gracia, 2021; Karimi vd., 2019; Pratt ve Dirks, 2007).

Aile içindeki güçlü ilişkiler, bireylerin birbirlerine destek olmalarını, ihtiyaçlarını anlamalarını ve çözüm geliştirmelerini sağlayabilir (Hikmetoğlu, 2023). Aile bütünlüğü, üyelerin sorumluluklarını yerine getirmeleri, görevlerini adil bir biçimde paylaşmaları ve kriz anlarında birbirlerine dayanışma göstermeleriyle güçlenir (Karimi vd., 2019). Benzer şekilde aile içindeki güven ve dayanışma, bireylerin toplumla olan bağlarını güçlendirir, toplumsal uyumunu artırır (Alemie ve Mandefro, 2018). Ailedeki güçlü bağlar, bireylerin krizlerle başa çıkma kapasitesini artırır ve zorlu koşullar altında bile sağlıklı bir biçimde baş edebilmelerine yardımcı olabilmektedir (Keating vd., 2013). Ayrıca, aile içindeki dayanışma, dış dünyadaki stres faktörleriyle başa çıkarken aile üyelerinin psikolojik dayanıklılıklarını pekiştirir (Harrell, 2018). Ergenlik döneminde aile içindeki güçlü bağlar, ergenlerin kimlik gelişimi ve bağımsızlık arayışında onlara sağlam bir temel sunar, bu da aile bütünlüğünün korunmasını sağlayabilir (Steinberg, 2014).

Aile bütünlüğü, anlamlılık, anlaşılabilirlik ve yönetilebilirlik gibi üç temel boyutla değerlendirilen önemli bir kavramdır (Çeçen, 2007). *Anlamlılık*, aile üyelerinin ilişkilerinin ve deneyimlerinin değerli ve anlamlı olduğunu hissetmeleriyle ilgilidir, bu da aile bağlarını güçlendirir ve zorluklarla başa çıkmada motivasyon sağlar. *Anlaşılabilirlik*, aile içindeki etkileşimlerin ve süreçlerin ne kadar açık ve tutarlı olduğunu ifade eder; yüksek anlaşılabilirlik, aile üyelerinin daha iyi iletişim kurmalarına ve sorunları etkin bir şekilde çözmelerine yardımcı olur. *Yönetilebilirlik*, aile üyelerinin stresli durumlarla başa çıkma becerilerini değerlendirir ve bu boyut, aile içindeki dayanışmayı ve çözüm odaklı yaklaşımı artırır, krizlere daha sağlıklı yanıt verilmesini sağlayabilir (Çeçen, 2007; Sagy, 1998). Bu üç boyutun birlikte işlediği sağlıklı aile yapıları, bireysel gelişimi ve toplumsal uyuma önemli katkılar sunmaktadır (Wickens ve Greeff, 2005).

Aile bütünlüğü hem aile içindeki ilişkilerin sağlıklı sürdürülmesi hem de bireylerin toplumsal uyumları üzerinde etkilidir. Aile içindeki güvenli bağlar, toplumla ilişkilerin daha sağlıklı ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlayabilir (Waters ve Waters, 2024). Aile yapısındaki güçlü bağlar, çocukların toplumla sağlıklı ilişkiler kurmalarına, duygusal ve toplumsal gelişimlerini olumlu yönde etkileyebilir (Güler ve Öksüz-Poplata, 2024). Sağlıklı aile bütünlüğü, sadece bireylerin sağlıklı bir şekilde gelişmelerini değil, aynı zamanda toplumun bütünlüğünü destekleyen önemli bir rol oynayabilir (Çeçen, 2007). Aile bütünlüğü, toplumda dayanışmayı artırarak, bireylerin karşılaştığı zorluklarla baş etmelerini ve sağlıklı bir toplumsal çevre oluşturmalarını destekleyebilir (Harrell, 2018).

Aile ilişkileri üzerine yapılan son araştırmalar, aile içi iletişimin, aile bütünlüğü üzerindeki etkilerini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır (Özdemir vd., 2021; Yağcı vd., 2021). Aile içindeki açık ve sağlıklı iletişim, yalnızca aile bağlarını güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda aile bütünlüğünü korumada da kritik bir rol oynamaktadır. Aile üyeleri arasında güçlü ve etkili iletişim, duygusal sağlığı desteklemekte ve aile içindeki dayanışmayı artırmakta, bu da aile bütünlüğünü pekiştirmektedir (Chuang, 2005). Özellikle zorlu yaşam olayları karşısında aile içi ilişkilerin iyileştirici bir gücü olduğunu ileri süren araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, Nelson (2017), evlat edinme süreçlerinde, ailelerin zamanla uyum sağlayarak güçlü bağlar kurduklarını vurgularken; Keating vd. (2013) zor konularda sağlıklı iletişimin, aile üyelerinin psikolojik iyilik halleri üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymuştur.

Ayrıca, dijitalleşmenin etkisiyle, aile içindeki iletişim tarzları değişmiş ve dijital araçlar, aile ilişkilerini şekillendiren önemli bir faktör haline gelmiştir (Rudi, 2015). Özellikle ergenler, dijital araçları sosyal etkileşimlerinde yoğun bir şekilde kullanırken, aileleriyle iletişim biçimleri de bu dönüşümden etkilenmektedir. Örneğin, Valkenburg ve Peter (2013), ergenlerin dijital medya kullanımlarının aile içi ilişkilerde hem olumlu hem de olumsuz etkilere yol açtığını belirtmişlerdir. Dijital araçlar, ergenlerin duygusal ihtiyaçlarını karşılamada ve sosyal bağlantılar kurmada faydalı olabilirken, aynı zamanda aile üyeleriyle yüz yüze iletişimin azalmasına ve aile içindeki ilişkilerin zayıflamasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, ergenlik döneminde aile

içindeki iletişimin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi, dijitalleşmenin getirdiği zorluklarla başa çıkma konusunda önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Aile içindeki sağlıklı iletişim, kriz durumlarında dayanıklılığı artırır. Ramadhana vd. (2022), sağır çocukların ailelerinde iletişimin, aile üyelerinin zorluklarla başa çıkma becerilerini güçlendirdiğini göstermiştir. Feng (2025) ise, açık iletişimin sağlık kararları üzerinde etkili olduğunu ve ailelerin sağlıklı yaşam seçimlerini yapmalarını sağladığını ifade etmiştir. Hall vd. (2022), Covid-19 pandemisi sırasında aile içindeki iletişimin nasıl değiştiğini incelediklerinde, kriz zamanlarında aile üyelerinin birbirlerine olan desteklerinin, aile bütünlüğünün korunmasındaki önemini vurgulamışlardır. Bu araştırmalar, aile içindeki etkili iletişimin, sadece aile bağlarını güçlendirmede değil, aynı zamanda zorluklarla başa çıkma, dayanışma ve empatiyi artırarak aile bütünlüğünü sağlamada merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Aile içindeki sağlıklı iletişim, hem bireysel iyilik halini hem de toplumsal uyumu destekleyerek aile yapısının korunmasına katkı sunar.

Aile bütünlüğü üzerine yapılan araştırmalar ise, aile içindeki birlik duygusu, dayanışma ve tutarlılığın, bireylerin psikolojik, sosyal ve toplumsal sağlığı üzerinde güçlü etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle, aile içindeki güçlü bağlar, zorlu yaşam koşullarına karşı dayanıklılığı artırmakta ve bireylerin stresle başa çıkabilme yeteneklerini güçlendirmektedir. Dehnavi vd. (2019)'ın araştırması, aile bireyleri arasındaki destek ve tutarlılığın, zorlu durumlarla başa çıkarken önemli bir rol oynadığını ve aile içindeki duygusal bağların bireylerin psikolojik iyilik halleri üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, Wahlström vd. (2021), İsveç'teki gençler arasında yapılan bir çalışmada, ailedeki güçlü birlik duygusunun ergenlerin sağlıklı hissetmelerini sağladığını ve aile içindeki birlikteliğin, psikolojik iyilik hali üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ngai ve Chan'ın (2021) araştırması da ebeveynlik geçiş dönemlerinde, aile içindeki birlik duygusunun ebeveynler ve çocuklar arasında güçlü bağlar kurarak psikolojik sağlığı iyileştirdiğini ve bu bağların aile içindeki tutarlılıkla birleştiğinde zorluklarla başa çıkmayı kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Salado vd. (2022) ise,

ailedeki birlik duygusunun, özellikle gençlerin toplumsal katılımını artırdığını ve onların sosyal sorumluluklarını daha etkin bir şekilde yerine getirmelerini sağladığını belirtmektedir. Bu bulgular, aile içindeki sağlam bağların, sadece bireylerin kişisel gelişimini değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk ve katılım açısından da önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Aile Sistemleri Kuramı, aileyi bir bütün olarak ele alır ve her bireyin yaşadığı değişikliklerin, diğer aile üyelerini de etkilediğini savunur (Bowen, 1978). Bu kuramın temel ilkelerine göre, ailedeki etkileşimler yalnızca bireylerin kişisel gelişimlerini değil, aynı zamanda aile bütünlüğünü de doğrudan şekillendirir (Brown, 1999). Aile içindeki sağlıklı ilişkiler, güven, empati ve açık iletişim gibi unsurlar, aile bütünlüğünün korunmasına yardımcı olur (Alemie ve Mandefro, 2018; Chambers ve Gracia, 2021). Aile üyeleri arasındaki duygusal bağların güçlenmesi, psikolojik sağlığın yanı sıra toplumsal uyum açısından da önemli bir rol oynar (Harrell, 2018). Aile içindeki olumlu etkileşimler, bireylerin birbirlerine duyduğu güveni pekiştirirken; olumsuz etkileşimler veya iletişim eksiklikleri, aile sisteminin dengesini bozabilir ve bireylerin psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilir (Güler ve Öksüz-Poplata, 2024). Günümüzdeki araştırmalar, Aile Sistemleri Kuramı'nın aile ilişkilerinin ve aile bütünlüğünün dinamiklerini anlamadaki önemini vurgulamakta; aile içindeki rol dağılımı, sınırların belirlenmesi ve etkili çatışma çözme becerilerinin, ailenin sağlıklı işleyişine katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Gökler, 2008; Yıldırım, 2020). Bu bağlamda, aile içindeki ilişkilerin sürdürülebilirliği, yalnızca bireysel değil, toplumsal düzeyde de uyumun sağlanmasına yardımcı olur.

Aile, toplumsal yapının temel yapı taşlarından biridir (Kara, 2015). Ancak ergenlik dönemi dinamikleri ve modern yaşam koşullarının oluşturduğu baskılar, geleneksel aile modellerini dönüştürmekte, aile içi etkileşimlerde yeni zorluklar ortaya çıkarmaktadır (Engin, 2022). Son yıllarda teknolojik gelişmeler, ekonomik dalgalanmalar ve toplumsal değerlerdeki değişimler gibi çeşitli sebepler aile içi ilişkileri önemli ölçüde değiştirmiştir (Turgut, 2017). Bu nedenle değişen toplumsal yapıyı ele alan güncel ve kapsamlı kaynaklara duyulan ihtiyaç artmıştır. Mevcut alanyazında, aile ilişkileri ile aile bütünlüğü arasındaki etkileşimlere dair çalışmalar bulunsun da (Atmaca ve Kılıç, 2024;

Kayma vd., 2022, Özdemir vd., 2021); bu iki kavramın birlikte değerlendirildiği ve aile içi dinamiklerin kapsamlı biçimde ele alındığı araştırmalar sınırlıdır.

Özellikle Türkiye gibi aile bütünlüğünün önemsendiği kültürel bağlamlarda (Arslan-Kılıçoğlu ve Aral, 2018), aile içi iletişim süreçlerinin etkilerini ele almanın oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte aile içi ilişkiler ile aile bütünlüğü arasındaki ilişkileri ortaya çıkaracak faktörler hala belirsizliğini korumaktadır. Bu çalışmanın aile bütünlüğü ile ilişkili olabilecek mekanizmalar hakkında daha fazla bilgi sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın aile sistemleri teorisi açısından aile bütünlüğünü açıklayacak kuramsal yaklaşımı genişleteceği ön görülmektedir. Aile uyumu, aile dışavurumculuğu ve aile içi çatışma çözme becerileri, aile bütünlüğünün sürdürülebilirliği açısından aile ilişkilerini temsil eden önemli kavramlardır (Yıldırım vd., 2025). Aile uyumu, bireylerin birbirleriyle ahenkli, sıcak ve iş birliğine dayalı ilişkiler geliştirmelerine katkı sunar (Kula vd., 2018). Dışavurumculuk, duyguların açıkça paylaşılmasını teşvik ederek aile üyeleri arasında karşılıklı empati ve psikolojik yakınlık oluşturur (Demirbilek, 2016). Çatışma çözme becerileri ise, ortaya çıkan anlaşmazlıkların zarar vermeden yönetilmesini sağlayarak aile içinde yapıcı iletişim ortamı oluşturur (Coşkun, 2022). Bu üç boyut, Aile Sistemleri Teorisi açısından sağlıklı ve bütünlüklü bir aile yapısının temelini oluşturmaktadır. Bu çalışma, aile bütünlüğünü geliştirecek aile ilişkilerinin önemini ortaya çıkarmayı ön görmektedir. Elde edilen bulgular, hem aile bütünlüğünü açıklayacak kuramsal temele katkı sunması hem de Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik uygulamalarında aile odaklı müdahalelerin geliştirilmesine rehberlik edecek bilgileri ortaya çıkarması beklenmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmanın ergenlerin aile içi uyum, aile dışavurumculuğu ve çatışma çözme becerileri ile aile bütünlüğü arasındaki doğrudan ilişkilerini; aile ilişkilerinin aile bütünlüğünü yordama düzeyini yapısal eşitlik modeli çerçevesinde ele alınması amaçlanmıştır. Bu bağlamda aşağıdaki araştırma soruları oluşturulmuştur:

1. Ergenlerin aile içi ilişkilerinde uyum, dışavurumculuk (ifade gücü) ve çatışma ile aile bütünlüğü arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ergenlerin uyum, dışavurumculuk (ifade gücü) ve çatışma aile içi ilişkileri, aile bütünlüğünü anlamlı bir düzeyde yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada aile içi ilişkileri ile aile bütünlüğü arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlandığından, araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel modelde, iki veya daha fazla değişkenin birbirleri ile olan ilişki düzeyini ve yönünü belirlemek amaçlanır (Fraenkel vd. 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye'nin doğusunda bulunan bir il merkezindeki liselerde 9 ile 12. sınıfta öğrenim gören 413 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin örneklem grubuna dâhil edilmesi için; (i) devlete bağlı liselere devam etmesi, (ii) sınıf tekrarı yapmamış olması, (iii) ailesi ile birlikte yaşaması ve (iv) ebeveynlerin birlikte olması kriterleri dikkate alınmıştır. Çalışmaya katılacak okulları belirlemek için tipik durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örneklemede görülme sıklığı çok olan veya ortalama olay ve olguları tanımlamak için kullanılmaktadır (Karasar, 2019). Bu bağlamda sosyo-ekonomik çevre ve imkân-fırsatlar açısından beş lise seçilmiştir. Öğrencilerin yaşlarının 14 ile 18 arasında değiştiği gözlenmektedir. Öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Cinsiyet	N	%
Kadın	289	70
Erkek	124	30
Sınıf Düzeyi	N	%
9	141	34,1
10	113	27,4
11	86	20,8
12	73	17,7
Okul Türü	N	%
Anadolu Lisesi	267	64,6
Meslek Lisesi	146	35,4
Toplam	413	100

Araştırma için belirlenen okullarda kadın öğrencilerin sayısı erkek öğrencilere göre daha fazladır. Bundan dolayı öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde % 70'inin kadın (n=238), % 30'unun (n=124) erkek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin sınıf düzeyine göre dağılımları incelendiğinde yaklaşık % 34,1'inin 9. sınıfta (n=141), % 27,4'ünün 10. sınıfta (n=113), % 20,8'inin 11. sınıfta (n= 86) ve % 17,7'sinin de 12. sınıfta (n= 73) olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin % 64,6'sı Anadolu Lisesinde (n=267), % 35,4'ü Meslek Lisesinde (n=146) öğrenim görmektedir.

Veri Toplama Aracı

Kısa Aile İlişkileri Ölçeği

Ergenlerin aile içi ilişkilerine yönelik algılarını değerlendirmek için Fok vd. (2014)'in geliştirdiği, Yıldırım vd. (2025)'in Türkçeye uyarladığı Kısa Aile İlişkileri Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 16 madde ve üç alt boyuttan (uyum, ifade gücü ve çatışma) oluşmaktadır. Ölçek 7'li Likert ölçeğinde puanlanmaktadır (1=kesinlikle katılmıyorum, 7=kesinlikle katılıyorum arası). Orijinal ölçeğin doğrulayıcı faktör analizine ilişkin bulguları (Fok vd. 2014) ölçeğin üç faktörlü yapısının doğrulandığını göstermiştir ($\chi^2(101) = 164,9$, $\chi^2/df = 1,63$, GFI = .93, CFI = .95 ve RMSEA = .05). Uyumu, ifade gücü ve çatışma alt boyutlarından alınan yüksek puanlar, aile biriminin uyumlu olduğunu ve aile üyelerinin kendilerini ifade edebildiklerinin göstergesidir. Aile içi çatışma alt boyutundaki sorular ters çevrilmiştir. Bu boyuttan alınan yüksek puanlar, aile içi ilişkilerde daha düşük çatışmalı bir dilin kullanıldığını göstermektedir. Aile uyumu ile ilgili örnek madde "Ailemizde birbirimize gerçekten yardım eder ve destek oluruz" şeklindedir. Aile dışavurumculuğu (ifade gücü) ile ilgili örnek madde "Ailemizde evimizde açıkça konuşabiliriz" şeklindedir. Aile içi çatışmaya ilişkin örnek madde "Ailemizde çok tartışırız" şeklindedir. Türkçeye uyarlanan ölçekte üç boyut için Cronbach alfa katsayıları sırasıyla .89, .82 ve .88 olarak bulunmuştur. Ölçeğin üç boyutu ayrı ayrı toplam puan alınarak değerlendirilmektedir. Bu araştırma için ölçeğin alt boyutlarının Cronbach alfa güvenirliği sırasıyla .91, .80 ve .84 olarak belirlenmiştir.

Aile Bütünlük (Tutarlılık) Duygusu Ölçeği-Kısa Formu

Ergenlerin aile bütünlük düzeyini belirlemek için aile bütünlük (tutarlılık) ölçeği, Antonovsky ve Sourani (1988) tarafından 26 madde olarak geliştirilmiş, daha sonra Sagy (1998) tarafından 12 maddelik kısa formu oluşturulmuş ve Çeçen (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek anlaşılabilirlik, yönetebilirlik ve anlamlılık olmak üç alt boyuttan ve 12 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin faktör yükleri .49 ile .74 arasında değişmektedir. Ölçek toplam varyansın % 50.61'ini açıklamaktadır. Ölçeğin madde toplam puan korelasyonlarının .48 ile .65 arasında değiştiği ve $p<.001$ düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmiştir. Ölçek 1 ve 7 arasında değişen 7'li likert tipinde kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçeğe ilişkin örnek maddeler şu şekildedir: "Aile kurallarının sizin için ne derece açık ve net olduğuna ilişkin hissettikleriniz?, Ailenizde kesin olarak neler olacağını bilememe hissine ne derece sahiptiriz? Ailenizde olup bitenleri etkileyebileceğiniz hissine ne derece sahipsiniz?"

Ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .80 olarak bulunmuştur (Çeçen, 2007). Ölçekten alınacak yüksek puanlar cevaplayan bireyin ailesine ilişkin bütünlük duygusunun yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçek toplam puan alınarak değerlendirilmektedir. Bu araştırma için Cronbach alfa katsayısı .77 olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Veriler 2025 yılının Ocak ayında Türkiye'nin doğusunda bulunan bir il merkezindeki ortaöğretim kurumlarından toplanmıştır. Çalışma Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Etik Kurulu (Toplantı sayısı:12/27, Tarih: 30.12.2024) tarafından onaylanmıştır. Ölçek uygulamaları araştırmacılar tarafından sınıflara girilerek yüz yüze yapılmıştır. Araştırmacılar sınıflarda ölçek uygulaması yapmadan önce öğrencilere araştırmanın amacı hakkında bilgi vererek çalışmaya katılım için gönüllük ilkesi vurgulamışlardır. Ayrıca öğrencilerden bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır. Öğrencilerin ölçekleri 30 dakika içerisinde yanıtladıkları gözlenmiştir.

Veri Analizi

Kısa Aile İlişkileri Ölçeğinin alt boyutları olan, uyum, dışavurumculuk, çatışma çözme ve aile bütünlüğü ölçeğine ilişkin verilerin normal dağılıp

dağılmadıklarını temsil eden çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir (Tablo 2). Değerlerin +2 ile -2 arasında olması verilerin normallik varsayımlarını sağladığını göstermektedir (Büyüköztürk, 2018). Ardından aile ilişkileri ile aile bütünlüğü arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla SPSS-25 programı kullanılarak Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Aile ilişkilerinin aile bütünlüğü üzerindeki yordayıcı ilişkisini ele almak amacıyla AMOS 21.0 programı kullanılarak yapısal eşitlik modeli yapılmıştır.

BULGULAR

Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Analizi

Ergenlerin aile içi ilişkileri ile aile bütünlüğü verilerinin dağılım özelliklerini belirlemek amacıyla tanımlayıcı istatistiksel hesaplamalar yapılmıştır. Normal dağılım gösterdiği için parametrik hesaplamalar tercih edilmiştir. Bu kapsamda ergenlerin aile içi ilişkileri ile aile bütünlüğü arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları ve tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler ve Değişkenlerin Birbiri İle İlişkileri

Değişkenler	1	2	3	4
1. Aile bütünlüğü	-	.56*	.27*	.53*
2. Aile uyumu	-	-	.42*	.70*
3. Aile dışavurumculuğu (ifade gücü)	-	-	-	.13*
4. Aile içi çatışma	-	-	-	1
M	54.53	38.85	13.46	32.05
Sd	10.29	9.26	3.05	7.64
Çarpıklık	-.43	-1.37	-.575	-.976
Basıklık	.090	1.64	.642	.723

Tablo 2’ de görüldüğü üzere aile bütünlüğünün aile uyumu ($r = .56, p < .05$) ve aile içi çatışma ($r = .53, p < .05$) ile orta düzeyde, dışavurumculuk ile ($r = .27, p < .05$) düşük düzeyde pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, yüksek aile uyumunun aile bütünlüğünü artırdığını, aile ilişkilerinde düşük aile içi çatışmanın aile bütünlüğü düzeyini yükselttiğini göstermektedir; dışavurumculuk boyutunda ise bu ilişki daha zayıf düzeydedir.

Ölçüm Modeli

Araştırmada aile ilişkilerinin aile bütünlüğü üzerindeki yordayıcı ilişkisini incelemek için yapısal eşitlik modelinin ilk aşamasını oluşturacak ölçme modeli analizi yapılmıştır. Ölçme modelinde standardize edilmiş değerler .40 ile .84 arasında değişmektedir ($p < .05$). Bununla birlikte ölçme modeline ilişkin uyum iyiliği indeksleri modelin doğrulandığını ortaya çıkarmıştır (Tablo 3, Model I).

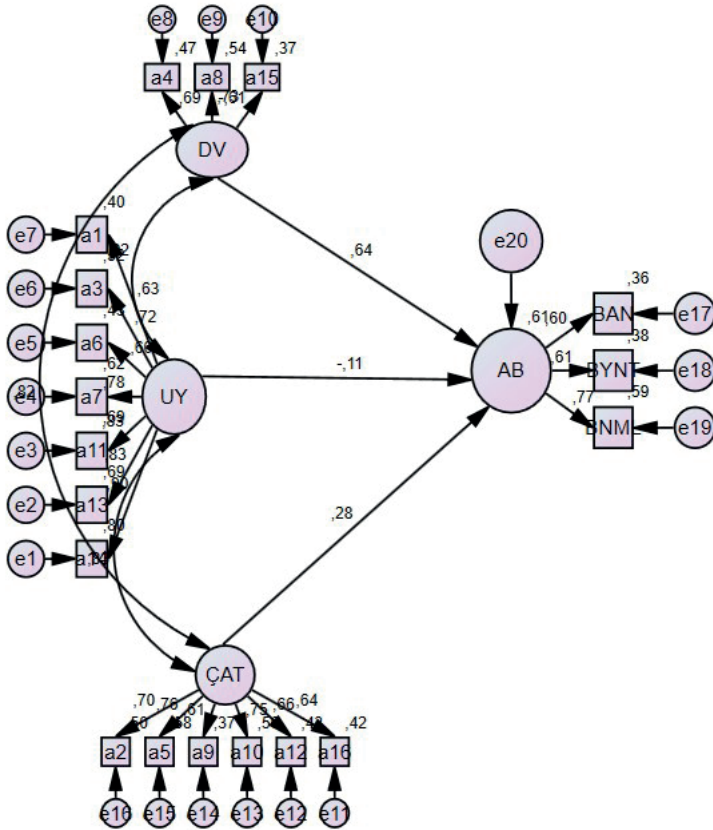
Tablo 3. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Uyum Değerleri

Model	χ^2/sd	NFI	CFI	IFI	RMR	RMSEA
Model I	2.78	.90	.94	.92	.17	.071
Model II	3.02	.90	.93	.93	.19	.070

Tablo 3'teki uyum indeksi değerleri göz önüne alındığında, aile içi ilişkilerin dışavurumculuk ile aile içi çatışma alt boyutlarının aile bütünlüğü ile anlamlı bir ilişkisi bulunurken; aile uyumunun aile bütünlüğü ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı gözlenmektedir. Şekil 1'de standardize edilmiş değerler gösterilmiştir.

Yapısal Eşitlik Modeli

Ergenlerin aile içi ilişkilerinin aile bütünlüğünü yordama düzeyini belirlemek için yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modeline ilişkin standardize edilmiş katsayılar incelendiğinde aile iletişiminin dışavurumculuk ($\beta=.64$; $p < .05$) ve aile içi çatışma alt boyutlarının aile bütünlüğünü pozitif biçimde ($\beta=.28$; $p < .05$) yordadığı görülmektedir. Aile iletişiminin aile uyumu alt boyutu ise aile bütünlüğünü anlamlı bir düzeyde yordamadığı belirlenmiştir ($\beta=-.11$; $p > .05$). Model uyum değerlerinin anlamlı olduğu gözlenmiştir (Tablo 3, Model II). Aile ilişkilerinin dışavurumculuk ve çatışma çözme alt boyutları, aile bütünlüğünün % 61'ini açıklamaktadır.

Not: DV: Dışavurumculuk, UY: Aile uyumu, ÇAT: Aile içi çatışma, AB: Aile bütünlüğü

Şekil 1. Aile İlişkisi İle Aile Bütünlüğü Arasındaki Standardize Edilmiş Değerler

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada öncelikle ergenlerin aile içi uyum, aile dışavurumculuğu ve aile içi çatışması ile aile bütünlüğü arasındaki doğrudan ilişkiler incelenmiştir. Bununla birlikte aile içi ilişkilerinin aile bütünlüğünü yordama düzeyi yapısal eşitlik modeli çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda ergenlerin aile içi uyum düzeyleri ile aile bütünlüğü arasında orta düzeyde pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, aile bireylerinin birbirleriyle kurduğu uyumlu ve destekleyici ilişkilerin, aileyi bir arada tutan psikolojik

bütünlüğün güçlenmesinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Literatürdeki benzer çalışmalar da bu sonucu desteklemektedir (Güler, 2019; Turan, 2015). Örneğin, Canlı (2019), ergenlerin aile uyumu ile aile bütünlüğü arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmanın diğer bir bulgusu ergenlerin aile içi ilişkilerinde dışavurumculuk (ifade gücü) ile aile bütünlüğü arasında düşük düzeyli, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, duyguların ve düşüncelerin açıkça ifade edilebildiği aile ortamlarının, bireyler arasında anlayış, yakınlık ve güven duygusunu güçlendirerek aile bütünlüğüne katkı sunduğunu göstermektedir. Bu bulguyla uyumlu olarak Demirbilek (2016), aile içi iletişimin bireylerin kendilerini açıkça ifade edebilmelerini kolaylaştırdığını ve sağlıklı iletişimin, benlik saygısı ile özgüveni destekleyerek aile bütünlüğünün korunmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Benzer şekilde Bayer (2018), aile üyelerinin kendilerini ilgilendiren konularda ortak karar alma süreçlerine katılımının, aile içinde değerli ve saygıdeğer hissetmelerini sağlayarak aile bütünlüğünü güçlendirdiğini belirtmiştir. Ancak bu ilişkinin düşük düzeyli çıkması, dışavurumculuğun tek başına aile bütünlüğünü güçlü biçimde açıklamada sınırlı kalabileceğini göstermektedir (Karasu, 2021). Özellikle ergenlik döneminde duyguların ifade edilme biçimi, ebeveyn tepkileri ve kültürel normlar tarafından şekillendiği için, dışavurumculuğun işlevselliği bağlama göre değişebilir (Arslan-Kılıçoğlu, Aral, 2018). Nitekim, daha geleneksel veya otoriter aile yapılarında dışavurumculuk, aile içi uyumu tehdit eden bir unsur olarak algılanabilir (Atay, 2018). Bu nedenle, elde edilen bulgu Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, duyguların paylaşılmasının desteklendiği aile ortamlarının aile bütünlüğü açısından fayda sağladığı; ancak bu etkinin sınırlı düzeyde kalabildiği şeklinde yorumlanabilir.

Bir diğer araştırma sorusu kapsamında, aile içi çatışma ile aile bütünlüğü arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, aile üyelerinin anlaşmazlıkları yapıcı biçimde ele alabilme kapasitesinin ve aile içi problemlerin sağlıklı bir şekilde çözülmesinin aile bağlarını koruma ve sürdürmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Çatışmalar, aile yaşamının kaçınılmaz bir parçası olmakla birlikte, bu çatışmaların nasıl yönetildiği aile bütünlüğünü belirleyici unsurlardan biridir. Literatürde de

benzer bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin, Akdoğan ve Yalçın (2018), aile desteği, mücadele azmi ve uyumu olan lise öğrencilerinin problem çözme becerisini ve bireylerin iyi oluşunu önemli düzeyde yordadığını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, çatışmaların problem çözme becerileri ile çözüme kavuşturulması hem bireylerin psikolojik iyi oluşunu hem de aile içi bağlılığı olumlu yönde etkilemektedir.

Araştırma sonuçları ergenlerin aile içi ilişkilerinde uyumun, aile bütünlüğünü anlamlı bir şekilde yordamadığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, bazı alanyazın bulguları ile çelişmektedir. Örneğin, Chuang (2005) aile içindeki uyumun, bireylerin birbirlerine olan duygusal bağlarını güçlendirdiğini ve aile ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağladığını belirtmektedir. Ayrıca uyumun, aile bütünlüğüne katkı sağladığını ve daha güçlü aile bağları oluşturduğunu ileri süren araştırmalar bulunmaktadır (Bayer, 2018; Bilici, 2014; Kaya ve Eroğul, 2013; Ulucan-Özkan, 2024). Buna karşın mevcut araştırma aile ilişkilerindeki uyum ile aile bütünlüğü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuş; ancak uyumun aile bütünlüğünü anlamlı bir şekilde yordamadığını göstermiştir. Bu durum, uyumun dinamik bir süreç olmasından ve bireylerin yaşadıkları çevresel, kültürel ve sosyo-ekonomik faktörlerden etkilenmesinden kaynaklanabilir. Güney ve Yalçın (2020), Windarwati vd. (2020), Yap ve Tan (2011) tarafından yapılan çalışmalar, uyumun her ailede farklı biçimler alabileceğini ve kişisel özellikler, stres faktörleri ve toplumsal normların bu ilişkiyi etkileyebileceğini belirtmektedir.

Ergenlerin aile içi uyumunun aile bütünlüğünü yordamadığı bulgusu, ergenlik döneminin özellikleriyle de ilişkilendirilebilir. Ergenlik, bireylerin kimlik arayışına girdiği, duygusal dalgalanmalar yaşadığı ve sosyal etkileşimlerinin arttığı bir dönemdir (Akün, 2013). Bu süreçte, ergenlerin ailelerinden bağımsızlaşma eğilimleri, aile içi uyumun aile bütünlüğüne etkisini sınırlayabilir (Gönültaş vd., 2021). Ergenler, özellikle akranlarıyla daha fazla vakit geçirmeye başladıkça, ailelerinden duygusal ve fiziksel olarak ayrışma eğilimleri gösterebilir (Çiftci, 2023). Aile içindeki ilişki dinamiklerinin ergenlik döneminde değişmesi, bireyselleşme çabalarının aile içindeki uyumu etkileyebileceğini ve dolayısıyla aile bütünlüğüne olan katkısını azaltabileceğini göstermektedir.

Uyum düzeyinin yüksek olduğu bir ailede bile dışsal etkenler (ekonomik stres, kültürel baskılar vb.), aile bütünlüğünü olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle, uyumun aile bütünlüğünü yordamaması, ailenin içsel dinamikleri ve dışsal koşulların bir arada değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla aile ilişkilerinde uyumun aile bütünlüğünü etkilediğine dair alanyazındaki araştırmalar ışığında, uyum düzeylerinin aile bütünlüğüne olan etkilerinin, bireylerin kişisel özelliklerine ve aile içindeki spesifik dinamiklere bağlı olarak değişebileceği çıkarılabilir. Bu görüş, uyumun etkisinin bazı ailelerde daha belirgin olabilirken bazılarında sınırlı kalacağından araştırma bulgularıyla örtüşmektedir.

Benzer şekilde, Yazıcı-Çelebi ve Odacı (2021), uyumun her ailede aynı derecede etkili olamayacağını, eşlerin kişilerarası iletişim tarzı, kişilik özellikleri hatta çocuk sayısının evlilik uyumunu etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Bu da uyumun aile bütünlüğü üzerindeki etkisinin bağlama ve bireyler arasındaki etkileşime göre değişkenlik gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Chuang (2005) de, uyumun aile içindeki duygusal ve davranışsal etkileşimler üzerindeki rolünü anlatırken, bazı ailelerde uyumun güçlendirilmiş iletişim ve sağlıklı ilişkiler oluşturmakta daha etkili olduğunu; ancak her durumda aynı derecede etkili olmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda, mevcut araştırmada uyumun daha az belirleyici olduğu sonucuna doğrulanabilir.

Araştırmanın diğer bir sonucunda, aile ilişkilerindeki dışavurumculuk düzeylerinin aile bütünlüğünü olumlu bir düzeyde yordadığı ortaya çıkarılmıştır. Bu bulgu, literatürdeki çeşitli çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Algan (2018), duygusal dışavurumculuğun aile bireyleri arasında daha açık ve dürüst bir iletişim ortamı oluşturduğunu, ailenin işlevselliğini artırdığını ve evlilik doyumunu güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Pollastri vd. (2018), duyguların ifade edilmesinin bireyin ait olduğu sosyal normlar dikkate alınarak incelenmesi gerektiğini, duyguları ifade etmenin sosyal uyumu artırdığını, olumsuz duyguların bastırılmasının sosyal zararlarının olduğunu ileri sürmüştür.

Bu araştırmada da dışavurumculuğun aile içi iletişimi olumlu etkilediği, böylece aile bireyleri arasında daha güçlü bir bağ oluşturduğu gözlemlenmiştir. Ergenlik dönemi, duygusal ve sosyal değişimlerin yoğun olduğu bir evre

olduğundan, ergenlerin duygusal dışavurumculuk düzeyleri, aile içindeki ilişkiler üzerinde önemli etkiler yaratabilir (Sabah vd., 2023). Ergenlerin aile üyeleriyle daha açık ve dürüst bir şekilde iletişim kurabilmesi, duygusal bağlarını güçlendirebilir ve aile içindeki işlevselliği artırabilir (Bostik ve Everall, 2007). Ergenler, bu dönemde kimlik arayışı içinde olduklarından, duygusal dışavurumculukları aile içindeki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynayabilir (Koepeke ve Denissen, 2012).

Benzer doğrultuda Balan vd. (2017) tutarsız disiplin, kötü izleme ve bedensel ceza gibi sağlıklı aile ilişkisine sahip bireylerin dışavurumculuğu azalarak içselleştirme sorunları yaşadığı belirtilmiştir. Bu bulgu, sağlıklı aile ilişkilerine sahip bireylerin, kendilerini ailelerine ifade ederek güvenli bağ kurmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Mevcut araştırma bulgusu da aile ilişkilerinin belirleyici faktörü olan dışavurumculuğun aile bütünlüğünü destekleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Kiecolt-Glaser ve Newton (2001), Mikulincer ve Shaver (2010) gibi araştırmacılar da açık duygusal dışavurum ve sağlıklı iletişimin aile içindeki bağları güçlendirdiği üzerine bilgiler sunmaktadır.

Duygusal dışavurumculuk, bireylerin duygusal ihtiyaçlarını daha açık bir şekilde ifade etmelerini sağlayarak aile içindeki anlayış düzeyini yükseltmekte ve bu da aile bütünlüğünü güçlendirmektedir. Buna karşın, dışavurumculuğun aşırıya kaçması durumunda, ailedeki duygusal gerginliğin artabileceği, çatışma yaşanabileceği ve bu durumun boşanma gibi olumsuz etkiler oluşturabileceği de alanyazında yer almaktadır (Gottman ve Levenson, 2000). Bu noktada, dışavurumculuğun dengeli bir şekilde aile içinde ifade edilmesi gerektiği söylenebilir. Morris vd. (2007), her aile üyesinin duygusal öz ifadesi olduğunu ve genel aile ifade gücüne, ailenin duygusal iklimine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda da aile ifade gücünü olumlu ve olumsuz olarak değerlendirmiş; olumlu ifade gücünün toplum yanlısı davranışları, sosyal yeterlilikleri, duygu anlayışları, olumlu duygusallıkları ve aile ilişkisinin kalitesi ile ilişkilendirilmiş; olumsuz ifade gücünün aile içi iletişimi bozarak çeşitli olumsuzluklara zemin hazırlayacağını belirtmiştir. Bu nedenle, dışavurumculuk, uygun seviyelerde ve yerinde ifade edildiğinde aile

bütünlüğünü pekiştiren, ancak aşırıya kaçtığında olumsuz etkiler oluşturabilen bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın bulguları aile içi çatışmanın aile bütünlüğünü pozitif yordadığı bulunmuştur. Bir diğer ifade ile aile üyeleri arasındaki ilişkide çatışmalı bir dilin daha az kullanılması aile bütünlüğüne olumlu ilişkili olabilmektedir. Bu bulgu, alanyazındaki pek çok çalışmayla uyumludur ve aile içindeki çatışma düzeylerinin aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve genel aile bütünlüğü üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Özdemir Kemahli (2019), ailede düşük çatışma düzeylerinin, bireyler arasında daha sağlıklı ilişkiler kurulmasına ve daha güçlü bir aile bütünlüğüne katkı sağladığını belirtmektedir. Aile içindeki çatışmaların sınırlı olduğu durumlarda, bireyler arasında daha fazla empati, anlayış ve dayanışma sağlanmakta, bu da aile içindeki bağları kuvvetlendirmektedir. Soylu ve Kağnıcı (2015) etkili olmayan aile içi iletişim ile olumsuz çatışma çözme stillerinin uyum ile negatif yönde ilişkili olduğunu belirlemiştir. Benzer şekilde, Turan (2015) aile bütünlük duygusunun yönetilebilirlik alt boyutunun, ailede problem çözme becerisinin önemli bir yordayıcısı olarak ortaya çıkarmıştır. Ayrıca aile bütünlüğü ölçeğinin alt boyutlarından olan anlamlılık ile ailede problem çözme becerileri arasında pozitif yönlü anlamlı düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Bu çalışmada, bahsi geçen araştırma sonuçlarına paralel olabilecek şekilde, aile içindeki çatışmaların minimum seviyede olduğu aile ilişkilerine sahip bireylerin, birbirlerine daha yakın olduğu, karşılıklı destek sağladığı ve güçlü bir aile bütünlüğü oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Ayrıca, ailedeki çatışma düzeylerinin, aile bütünlüğünü tehdit eden önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir (Kayma vd., 2022). Aile içindeki sık çatışmalar, bireyler arasındaki güveni zedeler ve aile içindeki bağları zayıflatabilir. Bu bağlamda, Öztürk vd. (2020), yüksek çatışma düzeylerinin aile içindeki huzuru bozan ve bireylerin birbirlerine olan duygusal bağlılıklarını olumsuz yönde etkileyen bir durum olduğunu savunmuştur. Çatışma düzeylerinin düşük olduğu ailelerde, aile üyeleri arasındaki güvenin ve anlayışın daha yüksek olduğu, dolayısıyla aile bütünlüğünün daha güçlü olduğu doğrulanmıştır (Rivera vd., 2008). Bu bulgu, çatışmaların aile içindeki ilişki dinamiklerini

olumsuz etkileyebileceğini ve aile bütünlüğünü zayıflatabileceğini ortaya koymaktadır.

Ergenlik döneminde bireylerin aileleriyle yaşadıkları çatışmaların az olması, aile içindeki ilişkilerin sağlıklı ve dengeli bir şekilde sürmesine yardımcı olur (Smetana, 2013). Bu durum, ergenlerin duygusal ve psikolojik gelişimlerini destekleyerek aile bütünlüğünü güçlendirir. Ayrıca, ergenlerin aile içindeki çatışmaları etkili bir şekilde çözme becerisi, aile üyeleriyle bağlarını kuvvetlendirir, aile dayanıklılığını artırır ve nihayetinde toplumsal uyumlarını artırabilir (MacPhee vd., 2015).

Aile ilişkilerinde çatışmanın az yaşanmasının aile bütünlüğüne olan olumlu etkisi, aynı zamanda aile üyelerinin çözüm odaklı yaklaşım sergileyebilmeleriyle ilişkilidir. Bu noktada, çatışmama durumu, sadece çatışmaların olmaması değil, aynı zamanda olası anlaşmazlıkların sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulması anlamına da gelebilir. Çatışmaların tamamen ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı ve sağlıklı çatışma çözme becerilerinin de aile bütünlüğü açısından önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda, Walsh (2015), çatışmaların çözülme şeklinin de aile bütünlüğünü pekiştiren bir faktör olarak dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Çatışmaların çözülme biçimi, ailedeki ilişkilerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle, sağlıklı bir çatışma çözme kültürünün aile bütünlüğünü güçlendirebilir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, çalışma, sadece belirli bir coğrafi bölgedeki örnekleme sınırlı kalmıştır ve bu nedenle bulguların genelleştirilebilirliği, diğer kültürel ve coğrafi bağlamlarda farklılık gösterebilir. Diğer bir sınırlılık, araştırmanın kesitsel bir tasarıma sahip olmasıdır; bu da neden-sonuç ilişkilerinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Uzunlamasına çalışmalar, daha güvenilir ve geçerli sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, yalnızca aile ilişkileri üzerine odaklanılarak aile içindeki ve dışındaki diğer faktörlerin de aile bütünlüğü üzerindeki etkileri inceleme alanına alınmamıştır. Son olarak, araştırma yalnızca belirli yaş gruplarındaki bireylere uygulanmış olup, farklı yaş aralıklarındaki bireylerin deneyimlerinin nasıl farklılık gösterdiği araştırılmamıştır. Bu sınırlılıklar, gelecekteki araştırmalarda daha geniş örneklemler ve farklı metodolojik

yaklaşımlar kullanılarak ele alınabilir. Ayrıca, çatışma çözme becerilerinin geliştirilmesinin aile içindeki sağlıklı iletişim ve ilişkilerin güçlendirilmesine katkı sağladığı düşünülerek bu alanda yapılacak daha fazla araştırmanın önemine dikkat çekilmektedir. Gelecekteki araştırmalar, daha geniş örneklemelerle aile içindeki bu dinamikleri daha derinlemesine inceleyerek aile bütünlüğünü daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Aile yapısında değişim ve yeni trendler raporu*.
- Akça-Koca, D. ve Yukay-Yüksel, M. (2017). Bir aile eğitim programının evli annelerin evlilik doyumu, evlilikte sorun çözme becerisi ve psikolojik iyi oluşuna etkisi. *International Journal of Field Education*, 3(1), 1-19.
- Akdoğan, A. ve Akdoğan, T. (2024). Küresel tehditler karşısında bireyi ve toplumu korumada ailenin rolüne psiko-sosyal bir bakış. *Aile Dergisi*, 2(1), 75-109.
- Akün, E. (2013). Yapısal aile sistemleri kuramı bağlamında ergenlik döneminde aile yapısı ve ergenlik dönemi sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 85-116.
- Alemie, A., and Mandefro, H. (2018). Roles of indigenous conflict resolution mechanisms for maintaining social solidarity and strengthening communities in Alefa district. North West of Ethiopia. *Journal of Indigenous Social Development*, 7(2), 1-21.
- Algan, C. (2018). *Ebeveynini kaybetmiş evli bireylerde evlilik doyumunun aile işlevselliği açısından açıklanması*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Antonovsky, A., and Sourani, T. (1988). Family sense of coherence and family adaptation. *Journal of Marriage and The Family*, 50, 79-82.
- Arnett, J. J. (2019). *Adolescence and emerging adulthood: A cultural approach*. Pearson.
- Arsalan-Kılıçoğlu, E. ve Aral, N. (2018) Aile bütünlüğünü etkileyen etmenler: Çok kültürlü yaşamlar. *Imcofe VI. International Multidisciplinary Congress of Eurasia*, 476-482.
- Atay, N. (2018). Ergenlerde aileden algılanan duygu dışavurumunun duyguları ifade etmeye ve psikososyal uyuma etkisi. (Order No. 540858). Available from Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=T1mWGp9MngYYkCSgiJvtViXSHB4BumNtsksffJTH00d50Ql7eus1RmPzDSu61-KD>
- Atmaca, T. ve Kılıç, S. (2024). Bütünlüğü bozulmuş aile yapısının eğitime etkisi: Ortaöğretim öğrencilerinin deneyimlerine göre bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (54), 159-174. <https://doi.org/10.52642/susbed.1468464>
- Avasthi, A. (2010). Preserve and strengthen family to promote mental health. *Indian Journal of Psychiatry*, 52(2), 113-126. <https://doi.org/10.4103/0019-5545.64582>
- Baki, S.V. (2017). *Evliliğin ilk on yılında aile içi iletişim bozukluklarının aile üzerine etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Balan, R., Doborean, A., Roman, G.D., and Balazsi, R. (2017). Indirect effects of parenting practices on internalizing problems among adolescents: The role of expressive suppression. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 40-47. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0532-4>

- Bayer, A. (2018). Ailede yaşanan anlaşmazlıklar ve çözüm önerileri. *Antakiyat*, 1(2), 215-234. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/608614>
- Belecı, S.N. (2022). *Evli bireylerin temel psikolojik ihtiyaçları, evlilikte çatışma çözüm stilleri ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Bilici, A.B. (2014). Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki psiko-sosyal etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 79-110. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/220936>
- Bostik, K. E., and Everall, R. D. (2007). Healing from suicide: Adolescent perceptions of attachment relationships. *British Journal of Guidance & Counselling*, 35(1), 79-96. <https://doi.org/10.1080/03069880601106815>
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. New York: Jason Aronson.
- Brown, J. (1999). Bowen family systems theory and practice: Illustration and critique. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 20(2), 94-103.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Yayınları.
- Canlı, Ö. (2019). *Öğrenilmiş güçlülük, aile bütünlük duygusu ve aile içi iletişim arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Order No. 28245431). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2467859012). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/öğrenilmiş-güçlülük-aile-bütünlük-duygusu-ve-içi/docview/2467859012/se-2>
- Chambers, D., and Gracia, P. (2021). *A sociology of family life: Change and diversity in intimate relations* (2nd ed.). John Wiley & Sons.
- Chuang, Y.C. (2005). Effects of interaction pattern on family harmony and well-being: Test of interpersonal theory, relational-models theory, and confucian ethics. *Asian Journal of Social Psychology*, 8(3), 272-291. <https://doi.org/10.1111/j.1467-839X.2005.00174.x>
- Coşkun, N. (2022). Aile arabuluculuğu uygulama becerileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(44), 756-785. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1146830>
- Çeçen, A.R. (2007). Aile bütünlük (tutarlılık) duygusu ölçeği (ABDÖ-K) kısa formunun Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Social Personality and Behaviour*, 35(6), 717-734.
- Çiftci, A. (2023). Ergenlik dönemi ve aile ilişkilerinin benlik algısı ve sosyal anksiyete üzerindeki etkileri: Türkiye'deki araştırmaların incelenmesi. *Kapadokya Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1), 219-225. <https://doi.org/10.58241/ksbd.19>
- Çobanoğlu, A. (2020). Türk aile yapısında ve kültüründe yakın gelecekte önem kazanacağı öngörülen değişimler. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(2), 68-80.
- Dehnavi, S., Mohammadi, A.Z., and Hassani Raad, M. (2019). Effectiveness of unity-oriented psychodrama on sense of coherence of ms patients. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 13(1), 1-7 <https://doi.org/10.5812/ijpbs.5869>
- Demir, A. (2020). Aile kalıplarındaki değişim ve farklılıkların çözümü. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(53), 1097-1108. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-08-53-02>

- Demirbilek, M. (2016). Aile danışmanlığı: Bir uygulama örneği. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10(2), 109-120. <https://doi.org/10.5455/tjfmmpc.205930>
- Engin, M. (2022). Türkiye’de aile yapısının dönüşümü: Sorunlar ve beklentiler. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 123-136.
- Epik, M. T., Çiçek, Ö., and Altay, S. (2017). Bir sosyal politika aracı olarak tarihsel süreçte ailenin değişen/değişmeyen rolleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 35-58.
- Evans, S., Mikocka-Walus, A., Klas, A., Olive, L., Sciberras, E., Karantzas, G., and Westrupp, E. M. (2020). From “it has stopped our lives” to “spending more time together has strengthened bonds”: The varied experiences of Australian families during Covid-19. *Frontiers in psychology*, 11, 1-13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.588667>
- Feng, Y. (2025). For myself or for others? the influence of family communication patterns on family health history communication and online health information seeking. *Journal of Health Communication*, 1-10. <https://doi.org/10.1080/10810730.2025.2450617>
- Fok, C.C.T., Allen, J., Henry, D., and Team, P.A. (2014). The brief family relationship scale: A brief measure of the relationship dimension in family functioning. *Assessment*, 21(1), 67-72. <https://doi.org/10.1177/107319111425856>
- Fraenkel, J., Wallen, N., and Hyun, H.H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). Boston: McGraw Hill.
- Furstenberg, F.F. (2019). Family change in global perspective: How and why family systems change. *Family Relations*, 68(3), 326-341. <https://doi.org/10.1111/fare.12361>
- Gottman, J.M., and Levenson, R.W. (2000). The timing of divorce: Predicting when a couple will divorce over a 14-year period. *Journal of Marriage and Family*, 62(3), 737-745. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00737.x>
- Gökler, I. (2008). *Sistem yaklaşımı ve sosyal-ekolojik yaklaşım çerçevesinde oluşturulan kavramsal model temelinde kronik hastalığı olan çocuklar ve ailelerinde psikolojik uyumun yordanması* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gönültaş, O., Uzun, K., and Akın, M. S. (2021). Ergenlerin aile içi ilişki algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 391-405. <https://doi.org/10.21666/muefd.718075>
- Gukssa, A. (2023). Role of emotional intelligence in conflict resolution strategies. *International Journal of Human Resource*, 1(1), 13-23.
- Gül, E. (2024). *Geleneksel toplumdaki modern topluma ailenin dönüşümü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli
- Güler, Y. (2019). *Ergenlerde öznel iyi oluş, kimlik statüleri ve aile bütünlük duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Order No. 82275). Available from Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Koleksiyonu. Retrieved from <https://hdl.handle.net/11467/3301>
- Güler, Y. Öksüz-Poplata, S. (2022). *Üniversite öğrencilerinin aile aidiyetlerinin bağlanma stilleri arasındaki ilişki*. İstanbul örneği. *Toplumsal Politika Dergisi*, 5(1), 18-44.

- Güney, E. ve Yalçın, S.B. (2020). Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ergenlerin yılmazlık düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 217-229. <https://doi.org/10.51119/ereegf.2020.7>
- Hall, E.D., Earle, K., Silverstone, J., Immel, M., Molly, C., and Campbell, N. (2022). Changes in family communication during the Covid-19 pandemic: The role of family communication patterns and relational distance. *Communication Research Reports*, 39(1), 56-67. <https://doi.org/10.1080/08824096.2021.2025045>
- Harrell, S.P. (2018). Toward a positive psychology of relationships: New directions in theory and research. M.A. Warren and S.I. Donaldson (Eds.), *Being human together: Positive relationships in the context of diversity, culture, and collective well-being* içinde (s. 247-284). Bloomsbury Publishing USA.
- Henry, C.S., Sheffield Morris, A., & Harrist, A.W. (2015). Family resilience: Moving into the third wave. *Family Relations*, 64(1), 22-43. <https://doi.org/10.1111/fare.12106>
- Hikmetoğlu, S. (2023). Psikolojik iyi oluş ve aile aidiyetinin evlilik uyumuna etkisi. *Yönetim ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 90-101.
- Irawan, M.B. (2024). Exploring emotional intelligence's role in workplace conflict resolution: A Mixed-Methods Study. *Acta Psychologica*, 3(3), 88-99. <https://doi.org/10.35335/psy>
- Jennings, B. (2018). Solidarity and care as relational practices. *Bioethics*, 32(9), 553-561. <https://doi.org/10.1111/bioe.12510>
- Kara, B. (2015). Değişen aile dinamikleri açısından erken yaşta evlilikler sorunu ve toplumsal önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 59-72.
- Karasar, N. (2019). Bilimsel araştırma yöntemi. Kavramlar ilkeler ve teknikler. Nobel Akademik Yayıncılık: İstanbul.
- Karasu, G. (2021). *Yoksullukta aile bütünlüğü duygusu, yaşam doyumu ve algılanan sosyal desteğin incelenmesi: Bartın ili örneği* (Order No. 664965). Available from Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Karimi, R., Bakhtiyari, M., and Arani, A.M. (2019). Protective factors of marital stability in long-term marriage globally: A systematic review. *Epidemiology and Health*, 41, 1-10. <https://doi.org/10.4178/epih.e2019023>
- Kaya, İ. ve Eroğlu, A.R.Ç. (2013). Ergenlerde çocukluk dönemi istismar yaşantılarının yordayıcısı olarak aile işlevlerinin rolü. *Eğitim ve Bilim*, 38(168). <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/viewFile/2099/603>
- Kayma, D., Uğurlu, Z. ve Çetinkaya Büyükbodur, A. (2022). Covid-19 sürecinde bireylerin algıladıkları aile bütünlük duygusunun ailedeki çatışma ve birlik durumuna etkisinin incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (20), 26-49. doi.org/10.46218/tshd.1192272

- Keating, D.M., Russell, J.C., Cornacchione, J., and Smith, S.W. (2013). Family communication patterns and difficult family conversations. *Journal of Applied Communication Research*, 41:2, 160-180, <https://doi.org/10.1080/00909882.2013.781659>
- Kiecolt-Glaser, J.K., and Newton, T.L. (2001). Marriage and health: His and hers. *Psychological Bulletin*, 127(4), 472. <https://psycnet.apa.org/fulltext/2001-01085-002.html>
- Koepke, S., and Denissen, J. J. (2012). Dynamics of identity development and separation-individuation in parent-child relationships during adolescence and emerging adulthood-A conceptual integration. *Developmental Review*, 32(1), 67-88. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2012.01.001>
- Kula, M. D., Ekşi, H. ve Demirci, İ. (2018). Aile Uyum Ölçeği'nin Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 97-106. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.457082>
- MacPhee, D., Lunkenheimer, E., and Riggs, N. (2015). Resilience as regulation of developmental and family processes. *Family Relations*, 64(1), 153-175. <https://doi.org/10.1111/fare.12100>
- Mikulincer, M., and Shaver, P.R. (2010). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Publications.
- Morris, A.S., Silk, J.S., Steinberg, L., Myers, S.S., and Robinson, L.R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 361-388. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00389.x>
- Nangia, V. (2023). Crisis of parental conflict: Impact on children and families. *Horyzonty Wychowania*, 22(64), 71-82. <https://doi.org/10.35765/hw.2023.2264.08>
- Nelson, L.R. (2017). The evolving nature and process of foster family communication: An application and adaptation of the family adoption communication model. *Journal of Family Theory & Review* 9, 366-381. <https://doi.org/10.1111/jftr.12204>
- Ngai, F.W., and Chan, P.S. (2021). Perception of family sense of coherence during parental transition: A qualitative study. *Journal of Health Psychology*, 26(13), 2435-2449. <https://doi.org/10.1177/1359105320914062>
- Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Şakiroğlu, M. ve Çevik, A. Ç. (2021). Birlikte ebeveynlik ölçeği: ölçek geliştirme, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 24(47), 40-58. <https://doi.org/10.31828/tpy1301996120201201m000031>
- Özdemir-Kemahlı, H.P. (2019). *Yüksek nitelikli evlilikler yaratmak: mutlu çiftlerin deneyimleri üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış Doktora Tezi,] Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, M.S., Yılmaz, N., Demir Erbil, D. ve Hazer, O. (2020). Covid-19 pandemi döneminde hane halkındaki çatışma ve birlik-beraberlik durumunun incelenmesi. *Turkish Studies*, 15(4), 295-314. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44424>

- Pollastri, A.R., Raftery-Helmer, J.N., Cardemil, E.V., and Addis, M.E. (2018). Social context, emotional expressivity, and social adjustment in adolescent males. *Psychology of Men & Masculinity*, 19(1), 69-77. <https://doi.org/10.1037>
- Pratt, M.G., and Dirks, K.T. (2007). Rebuilding trust and restoring positive relationships: A commitment-based view of trust. In J.E. Dutton & B.R. Ragins (Eds.), *Exploring positive relationships at work: Building a theoretical and research foundation* içinde (s. 117-136). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Ramadhana, M.R., Karsidi, R., Utari, P., and Kartono, D.T. (2022). The role of family communication in the family resilience of deaf children's families. *Journal of Family Issues*, 43(11) 2972-2985. <https://doi.org/10.1177/0192513X211038074>
- Rivera, F.I., Guarnaccia, P.J., Mulvaney-Day, N., Lin, J.Y., Torres, M., and Alegría, M. (2008). Family Cohesion and its relationship to psychological distress among latino groups. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 30(3), 357-378. doi.org/10.1177/0739986308318
- Robins, S.P. (2023). *Exploring intimacy: Cultivating healthy relationships through insight and intuition*. Rowman & Littlefield.
- Rook, K.S., and Charles, S.T. (2017). Close social ties and health in later life: Strengths and vulnerabilities. *American Psychologist*, 72(6), 567-577. <https://doi.org/10.1037/amp0000104>
- Rudi, J.H., Walkner, A., and Dworkin, J. (2015). Adolescent-parent communication in a digital world: Differences by family communication patterns. *Youth & Society*, 47(6), 811-828. <https://doi.org/10.1177/0044118X14560334>
- Sabah, A., Aljaberi, M. A., Hajji, J., Fang, C. Y., Lai, Y. C., and Lin, C. Y. (2023). Family communication as a mediator between family resilience and family functioning under the quarantine and COVID-19 pandemic in Arabic countries. *Children*, 10(11), 1742. <https://doi.org/10.3390/children10111742>
- Sagy, S. (1998). Effects of personal, family and community characteristics of emotional reactions in a stress situation: The golan heights negotiations. *Youth and Society*, 29(3), 311-329. <https://doi.org/10.1177/0044118X98029003003>
- Salado, V., Moreno-Maldonado, C., Moreno, C., and Rivera, F. (2022). The influence of developmental contexts in adolescent's expected sociopolitical participation through the sense of unity: An analysis of the mediation model invariance through sex, age, and socio economic status. *Child Indicators Research*, 15, 107-136. <https://doi.org/10.1007/s12187-021-09853-w>
- Santrock, J. W. (2021). *Adolescence* (17th ed.). McGraw-Hill.
- Scabini, E. (2016). Family relationships: A long-lasting source of well-being. *Community Psychology in Global Perspective*, 2(1), 36-51. [doi:10.1285/i24212113v2i1p36](https://doi.org/10.1285/i24212113v2i1p36)
- Segrin, C., and Flora, J. (2018). *Family communication* (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351132596>

- Smetana, J. G. (2013). Concepts of self and social convention: Adolescents' and parents' reasoning about hypothetical and actual family conflicts. In *Development during the transition to adolescence* (pp. 79-122). Psychology Press.
- Soylu, Y. ve Kağnıcı, D.Y. (2015). Evlilik uyumunun empatik eğilim, iletişim ve çatışma çözme stillerine göre yordanması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(43), 44-54.
- Steinberg, L. (2014). Adolescence. McGraw-Hill Education.
- Turan, F. (2015). *Ailede bütünlük duygusunun ve eş desteğinin evlilikte problem çözme becerisini yordaması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Turan, F. (2015). *Ailede bütünlük duygusunun ve eş desteğinin evlilikte problem çözme becerisini yordaması* (Order No. 28679504). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2606863165). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/ailede-bütünlük-duygusunun-ve-eş-desteğinin/docview/2606863165/se-2>
- Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet Ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Aile yapısı ve değişim raporu*. Ankara: TÜİK.
- Ulucan-Özkan, E. (2024). *Aile yapıları arasında birlikte ebeveynlik, aile aidiyeti ve empati arasındaki ilişki*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Valkenburg, P. M., and Peter, J. (2013). The effects of internet communication on the social relationships of adolescents. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30(3), 533-550. <https://doi.org/10.1177/0265407513487896>
- Wahlström, J., Modin, B., Svensson, J., Löfstedt, P., and Låftman, S.B. (2021). Sense of unity and self-reported health among 15-year-olds: Findings from the swedish 2017/18 health behavior in school-aged children study. *International Journal of Public Health*, 66, 1-10. <https://doi.org/10.3389/ijph.2021.621964>
- Walsh, F. (2015). *Strengthening family resilience* (3rd ed.). Guilford publications.
- Waters, E., and Waters, T.E. (2024). Developmental change, bricolage, and how a lot of things develop: Mechanisms and changes in attachment across the lifespan. *Development and Psychopathology*, 36(5), 2256-2275. <https://doi.org/10.1017/S0954579424001536>
- Wickens, L., and Greeff, A.P. (2005). Sense of family coherence and the utilization of resources by first-year students. *The American Journal of Family Therapy*, 33(5), 427-441. <https://doi.org/10.1080/01926180490455303>
- Windarwati, H.D., Aji Budiman, A., Nova, R., and Laras At, N.A. (2020). The relationship between family harmony with stress, anxiety, and depression in adolescents. *Jurnal Ners*, 15(2), 185-193. <https://doi.org/10.20473/jn.v15i2.21495>

- Yağcı, F., Arıcı Doğan, D. ve Sezgin, E. (2021). Üniversite öğrencilerinin empati becerileri, affetme eğilimleri ve aile bütünlük duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1305-1324. <https://doi.org/10.33417/tsh.936771>
- Yalçın, A. (2024). Sosyal bilgiler dersi ve aile eğitim programının aile konusu açısından incelenmesi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 15-33. <https://doi.org/10.53506/egitim.1430226>
- Yap, P.M.E.H., and Tan, B.H. (2011). Families' experience of harmony and disharmony in systemic psychotherapy and its effects on family life. *Journal of Family Therapy*, 33(3), 302-331. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6427.2011.00543.x>
- Yazıcı-Çelebi, G. ve Odacı, H. (2018). Bağlanma stilleri, ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar, kişilerarası ilişki tarzları ve kişilik özelliklerinin evlilik uyumunu yordamadaki rolünün incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40), 89-120. <https://doi.org/10.21560/spcd.v18i38117.356353>
- Yıldırım, B. (2020). Sosyal hizmet uygulamasında Bowen'ın aile sistemleri yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(47), 287-313. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.508699>
- Yıldırım, M., Çiçek, İ., Öztekin, G.G., Aziz, I.A., and Hu, J. (2025). Associations between problematic social media use and psychological adjustment in Turkish adolescents: Mediating roles of family relationships. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 23(1), 811-829. <https://doi.org/10.1007/s11469-023-01138-3>
- Yıldız, M. ve Taner-Derman, M. (2022). Ergenlikte aile ilişkileri ve psikososyal uyum. *Türk Psikoloji Dergisi*, 37(2), 45-61.

AKILLI YAŞLI BAKIM UYGULAMALARININ AİLE DİNAMİKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Muhammed Miraç ASLAN¹

Öz

Dünya nüfusu kentlerde yoğunlaşarak artmaktadır. Artan bu nüfus aynı zamanda yaşlanma eğilimi içerisindedir. Dünya nüfusunun kentlerde yoğunlaşarak artmasının yanında yaşlanma, kentler üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Ortaya çıkan bu baskı kentsel hizmetlerin sunumuna olumsuz şekilde yansımaktadır. Altyapı, ulaşım, çevre, vb. birçok alanda ortaya çıkan sorun ve ihtiyaçlar nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak yaşlı bakım alanına da görülmektedir. Kentlerde artan nüfus, insan ihtiyaçlarının teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişim göstermesi ve kent yönetimlerinin yaşlı bakım alanındaki sorumlulukları, yaşlı bakım alanında yenilikçi yöntemlerden yararlanılması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Yaşlı bakım alanında ortaya çıkan sorun ve ihtiyaçların çözümünde akıllı kent uygulamalarının üretmiş olduğu akıllı yaşlı bakım uygulamaları etkin, yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler üretmektedir. Kentlerde yaşlı bakım hizmetlerinin sunumunda teknoloji ve dijitalleşmeye bağlı olarak değişen konjonktürün bir çıktısı olan akıllı kent uygulamalarının yaşlı bakım alanında üretmiş olduğu çözümler ve aile dinamiklerine etkisi, çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Keşfedici bir yöntemle ele alınan bu çalışmada akıllı kent ve akıllı yaşlı bakıma ilişkin bir kavramsal çerçeve çizilerek Dünyada ve Türkiye’de iyi uygulama örneklerine yer verilmektedir. Akıllı yaşlı bakım alanındaki uygulamaların sağlamış olduğu katkıların aile dinamiklerine olumlu yönde yansımaları, çalışmanın temel bulgusunu oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde, akıllı yaşlı bakım uygulamalarının aile dinamiklerine olan etkileri ortaya konularak kent yönetimlerine birtakım önerilerde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı yaşlı bakım, aile dinamikleri, akıllı kent.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: miracaslan@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8747-7036
ASLAN, M. M. (2025) Akıllı Yaşlı Bakım Uygulamalarının Aile Dinamikleri Üzerindeki Etkisi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25 (Aile Özel Sayısı Cilt-1), 131-152.
DOI:10.21560/spcd.vi.1634846

THE IMPACT OF SMART ELDERLY CARE APPLICATIONS ON FAMILY DYNAMICS

Abstract

The world population is increasing by concentrating in cities. This increasing population is also in an aging trend. In addition to the world population increasing by concentrating in cities, its aging creates pressure on cities. This pressure is negatively reflected in the provision of urban services. The problems and needs that arise in many areas such as infrastructure, transportation, environment, etc. are also seen in the field of elderly care due to the aging of the population. The increasing population in cities, the change in human needs due to technological developments and the responsibilities of city administrations in the field of elderly care reveal the need to use innovative methods in the field of elderly care. Smart elderly care applications produced by smart city applications produce effective, innovative and sustainable solutions in solving the problems and needs that arise in the field of elderly care. The solutions produced by smart city applications in the field of elderly care, which are an output of the changing conjuncture due to technology and digitalization in the provision of elderly care services in cities, and their effects on family dynamics constitute the scope of the study. In this study, which is handled with an exploratory method, a conceptual framework is drawn regarding smart city and smart elderly care and examples of good practices are given in the World and Türkiye. The positive reflection of the contributions provided by the applications in the field of smart elderly care on family dynamics constitutes the basic finding of the study. In the conclusion section, the effects of smart elderly care applications on family dynamics are revealed and some suggestions are made to city administrations.

Key Words: *Smart elderly care, family dynamics, smart city.*

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, tarih boyunca önemli değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir (Alemayehu Tegegn, 2024, s.2). Bu durum kimi zaman bir çağın başlangıcını belirlerken kimi zaman da bir çağın geride kalmasına neden olmuştur. Buradan anlaşılabileceği üzere teknolojik gelişmelerin etkileri önemli boyuta sahiptir. Tarih boyunca yaşanan hadiselerin hem etkileyicisi hem de etkileneni olan insan, bilgiyi kullanma yetisinin bir çıktısı olarak teknolojik gelişmelerin belirleyicisi konumundadır. Bilginin bir ürünü olarak teknolojik gelişmelerin insan yaşamına olumlu yönde etki ettiği durumlar olduğu gibi olumsuz yönde etki ettiği durumlar da yer almaktadır. Bu durum literatürde yer alan çalışmalara da yansımaktadır. Bir başka ifadeyle literatürde teknolojik gelişmelerin insan yaşamına olumlu yönde etki ettiğini ifade eden çalışmalar (Tittnich, ve Brown, 1982; Calvo ve Peters, 2014; Gaggioli, vd., 2017; Yoon ve Kim, 2022; Chen ve Lin, 2024) olduğu gibi teknolojik gelişmelerin insan yaşamına olumsuz şekilde etki ettiğinin öne süren çalışmalar da yer almaktadır (Kumar, 2023; Oliveria, 2020; Mikalef, vd., 2022; Bosamia, 2013; Belanche, vd., 2024). Her iki durum da göz önünde bulundurulduğunda teknolojik gelişmelerin genel hatlarıyla insan yaşamını kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğu, işlerin daha kısa sürede tamamlanması, düşük maliyetler, kolay iletişim vb. birçok avantaja sahip çözümlerden hareketle anlaşılmaktadır (Stolterman ve Fors, 2004, s.687-691). Ancak bunun yanında teknolojik gelişmelerin insan yaşamı için stres, gizlilik ihlalleri, bazı iş kollarının sona erme riski, aşırı tüketim gibi tehditleri barındırması, teknolojik gelişmelerin insan yaşamına olumsuz şekilde etki eden bir yönünün olduğunu göstermektedir (Swenson, 2020). Bu durum aile perspektifinde değerlendirildiğinde, bir aileye mensup ancak farklı yerlerde yaşayan bireylerin teknolojik gelişmeler sayesinde (düşük maliyetli, hızlı, kesintisiz, görüntülü görüşme destekli uygulamalar) daha fazla iletişim halinde olabilmektedir. Bu durum aile ilişkilerine olumlu yönde yansımaktadır. Ancak bu teknolojilerin aşırı şekilde kullanımının yüz yüze iletişimin önüne geçebileceği durumu, aile içerisinde bir araya gelme ritüellerine zarar verebileceği ve aile içerisindeki duygusal bağları zayıflatabileceği riskini ortaya çıkarmasıyla olumsuz bir etkiye sahip olabileceğini göstermektedir (Syahril, vd., 2024). Bunun yanında teknolojik gelişmeler sayesinde insanların günlük işlerini ve mesailerini görece kısa sürede tamamlıyor olmaları aileleriyle daha

fazla vakit geçirmelerine de imkân sağlamaktadır (Çalaman ve Demirbaş, 2024, s.38). Buradan anlaşılacağı üzere teknolojik gelişmeler insan yaşamını üzerinde kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olsa da teknolojik gelişmelerin olumsuz yönlerinin de olduğu göz ardı edilmemelidir. Bunun yanında teknolojik gelişmelerin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi ve ailenin teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği aile bağlarını etkileyici risklerin ortadan kaldırılması önem taşımaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmelerin, insan yaşamı için sahip olduğu olumlu ve olumsuz yönlerinin iyi tahlil edilerek insanın toplum için potansiyel bir tehdide dönüşmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Toplumun temel yapıtaşını oluşturan ve insanın temel öğrenim ve edinimlerinin ilklerini gerçekleştirdiği aile, önemli bir konumda yer almaktadır (Turgut, 2017, s.94). Diğer bir ifadeyle insanın teknolojik gelişmelerin kaskacında aile ilişkileri içerisindeki dirençliliğini kaybetmemesi ancak teknolojik gelişmelerin aile bütünlüğüne ve aile dinamiklerine zarar vermediği durumda mümkün olacaktır. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler karşısında ailenin bütünlüğü ve dinamikleri etkilense de bu etki olumlu yönde olmalıdır. Buradan hareketle çalışmanın konusu teknolojik gelişmelerin kentlerde önemli bir yansıması olarak akıllı kent uygulamalarının aile dinamikleriyle olan ilişkisi üzerinedir. Aile bağları ve dinamikleriyle kentsel hizmet alanları arasında bir kesişim kümesi olarak yaşlı bireylerin bakımı, günlük yaşamdaki ihtiyaçlarının karşılanması ve toplumdan soyut halde yaşamamalarının sağlanması, aile dinamikleriyle akıllı kent uygulamalarının bağıntısına işaret etmektedir. Ancak teknolojiyle temellenen bu süreçte akıllı yaşlı bakım uygulamaları, yaşlı bireyler ve aile dinamikleri arasında yaşanan çok boyutlu bir sorunun olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Bu sorunlar (Vita ve Shilton, 2020);

Akıllı yaşlı bakım sürecinde yaşlı bireylerin teknolojiyi kullanma becerisine bağlı **uyum sorunu**,

Yaşlı bireylerin sağlık durumlarının takibine bağlı olarak kişisel verilerin gizliliğine bağlı **mahremiyet sorunu**,

Akıllı sistemlerin sunmuş olduğu olanaklara bağlı olarak aile içerisinde yaşlı bireye karşı sorumluluk ve **ihmal sorunu**,

Akıllı yaşlı bakım sistemlerinin sahip olduğu yüksek maliyete bağlı olarak sistemlerin ediniminde yüksek gelirli grupların dominasyonundaki *fırsat eşitsizliği ve aile bireyleri arasında teknoloji kullanımına yaklaşımda farklılıklara bağlı olarak yaşanabilecek çatışmalar*,

olmak üzere ortaya çıkmaktadır (Weck ve Afanassieva, 2022, s.1-5). Buna bağlı olarak kent yönetimlerinin, akıllı yaşlı bakım uygulamaları sürecinde bu sorunları göz önünde bulundurarak çözümler üretmeleri ve politikalar geliştirmeleri önem taşımaktadır.

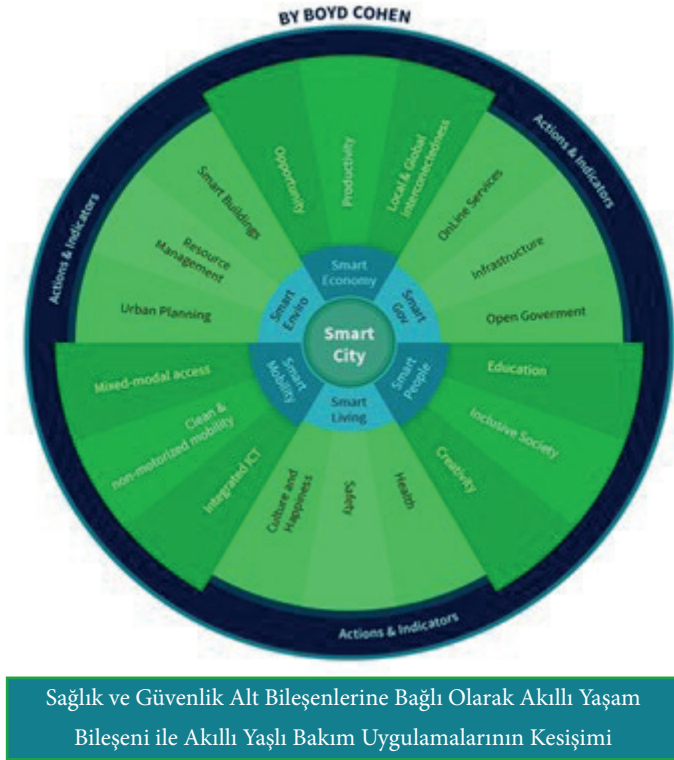
Bireylerin yaşlanana kadar yaşlılık algılarının tam anlamıyla oluşmaması, refah seviyesine bağlı olarak sağlık hizmetlerine erişiminin yaşlılığı ertelemesi ve sorumluluklar bağlamında toplumların kendi dinamiklerine bağlı olarak değişiklik göstermesi yaşlı bireylerin bakımı kavramının toplumlar arasında farklı algılanmasına neden olmaktadır (Little, 2014, s.397-402). Bu durum kent yönetimlerinin yaşlı bakım hizmetlerindeki sorumluluk, yaklaşım ve hassasiyetlerini etkilemektedir. Çalışmada incelenen Dünyada ve Türkiye’de yaşlı bakım alanındaki uygulama örnekleri, kent yönetimlerinin yaşlı bakım alanındaki etkisini ortaya çıkarmaktadır. Kent yönetimlerinin yaşlı bakım alanındaki uygulamalarının önemli çıktılarından; yaşlı bireylerin günlük ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık durumlarının takibi ve güvenliklerinin sağlanması yaşlı bireylerin toplumdan soyutlanmadan günlük yaşamlarını devam ettirmelerini sağladığı gibi aile bağlarının korunmasına da katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle kentlerde yaşlı bakım hizmetlerinin sunumunda teknoloji ve dijitalleşmeye bağlı olarak değişen konjonktürün bir çıktısı olan akıllı kent uygulamalarının yaşlı bakım alanında üretmiş olduğu çözümlerin aile bağlarına ve dinamiklerine etkisi, çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Keşfedici bir yöntemle ele alınan bu çalışmada öncelikle yaşlı bakım ve akıllı kent kavramlarına ilişkin bir kavramsal çerçeve çizilerek Dünyada ve Türkiye’de akıllı yaşlı bakım alanındaki iyi uygulama örneklerine yer verilmektedir. Akıllı yaşlı bakım alanındaki uygulamaların sağlamış olduğu katkıların aile dinamiklerine olumlu yönde yansımaları, çalışmanın temel bulgusunu oluşturmaktadır. Aile bütünlüğünün korunmasında akıllı yaşlı bakım uygulamalarının aile dinamiklerine yansımaları temel bulguların destekleyicisi konumunda yer almaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde, akıllı yaşlı bakım

uygulamalarının aile dinamiklerine olan etkileri ortaya konularak akıllı yaşlı bakım hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amacıyla kent yönetimlerine birtakım önerilerde bulunmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: YAŞLI BAKIM, AKILLI KENT VE AİLE DİNAMİKLERİ

Dünya’da nüfus artışı, iklim değişikliği, ekonomik krizler, salgın hastalıklar ve savaşlar kadar önemli küresel sorunlardan birisi de nüfusun yaşlanmasıdır. Küresel halk sağlığı konularından birisi olarak nüfusun yaşlanması, içerisinde bulunduğumuz 21.yüzyılda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için üzerinde durulması gereken önemli bir gerçekliktir. Birleşmiş Milletler’e göre dünyadaki nüfusun yaş yapısı, insanların yaşam beklentisi, sağlık alanındaki gelişmelere bağlı olarak azalan ölüm sayısına rağmen azalan doğurganlık oranları gibi birçok etmen toplam nüfus içerisindeki yaşlı birey sayısını artırmaktadır (United Nations Population Fund, 2025). Bu durum yaşlanma eğilimi görece fazla olan kentler için daha büyük bir sorun halini almaktadır. Bu sorunun çözümü için hem yerel ulusal hem de uluslararası çalışmalar yürütülmektedir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü, yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini artırmak, topluma katılımlarını sağlamak ve güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmak için aktif yaşlanma kavramını ortaya atmıştır (World Health Organization, 2022, s.12-13). Yaşlanma konusunda uluslararası ölçekte belirlenen politikaların yereldeki yansımaları kentlerin kendi gerçekliklerine uygun olarak gerçekleşmektedir. Yaşlı bireylerin yaşam kaliteleri, günlük yaşamda karşılaştıkları zorluklar, sağlık durumlarına bağlı güvenlik tehditleri vb. birçok konu kent yönetimlerinin yaşlı bakım sürecinde dikkat ettikleri önemli unsurları oluşturmaktadır. Kentlerde yaşam kalitesinin artırılmasının önemli etkilenenleri arasındaki yaşlı bireylerin bakım hizmetleri, kent yönetimlerinin sorumluluk alanları içerisinde yer almaktadır. Bu hizmetler, sosyal yönü görece baskın kent yönetimi kuruluşlarında daha büyük bir yere ve hizmet ölçeğine sahiptir. Kentlerin artan nüfusu, genişleyen hizmet ölçeği ve teknolojiye yaşanan gelişmeler yaşlı bakım hizmetlerini de etkilemektedir. Bu durumda bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanarak hızlı, kesintisiz, etkin hizmet sunumu, yaşlı bakım hizmetleri için de önemli bir ihtiyaç halini almıştır (Chen, vd., 2023, s.5). Genel anlamıyla yaşlı bireylere akıllı teknolojiye

dayalı ağ kurma hizmeti sunan, yaşlıların farklı gereksinimlerini karşılayabilen ve yaşlılara refakatçi, bakıcı vb. ihtiyaç olmaksızın bağımsız bir yaşama ulaşma imkânı sunan hizmetler akıllı yaşlı bakım uygulamalarıdır (Liu, vd., 2023, s.1-2; Meng, vd., 2020, s.1-3). Bu bağlamda akıllı yaşlı bakım uygulamalarının akıllı kent uygulamalarının bileşenleri içerisindeki konumuna aşağıda Şekil.1'de yer verilmiştir.

Sağlık ve Güvenlik Alt Bileşenlerine Bağlı Olarak Akıllı Yaşam
Bileşeni ile Akıllı Yaşlı Bakım Uygulamalarının Kesişimi

Şekil.1 Akıllı Kentin Bileşenleri²

Dünya nüfusunun yaşlanması kadar önemli diğer bir durum da dünyada nüfusunun kentlerde yoğunlaşarak artmasıdır (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2024). Kentlerde artan nüfusun beraberinde getirdiği altyapı, ulaşım, sağlık, çevre, güvenlik vb. birçok alanda ortaya çıkan sorunlar kentleri dirençlilik yönüyle etkilemektedir. Bunun yanında iklim

²Kaynak: Cohen, 2014.

değişikliğinin belirginleşen etkileri, göç ve salgın hastalıklar gibi küresel ölçekteki sorunlar, kentlerin üzerindeki baskıyı artırmaktadır (Rana ve Ilin, 2021, s.1-6). Kentlerin yaşamakta olduğu bu sorunların yanında artan nüfus ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlara da cevap verebilmeleri gerekmektedir. Geline durumda artan nüfus, genişleyen kent ölçeği, çeşitlenen kentsel hizmet alanları, kent yönetimlerinin hızlı, erişilebilir ve kesintisiz hizmet sunmalarını gerekli kılmaktadır. Buna bağlı olarak kent yönetimlerinin alışlagelmiş geleneksel hizmet sunum yöntemlerine yenilikçi ve sürdürülebilir çözümlere başvurmaları ihtiyaç haline gelmiştir. Bu durumda, kentlerin karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümünde ve ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanmasında bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler üreten akıllı kent uygulamaları ortaya çıkmaktadır. Akıllı kent uygulamaları, kentlerin yönetim sürecinde ve hizmet sunum alanlarında karşılaştıkları sorunlara yenilikçi ve sürdürülebilir şekilde etkin çözümler üretmeleriyle kentlerin çözüm ortağı haline gelmiştir (Dahmane, vd., 2024, s.2). Akıllı kentler üzerine literatürde birçok tanım yer almaktadır. Akıllı kentin birçok bilim ve disiplinin çalışma kapsamı içerisinde yer alması, kavrama getirilen tanımlarda farklılıklar meydana getirmektedir. Bu tanımlardan birkaçı; Dünya Bankası (2016), akıllı kenti daha iyi kararlar almak ve sakinlerinin kentsel isteklerini gerçekleştirmek için en son teknoloji ve bağlantıdan yararlanan bir kent olarak tanımlarken akıllı kentin birçok enstrümantasyon yoluyla çok sayıda veri topladığını, bu verileri entegrasyon yoluyla bir araya getirerek kentte yaşam kalitesini artırabilmek için kullandığını ifade eder. McKinsey & Company (2018), akıllı kenti, daha iyi kararlar almak ve yaşam kalitesini iyileştirmek için veri ve teknolojiyi kullanarak kentsel yaşamı daha verimli, yaşanabilir ve sürdürülebilir hale getiren kentler olarak tanımlamaktadır. Kentlerin yaşam kalitesini iyileştirirken ulaşım, enerji, sağlık, güvenlik ve diğer kentsel hizmetlerde dijital çözümlerden yararlanıldığı vurgulamaktadır. Giffinger, vd. (2007), akıllı kenti kendi kendine karar verebilen, bağımsız ve bilinçli vatandaşların yetenekleri ve faaliyetlerinin 'akıllı' birleşimi üzerine inşa edilmiş, iyi performans gösteren bir şehir olarak tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler akıllı kenti, sürdürülebilir bir çevrede fiziksel, sosyal, kurumsal ve ekonomik altyapıya sahip ve vatandaşın bu sistemin odağında olduğu, verimliliği ve rekabet gücünü artırmak için

yeni teknolojinin yer aldığı kent sistemleri olarak tanımlamaktadır (United Nations, 2015). Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2019), 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'nda akıllı kent kavramını “Paydaşlar arası işbirliği ile hayata geçirilen, yeni teknolojileri ve yenilikçi yaklaşımları kullanan, veri ve uzmanlığa dayalı olarak gerekçelendirilen ve gelecekteki problem ve ihtiyaçları öngörerek hayata değer katan çözümler üreten daha yaşanabilir ve sürdürülebilir şehirler” şeklinde tanımlamaktadır.

Akıllı kent, genel anlamıyla kentlerin sorun ve ihtiyaçlarına bilgi ve iletişim teknolojinden yararlanarak yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler üreten kent sistemlerini ifade etse de kavrama getirilen tanımlar, akıllı kent kavramının kapsam genişliğini göstermektedir. Akıllı kent, kentsel hizmetlerin sunulmakta olduğu alanlara göre çeşitli bileşenlere ayrılmaktadır. Bu bileşenler Cohen (2014) tarafından bir çember olarak ele alınmıştır. Akıllı ulaşım, akıllı yaşam, akıllı ekonomi, akıllı yönetim, akıllı insan ve akıllı çevre bileşenlerine sahip akıllı kent uygulamalarının yaşlı bakım hizmetleriyle olan ilişkisi, akıllı yaşam bileşeni içerisindeki sağlık ve güvenlik alt bileşeninden kaynaklıdır. Bir başka ifadeyle akıllı yaşlı bakım sistemleri akıllı yaşam bileşeni kapsamı içerisinde incelenmektedir. Akıllı yaşlı bakım ile akıllı kent uygulamaları arasındaki bu bağıntı çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Buradan hareketle aşağıda Şekil.2’de akıllı kentin bileşenlerinden akıllı yaşam bileşeni ile akıllı yaşlı bakım arasındaki bağıntı gösterilmiştir.

Şekil.2 Akıllı Kentin Bileşenleri ve Akıllı Yaşlı Bakım Uygulamaları³

Aile dinamikleri, bir ailenin üyeleri arasındaki etkileşim biçimlerini, duygusal bağlarını, ilişkilerini, rollerini ve bu yapıların zaman içinde nasıl değiştiğini ifade etmektedir (Jabbari, 2023). Bu dinamikler birden fazla faktör tarafından etkilenmektedir. Bireyselleşme, karşılıklılık, esneklik, rol vb. başta olmak üzere birçok faktör aile dinamiklerini etkileyebilmektedir (White, vd. 2010). Bunun yanında duygusal bağlar, roller ve zaman yönetimi, aile içindeki ilişkileri ve bağları önemli ölçüde etkilemektedir. Duygusal bağlar bir ailede, bireylerin birbirine karşı bağlılığını sağlarken aileyi bir arada tutar ve aidiyet duygusunu pekiştirir (Mukba ve Kızılok, 2023, S.32-33). Ailedeki üyelerin sahip oldukları veya üstlendikleri ebeveynlik, kardeşlik vb. misyonlar, aile bağlarında rolün etkisini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim aile içerisindeki rollerin net ve adil olduğunda, aile üyelerinin birbirlerine olan güvenini pekiştirdiği gibi üyelerin kendilerini güvende hissederek aile içi düzenin sağlanmasına destek olmaktadır (Acar, 2020, s.5-9). Aile içerisindeki dinamiklerin önemli etkileyenlerinden birisi de zaman yönetimidir. Aile üyelerinin birlikte geçirdikleri zamana bağlı olarak stres düzeyinin azaldığı, ilişki kalitesinin arttığı, empatinin ve aile bağlarının güçlendiği bilinmektedir (Özmete, 2010, s.456-457). Teknoloji, aile yapısını ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini dönüştürmede önemli potansiyeline sahiptir. Ancak bu dönüşüm,

³ Kaynak: Yazar, Boyd Cohen (2014)'in akıllı kent bileşenlerini görsel olarak oluşturmuştur.

toplumsal yapılarla iç içe ilerlemektedir. Bir başka ifadeyle teknoloji eşitliği yalnız başına sağlayamaz. Çünkü teknoloji yaşlı bakımında ihtiyaç duyulan işleri kolay gale getirmiş olsa da bakım emeğinin büyük kısmı hâlâ kadınlar tarafından yapılmaktadır. Dolayısıyla teknolojinin getirdiği kolaylıklar, cinsiyete dayalı iş bölümünü temelden değiştirmeyebilir. Buna benzer şekilde bakım emeği noktasında da teknolojinin işleri kolaylaştırdığı bir gerçek olarak kabul görse de evlerdeki akıllı sistemler, temizlik robotları ve dijital planlayıcıların tam olarak yeterli olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada keşfedici bir yöntemden yararlanılmıştır. Keşfedici yöntem, üzerinde yeterince araştırma yapılmamış konularda bilgi edinmek amacıyla verilerden teori geliştirmeyi vurgulamalıdır (Stebbins, 2001, s.5). Bunun yanında literatür taraması yapılarak akıllı kent, akıllı yaşlı bakım uygulamaları ve aile dinamikleriyle ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmada Dünya’ da ve Türkiye’ de mevcut olan akıllı yaşlı bakım uygulamaları incelenerek çalışmayı destekleyici bulgular elde edilmiştir. Londra, Singapur, Fukuoka, Oslo’da incelenen uygulamalar Dünya’da yaşlı bakım uygulamalarının kullandığı teknolojileri, amaçları ve kazanımlar hakkında bulgular sunarken Kahramanmaraş ve Antalya özelindeki uygulamalar akıllı yaşlı bakım uygulamalarının Türkiye’deki durumu hakkında bilgiler içermektedir. Dünya’da ve Türkiye’de incelenen ve iyi uygulama örneği niteliğindeki uygulamalar, akıllı yaşlı bakım uygulamalarının aile dinamikleriyle olan ilişkisinin somut bir zemine oturtulmasına katkı sağlamıştır.

DÜNYA’DA AKILLI YAŞLI BAKIM UYGULAMALARI

Dünya nüfusunun yaşlanma projeksiyonu, yaşlanmaya karşı hem yerel hem ulusal hem de uluslararası ölçekte yaşlı bireylerin sorunları, ihtiyaçları ve bakım hizmetlerine yönelik yeni yaklaşımlar geliştirilmesini ihtiyaç haline getirmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020, s.1-2). Yaşlı bireylerin sorun ve ihtiyaçlarına yönelik politikaların üretilmesi ve adımların atılmasında sorumlu mekanizmalardan birisi olarak kent yönetimleri, akıllı yaşlı bakım uygulamalarından yararlanmaktadır. Bu bağlamda Dünya’da ve Türkiye’

de yaşlı bakım alanında hizmet vermekte olan akıllı kent uygulamalarına incelenmektedir.

Londra- SpeakSet

Sağlık alanında sunulan akıllı çözümler, her türlü elektronik ve mobil sağlık sistemlerinin yanı sıra vatandaşların kendi sağlıklarını takip etmelerine yardımcı olan programlar veya uygulamaları da kapsamaktadır. Destekli yaşam teknolojileri ayrıca yaşlıların sağlık ve sosyal bakım hizmetlerine bağımlı kalmak yerine evde yaşamalarına olanak sağlayarak daha uzun süre bağımsız yaşamalarına yardımcı olabilmektedir. Bu bağlamda Londra’da hizmet vermekte olan **SpeakSet** uygulaması bir telebakım uygulaması örneğidir. Sistem içerisinde yer alan uzaktan bakım cihazları, yaşlıların, engelli ve ruhsal sağlık sorunları olan kişilerin profesyonel bakım alırken evlerinde kalmalarına olanak tanımaktadır. Sistem içerisinde yer alan akıllı aygıtlar belirli bir tür yanıt gerektiren, uzak bir kaynağa bilgi toplayan, depolayan ve ileten elektronik yardımcı teknolojiye sahiptir. Bunun yanında tele sağlık cihazları, kronik rahatsızlıkların tedavisini desteklemek için klinik personele tanı bilgilerini de iletmektedir (ARUP, 2016, s.42-46).

Singapur- Government Assisted Living Ecosystem (GALE) & Robots Among Us

Singapur’da hizmet vermekte olan Government Assisted Living Ecosystem (GALE), teknoloji aracılığıyla savunmasız yaşlıların yaşam kalitesini iyileştirmeyi amaçlayan bir uygulamadır. Bu uygulama içerisinde donanımsal olarak acil durumlar için kişisel uyarı butonu, yazılım olarak ulaşım ve bakım koordinasyonu için vaka yönetim sistemi ve insan kaynağı olarak 7/24 olarak hizmet veren tele bakım operatörleri ve yaşlı aktivite merkezi personeli yer almaktadır. Yaşlı vatandaşlara bakım hizmetlerinin sağlanmasını Nesnelerin İnterneti (IoT) teknolojisiyle mümkün kılan bir uygulama olarak **Government Assisted Living Ecosystem (GALE)**, yaşlı bireylerin evlerinde birisine ihtiyaç duymadan güvenli bir şekilde yaşamalarını desteklemektedir (Government Technology Agency of Singapore, 2025). Yaşlı bireylerin evlerinde veya dışarıda geçirdikleri zaman içerisinde güvende olmaları ve sağlık durumlarının takibi kadar önemli diğer bir gereksinim, günlük egzersiz hareketleri gerçekleştirmeleridir. Buna bağlı olarak **Robots Among Us**

uygulaması, Singapur' daki yaşlı vatandaşların engersizlerini düzenli olarak yapmaları sağlayarak sağlıklı kalmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Agency for Science, Technology and Research, 2018). Uygulama içerisinde kullanılan hareket sensörü, yaşlıların egzersiz rutinlerini doğru bir şekilde yapmalarına imkân sağlamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2020, s.43).

Fukuoka- Care Tech

Yaşlı nüfusun ve özellikle demans hastası bireylerin bildikleri alanlarda rahat ve güvenli bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerini teknolojiyle sağlamayı amaçlayan Care Tech uygulaması, yerel toplumu ve nesnelerin interneti (IoT) ağlarını içeren bir yapıya sahiptir. **Care Tech** uygulamasında kaybolan yaşlıları aramak için çeşitli nesnelerin interneti (IoT) tabanlı izleme çözümleri yer almaktadır (Fukuoka City Public Health & Welfare Bureau Advanced Health City Department, 2017, s.16-37). Bu sistem, LoRaWan, demans hastalarının ailelerinin veya bakım sağlayıcılarına verilmiş olan küçük GPS cihazları aracılığıyla izlemesini sağlayan geniş alanlı, düşük enerjili bir ağ oluşturmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2020, s.53-54). Böylece bireylerin konum takibi yapılabilmekte ve potansiyel güvenlik tehditlerinin önüne geçilmektedir.

Oslo- Almas Hus

ALMA Hus, dezavantajlı bireylerin ev tasarımlarının demans dostu çözümlere uygun şekilde tasarlandığı bir daireyi ifade etmektedir. Oslo kent yönetimi bünyesindeki yapı, geriatri, demans ve yaşlılık psikiyatrisi kaynak merkezinin bir parçası olarak hizmet vermektedir. **Alma Hus** de bilişsel engeli olan ve demanslı insanları desteklemek teknolojiyle desteklemek ve bilişsel engelli kişilerle ilgili olarak yardımcı teknolojiler üzerine bir bilgi servisi olmak amacı taşımaktadır (Utviklingssenter for sykehem og hjemmetjenester, 2025; Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2020, s.75-76).

TÜRKİYE’DE AKILLI YAŞLI BAKIM UYGULAMALARI

Kahramanmaraş- Akıllı Yaşlı Bakım ve Koordinasyon Merkezi

Akıllı Yaşlı Bakım ve Koordinasyon Merkezi adlı akıllı kent uygulaması ile amaçlanan yaşlı bireylerin güvenliklerinin sağlanması ve yaşam kalitesinin arttırılmasıdır. **Akıllı Yaşlı Bakım ve Koordinasyon Merkezi uygulaması**, 65 yaş ve üzeri yaş grubunda olup, evlerinde yalnız yaşayan vatandaşların sağlık durumlarının akıllı sistemlerle dijital olarak takip edilmesidir. Sistem aynı zamanda gerekli durumlarda ilgili sağlık yetkilisine haber vermesiyle yaşlı bireylerin günlük yaşamlarını evlerinde sürdürmelerine imkân sağlamaktadır (Bulut ve Aslan, 2018, s.1134-1135). Yaşlı bireylerin evlerine kurulan sistemde, acil durum butonları, sensörler ve akıllı ilaç kullanım kutuları gibi birçok akıllı sistem yer almaktadır. Böylece yaşlı bireylerin tansiyon, nabız ve kalp atışı, şeker ölçümü verilerine uzaktan erişilebilmektedir. Yaşlı bireylerin evlerinde bir günü geçirirken ihtiyaç duyduklarını gereksinimlerin karşılanması, sağlık takibinin yapılması ve güvenlik tehditlerinin önüne geçilmesi yaşlı bireyin sosyal hayattan izole olmadan yaşamını devam ettirmesine imkân sağlamaktadır. Bunun yanında sistem üzerinde yer alan sıcak yemek, temizlik ve acil durum butonları yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin artırılmasına katkı sağlamaktadır (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2018).

Antalya- Güven Çemberi

Antalya’ da Çocukların, Alzheimer gibi rahatsızlıkları olan yaşlıların ve evcil hayvanların takip edilmesini kolaylaştırmak amacıyla Konyaaltı Sahil Antalya Yaşam Parkı’nda kurulacak 115 adet Akıllı Solar Direkleri ile gerçekleştirilen proje, kişilerin güvenlik çemberi dışına çıktıklarında devreye girecektir (Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2020, s.123). Kişilerin açık alanlardaki güvenliklerinin sağlanarak yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik hizmet veren bu uygulama, kişi **Güven Çemberinin** dışına çıktığı anda sistem üzerinden ailelerin mobil cihazlarına bilgi iletmektedir. Açık alanlarda güvenlik ihtiyacına sahip birden fazla grubu odağına alan bu uygulama özellikle demans veya Alzheimer rahatsızlığı olan bireylerin yaşam güvenliklerine ayrıca katkı sağlamaktadır.

Dünya’ da ve Türkiye’ de yaşlı bakım alanında hizmet vermekte olan uygulamalar yukarıda incelenmiştir. Bu uygulamalar farklı ülkelerde farklı teknolojiler kullanılarak uygulanmakta olsa da öncelikle bu uygulamaların ortak yönü yaşlı bireylerin günlük yaşamlarında ihtiyaç duydukları temel gereksinimlerin karşılanması ve büyük oranda birisinin yardımına ihtiyaç duymadan yaşamlarını sürdürmelerine imkân sağlamaktır. Yaşlı bireylerin günlük ihtiyaçlarının akıllı sistemlerle sağlanması, onları toplumdan soyutlanarak bakım evlerine yerleşme durumunu önemli ölçüde azaltmaktadır (Fulmer, vd., 2021, s.220) Bu durum yaşlı bireyleri ailelerinden uzaklaştırmadıkları gibi onların bakımlarını yakınları için kolaylaştırmaktadır. Bu durum aile yapısının ve bütünlüğünün korunmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Akıllı yaşlı bakım alanındaki uygulamalar incelendiğinde Türkiye’deki uygulamaların ve kullanılan teknolojilerin Avrupa ve Uzak Doğu ülkelerinin gerisinde olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında kent yönetimlerinin hizmet sunmakta olduğu vatandaşlara olan bakışının yönetim kültürü içerisindeki izlerinin görüldüğünü de söylemek gerekir. Sadece teknoloji kullanımıyla durum tespiti yapılması ve olası tehditlerin önüne geçilmesinin yanında yaşlı bireylerin öz bakımlarının, ev temizliklerinin ve yemek ihtiyaçlarının karşılanması uygulamaların sosyal boyutuna dikkat çekmektedir. Aile bütünlüğünün korunmasında birçok kazanıma sahip akıllı yaşlı bakım uygulamalarının belirgin katkısı, yaşlı bireylerin bakımları sürecinde yakınlarıyla bakım sorumluluğunu paylaşma üzerinedir. Bakım yükünden ötürü yaşlı bireylerin bakım merkezlerine başvurma durumlarının önemli ölçüde önüne geçilmesine katkı sağlayan akıllı yaşlı bakım uygulamaları, teknolojik gelişmelerin aile bütünlüğünü koruması, aile ilişkilerini pekiştirmesi ve aile dinamiklerine katkı sağlaması yönüyle önemli bir argüman durumundadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya nüfusunun yaşlanma eğiliminde olduğu bilinmektedir. Bu durum genç nüfus oranı düşük olan kentler için ayrıca önem taşımaktadır. Yaşlı bakımı kent yönetimlerinin hizmet sunum alanları arasında yer aldığı gibi toplum için de kritik öneme sahip bir hizmet alanını oluşturmaktadır. Bu durumda yaşlı bireylerin bakımları ve sorumlulukları, kent yönetimleri ve yaşlı bireylerin

yakınları arasındaki ortak bir sorumluluk alanında etkin ve yenilikçi çözümler üreten akıllı yaşlı bakım uygulamaları önemli kazanımlar sunmaktadır. Bu kazanımlar, yaşlı bakım hizmetleri sunumunda kent yönetimlerine, bakım sorumluluğunu paylaşmak durumunda yaşlı bireylerin yakınlarına ve yaşlı bireylerin toplumdan soyutlanmamalarına katkı sağlamak yönüyle de yaşlı bireylere katkı sağlaması aile yapısına da olumlu yönde etki etmektedir. Çalışma teknolojinin aile bağlarına yansımalarını her ne kadar yaşlı bakım hizmetleri boyutunda elde almış olsa da teknolojinin aile dinamiklerine ve aile bağlarına olan yansıması çok yönlü bir boyuta sahiptir.

Akıllı yaşlı bakım uygulamalarının, ailenin sosyoekonomik ve duygusal olarak ailenin günlük yaşam dinamiğine katkısı çok yönlü bir boyuta sahiptir. Akıllı yaşlı bakım uygulamalarından yararlanma düzeyi, hizmet sunulan yaşlı bireyin dijital okuryazarlık, sağlık durumu ve mensubu olduğu ailenin yapısı itibarıyla ailenin kendi gerçekliğine bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Ancak akıllı yaşlı bakım uygulamalarının sunmakta oldukları bakım hizmetlerinin genel anlamıyla katkıları sosyal, ekonomik ve duygusal olarak ele alınabilmektedir. **Sosyal boyutuyla**, akıllı yaşlı bakım uygulamaları dahilinde yaşlı bireylerin evlerinde yer alan sensörler, düşme algılama sistemleri, sağlık takibi sistemleri ve uzaktan izleme cihazları başta olmak üzere birçok aygıt yaşlı bireylerin kaygılarını azalttığı gibi günlük yaşamlarını herhangi bir kişinin refakatine bağlı olmaksızın yaşamasına imkân sağlamaktadır. Bu şekilde yaşlı bireylerin günlük yaşamlarına evlerinde güvenli bir şekilde devam edebilmeleri, yaşlı bireyin sosyal izolasyon durumunu ortadan kaldıracak, yalnızlık hissini azaltacak ve yaşlı bireye karşı sorumluluğun kent yönetimiyle paylaşılmasına bağlı olarak da aile içindeki sosyal ilişkileri güçlendirecektir. **Ekonomik boyutuyla**, akıllı yaşlı bakım uygulamaları, yaşlı bakımı hizmetlerinde geleneksel yöntemlere kıyasla kaynakları daha etkin ve verimli kullanmaktadır. Bu durum yönetim ve vatandaş boyutuyla iki yönlü olarak değerlendirilebilmektedir. Akıllı yaşlı bakım uygulamalarıyla yaşlı bireylerin sağlık durumlarına ilişkin verilerin anlık olarak takip edilmesi, yaşlı bakım hizmetleri sunan kent yönetimlerinin operasyonel maliyetlerini azalttığı gibi yaşlı bireyin ailesine de maliyet ve zaman yönetimi durumlarında katkı sağlamaktadır. Bunun yanında yaşlı bireyin sağlık durumuna ilişkin sürekli olarak gerçekleşen veri akışı, yaşlı bireylerin sağlık sorunlarına ilişkin

erken tespit ve müdahaleyi mümkün hale getirmesiyle sağlık sorunlarının önlenmesine ve tedavi maliyetlerinin azalmasına imkân sağlamaktadır. **Duygusal boyutuyla**, akıllı yaşlı bakım uygulamaları sunmakta olduğu hizmetlerle yaşlı bireylerin sağlık ve günlük yaşamlarında güvenliği sağlamalarıyla bireylerin ve ailelerinin huzur ve güven duygusu içerisinde günlük yaşamlarına devam etmelerine katkı sunmaktadır. Bunun yanında bakıma muhtaç yaşlı bireylerin bakım evi, huzur evi vb. merkezlere gitmelerine gerek kalmadan ve sosyal yaşamdan izole olmadan günlük yaşamlarına devam ederken aile üyelerinin bakım yükünü hafifletilmesi aile bağlarına olumlu şekilde yansımaktadır. Kent yönetimlerinin akıllı yaşlı bakım hizmetleriyle sunmakta olduğu bu katkılar, yaşlı bireylerin ve aile bireylerinin yönetime karşı duyduğu aidiyet duygusunu pekiştireceği için toplumun güçlenmesinde pay sahibi olacağı öngörülmektedir.

Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan tehditleri karşısında aile bütünlüğünün korunması önemlidir. Ancak teknolojiyi, aile için sadece tehditler bağlamında değerlendirmek doğru değildir. Teknolojinin insan yaşamını kolaylaştırıcı bir yönü olduğu gibi aile içerisindeki bağları güçlendirdiği, aile bireylerinin birbirleriyle daha fazla iletişim kurabilmeleri için gerekli olan zamanın oluşmasına imkân sağladığı gibi birçok katkıya sahip bir boyutu da vardır. Aile dinamikleri arasında önemli bir yere sahip olan ailenin üst kuşak üyeleri olan yaşlı bireylerle ilişkinin düzenlenmesinde teknoloji katalizör bir etki oluşturmaktadır. Bu etki akıllı yaşlı bakım alanındaki uygulamalarla meydana gelmektedir. Yaşlı bireylerin bakımları ve ihtiyaçlarındaki sorumluluğu paylaşma sürecinde üretmiş olduğu etkin çözümlerle akıllı yaşlı bakım uygulamaları, aile dinamiklerinin pekişmesi ve aile bağlarının güçlenmesinde etkin rol üstlenmektedir. Çalışmada Dünya’da ve Türkiye’de akıllı yaşlı bakım uygulamalarının sağlamış olduğu kazanımların bu savunuyu desteklediği görülmektedir. Dolayısıyla akıllı yaşlı bakım alanındaki akıllı kent uygulamalarının teknolojik gelişmişlik ve etkin kent yönetiminin yanında önemli bir sosyal boyutunun olduğu anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak;

- ✓ Sahip olduğu nüfusun yaşlanma eğilimi görece fazla olan kentler, akıllı yaşlı bakım uygulamalarına daha fazla odaklanmalıdır,

- ✓ Dünya nüfusunun yaşlanması durumu her ne kadar küresel ölçekte bir sorun olarak nitelendirilse de çıktıları yereli daha fazla etkilemekte olduğundan buna yönelik çözümlerin ilk etapta yerel ölçekte aranmalıdır,
- ✓ Kent yönetimlerinin akıllı yaşlı bakım uygulamalarını kullanma noktasındaki becerileri, kapasiteleri ve eğilimleri geliştirilmeli ve desteklenmelidir,
- ✓ Yaşlı bireylerin teknolojiyi kullanma kapasiteleri göz önünde bulundurularak kullanıcı dostu uygulamalar tasarlanmalıdır,
- ✓ Akıllı yaşlı bakım uygulamalarının kamu politikalarının kapsamına alınmalı ve desteklenmelidir,
- ✓ Yaşlı bireyin aileden soyutlanmaması ve yalnız hissetmemesi için aile üyeleriyle daha fazla etkileşim içeren uygulamalar tasarlanması ve geliştirilmelidir.

Kent yönetimlerinin, yaşlı bakımına yönelik birçok hizmet sunmanın yanında politikalar geliştirildiği de bilinmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular ve sunulan öneriler, kent yönetimlerinin yaşlı bakım hizmetlerindeki etkinliğini geliştirmeye yöneliktir. Nitekim bu gelişim aile dinamiklerine de olumlu şekilde yansımaktadır. Çalışmada sunulan önerilere bağlı olarak çalışmada genel olarak akıllı yaşlı bakım uygulamalarının, yaşlı bireylerin yaşamlarını kolaylaştırması ve aile dinamiklerine olumlu yönde yansımaları bulguları göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla kent yönetimlerinin yaşlı bakım alanındaki akıllı kent uygulamalarını daha fazla benimsemeleri, yaygınlaştırmaları ve kentin gerçekliklerine uygun olarak geliştirilmeleri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2020). Aile’ de Yönetişim Politikalarına İlişkin Beklentiler. *Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 1-10.
- Agency for Science, Technology and Research (2018). Robots walk among us, <https://www.a-star.edu.sg/News/a-star-innovate/innovates/industry-updates/robots-walk-among-us>, Erişim Tarihi: 8.5.2025
- Alemayehu Tegegn, D. (2024). The role of science and technology in reconstructing human social history: effect of technology change on society. *Cogent Social Sciences*, 10(1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2024.2356916>
- ARUP (2016). Smart City Opportunities For London, https://www.london.gov.uk/sites/default/files/arup-gla_smart_city_opportunities_for_london.pdf, Erişim Tarihi: 5.2.2025.
- Belanche, D., Belk, R. W., Casaló, L. V., ve Flavián, C. (2024). The dark side of artificial intelligence in services. *The Service Industries Journal*, 44(3-4), 149-172. <https://doi.org/10.1080/02642069.2024.2305451>
- Bosamia, M. (2013). Positive and Negative Impacts of Information and Communication Technology in our Everyday Life, International Conference On “Disciplinary and Interdisciplinary Approaches to Knowledge Creation in Higher Education : CANADA & INDIA (GENESIS 2013)”At: Swami Sahajanand Group of Colleges, Bhavnagar.
- Bulut, Y., ve Aslan, M. M. (2018). Akıllı Kentler ve Sağlık Hizmetleri: Akıllı Yaşlı Bakım Ve Koordinasyon Merkezi Örneği. M. Mecek, B. Parlak, ve E. Atasoy (Eds.), *Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Etkin Belediyecilik Uygulamaları* (ss. 1130-1137). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Calvo, R. A., ve Peters, D. (2014). *Positive computing: technology for wellbeing and human potential*. MIT press.
- Chen, J. J., ve Lin, J. C. (2024). Artificial intelligence as a double-edged sword: Wielding the POWER principles to maximize its positive effects and minimize its negative effects. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 25(1), 146-153. <https://doi.org/10.1177/14639491231169813>
- Cohen, B. (2014). The Smartest Cities In The World 2015: Methodology. Fast Company: <https://www.fastcompany.com/3038818/the-smartest-cities-in-the-world-2015-methodology>, Erişim Tarihi: 4.02.2025.
- Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda Teknolojinin Getirdiği Risklerden Kaçınma Ve Bilinçli İnternet Kullanımını Destekleyen Çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907
- Dahmane, W.M., Ouchani, S. ve Bouarfa, H. (2024). Smart cities services and solutions: A systematic review, *Data and Information Management*, 100087, <https://doi.org/10.1016/j.dim.2024.100087>

- Fukuoka City Public Health & Welfare Bureau Advanced Health City Department (2017). 100 Actions to Achieve a Healthy Social Model Anticipating the Era of 100 Years of Life, <https://100.city.fukuoka.lg.jp/en/pdf/initiatives.pdf>, Erişim Tarihi: 8.5.2025
- Fulmer, T., Reuben, D. B., Auerbach, J., Fick, D. M., Galambos, C., ve Johnson, K. S. (2021). Actualizing Better Health And Health Care For Older Adults. *Health affairs (Project Hope)*, 40(2), 219–225. <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2020.01470>
- Gaggioli, A., Riva, G., Peters, D., ve Calvo, R. A. (2017). Positive technology, computing, and design: shaping a future in which technology promotes psychological well-being. In *Emotions and affect in human factors and human-computer interaction* 477-502
- Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., ve Meijers, E. (2007). Smart Cities Ranking of European Medium-Sized Cities (p. 11). Vienna, UT: Centre of Regional Science. http://www.smart-cities.eu/download/city_ranking_final.pdf, Erişim Tarihi: 5.2.2025
- Government Technology Agency of Singapore (2025). Improving vulnerable seniors' quality of life through Smart City Technology, <https://www.tech.gov.sg/products-and-services/for-citizens/smart-city-tech/>, Erişim Tarihi: 5.2.2025
- Jabbari B, Schoo C, Rouster AS. (2023). Family Dynamics Sep 16. In: StatPearls. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2025 Jan–. PMID: 32809322.
- Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi (2018). 2017 Yılı Faaliyet Raporu (Akıllı Yaşlı Bakım ve Koordinasyon Merkezi), Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayını, Kahramanmaraş. <https://kahramanmaras.bel.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari/2017-yili-faaliyet-raporu>, (Erişim Tarihi: 6.02.2025).
- Kumar, D. (2023). Impact of Technology on Human Being and It's Behaviors, *International Peer-reviewed, Refereed Journals, and Open Access Journal*, 11(3), 358-369.
- Little, W. (2014). Introduction to Sociology – 1st Canadian Edition. Victoria, B.C.: BCcampus.
- Liu, X., Chau, K.Y., Liu, X., ve Wan, Y. (2023). The Progress of Smart Elderly Care Research: A Scientometric Analysis Based on CNKI and WOS. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20.
- McKinsey & Company (2018). Smart Cities: Digital Solutions For A More Livable Future, <https://www.mckinsey.com/capabilities/operations/our-insights/smart-cities-digital-solutions-for-a-more-livable-future>, Erişim Tarihi: 5.2.2025
- Meng, Q., Hong, Z., Li, Z., Hu, X., Shi, W., Wang, J., ve Luo, K. (2020). Opportunities and Challenges for Chinese Elderly Care Industry in Smart Environment Based on Occupants' Needs and Preferences. *Frontiers in Psychology*, 11.:1029. doi: 10.3389/fpsyg.2020.01029
- Mikalef, P., Conboy, K., Lundström, J. E., ve Popovič, A. (2022). Thinking responsibly about responsible AI and 'the dark side' of AI. *European Journal of Information Systems*, 31(3), 257–268. <https://doi.org/10.1080/0960085X.2022.2026621>

- Mukba, G., Akgün, G. E., & Yayla, A. (2023). Aile Aidietine Çok Yönlü Bakış. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (60), 29-43. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1277271>
- Oliveira, A.W. (2020). Theorizing technology and behavior: Introduction to special issue. *Hum Behav & Emerg Tech.* 2, 302–306. <https://doi.org/10.1002/hbe2.219306>
- Özmete, E. (2010). Aile Yaşam Kalitesi Dinamikleri: Aile iletişimi, Ebeveyn Sorumlulukları, Duygusal, Duygusal Refah, Fiziksel / Materyal Refahın Algılanması, *The Journal of International Social Research*, 3 (11).
- Rana, M.M., ve Ilina, I.N. (2021). Climate change and migration impacts on cities: Lessons from Bangladesh, *Environmental Challenges*, 5 (100242), <https://doi.org/10.1016/j.envc.2021.100242>
- Syahril, R., Priatna, P., Hutomo, A., & Wulandari, S. (2024). The Impact of Technology on Family Communication. *Golden Ratio of Data in Summary*, 4(2), 1001-1009.
- Stebbins, R. A. (2001). *Exploratory research in the social sciences*. SAGE Publications, Inc., <https://doi.org/10.4135/9781412984249>
- Stolterman, E. ve Fors, A.C. (2004). Information Technology and the Good Life. In: Kaplan, B., Truex, D.P., Wastell, D., Wood-Harper, A.T., DeGross, J.I. (eds) *Information Systems Research*. IFIP International Federation for Information Processing, vol 143. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/1-4020-8095-6_45
- Swenson, B. (2020). Technology: The Good, The Bad, The Ugly, <https://www.uagrantham.edu/blog/technology-the-good-the-bad-the-ugly/>, Erişim Tarihi: 3.2.2025
- Tittnich, E. M., ve Brown, N. (1982). Positive And Negative Uses Of Technology In Human Interactions. *Journal of Children in Contemporary Society*, 14(1), 15–21. https://doi.org/10.1300/J274v14n01_03
- Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020). 2020 Yılı Yaşlı Nüfus İstatistik Bülteni, https://www.aile.gov.tr/media/89041/yasli_nufus_istatistik_bulteni.pdf, Erişim Tarihi: 5.2.2025
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2019). 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı, <https://akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlani.pdf>, Erişim Tarihi: 5.2.2025.
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü (2020). Örnek Uygulama İncelemeleri, https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/KapasiteGelistirme/Egitim_Pdf/Ornek_Uygulama_Incelemeleri.pdf, Erişim Tarihi: 5.2.2025
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (2024). World's Population Increasingly Urban with More Than Half Living in Urban Areas, <https://www.un.org/>

- development/desa/en/news/population/world-urbanization-prospects.html, Erişim Tarihi: 4.2.2025
- United Nations Population Fund (2025). Ageing, <https://www.unfpa.org/ageing#:~:text=The%20world%20is%20ageing%20rapidly,to%20United%20Nations%20population%20projections.>, Erişim tarihi: 4.2.2025
- Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester (2025). Om oss, <https://www.utviklingssenter.no/om-ossi> Erişim Tarihi: 8.5.2025
- Vitak, J. ve Shilton, K. (2020). Mobile Technology for Adaptive Aging: Proceedings of a Workshop. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/25878>.
- Yoon, J., ve Kim, C. (2022). Positive Emodiversity in Everyday Human-Technology Interactions and Users' Subjective Well-Being. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 40(3), 651–666. <https://doi.org/10.1080/10447318.2022.2121564>
- Weck, M., ve Afanassieva, M. (2022). Toward the adoption of digital assistive technology: Factors affecting older people's initial trust formation. *Telecommunications Policy*, 47(2), 102483. <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2022.102483>
- White C. J., de Burgh H. T., Fear N. T., Iversen A. C. (2010). The impact of deployment to Iraq or Afghanistan on military children: A review of the literature. *International Review of Psychiatry*, 23(2), 210–217. <https://doi.org/10.3109/09540261.2011.560143>
- World Bank (2016). Smart Cities, https://documents1.worldbank.org/curated/en/896971468194972881/310436360_201602630200228/additional/102725-PUB-Replacement-PUBLIC.pdf, Erişim Tarihi: 5.2.2025
- World Health Organization (2022). Active Ageing A Policy Framework, <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2014/06/WHO-Active-Ageing-Framework.pdf>, Erişim Tarihi: 4.2.2025

KADIN AKADEMİSYENLERİN EBEVEYNLİK ALGISI VE AKADEMİK KARİYERLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Damla TOPÇU¹
Hatice PEKİNCE²

Öz

Kadın akademisyenlerin ebeveynlik algılarının ve akademik kariyerlerinin anlaşılmasına çalışıldığı bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma Fırat Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiş ve 11 kadın akademisyen (anne) araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılarak veriler toplanılmıştır. Araştırma verileri MAXQDA Programı'ndan yararlanılarak tematik olarak analiz edilmiştir. Araştırmada beş tema belirlenmiştir. Bunlar; kadın akademisyenlerin ebeveynlikte güçlü ve zayıf yönleri, ebeveynlikte karşılaşılan zorluklar ve başa çıkma stratejileri, çocukların sosyokültürel, manevi ve akademik eğitimi, ebeveynlikte yararlanılan destek ve kaynaklar, akademik kariyer ve ebeveyn olma şeklindedir. Araştırmada kadın akademisyenlerin ebeveynlikte pratiklik, empati yapabilme, zamanı iyi değerlendirme ve otoriter olma gibi güçlü yönleri; duygusal olma, çocukların hastalanması, zaman yönetimi zorlukları ve düşük tahammül gibi zayıf yönlerinin olduğu belirlenmiştir. Kadın akademisyenlerin ebeveynlikte, duygusal yük, çocuklara yeterli vakit ayıramama, çocukların yemek seçmesi, ayrımcılık algısı, inatlaşma ve kaygılanma gibi zorluklar yaşadıkları saptanmıştır. Ayrıca kadın akademisyenlerin; çocuklarının çok yönlü eğitimleri için çeşitli yöntemler kullandıkları ve ebeveynlik becerilerini geliştirmek için kişisel gelişim kitapları, sosyal medya, psikologlar, eğitim ve seminerler gibi kaynaklardan yararlandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada, anneliğin akademik kariyer üzerinde bazı olumsuz etkiler yaratabileceğine dair bulgular da elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akademisyen kadın, ebeveynlik algısı, akademik kariyer.

¹ Öğr. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, Kovancılar Meslek Yüksekokulu, Evde Hasta Bakımı Prog., E-posta: dtopcu@firat.edu.tr , ORCID: 0000-0002-1594-6806

² Öğr. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, Kovancılar Meslek Yüksekokulu, İlk ve Acil Yardım Prog., E-posta: hpekince@firat.edu.tr , ORCID: 0000-0001-8942-7630

TOPÇU, D., PEKİNCE, H. (2025) Kadın Akademisyenlerin Ebeveynlik Algısı ve Akademik Kariyerleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Fırat Üniversitesi Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25 (Aile Özel Sayısı Cilt-1), 153-185. DOI:10.21560/spcd.vi.1643758

A QUALITATIVE STUDY ON FEMALE ACADEMICS' PERCEPTION OF PARENTING AND THEIR ACADEMIC CAREERS: THE CASE OF FIRAT UNIVERSITY

Abstract

Qualitative research method was used in this study, which attempted to understand the parenting perceptions and academic careers of female academics. The research was conducted at Firat University and 11 female academicians (mothers) constituted the study group. In the study, in-depth interview technique was used as data collection technique and data were collected using a semi-structured interview form. The research data were analysed thematically using MAXQDA software. Five themes were identified in the study. These are; strengths and weaknesses of female academics in parenting, difficulties encountered in parenting and coping strategies, sociocultural, spiritual and academic education of children, support and resources used in parenting, academic career and being a parent. In the study, it was determined that female academics had strengths in parenting such as practicality, empathy, good use of time and being authoritative, and weaknesses such as being emotional, children getting sick, time management difficulties and low tolerance. It was found that female academics experienced difficulties in parenting such as emotional burden, inability to allocate enough time for children, children's food choices, perception of discrimination, stubbornness and anxiety. It has been determined that female academics employ various methods to support their children's multidimensional education and utilize resources such as personal development books, social media, psychologists, training programs, and seminars to enhance their parenting skills. The study also found that motherhood may have some negative effects on academic career

Key Words: *Academic woman, perception of parenting, academic career.*

GİRİŞ

Kadın akademisyenler, eğitim ve araştırma süreçlerinde önemli roller üstlenirken, toplumsal cinsiyet rolleri gereği ev ve aile sorumluluklarını da dengelemek zorunda kalmaktadırlar. Bu bağlamda, annelik ve akademik kariyerin kesişimi, kadın akademisyenlerin ebeveynlik algısını etkilemektedir.

Ebeveynliğe ilişkin kendilik algısı, aile temelli araştırmaların temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu kavram, bireyin bakım verici rolünü ne ölçüde yeterli bulduğunu, bu rolden ne derece doyum sağladığını, bakım verme sürecine yaptığı yatırımları ve diğer sosyal roller (örneğin eş, çalışan, arkadaş) ile ebeveynlik rolü arasında kurduğu dengeyi kapsayan çok boyutlu bir yapıdır. Söz konusu algı yalnızca ebeveynin benlik hissini değil, aynı zamanda ebeveynlik davranışlarını, bu davranışların biçimlenmesini ve güdülenmesini de doğrudan etkilemektedir (Bornstein et al., 2003; Güler, 2007; MacPhee et al., 1996).

Bu bağlamda, araştırmanın odağında yer alan anneliğe yönelik kendilik algısı; kadının kendisini bir anne olarak ne derece yeterli gördüğü, annelik rolünden elde ettiği tatmin düzeyi, bu role yönelik yaptığı kişisel ve duygusal yatırımlar ile annelik dışındaki sosyal rollerini (eş, çalışan, birey vb.) annelikle nasıl dengelediği gibi unsurlara dayanmaktadır. Annelik bağlamındaki bu kendilik algısı, ebeveynlik zihniyetinin yapı taşını oluşturmaktadır (Bornstein and Cote, 2004). Ebeveynlik her ne kadar başlı başına bir meslek olarak kabul edilse de, tıpkı diğer meslek gruplarında olduğu gibi, akademisyenlik gibi yoğun emek ve sorumluluk gerektiren alanlarda da çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

Akademisyenlik, bireylerden hem derin bir sorumluluk bilinci hem de yoğun emek talep eden, çeşitli etkinliklerle zenginleşen bir meslek olarak ifade edilebilir (Yıldız, 2014). Ayrıca akademisyenlik, öğretim, bilimsel araştırma ve inceleme yapma, kitap ve makale yazma, bildiri hazırlama gibi etkinliklerin yoğunluğuyla, bireyin özel yaşamına çok az yer bırakabilecek kadar büyük bir sorumluluk, özveri ve tutku gerektiren bir meslek olarak da tanımlanmaktadır (Aytaç vd., 2001). Baruch ve Hall (2004), akademisyenliğin geleneksel ofis çalışma saatlerinin ötesine geçtiğini ve yalnızca fiziksel bir ofis ortamını kapsamadığını ifade etmektedir. Akademik kariyerde ilerleme ise bireyin

performansına dayanmakta olup, akademisyenlikte başarı genellikle üretilen ve yayınlanan çalışmalarla ölçülmektedir.

Araştırmalar, kadın akademisyenlerin annelikte birlikte artan ev içi sorumlulukları ve toplumsal beklentiler nedeniyle zaman yönetimi ve profesyonel kimliklerinde zorluklar yaşadıklarını göstermektedir (Ward ve Wolf-Wendel, 2012). Ayrıca akademisyen anneler akademik ilerleme beklentileri, mesai saatleri dışında çalışmanın gerekliliği, çalışma ortamındaki olumsuzluklar, kadın olmanın getirdiği ek sorumluluklar ve annelik rolünün yüklediği sorumluluklar gibi zorluklar da yaşamaktadır (Karakuş, 2016; Mendeş, 2017; Beigi vd., 2018; Wolf-Wendel ve Ward, 2006). Yapılan çalışmalarda akademisyen annelerin, artan sorumluluklarla birlikte hem kendilerine hem de çocuklarına yeterli zaman ayıramadıkları ve akademik kariyerin yeterli bir anne olmaya engel olabileceği belirtilmektedir (Jensen, 2014; Masika vd., 2014). Bu doğrultuda akademisyen kadınların evliliği veya çocuk sahibi olmayı erteledikleri, evli ve çocuğa sahip olan (Wolf-Wendel ve Ward, 2006, Bilge vd., 2020) kadınların ise akademik ilerlemelerinin yavaşlayabildiği bilinmektedir (Jensen, 2014).

Kadın akademisyenlerin, ev hayatı ile akademik kariyerleri arasında sıkışmalarına neden olan çoklu roller, onların yaşamında ciddi zorluklara yol açmaktadır. Bu çoklu rollerin yarattığı yük, kadın akademisyenleri akademik ortamda idari sorumluluklardan uzaklaşmaya, annelik görevlerini yeterince yerine getiremedikleri endişesine kapılmaya veya çocuklarıyla geçirdikleri zamanın akademik çalışmalardan çaldığı düşüncesiyle vicdan azabı yaşamaya sürüklemektedir (Yıldız, 2018). Dolayısıyla kadın akademisyenlerin çoklu rolleri, kariyer ve aile yaşamı arasında baskı oluştururken suçluluk duygusu yaşamalarına da neden olmaktadır. Hem akademik kariyerlerini hem de annelik sorumluluklarını bir arada sürdüren kadınlar, hem kendilerinin (Rice, vd., 2020; Çam ve Yıldırım, 2010) hem de çocuklarının gelişimini (duygusal/sosyal) olumsuz etkilemektedir (Baykal vd., 2011; Ergöl, vd., 2012; Yalçın ve Demirekin, 2013).

Annelik, kadın akademisyenlerin akademik kariyerlerinde önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalar, kadın akademisyenlerin annelik sürecinde akademik üretkenliklerinin azalabildiğini

ve doğum izni sonrası akademik hayata dönüşlerinde zorluklar yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Özbilgin ve Healy, 2004). Toplumsal cinsiyet rolleri de kadın akademisyenlerin kariyer süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Yıldız (2018) tarafından yapılan bir araştırma, Türkiye’de kadın akademisyenlerin toplumsal cinsiyet normları nedeniyle çoklu sorumluluklarla karşı karşıya kaldığını ve akademik camiada erkek meslektaşlarına kıyasla daha az temsil edildiklerini göstermektedir (Yıldız, 2018). Diezmann ve Grieshaber (2010) tarafından yapılan bir çalışmada, kadın akademisyenlerin erkek meslektaşlarına kıyasla akademik başarıları konusunda daha fazla özgüven eksikliği yaşadıkları belirlenmiştir. Özellikle annelik sürecinde kadın akademisyenlerin akademik üretkenliklerinin düşmesi, akademik camiada erkek egemen normların varlığı nedeniyle bir dezavantaj olarak algılanabilmektedir (Pamuk Döşlü, 2024). Bu bağlamda, akademiye kadınların ilerlemesini kısıtlayan “cam tavan” sendromu (glass ceiling) ve “delik boru” (leaky pipeline) metaforları, akademik yükselişte kadınların önüne çıkan sistematik engelleri açıklamak için sıklıkla kullanılmaktadır (Suğur ve Cangöz, 2016).

Kadın akademisyenlerin akademik kariyerlerinde karşılaştıkları zorlukların büyük bir kısmı toplumsal cinsiyet rolleri ve akademik camiada var olan yapısal engellerden kaynaklanmaktadır. Özellikle annelik süreci, kadın akademisyenlerin akademik üretkenliğini etkileyebilmekte ve ebeveynlik becerilerini zayıflatabilmektedir. Birçok araştırmada da akademisyenliğin ve annelik rolünün etkilendiğine dair bulgulara rastlanılmaktadır (Memiş Doğan ve Temiz Arslan, 2023; Yıldırım ve Demirkol, 2024; Yıldız, 2018). Bu nedenle, kadın akademisyenlerin akademik kariyerlerini destekleyici politikaların geliştirilmesi, annelik süreçlerinde akademik desteğin artırılması ve esnek çalışma koşullarının sağlanması, akademisyen kadınların hem ailede hem de akademik hayatta daha güçlü bir şekilde yer almalarına katkıda bulunacaktır.

Bu araştırmada akademisyen kadınların ebeveynlik algılarını ve akademik kariyerlerini anlamak amaçlanmıştır. Araştırmada akademisyen ebeveyn (anne) olmanın ebeveynlik algısını ve akademik kariyeri nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Kadın akademisyenlerin ebeveynlikte güçlü ve zayıf yönleri nelerdir?
- Kadın akademisyenler çocuklarının eğitimlerine (sosyal, kültürel, manevi, akademik) yönelik neler yapmaktadır?
- Kadın akademisyenler ebeveyn olarak kendilerini yeterli hissetmektedirler mi?
- Kadın akademisyenlerin ebeveynlikte karşılaştıkları zorluklar nelerdir?
- Kadın akademisyenlerin akademik çalışmalarla ilgilenirken ebeveyn (anne) rolleri etkilenmektedir mi?
- Kadın akademisyenlerin akademik kariyerlerinde ebeveynliğin etkisi nedir?

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, bireylerin yaşam deneyimlerini ve sosyal ilişkilerini ayrıntılı olarak inceleme amacı taşımaktadır (Seggie ve Bayyurt, 2021). Nitel araştırma yöntemi, birinci elden veri toplama imkânı sunarak (Neuman, 2017), bireylerin yaşam deneyimleri hakkında doğrudan bilgi edinmeyi sağlamaktadır (Punch, 2014). Bu çalışmada kadın akademisyenlerin yaşam deneyimlerinden hareketle ebeveynlik algıları anlaşılmasına çalışıldığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve araştırma yorumsamacı yaklaşımla kurgulanmıştır.

Araştırmada fenomenolojik desen uygun görülmüştür. Fenomenolojik araştırma, bir ya da birkaç kişinin yaşanmış deneyimlerinden ortak anlamlar çıkarmayı hedeflemektedir (Creswell, 2016: 77). Bu araştırmada kadın akademisyenlerin ebeveynlik algılarına yönelik ifadelerinden ortak anlamlar çıkarmak amaçlandığı için fenomenolojik desen tercih edilmiştir.

2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Fırat Üniversitesi'nde çalışan ve ebeveyn (anne) olan kadın akademisyenler oluşturmuştur. Araştırmada katılımcılar rastgele seçilmiş olup herhangi özel bir kriterle belirlenmemiştir. Çalışma

grubunun oluşturulmasında gönüllülük esas alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 11 kadın akademisyenden oluşmuştur.

Etik nedenlerden dolayı katılımcıların kimliklerinin açığa çıkarılmaması için, katılımcılar görüşme sırasına göre kodlanmıştır. Örneğin, ilk görüşülen katılımcı “K1” olarak kodlanmıştır. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Gör. Kodu	Yaş	Evlilik Süresi (yıl)	Çocuk Sayısı	Akademisyen olarak Çalışma Süresi (yıl)	Çalıştığı Bölüm	Görüşme Süresi (dk.)
K1	37	15	2	5	Yönetim ve Organizasyon	21.25
K2	46	19	2	11	Tıbbi Hizmetler ve Teknikleri	24.13
K3	48	19	2	20	Yönetim ve Organizasyon	27.54
K4	35	10	1	13	Eczacılık Fakültesi	27.43
K5	37	13	3	4	Yönetim ve Organizasyon	22.56
K6	40	13	3	10	Tıbbi Hizmetler ve Teknikleri	30.17
K7	39	13	2	10	Çocuk Gelişimi	23.08
K8	40	12	1	15	Su Ürünleri Fakültesi	20.36
K9	31	6	1	8	Eczacılık Fakültesi	21.59
K10	38	8	2	8	Tıbbi Hizmetler ve Teknikleri	20.56
K11	34	7	1	3	Sağlık Bakım Hizmetleri	19.03

Araştırmanın çalışma grubu 11 kadın akademisyenden oluşmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri şu şekildedir: Katılımcıların yaşları 31-48 yaş aralığında olup, evlilik süreleri 6-19 yıl aralığındadır. Katılımcıların çocuk sayısı 1-3 aralığındadır. Katılımcıların akademik olarak çalışma süreleri 4 ile 20 yıl aralığındadır. Katılımcıların 3’ü Yönetim ve Organizasyon, 3’ü Tıbbi Hizmetler ve Teknikleri, 2’si Eczacılık Fakültesi (Farmakoloji + Farmasötik Toksikoloji), 1’i Su Ürünleri Fakültesi (Hastalıklar A.B.D), 1’i Sağlık Bakım Hizmetleri, 1’i de Çocuk Gelişimi bölümünde çalışmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin süresi 19.03 ile 30.17 dakika aralığındadır.

3. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, nitel araştırma yönteminin derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Derinlemesine görüşme yapılırken araştırmacılar tarafından önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu pilot çalışma ile test edilmiş ve görüşme soruları gözden geçirildikten sonra asıl görüşmelere başlanılmıştır.

Araştırma verileri 05 -20 Ocak 2025 tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşmeler katılımcıların müsait oldukları zaman diliminde çalıştıkları kurumda kendi odalarında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların rızası alınarak kayıt altına alınmıştır. Nitel araştırmalarda veri toplama süreci, verilerin yeterli doygunluğa ulaşması ve tekrarların başlamasıyla sona erdirilmelidir (Charmaz, 2006'dan akt. Creswell, 2013). Bu araştırmanın veri doyumuna ulaşmasından dolayı 11. görüşmeden sonra görüşmeler sonlandırılmıştır.

4. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin tematik analizi yapılmıştır. Tematik analiz, verilerdeki temaları belirlemeye ve ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır. Niteliksel analizlerde fikirler, kodlar, temalar ve kategoriler verilerin tekrar tekrar okunması sonucunda oluşmaktadır (Kümbetoğlu, 2017). Bu çalışmada elde edilen veriler metin haline getirildikten sonra MAXQDA Nitel Veri Değerlendirme Programı'ndan yararlanılarak kodlar belirlenmiş ve bu kodları temsil eden temalar ortaya çıkarılmıştır. Bu temalar araştırmanın kuramsal çerçevesi ve amacı doğrultusunda yorumlanmıştır.

5. Geçerlilik, Güvenirlik ve Etik Onay

Nitel araştırmalarda geçerliliği sağlamanın yollarından biri dış denetimlerdir. Dış denetim, araştırma sürecinin ve sonuçlarının, dışarıdan bir danışman veya denetçi tarafından incelenmesi ile yapılmaktadır. Objektif bir inceleme yapılabilmesi için, denetçinin araştırmayla doğrudan bir bağlantısının olmaması gerekmektedir (Creswell, 2016: 252). Bu çalışmada, nitel araştırmalar yapan ve araştırmayla doğrudan bir bağlantısı bulunmayan bir öğretim elemanı, araştırma sürecini ve sonuçlarını incelemiştir.

Nitel araştırmalarda güvenilirlik de önemlidir. Güvenirlik için araştırmacının araştırmanın yöntemini, verilerini, araştırmada alınan kararları yazılı hale getirmesi ve diğer araştırmacıların incelemesine imkân sağlaması gerekmektedir (Shenton, 2004). Nitel araştırmalarda güvenilirlik çeşitli stratejilerle sağlanmaktadır. Bu stratejilerin başında, verilerin toplanmasında ses kayıt cihazı kullanılması ve verilerin yazıya geçirilmesi gelmektedir. Bu yöntem güvenirliliği artırmaktadır. Ayrıca, kodlayıcılar arasındaki görüş birliği de araştırmanın güvenirliliğini pekiştirmektedir (Creswell, 2016: 253). Araştırmada veriler iki turda kodlanmış ve araştırmacılar arasında görüş birliği sağlanmıştır.

Etik Onay: Bu araştırma için Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 2025/01 sayılı oturum ve 22 nolu kararı ile etik izin alınmıştır.

BULGULAR

Katılımcılara sorulan sorular ve alınan cevaplardan MAXQDA Nitel Veri Değerlendirme Programı'ndan yararlanılarak kodlar çıkarılmış ve temalar belirlenmiştir. Araştırmada 5 tema belirlenmiştir. Bunlar; “kadın akademisyenlerin ebeveynlikte güçlü ve zayıf yönleri”, “ebeveynlikte karşılaşılan zorluklar ve başa çıkma stratejileri”, “çocukların sosyokültürel, manevi ve akademik eğitimi”, “ebeveynlikte yararlanılan destek ve kaynaklar”, “akademik kariyer ve ebeveyn olma” şeklindedir. Araştırmanın kod bulutu Şekil 1’de gösterilmektedir.

söylenilebilir ancak uzun vadede çocuklarda özgüven düşüklüğüne neden olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcılara ebeveynlikte zayıf yönlerinin neler olduğu sorulmuş ve katılımcıların bazıları duygusal olmalarını ebeveynlikte zayıf yönleri olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların otoriter davranışlar sergiledikten sonra içsel olarak duygusal bir tepki verdikleri ancak otoriterliğin korunması için duygusal zorluklarla başa çıkmaya çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların bazıları çocukların hastalanmasını ve mental olarak yorgun olmalarını en zayıf yönleri olarak belirtmişlerdir. Çocuklar hastalandığında ebeveynlerin endişe ve kaygı duydukları, çocukları için bir şey yapamayacaklarını düşündükleri, kendilerini yetersiz ve suçlu hissettikleri görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının sağlığıyla ilgili bu duygusal zorlukları yaşamaları, onların iyiliğini ne kadar önemsediklerini ve onlara ne kadar değer verdiklerini göstermektedir. Katılımcıların bazıları ise zaman yönetimini yapamamayı ve tahammüllerinin zamanla azalmış olmasını zayıf yönleri olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların zaman yönetimini yapamıyor olmaları hem çocukları ile yeterli zaman geçiremediklerini hem de kendilerine vakit ayıramadıklarını göstermektedir. Bu durumda zaman yönetimi konusunda yaşanan zorluğun, hem duygusal hem de mental olarak ebeveynleri zorladığı söylenilebilir. Ayrıca, akademisyen bir ebeveyn olarak gün içinde hem mental hem de fiziksel olarak yorgun düşülmesi, tahammül eşiğini düşürmekte ve bu da çocuğa tahammül etme süresini azaltmaktadır. Ebeveynlerin tahammüllerinin azalması, çocuğa yeterli vakit ayrılmamasına ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin zedelenmesine neden olabileceği söylenilebilir. Katılımcıların ebeveynlikte güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin tematik veriler Tablo 2' de gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Ebeveynlikte Güçlü ve Zayıf Yönlerine İlişkin Görüşleri

Ebeveynlikte Güçlü ve Zayıf Yönler ile İlgili Tema ve Alt Temalar	Katılımcılar	F
Güçlü Yönler		
İhtiyaçların karşılanması (maddi- manevi, öz bakım)	K1, K2, K9, K10	4
Pratiklik, hızlılık	K6, K8, K9, K10	4
Empati yapabilme	K3, K9, K10, K11	4
Zamanı iyi değerlendirme	K6, K7, K10, K11	4
Otoriter olma	K5, K6, K11	3
Zayıf Yönler		
Duygusal olma	K3, K5	2
Çocukların hastalanması	K2, K10	2
Mental yorgunluk	K1, K2, K9	3
Zaman yönetimini yapamama	K1, K2, K4, K5, K7	5
Tahammülsüzlük / sabrın azalması	K4, K7, K9, K11	4

Katılımcıların ebeveynlikte en güçlü yönlerine ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

*“En güçlü olarak şunu görüyorum, çocuklarımin **öz bakımlarını en azından yetiştirebildiğimi**, bu akademik hayatın içinde **çocukların yemelerinin, içmelerinin, çamaşırlarının, evin düzeninin aksamadığını, bunları yetiştirebildiğimi düşünüyorum. Günün sonunda çok yorgun olsam da.**” (K1)*

*“En güçlü yönüm **empati yapabilme** yani hem eşim ve hem çocuklarıma **empati** yapabilmem. Çocuklarla ilgili özellikle sıkıntılı olduğu zaman hemen **empati yaparım**. Hemen küçüklüğüme giderim ya da kendi gençliğime giderim yani ben de olsaydım böyle yapıyordum tarzında onları yargılamadan mutlaka **empati** yaparım.” (K3)*

“Pratiklik konusunda çok güçlü hissediyorum kendimi. Hızlı, daha hızlı olmayı, zamanı iyi kullanmayı, değerlendirmeyi öğrendim anne olduktan sonra.” (K6)

“Bir de aslında ne kadar tam sağlayamadığımı düşünsem de otoriter olmaya çalışıyorum. Hani kurallarını ve sınırlarını bilen bir çocuk yetiştirebileyim diye. Ebeveynlikte en güçlü yönüm bence bu. Otoriter olmak.” (K11)

Katılımcılar, ebeveynlikte güçlü yönlerini ifade ederken çocuklarının günlük ihtiyaçlarını düzenli bir şekilde karşılayabilme, pratiklik, empati yapabilme ve zamanı iyi değerlendirebilme, otoriter olma gibi güçlü yönlerini vurgulamışlardır. Bu güçlü yönlerin, çocukların sağlıklı ve düzenli bir yaşam sürmelerine katkıda bulunduğu ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin güçlenmesini sağladığı görülmektedir. Genel olarak, ebeveynlerin bu özelliklerinin, hem çocukların hem de ailenin genel refahını olumlu yönde etkilediği söylenilebilir.

Katılımcıların ebeveynlikte en zayıf yönlerine ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Çocuklar hasta olduğu zaman kendimi çok zayıf hissediyorum. Yetemeyeceğim bir şey olduğunu düşünüyorum. Ateşi yükseldiği zaman o zamanlar zayıf hissediyorum.”(K2)

“Zayıf yönümse otoriter olduğum için duygusal oluyorum kendi içimde. (Davranışı sergiledikten sonra mı duygusal oluyorsunuz?) Evet, çok duygusal oluyorum. Çok mu sert oldum ya da bu kadar nizami olmaya gerek var mı o konuda sürekli içimde bir şey yaşıyorum maalesef.” (K5)

“En zayıf yönüm de özel vakit geçirme. Özellikle küçük oğlum bugün annemle bu oyunu oynadık, şu kitabı birlikte okuduk diyebileceği çok az anısı var maalesef. Çünkü 24 saate her şeyi yetiştirebilmek adına 24 saate sığdıramıyoruz. Yani mental olarak yetmiyoruz. (...). Kendime de vakit ayıramıyorum açıkçası. Zaman konusunda kendimi zayıf hissediyorum. 24 saatteki zaman yönetimini biraz yapamıyorum.” (K1)

“...Ama zayıflık olarak çok çabuk sinirleniyorum artık. Tahammül eşiğim aşırı düşük.” (K4)

Katılımcılar, ebeveynlikte zayıf yönlerini ifade ederken duygusal olma, çocukların hastalanması, zaman yönetimi zorlukları ve düşük tahammül eşiği

gibi konuları vurgulamışlardır. Duygusal olma ve otoriterlik, içsel çatışmalara yol açarken, çocukların hastalanması ebeveynlerde endişe ve yetersizlik hissi yaratmaktadır. Zaman yönetimi eksikliği, hem çocuklarla yeterince vakit geçirememeye hem de kişisel zaman bulamamaya neden olmaktadır. Tahammül eşiğinin düşmesi ise ebeveyn-çocuk ilişkisinde sorunlara yol açabilmektedir. Bu zayıf yönler, ebeveynlerin çocuklarına olan sevgilerini ve onların iyiliğine ne kadar değer verdiklerini gösterirken, aynı zamanda duygusal ve mental olarak zorlandıklarını da ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan K9 modern zamanın dayatmış olduğu birtakım öğretilerin ebeveynlikte yetersiz hissetmeye neden olduğunu “*Daha çok annelik benim için yetersizlik duygusu olarak hissettiriyor. Güç değil de tam tersi, yetersizlik. Evet, yetersiz olarak hissediyorum. Çünkü işte modern zamanın dayadığı bazı öğretiler var, annelere. Çocukları organik beslemeliyiz, onlarla her gün etkinlik yapmalıyız, zihinsel gelişim için şu kadar kelime kullanmalıyız...*” sözleriyle ifade etmiştir.

Katılımcıların bazıları çocuklarına yeteri kadar vakit ayıramadıkları için kendilerini yetersiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Çocuklarına yeterli vakit ayırabilen ebeveynlerin çocuklarının yaşlarına uygun ev içi ve mekân dışı aktiviteler yaptıkları görülmektedir. Bazı katılımcılar kitap okuma, birlikte kahvaltı ve yemek hazırlama, pasta ve kurabiye yapma, birlikte temizlik yapma, birlikte evde film izleme, kutu oyunları ve oyun hamuru ile oynama gibi ev içi aktiviteler yaptıklarını belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra bazı katılımcılar yine çocuklarının yaşlarına ve hava koşullarına göre alışverişe, yemeğe, sinemaya, tiyatroya, kırtasiyeye, tatile gitme gibi dış mekân etkinlikleri yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin çocuklarıyla kaliteli vakit geçirmelerinin, çocukların hem duygusal hem de sosyal gelişimlerini olumlu etkilediği söylenebilir. Aynı zamanda, bu aktivitelerin ebeveynlerin kendilerini daha yeterli ve tatmin olmuş hissetmelerine yardımcı olduğunu söylemek de mümkündür. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Akşam kitap okuyoruz, akıl oyunları falan oluyor. En çok hayal ettiğim, vakit ayırdığım zamanlarda, fırsat buldukça uno oynuyorum küçük oğlumla. “Anne gel monopoly oynayalım, uno oynayalım” dediği zaman evde onu yapıyoruz. Bazen birlikte pasta yapıyoruz, birlikte kahvaltı

hazırlıyoruz. Ben temizlik yaptığımda bana yardım etmek istediğinde tamam diyorum. Eline süpürgeyi veriyorum evi süpürüyor, tozu alıyor. Birlikte benimle bir şey yapma hissiyatı oluşsun diye bunları yapıyoruz. Evde yapabileceklerimiz kısıtlı zaten.” (K1)

*“Bizimkiler büyüdüğü için en çok sevdikleri şey **yemeğe ve tatile gitmek**. Bunu mutlaka her sene birkaç defa, tatili senede iki defa yapmaya çalışıyoruz.” (K2)*

*“Mesela beraber **sinemaya gitmeyi** seviyoruz. Beraber birlikte etkinlikler yapıyoruz. Tabii, ondan sonra mesela gece canımız paça istediği zaman paça içmeye giden anne oğlu yani o şekilde.” (K8)*

2. Ebeveynlikte Karşılaşılan Zorluklar ve Başa Çıkma Stratejileri

Katılımcılara ebeveynlikte karşılaştıkları zorlukların neler olduğu sorulmuş ve katılımcıların bazıları ebeveynlikte karşılaştıkları en büyük zorluğun duygusal yük, zamanı yönetememe, çocuklara yeterli vakit ayıramama olduğunu belirtmişlerdir. Çalışan ebeveyn olma, çocukların ihtiyacı olduğu anlarda, onların özel zamanlarında yanlarında bulunamamayı beraberinde getirmektedir. Bu durum, ebeveynlerin duygusal yorgunluk yaşadıklarını göstermektedir. Katılımcıların bazıları çocukların yemek seçmesini, ayrımcılık yapıldığını düşünmelerini zorluk olarak ifade etmişlerdir. Çocukların yemek seçmesinin, ebeveynlerin hem fiziksel ve mental olarak yorulmalarına hem de zaman kaybı yaşamalarına neden olduğu söylenilebilir. Çocukların ayrımcılık algısı, ebeveynlerin duygusal olarak zorlandıklarını ve kendilerini bu konuda sorguladıklarını göstermektedir. Katılımcıların bazıları ise farklı yaşlara ve ilgi alanlarına göre etkinlik planlama, ergenlik döneminde iletişim kuramama ve inatlaşma noktasında zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Farklı yaş ve ilgi alanlarına göre etkinlikleri planlama ve düzenleme zorlukları, her çocuğun mutlu ve memnun olmasını sağlamayı zorlaştırabilir. Bu durumda ebeveynlerin duygusal ve mental olarak yıprandıkları ifade edilebilir. Ergenlik döneminde ebeveynler, birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Ergenlik dönemi, gençlerin kimlik arayışı içinde oldukları bir süreçtir ve bu durum ebeveynlerle çatışmalara ve iletişim problemi yaşanmasına neden olabilmektedir. Bazı çocuklar bireyselleşme çabasının bir parçası olarak inatlaşma içerisinde olabilmektedir. Özellikle istedikleri şeyleri yaptırma konusunda ebeveynlere

zorluk yaşatabilmektedirler. İnatlaşmanın artması durumunda ebeveynlerin stres, tükenmişlik, üzüntü, gerilim gibi psikolojik sorunlar yaşayacağı söylenilebilir. Katılımcıların bazıları ise çocukları için sürekli kaygılandıkları için bunun kendileri için zorluk olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumda da ebeveynlerin psikolojik olarak yıprandıkları söylenilebilir.

Katılımcılara ebeveynlikte karşılaştığınız zorlukları aşmak için hangi stratejileri uyguluyorsunuz sorusu sorulmuş ve katılımcıların bazıları çocuklarla iletişim kurarak, çocuklara farklı yemekler ve etkinlikler planlayarak zorlukları aşmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir Katılımcıların bazıları ise zorlukları aşamadıklarını, psikolojik ve sosyal destek aldıklarını/alacaklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin gerektiğinde yardım almaları, hem kendi sağlıklarını hem de çocuklarının sağlıklarını olumlu yönde etkileyeceği söylenilebilir. Katılımcıların ebeveynlikte karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklarla baş etme stratejilerine ilişkin tematik veriler Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Ebeveynlikte Karşılaştıkları Zorluklar ve Baş Etme Stratejilerine İlişkin Görüşleri

Ebeveynlikte Karşılaşılan Zorluklar ve Baş Etme Stratejileri ile İlgili Tema ve Alt Temalar	Katılımcılar	F
Ebeveynlikte Karşılaşılan Zorluklar		
Duygusal yük	K2, K3, K10	3
Zamanı iyi yönetememe	K1, K2, K4, K5, K7	5
Çocuklara yeterli vakit ayıramama	K2, K7, K8, K10	4
Çocukların yemek seçmesi	K2, K3, K6, K8, K10	5
Ayrımcılık algısı	K1, K3, K6, K7	4
Her çocuğa farklı etkinlik planlama	K1, K2, K3, K7	4
Ergenlik döneminde iletişim sorunu	K1, K3, K6	3
İnatlaşma	K4, K9	2
Kaygılanma	K10, K11	2
Baş Etme Stratejileri		
İletişim kurma	K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11	9
Farklı yemekler ve etkinlikler planlama	K2, K3	2
Sosyal ve psikolojik destek alma	K3, K4, K6, K7, K8, K11	6
Ceza verme, otoriter davranma	K4, K6, K9, K11	4

Katılımcıların ebeveynlikte yaşadıkları zorluklara ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Çalışan bir anne çok zorluk yaşıyor. Onun evde olduğu sürelerde sen evde olmuyorsun mesela buna üzülüyorsun. (...). Akademisyen olduktan sonra da dediğim gibi **beraber olmamız gereken süreçlerde işte olduğum zaman çok üzülüyordum**. Okula gidilmesi gerekiyor sen gidemiyorsun başka birini göndermek zorunda kalıyorsun. Ya eşimi gönderiyorum veyahut da bir keresinde halasını göndermiştim. Çocuğumla olmak istediğim yerlerde olamamak beni zorlamıştır.” (K2)

“En zorlandığım şey **yemek seçiyorlar**. Yemek seçtikleri zaman evde yemek olsa da ekstra yemek yapmak zorunda kalıyorsun, bazen de o yemeği yesin alışsın diyorsun yapmıyorsun yemiyor aç kalıyor içime sinmiyor. Açıkçası yemek konusunda zorlanıyorum.”(K3)

Ayrımcılık yaptığımı bazen evet en büyük sıkıntımız bu. Bazen çocuklar işte **ayrımcılık** yaptığımı düşünüyor. Anne işte abiye onu yaptın bana yapmadın ya da kardeşime en güzel şey aldın bana almadın. Belki çocukluk böyle kendi iş dünyalarında ayrımcılık yaptığımı düşünüyorlar ama büyüdükçe anlayacaklar yapmadığımı. Adil bir anne olduğumu düşünüyorum ama bilemiyorum.” (K6)

“Büyük oğlumun **ergenlik çağında olup onunla iletişimim de zorlanmam**. En büyük zorluğum o. Çocuğun eğitim konusunda özellikle, ergenliğe adım atması, ergenliği biraz ağır geçirmesi, orada biraz çatışma yaşamamız.”(K1)

“Mesela yaşları arasında da çok fark var. 6,5 yaş var. **Birinin hoşlandığı etkinlikten diğeri hoşlanmıyor. Onlar da bir zorluk benim için**. Zorla bir yerlere götürüyorum birini o da var. (K2)

“En büyük zorluk **inatlaşma**. Çok sağlam bir **inatlaşma** ve direnç geliyor zamanla. Daha küçükken çok daha rahat yaptırabildiğiniz çok daha rahat yönlendirebildiğiniz çocuğunuzu büyüdükçe özellikle belirli dönem zarfların kesinlikle başa çıkamıyorsunuz en azından ben başa çıkamıyorum ve yönlendiremiyorsunuz bile. Çocuğum öyle yönlendirmesi çok zor bir çocuk değildi ama şu anda yönlendiremiyorum. Mesela bir şeye takılı kaldıysa onu oradan çıkaramıyorum.” (K4)

Ebeveynlikte karşılaşılan zorluklar, hem fiziksel hem de duygusal olarak ebeveynleri etkileyebilmektedir. Akademisyen ebeveynler, zaman yönetimi ve çocuklarına yeterince vakit ayıramama konularında büyük sıkıntılar yaşayabilmektedir. Çocukların yemek seçiciliği, ayrımcılık algısı, farklı yaş ve ilgi alanlarına göre etkinlikler planlama, ergenlik döneminde iletişim zorlukları ve inatlaşma gibi konuların, ebeveynleri duygusal ve mental olarak yıprattığı ifade edilebilir.

Ebeveynlikte karşılaşılan zorluklarla başa çıkmak için çeşitli stratejilerin uygulandığı görülmektedir. Katılımcıların zorluklarla baş etme stratejilerine ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Sakince konuşmaya çalışıyorum. Neden öyle yaptığını anlamaya çalışıyorum, çözmeye çalışıyorum. Orada alternatif sunmaya çalışıyorum. O an aklıma gelen bütün yöntemlerde çözüm bulamazsam ceza vermeye geçiyorum.” (K4)

“Her ikisine de farklı etkinlikler düzenliyorum. Farklı yemekler yapıyorum. Biri mesela sinemaya gitmeye hoşlanıyorsa beraber onunla sinemaya gidiyoruz. Diğeri arkadaşları ile takılmaya hoşlanıyorsa arkadaşları ile gönderiyorum. (K2)

*“Ben **profesyonel destek aldım**.(...). Şöyle, zorda kaldığım dönemde açıkçası psikolojik destek almak daha mantıklı geliyor bana. (...). Kendiniz baş etmekteyse. Çünkü baş edemiyorsun çoğu zaman.” (K8)*

“Ama tabii ki o sinir krizleri, inatlar, onu giymeyeceğim falan. Onlar oluyor. Bazen huyuna gidiyoruz. Bazen kızıp hayır, şimdi çıkmamız gerekiyor ve çıkacağız deyip despotca yapıyoruz.” (K9)

3. Çocukların Sosyokültürel, Manevi ve Akademik Eğitimi

Katılımcılara çocuklarının sosyokültürel eğitimine ve toplumsal değerlerin kazandırılmasına nasıl katkıda bulundukları sorulmuş ve katılımcıların bazıları rol model olma tekniği ile çocukların eğitimine katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Rol model olmak, çocuklar için önemli bir öğrenme aracıdır çünkü çocuklar, ailelerinden gördüklerini taklit ederek öğrenmektedir (Aslan ve Harput, 2017). Katılımcıların rol model olma tekniğini kullanması, çocukların sosyokültürel değerleri kalıcı bir şekilde

kazanmalarında etkili olmaktadır denilebilir. Katılımcıların bazıları hikâyelerle küçük yaştaki çocuklarının eğitime katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Bu durum ebeveynlerin ilgi çekici, eğlendirici ve kalıcı bir şekilde değerlerin kazandırılmasını sağladıklarını göstermektedir. Katılımcıların bazıları ise sosyal ortamlara girme, ödül ve ceza yöntemleri ile de çocukların eğitimlerine katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Çocukların sosyal ortamlara girerek toplumsallaşmalarına katkı sağlandığı söylenilebilir. Bu şekilde çocuklar toplumun normlarını ve değerlerini de kazanmış olmaktadırlar. Katılımcıların tamamı çocuklarının davranışlarını yönlendirirken yani neleri yapmaları ya da yapmamaları gerektiğini, toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğini ödül ve ceza yöntemleri kullanarak öğrettiklerini belirtmişlerdir. Ödül istenilen davranışların tekrarını sağlarken ceza istenilmeyen ya da yanlış olan davranışlarının engellenmesini sağlamaktadır. Katılımcıların bazıları özellikle büyüklere saygı gösterme, elini öpme, güzel hitap kullanma gibi kültürel değerlerin aktarımında rol model olduklarını ancak bu konuda yanlış bir davranış sergilendiğinde önce çocuğun uyarıldığı, davranış tekrarlandığında ise ceza verilerek çocuklarının eğitime katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Bu şekilde çocukların, hangi davranışların toplum tarafından kabul görülüp hangi davranışların kabul görmediğini öğrendikleri söylenilebilir.

Katılımcılara çocukların manevi eğitime nasıl katkı sağladıkları sorulmuştur. Katılımcıların bazıları rol model olma tekniğini kullanarak, kendi manevi uygulamalarını çocuklarının gözlemlerine sunduklarını belirtmişlerdir. Örneğin, namazlarını çocuklarının göreceği şekilde kılmaları, Kur'an-ı Kerim okurken sesli okumaları, yemeğe başlarken «Bismillahirrahmanirrahim» demeleri, önemli gün ve gecelerde tesbih çekme gibi davranışlarla, çocuklarına manevi değerleri model olarak aktardıkları görülmektedir. Katılımcıların bazıları ise manevi eğitim konusunda kendilerini yeterli hissetmedikleri için bir hocadan destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu da ebeveynlerin çocuklarına en iyi şekilde rehberlik etme arayışında olduklarını ve gerektiğinde uzman yardımı almanın önemli olduğunu göstermektedir. Dışarıdan alınan destek, ebeveynin sadece kendi bilgisiyle değil, aynı zamanda uzman bir kişinin rehberliğinde çocuklarının manevi eğitimini daha sağlıklı bir şekilde yönlendirmeyi hedeflediğini de ortaya koymaktadır.

Katılımcılara çocuklarınızın akademik eğitimlerine nasıl katkıda bulunuyorsunuz sorusu sorulmuştur. Katılımcıların çocuklarının yaşlarına göre katkılarda bulundukları görülmektedir. Katılımcıların bazıları çocuklarını en iyi öğretmen ve okullara göndererek katkı sağladıklarını belirtirken katılımcıların bazıları yetenekleri ya da istekleri doğrultusunda çeşitli kurslara göndererek katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra bazı katılımcılar çocuklarının ödevlerine yardımcı olarak, eksik oldukları konularda online platformlardaki eğitimlerden yararlandırarak katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Erken çocukluk döneminde çocuğu olan akademisyen ebeveynlerin kitap setleriyle etkinlik yaparak çocuklarının akademik eğitimlerine katkı sağladıkları görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının akademik eğitimlerine farklı şekillerde katkı sağladıkları anlaşılmaktadır. Bu çeşitlilik, ebeveynlerin çocuklarının eğitimine ne kadar önem verdiklerini ve onları desteklemek için farklı yollar denediklerini göstermektedir. Katılımcıların çocukların sosyokültürel, manevi ve akademik eğitimlerine katkılarına ilişkin tematik veriler Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Çocukların Sosyokültürel, Manevi ve Akademik Eğitimlerine Katkılarına İlişkin Görüşleri

Çocukların Sosyokültürel, Manevi ve Akademik Eğitimi ile İlgili Tema ve Alt Temalar	Katılımcılar	F
Çocukların Sosyokültürel Eğitimi		
Rol model olmak	K1, K2, K4, K5, K7, K10	6
Hikâyelerle öğretme	K4, K5	2
Sosyal ortamlara girme	K4, K6, K9, K10	4
Ödül ve ceza yöntemi ile öğretme	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11	11
Çocukların Manevi Eğitimi		
Destek alma	K6, K7, K10	3
Rol model olmak	K1, K2, K3, K4, K5	3
Çocukların Akademik Eğitimi		
En iyi öğretmen ve okullara gönderme	K1, K3, K8, K10	4
Yetenekleri doğrultusunda yönlendirme	K1, K6, K7, K10, K11	5
Birlikte ödev yapma	K3, K4, K5, K6, K8, K10	6
Kitaplarla etkinlik yapma	K4, K9, K10	3

Katılımcıların çocukların sosyokültürel eğitimlerine katkıları ile ilgili ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Biz kendi davranışlarımızla **rol model oluyoruz**. Zaten en çok eğitildiği kısım muhtemelen görerek. En çok onlara o şekilde örnek oluyorsun. En çok o şekilde eğitiyorsun onları. (...). Bazı şeyleri de özellikle **kitaplarla yönlendirmeye çalışıyoruz**. Örneğin ilkokula başlayacağı zaman, yardımseverlik, arkadaşlarıyla bir şeyler paylaşma vesaire vesaire. Bazı şeyleri de özellikle kitaplarla yönlendirmeye çalışıyoruz. (Hikâye kitaplarıyla mı?) **Hikâyelerle aynen.**” (K4)

“Çocuğumun kitapları sevmesini istiyorum. Çünkü hayatı hayattan öğrenecek bir de kitaplardan öğrenecek bence. Bütün her şeyi deneyimleyemez. Bütün duyguları, bütün olayları. Ama ne kadar çok okursa ve gezerse o kadar çok hayata erken atılır. Hayata karşı daha kolay adapte olur diye düşündüğüm için **her gittiğim yere götürüyorum, gezdirmeye çalışıyorum**. Kitap okumayı çalışıyorum.” (K9)

Katılımcılar, çocuklarının sosyokültürel eğitimine ve toplumsal değerlerin kazandırılmasına katkı sağlamak için çeşitli yöntemler kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunlar arasında en yaygın yöntemlerin, rol model olmak, hikâyelerle eğitim, sosyal ortamlara katılım ve ödül-ceza uygulamaları olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarının manevi eğitimlerinde farklı stratejiler benimsedikleri görülmektedir. Katılımcıların çocukların manevi eğitimlerine katkıları ile ilgili ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Eşimle **rol model olmaya çalışıyoruz** her şeyden önce. Kuran-ı Kerim okurken sesli okuyorum, namazı kapı açık kılıyorum ben, görecekleri yerde.” (K2)

“...işte insanlara nasıl yardım etmesi gerektiği, **en basiti yemeğe başlarken “Bismillahirrahmanirrahim” denir**, bir şey için **Allah’a böyle şükrederiz**, şöyle dua ederiz, böyle namaz kılarız ya da işte birisi konuşurken sözü kesilmez, şu yapılmaz bu yapılmaz. Hem nezaket olarak hem görgü kuralları olarak hem dini olarak.

“Dışarıdan destek alıyorum. Kur’an’ı Kerim mesela. Ben bilmiyorum ama bunun için bir hoca tutuyorum. Hani öğrensin o diye.” (K7)

Katılımcıların çocukların akademik eğitimlerine katkıları ile ilgili ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

*“İkisi de özel okulda. Zamanlarının yüzde ellisi akademik derslerle geçse de yüzde ellisi yeteneğe bağlı derslerle geçiyor. Yani ikisine de verdiğim akademik destekte yaptığım en iyi şey döneminin **en iyi sınıf öğretmenlerini, ilkokul öğretmenlerini bulmak** oldu.” (K1)*

*“Biz okula gitmeden önce bazı setler kullanıyorduk, **yaş grubuna göre bazı setler** alıyorduk. O setlerle de o dönemde **yapabileceği etkinliklere yönlendiriyordu**. Bu zamana göre bir çizgi çalışması olabilir, bir renk çalışması olabilir, bir hayvan eşleştirme olabilir, o kitap setleriyle yönlendirmeye çalışıyorduk. (...). Özellikle yolculuklarda, dönem dönem bir misafirlikte hemen yanıma o tarz kitapları gene alıyorum boyama, eşleştirme kendimce o yaş grubuna göre olan akademik şeylerle çalışıyoruz.” (K4)*

*“Şöyle ben akademik anlamda zaten çocuğun gelişimi için işte bu süreç içerisinde var olan **aktivite kitaplarıyla** çocuğa akademik bir katkı sağladığımı düşünüyorum bunları yaparak. Bunun dışında kurslarla işte **jimnastik, İngilizce gibi kurslarla** onu desteklediğimi düşünüyorum. Günlük ödevlerinin yapılmasına ekstra yardım ediyorum. Birlikte yapıyoruz.” (K10)*

Katılımcıların çocuklarının akademik eğitime katkı sağlama yöntemleri, her çocuğun bireysel ihtiyaçlarına göre şekillenen bir yaklaşımı benimsemektedir. Eğitimde sadece okul başarısını değil, çocuğun bireysel yetenekleri ve ilgi alanlarını da destekleyerek daha kapsamlı bir gelişim süreci sunulduğu görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının eğitiminde aktif bir şekilde yer alması, onların akademik başarılarına önemli katkılarda bulunduğu söylenilebilir.

4. Ebeveynlikte Yararlanılan Destek ve Kaynaklar

Katılımcılara ebeveynlik becerilerinizi geliştirmek için hangi destek ve kaynaklardan yararlandıkları sorulmuş ve katılımcıların bazıları hem kişisel

gelişim kitaplarından hem de ebeveynlikle ilgili kitaplardan yararlandıklarını belirtmişlerdir. Kişisel gelişim ve ebeveynlik kitaplarından yararlanma davranışı ebeveynlerin çocuklarını daha bilinçli ve bilgili bir şekilde yetiştirmek istediklerini göstermektedir. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar sosyal medyada alanında uzman kişileri takip ettiklerini, psikologlardan destek aldıklarını ve çeşitli eğitim ve seminerlere katıldıklarını/katılmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bu şekilde ebeveynlerin güncel bilgilerle, yeni yöntem ve yaklaşımlarla kendilerini geliştirerek çocuklarının çok yönlü gelişimlerine sağlıklı bir şekilde katkı sağlayacakları düşünülmektedir. Katılımcıların bazıları ise aile büyüklerinin, çocuğu olan arkadaşlarının tecrübelerinden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların, çocuklarının eğitim ve gelişiminde aile büyüklerinin ve çocuğu olan arkadaşlarının tecrübelerinden yararlanmaları, sosyal destek ağlarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin çocuklarına daha iyi bir gelecek sunmak için sadece kendi bilgilerine değil, çevrelerindeki insanların tecrübelerine de güvendiklerini ve bu tecrübelerden faydalandıklarını göstermektedir. Katılımcıların ebeveynlikte yararlandıkları destek ve kaynaklara ilişkin tematik veriler Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Ebeveynlikte Yararlandıkları Destek ve Kaynaklara İlişkin Görüşleri

Ebeveynlikte Yararlanılan Destek ve Kaynaklar ile İlgili Tema ve Alt Temalar	Katılımcılar	F
Yararlanılan Destek ve Kaynaklar		
Kişisel gelişim kitapları okuma	K2, K3, K4, K5, K7	5
Ebeveynlikle ilgili kitaplar okuma	K3, K7, K8, K9, K11	5
Sosyal medyada uzmanları takip etme	K1, K2, K3, K4, K6	5
Psikologlardan destek alma	K2, K4, K6, K9, K10	5
Eğitimlere katılma	K5, K8, K9, K11	4
Aile büyüklerinden destek alma	K2, K3, K7, K10, K11	5
Çocuğu olan arkadaşlara danışma	K2, K3, K9	3

Katılımcıların ebeveynlikte yararlandıkları destek ve kaynaklara ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Sorunlar karşısında nasıl davranacağım konusunda arkadaşlarla konuştuk. Mesela böyle bir sorunumuz olduğu zaman nasıl hareket edeyim diye **sorduğum arkadaşlarım olmuştur**. Çocukları olan annelere sormuşluğum vardır.” (K2)

“Son zamanlarda **sosyal medya** kullanıyoruz. **Sosyal medyada takip ettiğim psikologlar var çocuk gelişimciler var** onlarında sayfalarını takip ediyorum arada güzel bilgiler alıyorum açıkçası.” (K3)

“**Aile eğitimleri** aldım. Çocukların gelişim süreçleriyle alakalı, hâlâ alıyorum. Bununla ilgili bir çocuğum dolayısıyla onun farklı bir durumu olduğu için çok sayıda eğitim aldım, o alandaki bütün literatürü de taradım hatta. **Hem kitap hem seminerler**, bireysel aile eğitimleri, **pedagoglarla, psikiyatri uzmanları, çocuk gelişimi uzmanlarıyla beraber eğitimlere** çok katıldım. Hatta en son bundan bir bir buçuk ay önce eğitime tekrar katıldım.” (K5)

“Uzmandan destek almadım ama **sürekli kendimi geliştirmek için kitapları okuyorum**. Özellikle çocuk gelişimi kitaplarını çok okuyorum. Ebeveyn tutumlarıyla ilgili kitapları okuyorum. Ebeveynliğe yönelik kitapları okuyorum. Daha çok **kişisel gelişim kitapları** okumaya çalışıyorum.” (K7)

Katılımcılar ebeveynlik becerilerini geliştirmek için çeşitli kaynaklardan yararlanmaktadırlar. Bu kaynaklar arasında kişisel gelişim ve ebeveynlik kitapları, sosyal medyada uzman kişileri takip etme, psikologlardan destek alma, eğitim ve seminerlere katılma, aile büyüklerinin ve çocuğu olan arkadaşlarının tecrübelerinden faydalanma yer almaktadır. Bu çeşitlilik, ebeveynlerin çocuklarını daha bilinçli, bilgili ve çok yönlü bir şekilde yetiştirme çabalarını göstermektedir.

5. Akademik Kariyer ve Ebeveyn Olma

Katılımcılara ebeveyn olmanın akademik kariyerleri üzerindeki etkilerinin neler olduğu sorulmuş ve katılımcıların tamamı anneliğin ön planda olduğunu ve anne olmanın akademik ilerlemeyi olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların bazıları çocukla ve ev işleriyle ilgilendikleri için çalışma yapamadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum akademisyen annelerin akademik

kariyerlerinde ilerleme noktasında zorluk yaşadıklarını göstermektedir. Katılımcıların akademik kariyer ve ebeveynliklerine ilişkin tematik veriler Tablo 6’ da gösterilmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Akademik Kariyer ve Ebeveynliklerine İlişkin Görüşleri

Akademik Kariyer ve Ebeveynlik ile İlgili Tema ve Alt Temalar	Katılımcılar	F
Ebeveyn Olmak ve Akademisyenlik		
Çalışma yapamama	K1, K3, K4, K10	4
Anneliğin ön planda olması	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11	11
Akademik kariyerde ilerleyememe	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11	11

Katılımcıların akademik kariyer ve ebeveynliklerine ilişkin ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

*“Yapı olarak bölünemiyorum. Bir alanda uzmanlaşmak gerekiyor. O yüzden de yüksek lisans yaptım doktora devam edemedim. Tembellik belki de kişiden kişiye değişebilir. Daha fazla çocuklarla vakit geçirmek adına iki işi yürütmek zor oldu. Eve iş getirdiğimiz için **akademisyenlik geri planda kaldı.**” (K3)*

*“Yapamıyorum zaten, uzun zaman önce onu bıraktım ben. Çünkü yapamıyordum, akşam da gelince bu defa çocuk ilgi istediği için, çocuğun ya uyuduğu saatte yapmam lazım, uyumadığı zaman yaptığımda tamamen o da bilgisayarın başına geldiği için o yüzden çok yapamıyorum. (Bu durum akademisyenlikte ilerlemenizi etkiliyor o zaman) Otomatikmen etkiliyor. **Otomatikmen olumsuz etkiliyor.**” (K4)*

“Mesleki anlamda sorun yaşadım. Çocuklarıma daha fazla vakit kazandırabilmek için akademik anlamda ben geri durdum. Öyle diyebilirim. Yani akademinin içindeyim. İçinde on yıldır akademinin içindeyim. Ama deseniz ilerleme... Yani şöyle söyleyeyim. Çocuklarım olduktan sonra akademiye daha az vakit ayırdım.” (K7)

Katılımcıların bazıları evde akademik olarak bir şeyler yapamadığını ifade ederken bazı katılımcılar eve iş götürmenin (sınav kâğıtlarını okuma, makale

yazma, derse hazırlık yapma gibi) aile ilişkilerini zedelediğini, çocuklara yeterli vakit ayıramadıkları için çocukların üzüldüklerini ve sitem ettiklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, ebeveynlerin hem akademik sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken hem de aile içindeki ilişkilerde denge kurmaya çalışmaları büyük bir zorluk yaşadıklarını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

*“Benim en büyük yaşadığım sıkıntı **eve iş götürmek**. Diğer meslek gruplarında da var. Ben sınav kağıtları ya da sistemsal şeyleri götürüyorum. Projelerini götürüyorum. Çocuklarda şimdi **yine mi diye söyleniyorlar**.” (K6)*

*“**Yeter artık yine mi ders çalışıyorsun diyorlar**. Zaten uyuyacağız diyorlar. Bizimle oynaman gerekiyor diyorlar. Kapat artık bilgisayarını diyorlar. **Onların zamanından aldığınızı düşünüyorlar**.” (K7)*

*“Eşimin çok bu konuda sıkıntı yaşadığını düşünmüyorum. Ama çocuklarımın taleplerine cevap veremediğim için bu konuda **bana sitem ettiklerini düşünüyorum**.” (K10)*

Katılımcılardan K3 mental ve fiziksel olarak yorgun olduğunda çocuğuna yeterli ilgi gösteremediğini ve ilgiyi sürdürmede zorluk yaşadığını “Bazen savsakladığım zamanlar oluyor. Yorgun olduğum okuldan döndüğüm zamanlar mesela bana bir şeyler okuyor açıkçası dinliyor gibi yapıyorum. Evet diyorum geçiştiriyorum. Aslında kendimi veremiyorum ya da o esnada gözümü dinlendirmek istiyorum.” sözleriyle dile getirmiştir.

Katılımcıların bazıları ise ebeveynlikte çocuk bakmanın değil ancak toplumsal olarak kadınlara yüklenen sorumluluklardan yani toplumsal cinsiyet örüntülerinden dolayı yorulduklarını ve akademiye zaman ayıramadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bazı katılımcılar kadın olarak erkek akademisyenlerden daha dezavantajlı olduklarını, eşi akademisyen olan katılımcıların eşlerinin akademik anlamda daha fazla çalışabildiklerini ancak bu süreçte bütün sorumlulukların kendilerine kaldığı için daha fazla yorulduklarını dile getirmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

*“Eşimde akademisyen olduğu için birimizden biri fedakârlık zorunda kalıyor. Her ikimizde çalışmıyor. **Genelde eşim çalışıyor**. Öyle olunca*

bütün sorumluluk çocukların ödevleri işte diğer şeyler bir tek ebeveyn üzerinde kalıyor, yorucu oluyor.” (K3)

*“Çocuğa verdiğim günlük bakımda zorlanmıyorum. Zevkle yapıyorum. Ama bütün aileye bu bakımı verebilecek olmak beni zorluyor. Çünkü sadece çocuğa değil. Keşke tek sorumluluk çocuk olsa. Çekirdek aileye ve geniş aileye temizlik, yemek konusunda bakım vermek görüyorum. Yani günlük şeyler seni çok zorlamıyor. Çocukla ilgili rutinler değil. Ama onun dışında toplumun bizlere, **toplumun kadına yüklettiği o ağır sorumluluklar** yoruyor insanı.” (K9)*

*“Kadın akademisyenler olarak kesinlikle dezavantajlıyız. Çünkü gerçekten 0-3 yaşta anneye ihtiyaç duyan, daha doğrusu çocuğun ihtiyaçlarına cevap verebilecek birinci kişi anneyken, burada babaların ya da erkek akademisyenlerin bu kadar çok yıpranmadığını, bu kadar çok vakit harcamadığını düşünüyorum. O yüzden **kadınlar olarak akademide bu yönden çok dezavantajlı olduğumuzu düşünüyorum.**” (K11)*

Katılımcıların ifadeleri kadın akademisyenlerin, sadece çocuk bakımı gibi fiziksel sorumluluklarla değil, aynı zamanda toplumsal olarak kadınlara yüklenen ev işleri, aile bakımını üstlenme gibi rollerle de baş etmek zorunda kalmaları, onların akademik çalışmalara odaklanmalarını engellediğini göstermektedir. Bu durum, kadınların kariyerlerini ilerletme konusunda ciddi bir zorluk yaşamasına yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı bu ekstra yükler, özellikle akademik dünyada, kadınların daha fazla stres altında olmalarına ve zamanlarını verimli bir şekilde yönetmekte zorlanmalarına neden olmaktadır. Bu durumda akademisyen anneler çocuklarına yeterli vakit ayıramadıkları ve psikolojik olarak kendilerini tam bir iyilik içinde hissetmedikleri için kendilerini yetersiz gördükleri görülmektedir.

SONUÇ

Kadın akademisyenlerin ebeveynlik algılarını ve akademik kariyerlerini inceleyen bu araştırmanın bulgu ve sonuçları araştırmaya katılan 11 katılımcının yanıtları doğrultusunda elde edilmiştir. 11 katılımcı için geçerli olan sonuçlarda genelleme amacı güdülmemiştir. Her bir katılımcının

yanıtları kendi içerisinde değerlendirilmiş ve araştırma için önemli detaylar vurgulanmıştır.

Verilerin analizi ve yorumlanması sürecinde elde edilen sonuçlar, araştırmanın amacını desteklemektedir. Katılımcıların bazı konularda verdikleri yanıtlar ile literatürün örtüştüğü görülürken, bazı konularda ise konunun daha önce yapılmaması nedeniyle yeterli literatüre rastlanılmamıştır.

Araştırmaya katılan akademisyen ebeveynlerin en güçlü yönlerinin çocuklarının günlük ihtiyaçlarını aksatmadan karşılayabilme, pratiklik-hız kazanma, empati yapabilme, zamanı iyi değerlendirebilme ve otoriter olma gibi durumlar olduklarını belirtmişlerdir. Belkis ve arkadaşlarının yapmış olduğu araştırmada katılımcıların avantaj olarak iyi organize olduklarını belirtmişlerdir (Belkis, 2016).

Akademisyen ebeveynlerin en zayıf yönleri olarak daha çok mental ve duygusal yönden zayıflık, endişe ve kaygılı olma ve zaman yönetimi zorluğu ve tahammüllerinin azalması gibi durumlar yer almaktadır. Yiğit ve arkadaşları tarafından hemşire akademisyenler üzerinde yapılan bir araştırmada ise zaman yönetimi konusunda akademisyen ebeveynlerin dezavantajlı oldukları belirlenmiştir (Yiğit vd., 2021). Başka araştırmalarda da akademisyen ebeveynlerin çocuklarına olduğu kadar kendilerine de zaman ayıramadıkları ve bu yönlerinin dezavantaj olarak tanımlandığı belirlenmiştir (Jensen, 2014; Masika vd., 2014).

Akademisyen ebeveynlerin güçlü yönlerin analiz edilmesi, ebeveynlerin kendilerini daha iyi tanımlarına ve çocuklarına daha iyi bir şekilde destek olmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca ebeveynlerin zayıf yönlerine dikkat edilmesi, ebeveynlerin kendilerini daha iyi tanımları ve çözüm arayışlarına girmeleri açısından önem arz etmektedir.

Araştırmada yer alan ebeveynlerin karşılaştıkları zorlukların başında çocuklarına yeterince zaman ayıramamaya ilişkin bazı katılımcıların yaşadığı duygusal yorgunluk, kardeşler arası ayrımcılık düşüncesi, inatlaşma gibi durumların varlığından bahsetmişlerdir. Pek çok araştırmalarda da zorlanılan durumlar içerisinde çocuklara yeterince vakit ayıramadığı ebeveynlerin bu konuda zaman ayırmak için kendi zamanlarından ödün verdikleri bu da ebeveynlerde duygusal ve ruhsal problemler oluşturduğu sonucuna varılmıştır (Yiğit vd.,

2021; Beigi vd., 2018) Ebeveynlerin bu tür zorluklarla başa çıkabilmeleri için kendilerine ve çocuklarına daha fazla zaman ayırmaları, destek aramaları ve zaman yönetimi stratejileri geliştirmeleri önem taşımaktadır.

Katılımcılar, çocuklarının sosyokültürel eğitimine ve toplumsal değerlerin kazandırılmasına katkı sağlamak için çeşitli yöntemler kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunlar arasında en yaygın yöntemlerin, rol model olmak, hikâyelerle eğitim, sosyal ortamlara katılım ve ödül-ceza uygulamaları olduğu görülmektedir. Araştırma sorumuz ve sonuçlarımıza yönelik benzer ya da karşıt literatürde çalışmalara rastlanılmamıştır.

Katılımcıların ebeveynlik becerilerini geliştirmek için çeşitli kaynaklardan yararlandıkları tespit edilmiştir. Bu kaynaklar arasında kişisel gelişim ebeveynlik kitapları, sosyal medyada uzman kişileri takip etme, psikologlardan destek alma, eğitim ve seminerlere katılma, aile büyüklerinin ve çocuğu olan arkadaşlarının tecrübelerinden faydalanma yer almaktadır.

Katılımcıların bazıları evde akademik olarak bir şeyler yapamadığını ifade ederken bazı katılımcılar eve iş götürmenin (sınav kâğıtlarını okuma, makale yazma, derse hazırlık yapma gibi) aile ilişkilerini zedelediğini, çocuklara yeterli vakit ayıramadıkları için çocukların üzüldüklerini ve sitem ettiklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, ebeveynlerin hem akademik sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken hem de aile içindeki ilişkilerde denge kurmaya çalışmaları büyük bir zorluk yaşadıklarını göstermektedir. Yiğit ve arkadaşları araştırmamıza paralel olarak akademisyen annelerin çocuk sahibi olunca akademik ilerleme süreçlerinin yavaşladığı belirtilmektedir (Yiğit ve ark. 2021). Anne akademisyenler üzerinde yapılan başka bir araştırmada kariyere engel olunan durumun annelik olmadığı, anneliğe bağlı oluşan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sonucunun olduğunu vurgulamıştır (Belkis, 2016). Akademisyenlik ve annelik üzerine yapılmış bir çalışmada ise katılımcıların günlük yaşamlarının büyük kısmını akademik hayattaki görevlerine, sorumluluklarına ve çalışmalarına ayırmalarına rağmen kendilerini hâlâ yetersiz gördüklerini belirtmişlerdir (Memiş Doğan ve Temiz Arslan, 2023). Akademik kariyerle ebeveynliğin birbirini zorlayıcı iki alan olduğu ve özellikle annelik sorumluluklarının, kadın akademisyenlerin kariyer hedeflerine ulaşmalarını engelleyebildiği ortaya çıkmaktadır.

Bu sonuçlara göre, akademisyen annelerin iş-yaşam dengelerini desteklemek amacıyla daha esnek çalışma saatlerinin sunulması ve kurumlar tarafından uzaktan çalışma ile hibrit çalışma modellerinin teşvik edilmesi önerilmektedir.

Zaman yönetiminde problem yaşayan anneler için ise; zamanı daha verimli kullanabilmeleri için eğitim seminerleri düzenlenebilir. Bilinçli zaman yönetimi stratejileri geliştirilerek aile ve akademik sorumlulukları dengeleme yolları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aslan, Y. ve Harput, M. B. (2017). Çocuk eğitimi ve kitap okuma alışkanlığı üzerindeki aile etkisi: Susanna tamaro “kitaplardan korkan çocuk” örneği. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1, 17-30.
- Aytaç, M., Aytaç, S., Firat, Z., Bayram, N. ve Keser, A. (2001). *Akademisyenlerin çalışma yaşamı ve kariyer sorunları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Araştırma Fonu İşletme Müdürlüğü.
- Baruch, Y. and Hall, D. T. (2004). Preface for the JVB special issue on careeers in academia. *Journal of Vocational Behaviour*, 64, 237-240.
- Baykal, Ü., Öztürk, H. ve Sökmen S. (2011). Akademisyen hemşirelerin örgütsel vatandaşlık davranışları ve etkileyen faktörler. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 8(3), 52-8.
- Beigi, M., Shirmohammadi, M. and Stewart J. (2018). Flexible work arrangements and work–family conflict: A metasynthesis of qualitative studies among academics. *Hum Resour Dev Rev.*; 17(3): 314-36.
- Belkis, Ö. (2016). Anneliğin akademik kariyer gelişimine etkileri üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 250-263. Erişim adresi: http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/26a.ozlem_belkis.pdf
- Bilge, Y., Karabela, Ş.N. ve Yaşar K. K. (2020). Kadın yönetici akademisyen ve kadın sağlık çalışanlarının iş ve aile rolleri ile ilgili düşünce ve tutumlarının incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(2): 333-350.
- Bornstein, M. H., and Cote, L. R. (2004). “Who is sitting across from me?” Immigrant mothers’ knowledge of parenting and children. *Developmental Psychology*, 40(5), 740–753. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.5.740>
- Bornstein, M. H., Putnick, D. L., and Suwalsky, J. T. D. (2003). Parenting and child development: An overview. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (Vol. 1, pp. 1–16). Lawrence Erlbaum Associates.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (3.Baskı). Mesut Bütün ve Selçuk Beşir (Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J.W (2013). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Selçuk Beşir Demir (Çev.). Eğiten Kitap Yayınları.
- Çam, O. ve Yıldırım, S. (2010). Akademisyen hemşirelerde işe ve kuruma yönelik tutum. *J Anatolia Nurs Health Sci*, 13(2): 76-80.
- Diezmann, C. and Grieshaber, S. (2010). Gender equity in Australian universities: The role of mentoring. *Higher Education Research & Development*, 29(4), 475-487.
- Ergöl, Ş., Koç, G., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2012) Türkiye’ de kadın araştırma görevlilerinin ev ve iş yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler. *J Higher Educ Sci*, 2(1): 43-9.
- Güler, T. (2007). Anne-baba eğitiminin okul öncesi dönem çocuklarının gelişimi üzerindeki etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(2), 183–203.

- Jensen, T. (2014). Mothers and the academy. *Feminist Theori*, 15(3): 345-51.
- Karakuş, H. (2016). Delik boru: Türkiye'deki akademisyen kadınlar üzerine bir analiz. *J Acad Soc Sci Stud*, 53: 533-6.
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. (5. Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- MacPhee, D., Fritz, J. J., and Miller-Heyl, J. (1996). Ethnic variations in personal social networks and parenting. *Child Development*, 67(6), 3278-3295. <https://doi.org/10.2307/1131774>
- Masika, R., Wisker, G., Dabbagh, L., Akreyi, K. J., Golmohamad, H., Bendixen, L. and Crawford, K. (2014). Female academics' research capacities in the Kurdistan region of Iraq: socio-cultural issues, personal factors and institutional practices. *Gender and Education*, 26(1), 52-69. <https://doi.org/10.1080/09540253.2013.873391>
- Memiş Doğan, M. ve Temiz Arslan, K. (2023). Akademisyenlik ve annelik: Fenomenolojik bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 629-656. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1257569>
- Mendeş M. (2017). Akademisyenlerin iş doyumlarının incelenmesi Bayburt Üniversitesi örneği. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Neuman, W. L. (2017). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar - I. (9. Basım). Ankara: Yayınodası Yayınları.
- Özbilgin, M. and Healy, G. (2004). The gendered nature of career development in academia. *Gender, Work & Organization*, 11(2), 129-153.
- Pamuk Döşlü, E. (2024). Akademik Kariyer Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Deneyimleri: Fenomenolojik Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş: Nitel ve nicel yaklaşımlar* (3. Baskı). Dursun Bayrak, H. BaderArslan, Zeynep Akyüz (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Rice, M., Davis, S. L., Soistmann H. C et al. (2020). Challenges and strategies of early career nurse scientists when the traditional postdoctoral fellowship is not an option. *J Prof Nurs.*; 36(6): 462-8.
- Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (2021). Nitel araştırma yöntemi. *Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (3. Baskı) içinde (12-24). Fatma Nevra Seggie ve Yasemin Bayyurt (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for information*, 22(2), 63-75.
- Suğur, N. ve Cangöz, İ. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve akademi kadınların konumu. *Toplum ve Bilim*, 138, 45-67.
- Ward, K. and Wolf-Wendel, L. (2012). *Academic motherhood: How faculty manage work and family*. Rutgers University Press.

- Wolf-Wendel, L. E. and Ward K. (2006). Academic life and motherhood: Variations by institutional type. *Higher Educ*; 52(3): 487-521.
- Yalçın, H. ve Demirekin, M. (2013). Lisans eğitimi alan öğrencilerin, kadın akademisyenlerin çalışma yaşamındaki durumlarına yönelik algıları. *J Higher Educ Sci*, 3(2): 166-72.
- Yıldırım, B. ve Demirkol, F. (2024). İstanbul ilindeki kadın akademisyenlerin karşılaştıkları sorunlar üzerine bir araştırma. *SDE Akademi Dergisi*, 4(1), 35-64.
- Yıldız, S. (2014). *Öğretim üyelerinin üniversite, akademisyenlik, bilimsel araştırma, öğretim ve öğrenci kavramlarına ilişkin algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Yıldız, S. (2018). Türkiye’de kadın akademisyen olmak. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(1), 29-40.
- Yiğit, D., Açıkgöz, A. ve Dulay, S. (2021). Hemşirelikte Akademisyen Anne Olmak: Nitel Bir Çalışma. *Eskisehir Med. J.* 2021; 2(2):89-102.

YARININ EBEVEYNLERİ: EVLAT EDİNME SIRASINDA BEKLEYEN AİLELERİN DENEYİMLERİ

Serpil ERDUGAN ACARTÜRK¹
Yasemin ÖZKAN²

Öz

Evlat edinme modeli, biyolojik ailesiyle yaşama şansı olmayan çocuklar için öncelikli görülen aile temelli bakım modelidir. Bu çalışmada, evlat edinme hizmetine başvurusu onaylanmış ve sırada bekleyen ailelerin deneyimlerini keşfetmek amaçlanmaktadır. Nitel araştırma deseni tercih edilmiştir ve amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya, Ankara ilinde evlat edinme sırasında bekleyen 6 çift (toplam 12 kişi) katılmıştır. Katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma verileri, Nisan-Temmuz 2024 tarihleri arasında yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşmelerde bireylerin evlat edinmeye karar verme süreçlerinden başlanarak tüm aşamalarda deneyimledikleri psikolojik, duygusal ve sosyal etkilere odaklanılmıştır. Araştırma bulgularında bekleme süresinin uzunluğu, uygun çocuk sayısının azlığı ve taleplerin fazlalığıyla ilişkilendirilmiştir. Baş etme stratejileri arasında en yaygın olanları; aile desteği, benzer deneyimleri paylaşan ailelerle iletişim ve sosyal medya aracılığıyla dayanışmadır. Uzun bekleme süresi ebeveyn adaylarının içsel yolculuklarında stres yaratırken, bazı katılımcılar bu dönemi aile bağlarını güçlendirme fırsatı olarak görmüştür. Ayrıca, evlat edinmenin doğal bir aile kurma yöntemi olarak kabul edilmesi ve kamu bilgilendirme çalışmalarının desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, aile ve çocuk refahı, evlat edinme hizmeti, evlat edinme sırası, evlat edinme hazırlığı.

¹ Uzm. Sosyal Çalışmacı, Ankara Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, E-posta: serdugann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2356-5720

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı, Hacettepe Üniversitesi Okul Sosyal Hizmeti Uygulama ve Araştırma Merkezi (HOSMER) Müdürü, E-posta: yaseminozkan@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2968-363X
ERDUGAN ACARTÜRK, S., ÖZKAN, Y. (2025). Yarının Ebeveynleri: Evlat Edinme Sırasında Bekleyen Ailelerin Deneyimleri Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-1), 187-222. DOI:10.21560/spcd.vi. 1647107

TOMORROW'S PARENTS: THE EXPERIENCES OF FAMILIES WAITING DURING THE ADOPTION PROCESS

Abstract

The adoption model is a family-based care model prioritized for children who have no chance of living with their biological families. This study aims to explore the experiences of families whose adoption applications have been approved and are currently waiting in the adoption queue. A qualitative research design was adopted, and purposive sampling was employed. The study included 6 couples (a total of 12 individuals) who were waiting in the adoption process in Ankara. In-depth interviews were conducted with the participants. The data were collected between April and July 2024 using a semi-structured interview form. The interviews focused on participants' psychological, emotional, and social experiences throughout the various stages of the adoption process, starting from their decision to adopt. The findings of the study indicate that the prolonged waiting period is associated with the limited number of eligible children and the high volume of adoption requests. Among the most common coping strategies reported by participants were receiving support from family, connecting with other families who had similar experiences, and engaging in solidarity through social media platforms. While the waiting period creates stress for prospective parents, some participants viewed it as an opportunity to strengthen family bonds. Additionally, it was emphasized that adoption should be recognized as a natural method of family formation, and public awareness campaigns should be supported.

Key Words: *Social work, family and child welfare, adoption service, adoption queue, adoption preparation.*

GİRİŞ

Toplumsal yapının modernleşmesiyle birlikte geleneksel geniş aile modelinin yerini çekirdek ya da parçalanmış aile biçimlerinin alması, çocukların korunması konusunda alternatif bakım sistemlerine duyulan ihtiyacı artırmıştır. Bu çerçevede, evlat edinme; ailesi tarafından bakımı sağlanamayan çocukların, uygun bir aile ortamında büyüyerek topluma kazandırılmasını amaçlayan bir uygulamadır (Sülü Akgül ve Güngör, 2019).

Çocukların biyolojik ebeveynleri dışında bireylerce evlat edinilmesi, tarih boyunca farklı kültürlerde yaygın olarak görülmüştür; ancak koruma yaklaşımları tarihsel, kültürel ve dini bağlamlara göre değişiklik göstermiştir (Palacios ve Brodzinsky, 2010, s. 270). İslamiyet öncesinde sözleşmeye dayalı ve miras hakkı tanıyan evlat edinme varken (Köksal, 2001; Vatansever Öztürk, 2023), İslamiyet’le bu uygulama yasaklanmış, Osmanlı’da ise daha çok vakıflar ve sosyal dayanışma pratikleri öne çıkmıştır (Dönmez, 2003; Vatansever Öztürk, 2023). Cumhuriyetle birlikte 1926 Türk Kanunu Medenisi evlat edinmeyi hukuki zemine oturtmuş, 2001’deki yeni Medeni Kanun ise süreci sistemli ve çocuğun yararını önceleyen bir yapıya kavuşturmuştur (Başpınar, 2007; Vatansever Öztürk, 2023).

Evlat edinme, soybağını kuran önemli hukuki süreçlerden biridir (Er, 2020, s. 3; Akıntürk ve Ateş, 2021, s. 369). Evlat edinme hizmeti, Türkiye’de 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük kapsamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu hizmetin yürütülmesinden Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumludur. Bakanlığın yayınlamış olduğu güncel istatistikler incelendiğinde 2023 yılında, 622 aileye 637 çocuk yerleştirildiği ve 2003 yılından bu yana ise toplamda 19.584 çocuğun, evlat edinme hizmetinden faydalandırıldığı görülmektedir (Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2024).

Evlat edinme, başvuru koşullarını sağlayan ailelerin değerlendirilmesiyle başlar. Uygun aile ve çocuk eşleştirilir ve “Evlat Edinme Öncesi Geçici Bakım Sözleşmesi” kapsamında en az 1 yıl boyunca aile takip edilir. Bu sürecin ardından dava açılarak yasal aile bağı kurulur.

Evlat edinme öncesi dönem (preadoption), başvurusu kabul edilen ailelerin sıraya alındığı ve yerleştirme için bekledikleri aşamadır. Yerel ve ulusal evlat edinme uygulamalarına bakıldığında pek çok ülkede, evlat edinmek isteyen bireylerin uzun yıllar bekledikleri görülmektedir (Onayemi, 2020). Ailelerin bu dönemde belirsizlikle baş etmeleri, ebeveyn olma arzularını sürdürmeleri ve duygusal dayanıklılıklarını korumaları gerekmektedir. Bu uzun bekleme sürecinin ailelerin ruhsal durumları, ilişkileri ve ebeveynliğe dair motivasyonları üzerindeki etkilerini anlamak oldukça önemlidir. Bu etkilerin ortaya konulması hem ailelerin desteklenmesi hem de evlat edinme hizmetlerinin iyileştirilmesi adına bir gerekliliktir.

Evlat edinme sürecindeki uzun bekleme sürelerinin ebeveyn adaylarının ilişkilerine, motivasyonlarına ve psikososyal sağlıklarına olan etkisi yeterince bilinmemektedir. Evlat edinme konusunda gerçekleştirilen birçok araştırma, evlat edinme politikalarını, süreçlerini ve özellikle çocukların deneyimlerini ele almaktadır (Kızır, 2009; Gökce, 2017; Kılıç, 2019; Karataş, 2020; Sebirli vd., 2020; Duran, 2021). Bu çalışmaların büyük çoğunluğunun odağında evlat edinilmiş çocukların ve evlat edinmiş ebeveynlerin deneyimleri yer almakta, evlat edinme sonrası yaşantılar incelenmektedir. Oysa literatürde “evlat edinme öncesi dönem” (preadoption) olarak tanımlanan (Onayemi, 2020) ve ailelerin uzun bekleme sürecine tabi tutulduğu bu aşama da en az evlat edinme sonrası kadar önemli olmakla beraber ulusal araştırmalarda yeterince ele alınmamaktadır. Bu dönemin aileler üzerindeki etkilerinin incelenmesi, sürecin bütüncül anlaşılması açısından önemli bir boşluğu işaret etmektedir. Bu bağlamda evlat edinmek için onay almış ve sırada bekleyen ailelerin uzun soluklu deneyimlerinin ve ihtiyaçlarının tespit edilmesine gereksinim duyulması ve konu hakkında kanıta dayalı bilginin sosyal hizmet literatürüne kazandırılması bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın genel amacı, evlat edinme hizmetinde onay almış ve sırada bekleyen ailelerin deneyimlerini keşfetmektir. Evlat edinme yoluyla ebeveyn olmaya hazırlanan bireylerin yaşantılarına odaklanılacak ve bu sürecin özünü anlamak için fenomenolojik yaklaşım kullanılacaktır.

Bu araştırma, çocuk refahı alanında giderek daha fazla önem kazanan evlat edinme hizmetine ilişkin özgün bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın temel amacı, evlat edinme başvurusu onaylanmış ve resmi bekleme listesinde yer alan ailelerin bu süreçte yaşadıkları deneyimleri derinlemesine keşfetmektir. Evlat edinme süreci, yalnızca yasal ve idari bir prosedür değil, aynı zamanda bireylerin ebeveynliğe geçiş sürecinde yaşadıkları yoğun duygusal ve sosyal bir deneyimdir. Bu nedenle, bu çalışmada fenomenolojik bir yaklaşım benimsenmiş ve ebeveynliğe hazırlanan bireylerin yaşantılarının özüne ulaşmak amaçlanmıştır.

Bu araştırmanın alt amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

- Ailelerin evlat edinme sırası hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- Evlat edinme sırasında beklemek, ailelerin biyo-psiko-sosyal sağlığını ve kişilerarası iletişimini nasıl etkilemektedir?
- Evlat edinme sırasında bekleyen ailelerin ihtiyaçları nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Fenomenoloji deseni, felsefe ve psikolojiden gelen bir araştırma tasarımıdır. Bir fenomen hakkında bireylerin yaşadığı ortak deneyimleri çözümlemeye ve öze ulaşmaya çalışır (Giorgi, aktaran Creswell, 2014, s. 42). Fenomenolojik çalışmada araştırmacıların tanımlamak istedikleri şey bir olgunun temel yapısıdır. Fenomenolojik çalışmanın belirleyici özelliği bir deneyimin özünü ya da temel taşını bulmayı amaçlamasıdır (Fraenkel vd., 2012, s. 432).

Bu fenomenolojik araştırma, evlat edinecek ebeveyn adaylarının bekleme deneyimlerini; aile ilişkileri, sosyal yaşantıları, sosyal inceleme süreci, beklemenin biyolojik-duygusal etkileri ve belirsizliklerle başa çıkma stratejileri açısından ele almıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın öznelerine ulaşmada nitel yöntemin bir tekniği olan ve öznelerin, araştırmanın amacına uygun şekilde araştırmacı tarafından seçildiği amaçlı ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme tekniği, öznelerin belirli bir amaca göre seçildiği, özneler seçilirken araştırmacının kendi yargısını da kullandığı bir örnekleme türüdür (Neuman, 2012).

Bu araştırmada, derinlemesine deneyimlere ulaşmak amacıyla katılımcı seçiminde belirli bir bekleme süresi kriteri benimsenmiştir. Ankara ilindeki son beş yıla ait veriler doğrultusunda, minimum bekleme süresinin ortalama 2 yıl olduğu belirlenmiş ve bu nedenle araştırmaya en az 2 yıldır bekleyen aileler dahil edilmiştir. Bu tercih, evlat edinme sürecinin daha olgun ve bütüncül bir şekilde değerlendirilebilmesi için yapılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne evlat edinme başvurusu yapan, sosyal inceleme süreci tamamlanan ve evlat edinmek için sıraya alınan ebeveyn adayları oluşturmaktadır. Ankara İlının çalışma grubu olarak seçilmesinde, araştırmacının Ankara Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Evlat Edinme Biriminde bizzat uzman sosyal çalışmacı olarak görev alması, konu hakkında gereken bilgi-beceri yetkinliğine, etik hassasiyetlere hâkim olması ve öznelere ulaşım kolaylığı etkili olmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu sırada bekleyen 6 çift yani 12 katılımcı oluşturmaktadır.

Katılımcıların özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur ve kimlik bilgilerinin korunması amacıyla kodlama yapılmıştır. Anne adayları A harfi, baba adayları B harfi ile; aileler ise sayılarla temsil edilmiştir. Örneğin A1 katılımcısı görüşme yapılan birinci ailedeki anne adayını; B2 katılımcısı ise görüşme yapılan ikinci ailedeki baba adayını temsil etmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Aile	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Evlilik Süresi (Yıl)	Evlat Edinmek için Beklenen Süre
AİLE -1	A1	31	Önlisans	6	2 Yıl 3 Ay
	B1	31	Lise		
AİLE -2	A2	39	Doktora	10	2 Yıl 1 Ay
	B2	37	Lisans		
AİLE -3	A3	42	Önlisans	7	2 Yıl
	B3	42	Ortaokul		

AİLE -4	A4	44	Lisans	Astsubay	20	2 Yıl 8 Ay
	B4	40	Lise	Satış Danışmanı		
AİLE -5	A5	40	Lisans	Polis Memuru	15	3 Yıl
	B5	35	Lisans	Çalışmıyor		
AİLE -6	A6	34	Lisans	Müşteri Temsilcisi	9	2 Yıl
	B6	34	Yüksek Lisans	Muhasebe Uzmanı		

Veri Toplama Araçları

Yapılan görüşmelerde, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlk aşamada katılımcıların sosyodemografik özelliklerini anlamak amacıyla temel sorular yöneltilmiş, ardından ardından evlat edinme sürecinin aşamalarına ilişkin detaylı sorular yöneltilmiştir.

Görüşme formu, literatür taraması sonucunda hazırlanmıştır ve sosyal hizmet alanında deneyim sahibi profesyonellerden ve Bakanlık bünyesindeki ilgili birim çalışanlarından görüş alınmış, formun kapsamlı ve geçerli bir içerik sunması sağlanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Katılımcılar, Ankara Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Evlat Edinme Birimi ile iş birliğiyle seçilmiş ve telefonla ulaşılarak araştırma detaylıca açıklanmıştır. Gönüllü katılan ailelerle, Nisan-Temmuz 2024 arasında yüz yüze görüşmeler yapılmış, her görüşme 40-60 dakika sürmüştür. Görüşmeler, katılımcıların seçtiği mekanlarda gerçekleştirilmiştir. Araştırmada etik ilkelere büyük önem verilmiş; katılımcıların mahremiyeti için bilgiler anonimleştirilmiş, katılım tamamen gönüllülük esasına dayandırılmış ve her katılımcıdan Gönüllü Katılım Formu imzalanarak yazılı onam alınmıştır. Görüşme esnasında notlar alınmıştır, görüşmenin hemen ardından alınan notlar gözden geçirilmiş ve düzenlenmiştir.

Görüşmeler sonucundaki veriler, evlat edinme sürecinde bekleyen ebeveyn adaylarının deneyimlerini anlamak açısından yeterli derinliğe ulaşmıştır. On ikinci görüşmeden itibaren katılımcı yanıtlarında tekrarların arttığı ve yeni bilgi üretilmediği gözlemlenmiştir. Bu durum, nitel araştırmalarda geçerli bir yaklaşım olan doygunluk kriterine ulaşıldığını göstermektedir (Creswell,

2014). Bu nedenle 12 katılımcıyla yapılan görüşmeler hem temaların belirlenmesi hem de araştırmanın amaçlarına ulaşılması açısından yeterli bulunmuştur.

Bu süreçte etik ilkeler titizlikle gözetilmiş, veri toplamak için Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Etik Kurulu'nun 25.01.2024 tarih ve E-66777842-300-00003337467 sayılı yazısı ile onay alınmıştır. Makale yazıldıktan sonra Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın bilimsel araştırmalar ile ilgili taahhünamesine istinaden *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü*'ne izin başvurusu yapılmıştır. Bakanlık Makamının 18.02.2025 tarihli E-84459573-605-14983158 sayılı *Makam Oluru* ile makale uygun görülmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel (descriptive) kodlama yöntemi kullanılmıştır. Betimsel kodlama, verinin özünü yansıtan kısa ifadeler veya kavramlar aracılığıyla katılımcı görüşlerinin anlamlı kategorilere ayrılmasını sağlar. Bu yöntemde araştırmacı, katılımcıların ifadelerini doğrudan alıntılarla veriyi sadık kalır ve verileri önceden belirlenen araştırma soruları doğrultusunda yapılandırır. Kodlar, genellikle veriyi en yakın dil kullanarak oluşturulur ve temalar ile alt temalar altında gruplanır (Saldana, 2023).

Örneğin araştırmanın ilk teması olan “Ailelerin Evlat Edinme Sebepleri” başlığı altında, katılımcıların evlat edinme kararlarını şekillendiren faktörler incelenmiştir; bu doğrultuda “*Çocuğumuzun olamayacağı tıbben kesinleşti*” ve “*Evlat edinmemizin sebebi, biyolojik çocuğumuzun olamamasıydı*” gibi ifadeler, sağlık temelli engelleri vurguladığı için “*İnfertilite*” şeklinde betimsel bir kodla etiketlenmiştir. Analiz aşamasında Maxqda Nitel Veri Analizi programı kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Ailelerle yapılan derinlemesine görüşmelerdeki verilerin içerik analizi sonucunda Ailelerin Evlat Edinme Sebepleri, Sosyal İnceleme Sürecine İlişkin Deneyimler, Evlat Edinme Onayının Etkileri, Bekleme Süresinin Uzunluğuna İlişkin Görüşler, Evlat Edinme Sırasında Beklemenin Bireyler Üzerindeki Etkileri, Zorlukları ve Duygusal Yükü Yönetme Stratejileri, İhtiyaçlara Yönelik Değerlendirmeler ve Evlat Edinmek İsteyen Ailelere Tavsiyeler olmak üzere

8 ana tema oluşturulmuştur. Oluşturulan temalar ve alt temalar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Görüşmede Elde Edilen Temalar ve Alt Temalar

Tema / Kategori	Sürece İlişkin Bilgi	Alt Tema/Kategori
1. Ailelerin Evlat Edinme Sebepleri	Evlat Edinme Başvurusu Öncesindeki Deneyimler	İnfertilite / Travma ve Kayıpların Etkisi
2. Sosyal İnceleme Sürecine İlişkin Deneyimleri		Titiz İncelemeler ve Sağladığı Güven / ‘Amatem’ Zorluğu / Öngörülemeyen Stres Faktörleri
3. Evlat Edinme Onayının Etkileri		Aile İçi İlişkilerdeki Yansımalar / Sosyal Çevredeki Yansımalar
4. Bekleme Süresinin Uzunluğuna İlişkin Görüşler	Evlat Edinme Başvurusu Deneyimleri	Uygun Çocuk Sayısının Azlığı / Benzer Talepler
5. Evlat Edinme Sırasında Beklemenin Bireyler Üzerindeki Etkileri		Psikolojik ve Duygusal Etkileri/ Aile İlişkilerine Etkileri
6. Zorlukları ve Duygusal Yükü Yönetme Stratejileri	Evlat Edinme Onayı Sonrasındaki Deneyimler	Aile ve Yakın Çevre Desteği / Benzer Zorlukları Yaşayan Ailelerle Empatik Bağlar
7. İhtiyaçlara Yönelik Değerlendirmeler		Düzenli Bilgilendirme, Aktif İletişim ve Görünür Olma / Teknolojik Bir Sıra Sistemi / Deneyim Paylaşımı / Eğitim İhtiyacı / Uzmanların Destekleyici Tutumu
8. Evlat Edinmek İsteyen Ailelere Tavsiyeler		Acele Edin! / Beklemeyi Kabul Edin ve Sabırlı Olun! / Evlat Edinmeyi Doğal Bir Süreç Olarak Görün!

1. Ailelerin Evlat Edinme Sebepleri

Evlat edinme kararı genellikle sevgi temelli bağ kurma isteğiyle oluşsa da motivasyonlar farklı bireysel ve toplumsal nedenleri içerebilmektedir. Evlat edinme sürecinin nedenleri ve başlangıcı üzerine bilgi edinmek için

katılımcılara neden evlat edinmek istedikleri sorulmuştur. Verilen cevaplar iki alt temada toplanmıştır.

1.1. İnfertilite

Katılımcı ifadeleri, infertilitenin bir dönüm noktası olduğunu, bu süreçte yaşanan duygusal zorlukların çiftleri alternatif yollar aramaya yönlendirdiğini göstermektedir. Katılımcı beyanlarından biyolojik çocuk sahibi olamamanın, çiftler üzerinde psiko-sosyal açıdan derin etkiler yarattığı ve evlat edinme kararında önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır:

“Çocuğumuzun olamayacağı tıbben kesinleşti.” (B1)

“Biyolojik çocuk sahibi olamayacağımız açıkça söylendiğinde karar verdik.” (B4)

Literatürde, evlat edinmeyi biyolojik doğuma alternatif gören az sayıda kişi bulunsa da, çoğu durumda uzun ve başarısız tedavi süreçlerinin ardından çocuk sahibi olamama nedeniyle bu yol tercih edilmektedir. Birçok evlat edinen ailenin, evlat edinme öncesinde doğurganlık sorunları yaşadığı (Jennings vd., 2014), doğurganlığa alternatif olarak evlat edinmeye ihtiyaç duydukları görülmektedir (Adetoro ve Ebomoyi, 1991; Tezel vd., 2018).

1.2. Travma ve Kayıpların Etkisi

Bazı katılımcıların infertilitenin aksine biyolojik gebeliği deneyimlediği ancak yaşadıkları çocuk kayıpları ve travmaların etkisiyle karar verdikleri görülmüştür. Bu kararların hem kayıpların yasını dönüştürme hem de sevgi ve bağlanma ihtiyacını karşılama amacı güden bir mekanizma olarak görülmüştür.

“Kendi bebeklerimi kaybettiğimde karar verdim. Düşük yaptım ya da kalp atışları durdu. Hastane süreci çok yordu, biz neden evlat edinmiyoruz dedik?” (A4)

“Eşimin yeğeni 2014’te ölü doğum oldu ve 2018’de kaybettik. Bu süreçte müthiş bir sevgi boşluğu oluştu, evlat edinmek istedik.” (A6)

Literatürde de düşük ve ölü doğum gibi travmatik deneyimlerin yoğun bir kayıp duygusu yarattığı, ebeveynlik arzularını farklı yollarla sürdürme

motivasyonunu artırdığı ve en nihayetinde evlat edinme düşüncesini kuvvetlendirdiği belirtilmektedir (Lee ve Slade, 1996).

2. Sosyal İnceleme Sürecine İlişkin Deneyimler

Evlatedinmebaşvurusundakisosyalincelemesüreci,potansiyelebeveynlerin uygunluklarını değerlendiren önemli bir adımdır. Başvuran bireylerin yaşam koşullarını, psikolojik ve fiziksel sağlıklarını, maddi durumlarını ve sosyal çevrelerini kapsamlı şekilde incelemeyi amaçlar. Bu değerlendirme, çocuğun refahı için en uygun ailenin seçilmesini sağlar (Dance ve Farmer, 2014). Evlat edinme sürecindeki ailelere, haklarında yapılan sosyal incelemelere ilişkin deneyimleri sorulmuştur ve cevapları aşağıdaki alt temalara ayrılmıştır.

2.1. Titiz İncelemeler ve Sağladığı Güven

Katılımcıların cevapları, devletin evlat edinme sürecindeki titiz kontrollerinin çocukların güvenliği açısından önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıdaki alıntılarda bu detaylı araştırmaların aileler tarafından genel olarak olumlu karşılandığı görülmektedir:

“Devletin bu kontrolünü anlayabiliyor ve onaylıyoruz.” (A1)

“Böyle bir incelemenin gerekli olduğunu düşünüyorum. Sonuçta bir bebeğin güvenle teslim edileceği aile olmak çok önemli.” (A5)

Ayrıca katılımcılar, devletin kontrol mekanizmalarının ve süreçteki detayların güven verdiğini vurgulamaktadır.

“Devletin ince eleyip sık dokuması çok güzel.” (B4)

“Bu kadar incelenmesi ve detayın olması sevindirici. Şükür ki, evlat edindirme sürecini yöneten sağlam bir sistemimiz var.” (A2)

Bu durum, literatürdeki “çocuğun yüksek yararına” odaklanan yaklaşımla uyumludur (Selwyn vd., 2015). Yapılan araştırmalar da sosyal incelemelerin şeffaf ve düzenli bir şekilde yönetilmesinin, hem ebeveyn adaylarının süreci kabullenmesini kolaylaştırdığını hem de çocuğun güvenliğini artırdığını göstermektedir (Haugaard, 1998).

2.2. 'AMATEM' Zorluğu

Sosyal inceleme sürecinde en çok eleştirilen konu, AMATEM'den (Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi) alınması gereken ve kişinin alkol ve uyuşturucu bağımlısı olmadığını gösteren belgedir. Bu sürecin katılımcılar için fiziksel ve psikolojik zorluk yarattığı vurgulanmaktadır.

"AMATEM süreci psikolojik olarak zordu." (B3)

Katılımcılar, bu sürecin ne denli travmatik olabileceğini ve sürecin mahremiyet ihlali yaratan boyutuna şu sözlerle dikkat çekmiştir:

"AMATEM'de madde bağımlılarıyla aynı sıraya girmek zorunda kaldık. Hatta bir madde bağımlısı beni itti, kriz anıydı. Tahlil vermek çok sıkıntılı, herkesin içinde tahlil veriyorsunuz, klozet orta yerde karşıda doktor var yanınızda güvenlikler var. Bu bizim için çok büyük bir utançtı. Sırf annelik duygum ağır bastığı için verdim yoksa her an vazgeçebilirdim." (A4)

"İdrarını yanında biri varken alıyorlar. Ben hayatımda bu kadar utandığımı hatırlamıyorum. Çok utanç vericiydi." (B6)

Bazı katılımcılar ise yaşadıkları bu deneyimi sadece kişisel bir zorluk olarak değil, aynı zamanda yapısal bir sorun olarak değerlendirmiştir:

"Bu prosedürlerin daha insancıl bir şekilde düzenlenmesi gerekiyor." (A1)

Aileler iyileştirilmesi gereken yönleri dile getirirse de, literatürde başvuru yapan ailelerden bağımlılık bilgilerini de içeren kapsamlı sağlık raporları istendiği bilinmektedir. (Mignot, 2017). Ailelerin, bağımlılık testi ve/veya psikolojik değerlendirme raporları sunmaları, çocuğun fiziksel ve duygusal iyiliğini korumak amacıyla, evlat edinen ailelerin duygusal ve psikolojik olarak sağlıklı bir ortam sağlamalarını garanti altına almayı hedeflemektedir.

2.3. Öngörülemeyen Stres Faktörleri

Evlat edinme sürecindeki sosyal inceleme araştırmalarının belirsizliği ve uzunluğu, aday ailelerde stres yaratmıştır. Özellikle, beklenmedik sağlık sorunları veya olumsuz referanslar, ebeveyn adaylarının öngöremediği stres

faktörlerindendir. Bu durumlar, adayların süreci duygusal olarak daha zorlu ve yorucu hissetmelerine yol açmıştır.

Bazı katılımcılar, sürecin başında taşıdıkları umutlu yaklaşımın yerini zamanla hayal kırıklığına bıraktığını dile getirmiştir:

“Bilgi almaya böyle grand tuvalet gitmiştik sanki arka odada bebekler var ve onlarla hemen tanışacaktık (kahkaha atar)... Şu an o halimi gerçekten çok gülüyorum, bize uzun bir inceleme sürecinden bahsettiler.” (A1)

Öte yandan, referans gösterdikleri kişilere ilişkin belirsizlik ve kontrolsüzlük duygusu da kaygı düzeylerini artırmıştır. Süreci ciddiyetle ele alan katılımcılar, çevrelerinden bekledikleri hassasiyeti göremediklerinde kendilerini kırılğan hissettiklerini aktarmışlardır:

“Ağabeyimi ve yakın arkadaşımı referans verdim. Fakat onlar, sigara alışkanlıklarım, üniversite yıllarındaki komik anılarım tehdit ederek espriler yaptılar. Bu süreç bizim için ciddi bir süreçti, ama onlar şaka yapıyorlardı.” (B4)

“Bir komşuma gelseniz ne olurdu diye düşündüm, o kadar panikliyor ki insan. Belki hoşlanmadığın bir komşumdur, lafçıdır. Dilin kemiği yok değer vermeyeceğin insandan gelebilecek şey seni mutsuz edebilir. Bu gerçekten yıpratıcı.” (A1)

Benzer şekilde, sağlık taramaları sırasında yaşanabilecek olası olumsuzluklar da bazı katılımcılar için önemli bir stres kaynağına dönüşmüştür:

“Allah göstermesin böbreğimden bir rahatsızlık çıkar, olmadık şey olur. Hani onun stresini yaşıyorsun.” (B1)

Katılımcı beyanları belirsizlik ve kontrol eksikliği karşısında yüksek stres seviyesi yaşandığını ifade eden diğer teorilerle örtüşmektedir (Lazarus ve Folkman, 1984). Ayrıca literatürde de evlat edinme inceleme sürecindeki belirsizliklerin ve uzun bekleme sürelerinin anksiyete ve tükenmişlik hissine yol açabileceği (Brodzinsky, 1990), onay almanın zor ve uzun bir deneyim olduğu bildirilmektedir (Dance ve Farmer, 2014; Onayemi, 2020).

3. Evlat Edinme Onayının Etkileri

Evlat edinme sırasına alınma süreci aileler için uzun ve duygusal olarak yoğun bir bekleme dönemidir. Aileler, bu süreci genellikle heyecan ve sabır içinde geçirirken, çocuklarının ve yeni yaşamlarının hayalini kurmaya başlarlar. Bu süre özlemi çekilen evlatlar için bir ‘bekleme dönemi’ olarak deneyimlenebilir. Ailelere haklarında yapılan sosyal incelemelerin ardından onaylanmış olma ve sıraya alınma deneyiminin nasıl olduğu, bu deneyimin çekirdek aile ve çevre sistemler üzerindeki etkileri sorulmuştur. Ailelerin yanıtların analizinde iki alt tema oluşturulmuştur.

3.1. Aile İçi İlişkilerdeki Yansımalar

Evlat edinme başvurularının onaylanması, birçok aile için sadece bir prosedürün tamamlanması anlamına gelmemekte; aynı zamanda ilişkisel düzeyde yeni bir dönemin başlangıcını simgelemektedir. Katılımcılar, bu onayla birlikte eşler arası duygusal yakınlığın güçlendiğini, ilişkilere anlam ve derinlik kazandıran bir sürece girildiğini ifade etmiştir. Aşağıdaki ifadelerde ebeveynliğe dair sorumluluğun hissedilmeye başlandığı, çiftler arasında olgunlaşmanın ve bağlılığın arttığı görülmektedir:

“Kızımızın hayatımıza girecek olması ilişkimize anlam kattı.” (A3)

“Ebeveyn olmanın motivasyonuyla daha olgun, sorumluluk sahibi hissettik.” (B1)

Bazı katılımcılar, çocuk sahibi olma sürecinin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda evlilik bağlarını da dönüştüren bir etkisi olduğunu belirtmiştir:

“Oğlumuzun gelecek olması evliliğimizi olgunlaştırdı.” (A1)

“O günden sonra anne baba olduğumuzu fark ettik, ona göre davranmaya başladık, ‘bak artık anne oluyorsun’ uyarıları başladı. Onaylanınca farklı bir hayata adım attık.” (B5)

Bu durum, ebeveyn olmanın çiftlerin arasındaki bağı güçlendirebileceğini gösteren literatürle uyumludur (Cowan ve Cowan, 2000) ve evlat edinme sürecinin sadece ebeveyn-çocuk ilişkisini değil, eşler arasındaki ilişkiyi de olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Literatür de ebeveyn olma sürecinin çiftlerde bireysel düzeyde olgunlaşmayı tetiklediğini, bireylerin rollerini daha bilinçli bir şekilde üstlendiğini, ilişkilerinde daha olgun bir

tutum sergilemeye başladığını belirtmektedir (Feeney ve Monin, 2008). Bu durum, evlat edinme onayının, çiftlerin ilişkilerinde işlevsel bir dönüşüm yarattığını göstermektedir.

3.2. Sosyal Çevredeki Yansımalar

Evlat edinme süreci, geniş aile ve sosyal çevrede hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu çerçevede bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Ailemle ilişkilerimiz daha şeffaflaştı, herkes heyecanla kızımızı bekliyor.” (A2)

“Herkes süreçle ilgili sorular sormaya başladı: ‘Ne oldu, nasıl gidiyor?’” (A3)

“Artık aile ziyaretlerimizde konu bizim bebeğimizdi.” (A4)

Tüm bu olumlu tepkilere rağmen toplumda evlat edinmeye ilişkin olumsuz yorumlar olduğu da görülmektedir. Evlat edinmeyle ilgili önyargılar, evlat edinmenin bir tabu olarak görülmesi ve toplumdaki sosyal empati eksikliği bazı zorluklara yol açmıştır. Yaygın toplum dinamiklerinde evlat edinmenin, ‘son çare’ olarak başvurulması gereken bir yol olduğu, doğurarak anne-baba olmanın ve genetik bağın daha çok kutsandığı görülmektedir.

“Bir arkadaşım çocuğumun olmadığını bildiğinde direkt doktor öneriyor, tamam görüşürüz deyip kaçmak istiyorum. Toplum olarak empatide zayıfız.” (A4)

“Doğurarak anne olmanın çok daha önemli olduğunu iddia ediyorlar. O kendi çerçevesinde daha çok anne olduğunu düşünüyor.” (A1)

Ayrıca katılımcılar, aldıkları yorumların yargılayıcı ya da yönlendirici olabildiğini, bu durumun motivasyonlarını olumsuz etkilediğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Büyük bir hevesle evlat edeceğiz dediğimde ‘tedaviyi yeterince denemediniz mi’ sorusu geliyor. Moraliniz bozulabiliyor ama ben neden doğuramıyorum diye değil, onlar neden böyle düşünüyor diye.” (A5)

Bazı katılımcılar ise toplumsal tutumların sosyo-kültürel düzeylerle ilişkili olduğunu, eğitim düzeyine göre yaklaşımların değiştiğini gözlemlediklerini aktarmıştır:

“Şimdi eğitim durumu yüksek olan arkadaşlarım pozitif karşıladı. Fakat eğitim düştükçe mesela anne babam bayağı bir düşündüler. Kafalarında el alem ne der ya da çevre ne der baskısı...” (B2)

Evlat edinme konusunda literatürde de bazı damgalama ve toplumsal önyargıların olduğu, evlat edinenlerin ve evlat edinilen çocukların toplum içinde “normal” olarak kabul edilmediği şemalar görülmektedir. Bu durum, evlat edinme sürecinin psikolojik ve duygusal yönlerini etkileyebilir, evlat edinen bireylerde, ailelerde ve toplumda aidiyet duygusu farklılıkları yaratabilir ve evlat edinilen çocuğun psikolojik iyilik hali üzerinde yıkıcı bir etki bırakabilir (Link ve Phelan, 2001). Örneğin bazı çalışmalar, evlat edinilenlerin ve evlat edinen anne-babaların, toplumun onları normalden farklı veya ikinci sınıf olarak algıladığını, ayrımcılık hissi yaşadıklarını ortaya koymuştur (Miall, 1987; March, 1995; Hollingsworth, 2000).

Şu ana kadar sunulan bulgular, evlat edinme sürecinin başvuru ve inceleme aşamalarına odaklanmıştır. Ancak evlat edinme süreci, yalnızca bu ilk aşamalarla sınırlı kalmamakta; başvuruların onaylanmasının ardından gelen bekleme süreci de başlı başına önemli bir deneyim alanı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, izleyen bölümde sunulacak temalar, evlat edinme başvurusu onaylanan ve sıraya alınarak çocuğa erişmeyi bekleyen ebeveyn adaylarının “bekleme süreci”ne ilişkin deneyimlerini kapsamaktadır. Bu süreç, katılımcıların sabır, belirsizlik ve beklenti gibi duygularla baş etme biçimlerini ve sistemin işleyişine dair algılarını daha yakından anlamaya olanak tanımaktadır.

4. Bekleme Süresinin Uzunluğuna İlişkin Görüşler

Katılımcılar, evlat edinme sırasında bekleme süresinin uzun olduğunu ifade etmişler ve bu uzunluğu çeşitli nedenlerle açıklamışlardır. Bu nedenler arasında evlat edindirilmeye uygun çocuk sayısının azlığı, ailelerin benzer talepleri ve sosyal dinamikler bulunmaktadır.

4.1. Uygun Çocuk Sayısının Azlığı

Evlât edindirilebilen çocukların az olması fakat toplumdaki infertilitenin ve evlat edinme taleplerinin artması, çocukla eşleşme süresinin uzamasındaki en önemli nedenlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Konu hakkındaki katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Evlât edinmek isteyen aile sayısının çok fazla, evlat edindirilmeye uygun çocukların az olmasından kaynaklanıyor.” (B2)

“Beklemenin sebebi, evlat edinme statüsündeki çocukların az olması. Devlet daha fazla çocuğu evlat edinmeye hazırlamalı.” (A6)

“Uzun sıranın nedeni, talep eden ailelerin çok, çocuk sayısının az olması.” (A3)

“Günümüzde infertilite yaygın bir sorun, bu durum sırayı uzatıyor.” (A2)

Literatürde de evlat edinmeye olan talep ve arz arasındaki dengesizliğin, uzun bekleme süreleri yarattığı belirtilmiştir (Selman, 2009; Onayemi, 2019). Özellikle, çocukların evlat edinilebilir hale getirilmesi için gerekli yasal süreçlerin ve biyolojik aile bağlarının sona erdirilmesine yönelik prosedürlerin, sürecin uzamasına neden olduğu düşünülmektedir (Haugaard, 1998). Ayrıca çocukların yaş grupları, sağlık durumları ve kardeş bağlarının süreci karmaşıktırdığı ve bekleme sürelerini uzattığı belirtilmiştir. Sağlık sorunları olan veya kardeşleriyle birlikte evlat edinilmesi gereken çocuklar için uygun aile eşleşmelerinin daha sınırlı kaldığı ve seçimleri zorlaştırdığı bilinmektedir (Burge vd., 2015; Anthony vd., 2016).

4.2. Benzer Talepler

Katılımcılar uzun bekleme süresinin bir diğer sebebinin de aileler tarafından tercih edilen yaş ve cinsiyet kriterleri olduğunu aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

“Kız bebek tercihlerinin fazla olması, sıralamanın uzamasına neden oldu.” (A5)

“Talep ettiğimiz yaş, en çok talep edilen yaş. Bu yüzden süre uzuyor.” (B5)

Araştırmalar, evlat edinen ailelerin çoğunluğunun 0-1 yaş aralığındaki bebekleri, özellikle de kız bebekleri tercih ettiğini, uzun bekleme sürelerinin benzer taleplerden doğduğunu göstermektedir (Yörükoğlu, 2007; Onayemi, 2020). Puryaz (2019), katılımcıların çoğunluğunun çocuğun cinsiyetiyle ilgili tercihi olduğunu ve 0-1 yaş grubunu tercih ettiğini (%70) belirlemiştir. Araştırmalar bu kararlılığı, ailelerin “bebek yılları” olarak adlandırılan süreçleri deneyimleme isteği ile açıklamaktadır (Burge, vd., 2015; Selwyn vd., 2015).

Araştırmalar, evlat edinme sürecindeki gecikmeleri yüksek talep, çocuk sayısının yetersizliği ve ailelerin tercihleriyle açıklamaktadır. Ayrıca, çocukların gerçekten evlat edinilmeye uygun olup olmadığının belirlenmesi için titiz sosyal incelemeler yapılması gerektiği de vurgulanmaktadır. Bu durum, korunma ihtiyacı olan her çocuğun evlat edindirilemediğini, çocuk ve biyolojik ailesi hakkında yapılan sosyal incelemelerin zaman aldığını göstermektedir (Onayemi, 2020).

5. Evlat Edinme Sırasında Beklemenin Bireyler Üzerindeki Etkileri

Bekleme süresi katılımcılar tarafından genellikle zorlayıcı, belirsiz ve sabır gerektiren bir dönem olarak tanımlanmıştır ve uzun bekleme sürelerinin kendilerini farklı açılardan etkiledikleri dile getirilmiştir. Evlat edinme sırasında beklemenin katılımcıların yaşamları üzerindeki etkileri sorulmuş ve cevaplar iki alt tema ile betimlenmiştir.

5.1. Psikolojik ve Duygusal Etkileri

Evlat edinme sürecinde, bebeklerle eşleşmenin ne zaman gerçekleşeceği önceden tahmin edilemez, çünkü bir çocuğun korunma ihtiyacının ne zaman ortaya çıkacağı bilinmeyen bir durumdur. Bu olağan belirsizliğin, ailelerde kaygı oluşturduğu görülmektedir. Sürecin ne zaman sonuçlanacağına dair net bir takvimin olmaması, ailelerin belirsizlik içinde yaşamalarına neden olmaktadır. Umutların devamlı ertelenmesi ise duygusal tükenmişliğe yol açmaktadır:

“Bekleme süresi çok uzun ve belirsiz. Bir anne bebeğini dokuz ay boyunca her şeyiyle yaşıyor ve sonunda kesin bir tarihle karşılaşıyor. Ama biz her gün “Acaba bugün mü?” diye uyanıyoruz.” (A1)

“Duygusallaştırıyor bu süreç. Eşimin kaç defa bebek odasında ağladığını ya da onunla konuştuğunu duydum.” (B5)

Katılımcılar, evlat edinme belirsizliğinin günlük yaşamlarını da etkilediğini, hayatın kısa olduğunu fark ettikleri anlarda ise evlat edinme sürecinin bir an önce tamamlanmasını istediklerini vurgulamaktadır. Bu duygusal baskı, bazen zorlayıcı boyutlara ulaşmaktadır:

“İki hafta önce trafik kazası yaşadık, hayatın çok kısa olduğuyla yüzleştik ve o an ilk aklıma gelen şey kızıma kavuşmadan ölmek oldu (ağlamaya başlar) özür dilerim... belki bekleyecek ömrüm bile yok... keşke önceden başvursaymıştık.” (A2)

“Sürecin belirsizliği bizi umutsuzluğa düşürüyor.” (B3)

Bazı katılımcılar, evlat edinme uzunluğunu, doğum süreciyle karşılaştırmış ve somut ilerlemenin olmaması nedeniyle daha zorlayıcı bulduklarını belirtmişlerdir:

“Gebelik sürecinden daha uzun, somut ilerleme olmadığı için daha belirsiz” (B1)

Evlat edinmedeki uzun bekleme süreleri, belirsizlik ve psikolojik zorlukları beraberinde getirmekte, motivasyon kaybı ve duygusal dalgalanmalar yaşanmasına neden olmaktadır. Katılımcılar, bu süreçte ailelerini ikna etmede güçlük, bilgi eksikliğinden kaynaklanan belirsizlik ve sürecin uzunluğunun tetiklediği kaygılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Yılmaz, 2013). Bekleme süresinin uzaması, ailelerde artan strese ve kaygıya yol açmakta, bazı durumlarda ise psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Puryaz, 2019).

“Tükenmişlik yaşıyorum, bazı aylar sadece bir bebek geldi. Sıra 50’de iken bir bebek gitti. Bazen düşündüm, 50 ay sonra mı gelecek bu çocuk bana dedim?” (A4)

“Çok uzun ve yorucu. İlk zamanlarda sürekli bu konuya odaklanıyorduk, psikolojik olarak yıpratıcıydı. Zamanla odak noktamızı değiştirdik.” (A5)

Katılımcılar, bekleme sürecinin duygusal açıdan zorlayıcı olduğunu, bu süreçte yaşanan stres ve gerginliğin sağlıklarını da etkilediğini, tükenmişlik yaşadıklarını ifade etmişlerdir:

“Süreç beni çok gergin ve yıpranmış bir hale getirdi.” (A3)

“Bu süreç duygusal sağlığımı etkiledi. Daha hassas bir hale geliyorsunuz.” (A5)

Onayemi (2020) tarafından yapılan çalışmada, evlat edinmeyi bekleyen birey sayısının, evlat edinme planı olan çocukların sayısını aşmasıyla dengede önemli bir değişim yaşandığı ve bu durumun bireylerde duygusal yorgunluklara neden olduğu ifade edilmiştir.

5.2. Aile İlişkilerine Etkileri

Katılımcılar, bu sürecin hem bireysel hem de çift olarak başa çıkılması gereken birçok zorluk içerdiğini vurgulamışlardır. Aşağıdaki alıntılarda uzun bekleme süresinin, özellikle evlat edinme kararını geciktiren ebeveyn adayının üzerinde bir stres yarattığı ve tartışmalara yol açabildiği görülmektedir:

“Çiftlerden başvuru yapmayı erteleyen kimse, kendini sorumlu ve suçlu hissediyor. Mesela bende o var. Daha erken gitseydik diyorum. İnternette denk geldiğim kadarıyla maksimum 3-5 ayda hallolur diye düşündüğüm için geç kaldık.” (B2)

“Bekleme süresi bazen bizde gerginlik yaratıyor, kavga edebiliyoruz. Eşimle birbirimize destek olarak bu süreci atlattık.” (A3)

Yapılmış diğer çalışmalarda da uzun bekleme süresinin ilişki memnuniyetini olumsuz etkileyeceğini belirtilmiştir (Karney ve Bradbury, 1995). Ayrıca geciken anne-babalık deneyiminin sonucunda evliliklerin bozulabileceği, çocuk yokluğu nedeniyle travmalara maruz kalan kırılgan çiftlerin, evlat edinmedeki bekleme sürelerinin uzamasıyla birlikte büyük hayal kırıklıkları yaşayabilecekleri belirtilmektedir (Onayemi, 2019). Ancak, bu tür zorluklarla başa çıkabilen çiftlerin ilişkilerindeki dayanıklılığın ve iletişim becerilerinin güçlenebileceği, stresli yaşam olaylarının çiftlerin ilişkilerindeki dayanışmayı artırabileceği, bu sürecin birlikte hareket etme becerilerini geliştirdiği de literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır (Karney ve Bradbury, 1995). A1 ve B1 katılımcısının aşağıdaki ifadeleri de ilişkilerindeki bu gelişimi göstermektedir:

“Beklemek, sabır ve dayanışmayı artırdı. Eşimle daha sıkı bağ kurduk.” (A1)

“Beklerken olgunlaştığımızı, ilişkilerimizin daha sağlamlaştığını hissettik.” (B1)

Ayrıca yakın çevre ve geniş ailenin de uzun bekleme süresini merak ettiği, sık sık sorular sorduğu ve bu durumun aileler üzerinde bir baskı yarattığı görülmüştür:

“İnsanlar dışardan şaşıyorlar nasıl bu kadar uzadı? Çocuğa kıyafet getiriyor ama bir sene var belki kıyafet yırtılacak. Diyor ki iki sene oldu ne zaman gelecek.” (B2)

“Herkes çok sabırsız. Her görüştüğümüzde diyorlar ki sıra ne kadar niye ilerlemiyor niye bu kadar zor. Hani çevre biraz böyle tatlı baskı oluşturuyor.” (A5)

Literatürde de benzer şekilde, evlat edinme süreçlerinin sosyal çevrede destekleyici etkiler yaratabileceği ancak aynı zamanda yanlış anlama ve merak nedeniyle stres kaynağı olabileceği ifade edilmektedir (Brodzinsky, 1990).

6. Zorlukları ve Duygusal Yükü Yönetme Stratejileri

Evlat edinme sırasının belirsizliği ve uzunluğu aileler üzerinde önemli bir duygusal yük yaratmaktadır. Aileler bu sürecin üstesinden gelebilmek için bazı stratejiler geliştirmişlerdir. Bekleme sürecinin olumsuz etkilerini azaltmak ve duygusal yükü yönetmek için ailelerin ve profesyonellerin kullanabileceği stratejileri tartışmak ve öneriler sunmak adına katılımcılara sorular sorulmuştur. Alınan cevaplar iki alt tema ile açıklanmıştır.

6.1. Aile ve Yakın Çevre Desteği

Katılımcılar, evlat edinme sürecindeki bekleyişte en büyük destek kaynaklarının eşleri, aile üyeleri ve yakın çevreleri olduğunu, bu destek sisteminin duygusal yüklerini hafifleterek süreci daha dayanılabilir kıldığını belirtmişlerdir.

“En büyük destek eşimden, ailemizden ve yakın arkadaşlarımızdan geliyor.” (B5)

“Eşim en büyük desteğim. Ailelerimiz ve çevremiz de bizi destekledi.” (B4)

Bununla birlikte Denga (1982), çocuksuz çiftlerin sürecin stresine bağlı olarak birbirlerini üzen davranışlarda bulunma ihtimaline ve bu durumun evliliği olumsuz etkileyebileceğine dikkat çekmiştir. Nitekim Çetin (2022), çalışmasında bireylerin evlat edinme sürecinde karşılaştıkları güçlüklerle eş desteği, aile desteği, arkadaş desteği, profesyonel tıbbi destek ve kişinin kendi motivasyonu ile başa çıktığını belirtmiştir.

6.2. Benzer Zorlukları Yaşayan Ailelerle Empatik Bağlar

Evlat edinme sürecindeki aileler, benzer zorluklarla karşılaşan diğer ailelerle dayanışma içinde olmanın süreci daha anlamlı hale getirdiğini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

“Evlat edinmeyi bekleyen diğer ailelerle kurulan grup büyük destek sağladı.”
(A5)

Bazı katılımcılar, grup toplantılarının faydalı olduğunu ve başkalarının acılarını görmekten kendi duygusal yüklerinin hafiflediğini belirtmiştir.

“Grup toplantısı çok iyi oldu. Ölü doğumlar, kürtajlar, gen taramaları bunların hepsiyle bir kişinin mücadele ettiğini gördüm, hani sen ne yaşamışsın ki dedim kendime. O anlamda beklemek kolaylaştı benim için.”
(A6)

“Mesela şimdi siz beni anlayamazsınız çünkü ben de evladını kaybeden bi anneyi anlayamazmışım... Çünkü büyük şeyler yaşayan insanlar birbirini anlayabiliyormuş, bu süreçte bununla yüzleşiyorsunuz.” (A2)

Diğer katılımcılar ise, biyolojik anne-baba olabilen ve evlat edinme sürecine özgü zorlukları yaşamayan kişilerin empati kursalar dahi, yaşanan duygularla tam anlamıyla özdeşleşmelerinin mümkün olmadığını ifade etmişlerdir.

“Keşke böyle bir platforma olsa birbirimizle tanışsak çünkü herkesin yarası aynı. Ben derdimi bir başka arkadaşına anlatıyorum, arkadaşım beni anlıyor eminim ama onun çocuğu var o biyolojik anne olmuş!” (A3)

“Ne kadar da anlasa, empati kursa benimle aynı duyguları yaşamıyor ben onu hissediyorum ama ben benim gibi ailelerle konuştuğum zaman o kadar mutlu oluyorum ki. Onlarla ağlıyoruz, güliyoruz, bu da geçer yahu diyoruz.” (A4)

Evlat edinen diğer ebeveynlerle bağ kurmak, evlat edinme hazırlığının önemli bir parçası olarak görülmüştür (Lee vd., 2018; Oldani, 2018). Denby ve diğerleri (2011), evlat edinen ebeveynlerin deneyimlerinin, evlat edinecek olan diğer ailelerin gerçek yaşam sorunlarına yönelik pratik bir perspektif sunduğunu vurgulamıştır. Ancak, Birleşik Krallık'ta yapılan bir çalışmada, bazı katılımcılar, evlat edinen ebeveynlerle tanışma sürecinde karışık deneyimler yaşadıklarını, bu ebeveynlerin her zaman ebeveynlik zorluklarıyla nasıl başa çıkılacağı konusunda yeterli rehberlik sunamadıklarını belirtmişlerdir (Rushton ve Monck, 2009).

Katılımcılar, sosyal medya platformları ve internet tabanlı destek grupları aracılığıyla benzer ailelere ulaştıklarını, bu grupların bilgi paylaşımında önemli olduğunu belirtmişlerdir.

“Sosyal medyada evlat edinen ailelerin deneyimlerini görmek rahatlatıyor.”
(B1)

“İnternet ortamı, bloglar, whatsapp grupları, bu gruplardaki diğer ailelerle yapılan yüz yüze görüşmeler en büyük destek kaynaklarımız.” (A2)

“Medyadaki gruplar çok faydalı oldu. Deneyimlerini paylaşan insanların hikayeleri bize yol gösterdi.” (B6)

Aileler, güncel evlat edinme sıralarına ilişkin bilgilendirmeyi yalnızca kurumdan talep etmekle kalmayıp, aynı şehirdeki diğer ailelerden geri bildirim alarak ortalama bir tahmin oluşturduklarını ve belirsizliği bu şekilde yönetmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

“Kendimce bir ortalama çıkararak beklemeyi kolay hale getirmeye çalışıyorum, ayda 3-4 bebek gibi.” (A2)

“Mesela Ankara'dan biriyle tanıştım sırası 17'ye düşmüş bizim sıramız onun bir tık üstünde. Beni bir ağlama tuttu anlatamam.” (A1)

“Gruptan biri evlat edindiğinde ve sırası benim üstümdeyse çok mutluyum çünkü benim de sıram ilerlemiş demektir.” (A5)

McKay ve Ross'un (2010) çalışması, evlat edinme başvuru sonrasındaki süreçte ailelerin, deneyim sahibi diğer evlat edinen ailelerin desteğine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur. Bu akran desteği, kişisel evlat edinme

deneyimi bulunmayan profesyonellerin sağlayamayacağı türden faydalar sunabilmektedir. Diğer evlat edinen ebeveynlerle bağlantı kurma, evlat edinme hazırlığının yararlı bir parçası şeklinde vurgulanmıştır (Lee vd., 2018; Oldani, 2018).

7. İhtiyaçlara Yönelik Değerlendirmeler

Evlat edinme sürecindeki ailelerin ihtiyaçları, her bir aile için benzersizdir ve en iyi şekilde yalnızca kendileri tarafından bilinir. Bu nedenle, ailelerin sesini duyurmak, ihtiyaçlarını doğru şekilde belirlemek ve uygun destek yöntemlerini geliştirmek adına, ailelere doğrudan sorular yöneltilerek onların beklentileri dinlenmiştir. Cevaplar beş alt temada toplanmıştır.

7.1. Düzenli Bilgilendirme, Aktif İletişim ve Görünür Olma

Bekleme sürecindeki katılımcılar, belirsizliği azaltmak ve sürecin ilerleyişini daha şeffaf takip edebilmek için sistematik ve düzenli bilgilendirme talep etmişlerdir. Bu bilgilendirmenin, yaşadıkları stresi azaltabileceğini ve kurumla düzenli iletişim içinde kalmanın kendilerini daha görünür ve değerli hissettirdiğini ifade etmişlerdir:

“Bilgiye ve rehberliğe ihtiyaç duyuyorum. Seminerler verilebilir.” (A1)

“Uzmanımızla daha çok iletişimde olmayı isterim. Görülmeye ihtiyaç duyuyoruz. Çünkü doğru yoldayım ve buna devam etmeliyim motivasyonunu sağlıyor.” (A6)

“Süreç boyunca düzenli bilgilendirme yapılması sabırsızlığımızı azaltabilir.” (B4)

Aşağıdaki ifadelerde bilgilendirme süreçlerinin iyileştirilmesi adına toplantılar, seminerler ve teknolojik bültenler önerildiği görülmektedir:

“Eğitilere, seminerlere, haftalık bilgilendirme bültenlerine ihtiyaç var.” (B6)

“Bizim sadece iyi bir şeyler duymaya ve sürecin bizim lehimize kontrol edilmeye çalışıldığını hissetmeye ihtiyacımız var. Toplayın biz oraya bilgi verin...” (B2)

“Mesela bununla ilgili belki filmler, toplantılar yapılabilir.” (A6)

Evlat edinme profesyonellerinin evlat edinen ailelerle güçlü bir mesleki ilişki kurmalarının önemi ve nitelikli bir ilişkinin evlat edinme sürecindeki zorlukları yenmedeki gücü literatürde yer almaktadır (Welmers-Van De Poll vd., 2018). Ayrıca Denby ve diğerleri (2011) tarafından yapılan çalışmalar, evlat edinme sürecinin etkili bir şekilde yönetilebilmesi için bilgili ve istekli eğitimcilerle duyulan ihtiyacı desteklemektedir.

7.2. Teknolojik Bir Sıra Sistemi

Katılımcılar, düzenli bilgilendirmeye ihtiyaç duyduklarını ifade ederken diğer yandan kurumu arayarak sıralarını takip etmekte zorlandıklarını, belirsizliği azaltacak ve pratik anlamda büyük destek sağlayacak teknolojik bir sıra sistemine geçilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bekleme süresindeki sıranın ve ilerleyişin net bir şekilde izlenebilmesi için her an ulaşılabilen teknolojik bir sistemin faydalı olacağını aşağıdaki şekilde dile getirmişlerdir:

“E-Devlet üzerinden sıranın görülebileceği bir sistem çok faydalı olurdu.”
(A5)

“Sıramızı görebileceğimiz bir uygulama geliştirilmeli, stresimizi azaltır.”
(B2)

“Daha teknolojik bir altyapıyla sıra bilgilendirmesi yapılmalı.” (B3)

7.3. Deneyim Paylaşımı

Sırada bekleyen ailelerin en kıymetli ihtiyaçlarından birinin de benzer deneyimi yaşayan başka ailelerle iletişim kurmak olduğu görülmektedir.

“Evlat edinen ailelerle bir araya gelmek, deneyimlerini dinlemek istiyoruz. Daha fazla iletişim ve bilgi desteği süreci kolaylaştırabilir.” (A5)

“Özellikle anne adayları sürekli buluşuyorlar, tecrübelerini paylaşıyorlar. Bu güzel bir şey bunu kurum yapsa keşke.” (B2)

“Evlat edinen diğer kişileri bilmeli görmeliyiz ki kendimizi hazırlayalım. Her aile biricik ama oradaki o hissi görmeyi çok isterim açıkçası.” (A6)

Yapılan çalışmalar da uygun akran grubuyla deneyim paylaşmanın, potansiyel ebeveynler için önemli olduğunu; aksi halde ailelerin yaşadıkları zorlukların sosyal destek eksikliği nedeniyle kötüleşebileceğini göstermektedir (McKay ve Ross 2010; Lee vd., 2018).

7.4. Eğitim İhtiyacı

Katılımcılar, evlat edinme sürecine ilişkin bilgilendirme ve rehberlik sağlanması amacıyla eğitim programlarının gerekliliğini ve buna ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır.

“Süreci daha iyi anlamamızı sağlayabilecek eğitimler faydalı olabilir.” (B1)

Eğitimlerin yalnızca evlat edinme sürecine değil, korunma ihtiyacı olan bir çocuğun bakımına, çocuğun duygusal ihtiyaçlarını anlamaya ve bu ihtiyaçlara yönelik beceriler kazanmaya odaklanması gerektiği belirtilmiştir.

“Çocuğun ihtiyaçlarını, psikolojik sağlamlığı ve ebeveynlik becerilerini geliştirecek bir eğitim çok faydalı olurdu.” (A6)

“Ebeveyn adaylarına kendilerini tanıma, çocuk psikolojisi ve çocukla sağlıklı iletişim kurma konularında eğitim verilmeli.” (B6)

Bazı katılımcılar ise genetik bağın bulunmadığı bir çocukla güvenli ve sağlıklı bir ilişki kurmanın stratejik yönlerine ve tekniklerine dikkat çekmiştir:

“Genleri doğrudan senden olmayan bir çocukla aranızda bir fark var ve bağ kurmanız gerekiyor. Bunun bilimsel bir tekniği, stratejisi muhakkak geliştiriliyordur. Bunlar bize aktarılırsa çok faydalı olacağını düşünüyorum.” (B2)

“Bebek bakımı, uyku düzeni, duygusal bağlanma gibi konular işlenebilir.” (B5)

Ayrıca sadece çocuk özelinde değil ebeveynlerin kendi psikolojik sağlamlıkları, stres yönetimi ve başa çıkma stratejilerine de odaklanması gerektiği görülmektedir.

“Stres yönetimi, insanlara nasıl açıklama yapılacağı gibi konular işlenmeli.” (A3)

Çalışmalar, çocuk davranış sorunları, tıbbi sorunlar ve gelişimsel gecikmelerin eğitimde verilmesi gereken önemli konular olduğunu göstermektedir ve ailelere yönelik destek hizmetlerinin önemi vurgulanmaktadır (Rushton ve Monck, 2009; Hartinger-Saunders vd., 2015). Merritt ve Festinger (2013), evlat edinen aileler için destek grupları ve danışmanlık gibi özel hizmetlerin

mevcut olduğunu belirtmektedir. Baden ve diğerleri (2013), evlat edinme sonrasında ortaya çıkabilecek sorunlara dikkat çekerek, bu tür desteklerdeki eksikliğin ailelerdeki olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Ancak, evlat edinme eğitimlerinin bulunduğu ülkelerde bile, ebeveynlerin bu hizmetlere erişim konusunda zorluklar yaşadığı ifade edilmektedir (Dhami vd., 2007). Literatürdeki bilgiler evlat edinme eğitim kurslarına katılanların, çocuk yetiştirmenin potansiyel zorluklarını tanıma gibi yeni bilgiler edindiklerini vurgulamaktadır (Rushton ve Monck, 2009; Denby vd., 2011).

7.5. Uzmanların destekleyici tutumu

Katılımcılar, sosyal hizmet uzmanlarıyla kurdukları ilişkinin büyük önem taşıdığını ve uzmanların destekleyici tutumlarının süreci kolaylaştıracağını ifade etmişlerdir.

“Uzmanların iletişim tarzı çok önemli. Yumuşak ve destekleyici olmalı.” (B1)

“Uzmanlar tabii ki bazı şeyleri açık konuşmak zorundalar, ama oraya gelen insanların yumuşak bir iletişime ihtiyacı oluyor.” (B5)

Bazı katılımcılar, uzmanla kurdukları iletişimin, karar verme süreçleri üzerindeki etkisinden dolayı ekstra bir stres yükü oluşturduğunu ve bu nedenle daha dikkatli ve özenli bir dil kullanılmasının beklendiğini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

“Oradaki uzman sizin için mutluluğun anahtarı ve onla herhangi bir negatif iletişim kurmaktan imtina ediyorsunuz. Sanki daha yumuşak bir iletişim olabilir.” (B2)

“Uzmanla iletişimimizde stres oluyoruz. Dilimizden çıkacak bir kelime çok şeye mal olacakmış gibi stres hissediyoruz.” (A6)

“Empati kuruyorsunuz biliyorum ama karşınızdaki insanlar bu konuda çok yaralı çok uzun dikenli yollardan geçerek gelmişler. Onu düşünmenizi isterim”. (A4)

8. Evlat Edinmek İsteyen Ailelere Tavsiyeler

8.1. Acele Edin!

Katılımcılar aşağıdaki ifadelerinde, evlat edinme sürecinin uzunluğu nedeniyle başvuruların mümkün olduğunca erken yapılmasının önemini vurgulamışlardır.

“Başvuru yapacaklar çabuk karar alsınlar, süreç çok uzun ve sıkıntılı.” (A1)

“Süreç uzun olabileceği için vakitlice başvurmalarını öneririm.” (B2)

“Bu zor bir süreç, ama ne kadar erken başvurulursa o kadar iyi olur.” (A3)

8.2. Beklemeyi Kabul edin ve Sabırlı olun!

Katılımcılar, evlat edinme sürecinin uzun ve zorlu olabileceğini kabul etmekle birlikte, sabrın bu zorluğun üstesinden gelmek için temel bir değer olduğunu şu sözlerle belirtmişlerdir:

“Zor ama sonunda her şey buna değer. Sabırlı olun ve asla pes etmeyin.” (A1)

“Süreç zor, yeri gelecek koşacaklar, yeri gelecek duracaklar” (A2)

“Sürecin uzun ve zorlu olduğunu bilmeliler. Sabırlı olmak her şeyin çözümü.” (B1)

“Bekleme sürecinin sabır gerektirdiği anlatılmalı.” (A6)

8.3. Evlat Edinmeyi Doğal Bir Süreç Olarak Görün!

Katılımcılar, evlat edinme sürecinin ihtiyaç veya zorunluluktan kaynaklanmadığını, sevgiyle desteklenmiş bilinçli bir tercih olarak değerlendirilmesi gerektiğini, evlat edinerek aile olma pratiğinin normalleştirilmesini tavsiye etmektedir.

“Evlat edinmek, tedavi sürecinin başarısızlığı sonrası bir seçenek olarak görülmemeli, baştan beri normal bir tercih olmalı.” (A2)

“Toplumsal baskılara karşı dirençli olmak gerekiyor.” (B6)

Aile kavramını şekillendiren tarihsel gerçekliklerin başında “genlerimiz” vardır. Günümüze egemen olan biyogenetik aile tartışmalarında aile kurmada biyolojik üremenin baskın ve “normal” kabul edildiği, infertilitenin bir başarısızlık sayıldığı ve buna bağlı olarak da genetik olmayan aile bağlarının

“diğer-anormal” aileler olduğu normları hakimdir (Crabb ve Augoustinos, 2008). Genetik normların böylesi önemli olduğu ortamlarda evlat edinerek aile kurmanın biyolojik üreme ile karşılaştırıldığında “ikinci en iyi” konumda olduğu görülmektedir (Bonds-Raacke, 2009; Dougherty, 2009). Evlat edinme, çocuklara güvenli bir yuva sağlamanın yanı sıra, aile kurma ve ebeveynlik deneyiminin farklı bir biçimi olarak kabul edilmelidir. Bu sürecin normalleşmesi, insanların biyolojik bağa dayalı aile anlayışlarının ötesine geçerek, aile olmanın sevgi, sorumluluk ve bağ kurma gibi evrensel değerlerle şekillendiğini anlamaları, toplumsal çeşitliliği ve hoşgörüyü artırır. Böylece, evlat edinme süreci yalnızca biyolojik bir bağ değil, insani değerler ve güçlü bir bağ kurma fırsatı olarak görülür.

SONUÇ

Evlat edinme, ebeveynlik arzusunu gerçekleştirmek ve korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara yuva sağlamak amacıyla tercih edilen karmaşık bir süreçtir. Bu çalışmanın bulguları, evlat edinme kararının sağlık sorunları, infertilite ve ölümler gibi travmatik yaşam olayları ile şekillendiğini göstermektedir. Katılımcılar, biyolojik çocuk sahibi olamamanın yarattığı duygusal yük ve bağlanma ihtiyacıyla evlat edinmeyi bir iyileşme süreci olarak görmüşlerdir. Literatürdeki çalışmalara paralel olarak, kayıpların yasını dönüştürme, sevgi ve şefkat arayışı gibi duygusal motivasyonlar, evlat edinme kararlarını pekiştiren önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bu bulgular, evlat edinmenin bireyler için sadece biyolojik bir süreç olmadığını, aynı zamanda duygusal iyileşme ve yeniden bağ kurma fırsatı sunduğunu da göstermektedir.

Evlat edinme sürecindeki sosyal inceleme aşamasının, aday ebeveynler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yarattığı ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, devletin titiz denetimlerinin çocuğun güvenliği açısından önemli olduğunu belirtmişler, ancak bu süreçteki zorluklara da dikkat çekmişlerdir. Sosyal inceleme, ailelerin çocuk bakımına uygunluklarını değerlendiren önemli bir adım olmasına rağmen, katılımcılar özellikle AMATEM sürecinin insan onuruna saygılı bir şekilde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, sürecin belirsizliği ve uzunluğu, aday ailelerde yüksek düzeyde stres ve kaygıya neden olmuştur. Bu sonuç literatürdeki benzer çalışmalarla paralellik

göstermekle birlikte belirsizlik ve kontrol kaybının bireylerde anksiyete ve tükenmişlik hissine yol açabileceği ifade edilmektedir.

Bu çalışma bulguları, evlat edinme sürecindeki bekleme süresini, evlat edinme hizmet modeline uygun çocuk sayısının azlığı ve evlat edinme taleplerinin fazlalığıyla açıklamaktadır. Katılımcılar, ailelerin tercih ettiği yaş ve cinsiyet gibi faktörlerin bekleme sürelerini uzattığını belirtmişlerdir. Literatürde de çocukların yaş grubu ve sağlık durumu gibi özelliklerin taleplerle örtüşmemesi nedeniyle süreçlerin uzadığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, çocukların evlat edinmeye uygunluğunun titiz bir şekilde değerlendirilmesinin zaman aldığı da vurgulanmaktadır.

Bu araştırmada evlat edinme sırasında beklemenin psikolojik, duygusal ve aile içi ilişkilere olan etkileri incelenmiştir. Katılımcılar, bekleme dönemini belirsiz ve duygusal açıdan zorlu nitelendirirken, kaygı, stres ve tükenmişlik gibi duygusal sıkıntılara yol açtığını da belirtmişlerdir. Ancak, bu süreçte aile bağları güçlenmiş ve eşler arası dayanışma artmıştır. Beklemek, sabır ve dayanıklılığı pekiştirirken, dış çevredeki baskılar ek stres oluşturmuştur. Sonuç olarak, bekleme dönemi, bireylerin ilişkilerinde hem olumlu hem olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Bulgular, ailelerin daha iyi desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Katılımcılar, olumsuz duygusal durumlarla başa çıkmak için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Aile ve yakın çevreden alınan destek, en önemli destek kaynağı olurken, benzer deneyimler yaşayan diğer ailelerle empatik ilişkiler kurmak da kıymetli bir psikolojik destek sağlamıştır. Sosyal medya ve internet grupları, deneyim paylaşımını ve belirsizliği yönetmeyi kolaylaştırarak ailelerin yalnız olmadıklarını hissetmelerine yardımcı olmuştur. Sonuç olarak, aileler arasındaki dayanışma ve empati, bu zorlu süreci daha anlamlı ve yönetilebilir kılmıştır.

Evlat edinme süreci, uzun ve zorlu bir yolculuk olmakla birlikte, erken başvurunun, sabırlı olmanın ve süreci doğal bir tercih olarak görmenin önem taşıdığı vurgulanmıştır. Ayrıca, evlat edinmenin toplumsal olarak normalleşmesi gerektiği, bu sürecin sevgi ve bağ kurma temelinde şekillenen insani bir deneyim olarak kabul edilmesi gerektiği de ifade edilmiştir.

ÖNERİLER

Kurumsal Öneriler

Katılımcılar, evlat edinme sürecindeki belirsizliği azaltmaya yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Ailelere düzenli bilgilendirme yapılması ve dijital bir sıra takip sistemi kurulması, sürecin daha anlaşılır ve takip edilebilir olmasını sağlayacaktır. Ayrıca, evlat edinen diğer ailelerin deneyimlerini paylaşmak, aileler arasında duygusal destek sunarak stresin azaltılmasına yardımcı olabilir. Benzer deneyimler yaşayan ailelerle etkinlikler düzenlemek ve mentorluk sistemi oluşturmak, sürecin daha kolay hale gelmesine yardımcı olabilir.

Ailelere Yönelik Öneriler

Evlat edinme süreci, duygusal ve psikolojik açıdan zorlu bir deneyimdir. Ailelere, sürecin belirsizliğini ve stresini azaltmak için deneyim paylaşımı yapabilecekleri destek gruplarına katılmaları önerilmektedir. Ayrıca, sürecin her aşamasında profesyonel rehberlik ve psikolojik destek almanın, duygusal dayanıklılığı artırabileceği ifade edilebilir. Ailelerin, bu süreci sabırla ve sevgi ile yürütmeleri, evlat edinmeyi bağ kurma ve duygusal iyileşme temelleri üzerinde şekillenen insani bir deneyim olarak kabul etmeleri önerilmektedir.

Toplumsal Farkındalık Önerileri

Evlat edinmenin toplumsal olarak normalleşmesi için kamu bilgilendirme faaliyetleri artırılmalıdır. Sosyal medyanın gücü kullanılarak, videolar ve etkinliklerle evlat edinme süreci hakkında bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı, sürecin doğal bir aile pratiği olduğu vurgulanmalıdır. Ayrıca, travma geçmişi olan çocuklarla iletişim ve bağlanma konularında ailelere eğitimler verilmelidir. Sürecin şeffaflığını artırmak için dijital platformlar oluşturulmalı ve uzman görüşleriyle bilgilendirme toplantıları düzenlenmelidir. Ailelere sosyal destek grupları sunulması, sürecin daha sağlıklı ilerlemesine yardımcı olabilir.

Son olarak, evlat edinme sürecinin toplumsal bir konu olduğu unutulmamalıdır. Toplumda evlat edinme pratiğinin doğal bir süreç olarak kabul edilmesi, ailelere yönelik önyargıların azaltılması ve bilinçlendirme çalışmalarının artırılması, bu sürecin daha olumlu bir şekilde yönetilmesine

olanak tanıyacaktır. Örneğin farkındalık kazandırmak adına “evlat edinme haftası” gibi kampanyalar oluşturulabilir. Devletin evlat edinme sürecine dair kaynakları daha etkin bir şekilde yönetmesi ve toplumda farkındalığı artırarak talep ile arz arasındaki dengeyi iyileştirecek politikalar geliştirmesi önemlidir.

SINIRLILIKLAR VE GELECEK ARAŞTIRMALAR

Bu araştırmada, evlat edinme sırasında bekleyen ebeveyn adaylarının deneyimleri nitel desen kullanılarak incelenmiştir. Ancak, çalışma yalnızca Ankara ilinde yer alan 6 çiftle yapılmıştır, bu nedenle bulguların genellenebilirliği sınırlıdır. Ayrıca, katılımcıların yalnızca gönüllü olarak kabul edilen ailelerden seçilmiş olması, örneklemin heterojenliğini sınırlandırarak sonuçların farklı coğrafi ve kültürel bağlamlarda çeşitlilik gösterebileceğini engellemiş olabilir.

Verilerin yalnızca derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanması, bireysel bakış açılarını derinlemesine anlamak için uygun olsa da diğer veri toplama yöntemlerinin (örneğin, anketler) eksikliği, farklı perspektiflerin yansımalarını sınırlamış olabilir.

Makalenin tamamlandığı tarih olan Aralık 2025’te, 2024 evlat edinme istatistikleri yayınlanmadığı için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2023 yıl sonu verileri kullanılmıştır. Bu sebeple veriler 2024 yılına ait gelişmelerin tamamını yansıtmayabilir.

Gelecek araştırmalar, evlat edinme sürecini farklı bölgelerde ve daha geniş çalışma gruplarıyla incelemeyi hedefleyebilir. Ayrıca, bu araştırmada yalnızca ebeveyn adaylarının perspektifleri ele alınmışken, evlat edinilen çocukların yaşadığı deneyimler ya da evlat edinme sürecine dahil olan profesyonellerin görüşleri de alınarak, bu sürecin çok yönlü bir şekilde analiz edilmesi mümkün olabilir. Böylece, sürede dair daha geniş çaplı veriler elde edilebilir.

KAYNAKÇA

- Adetoro, O. and Ebomoyi, E. W. (1991). The prevalence of infertility in a rural Nigerian community. *African Journal of Medicine and Medical Sciences*, 20(1), 227–233.
- Akıntürk, T. ve Ateş, D. (2021). *Aile hukuku* (23. bası). İstanbul: Beta Yayınları.
- Anthony, R., Meakings, S., Doughty, J., Ottaway, H., Holland, S. and Shelton, K. (2016). Factors affecting adoption in Wales: Predictors of variation in time between entry to care and adoptive placement. *Children and Youth Services Review*, 67, 184–190.
- Baden, A. L., Gibbons, J. L., Wilson, S. L. and Mc Ginnis, H. (2013). International adoption: Counseling and the adoption triad. *Adoption Quarterly*, 16(3–4), 218–237. <https://doi.org/10.1080/10926755.2013.794440>
- Başpınar, V. (2007). *Yeni Türk Medeni Kanununa göre evlat edinme*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Bonds-Raacke, J. M. (2009). College students' attitudes toward adoption: A brief note. *College Student Journal*, 43, 132–135.
- Brodzinsky, D. M. (1990). Adjusting to adoption: Clinical issues in adoption. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 17(3), 559–578.
- Burge, P., Burke, N., Meiklejohn, E. and Groll, D. (2015). Making choices: Adoption seekers' preferences and available children with special needs. *Journal of Public Child Welfare*, 10(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/15548732.2015.1065781>
- Cowan, C. P. and Cowan, P. A. (2000). When partners become parents: The big life change for couples. New York, NY: Basic Books.
- Crabb, S. and Augoustinos, M. (2008). Genes and family in the media. *Health Sociology Review*, 17, 303–312. <https://doi.org/10.5172/hesr.451.17.3.303>
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed method approaches* (4th ed.). Los Angeles: SAGE Publications.
- Çetin, P. I. (2022). *Evlad edinen ailelerin evlat edinme süreçlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Dance, C. and Farmer, E. (2014). Changing lives and changing minds: The experiences of adoptive parents from application to approval. *Adoption and Fostering*, 38(2), 101–114.
- Denby, R. W., Alford, K. A. and Ayala, J. (2011). The journey to adopt a child who has special needs: Parents' perspectives. *Children and Youth Services Review*, 33(9), 1543–1554. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.03.019>
- Denga, D. I. (1982). Marital adjustment and value orientation of selected Nigerian couples. *The Counsellor*, 6(2), 1–6.
- Dhami, M. K., Mandel, D. R. and Sothmann, K. (2007). An evaluation of post-adoption services. *Children and Youth Services Review*, 29(2), 162–179. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2006.06.003>

- Dougherty, S. B. (2009). Exploring public perceptions of adoptive families: The more things change (Yüksek lisans tezi, Antioch University New England). ProQuest Dissertations and Theses.
- Dönmez, M. (2003). Evlat edinmenin Türk ve İslam hukukundaki yeri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 21–36.
- Duran, R. (2021). Türkiye aile yapısında evlat edinme üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 19–31.
- Er, A. (2020). *Küçüklerin evlat edinilmesi* (1. baskı). Filiz Kitabevi.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. and Hyun, N. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8. ed.). New York: McGraw-Hill Book Company.
- Feeney, B. C. and Monin, J. K. (2008). An attachment-theoretical perspective on divorce. In J. Cassidy ve P. R. Shaver (Ed.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (ss. 934–957). New York, NY: Guilford Press.
- Gökce, H. (2017). Bir sosyal politika olarak evlat edindirmenin toplumsal direnç kaynakları. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 1(1), 19–38.
- Hartinger-Saunders, R. M., Trouteaud, A. and Matos Johnson, J. (2015). Post-adoption service need and use as predictors of adoption dissolution: Findings from the 2012 National Adoptive Families Study. *Adoption Quarterly*, 18(4), 255–272. <https://doi.org/10.1080/10926755.2014.895469>
- Haugaard, J. J. (1998). Is adoption a risk factor for the development of adjustment problems? *Clinical Psychology Review*, 18(1), 47–69. [https://doi.org/10.1016/s0272-7358\(97\)00055-x](https://doi.org/10.1016/s0272-7358(97)00055-x)
- Hollingsworth, L. D. (2000). Who seeks to adopt a child? Findings from the national survey of family growth. *Adoption Quarterly*, 3(3), 1–23.
- Jennings, S., Mellish, L., Tasker, F., Lamb, M. and Golombok, S. (2014). Why adoption? Gay, lesbian and heterosexual adoptive parents' reproductive experiences and reasons for adoption. *Adoption Quarterly*, 17(3), 205–216.
- Karataş, Z. (2020). Evlat edinme sürecinde biyolojik annenin hak arama mücadelesi: Vaka sunumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1394–1414. <https://doi.org/10.33417/tsh.673940>
- Karney, B. R. and Bradbury, T. N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. *Psychological Bulletin*, 118(1), 3–34.
- Kılıç, K. M. (2019). Evlat edinilen çocuklarda bağlanma. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 9(1), 223–240.
- Kızır, M. (2009). Türk hukukunda evlat edinme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1), 151–184.
- Köksal, A. (2001). Türk hukuk tarihinde evlat edinme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 55–70.

- Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük. (2009, 25 Şubat). *Resmî Gazete*, 27170. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=200914729veMevzuatTur=2veMevzuatTertip=5>
- Lazarus, R. and Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Lee, B. R., Kobulsky, J. M., Brodzinsky, D. and Barth, R. P. (2018). Parent perspectives on adoption preparation: Findings from the modern adoptive families project. *Children and Youth Services Review*, 85(1), 63–71. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.12.007>
- Lee, C. and Slade, P. (1996). Miscarriage as a traumatic event: A review of the literature and new implications for intervention. *Journal of Psychosomatic Research*, 40(3), 235–244. [https://doi.org/10.1016/0022-3999\(95\)00579-x](https://doi.org/10.1016/0022-3999(95)00579-x)
- Link, B. G. and Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 363–386.
- March, K. (1995). Perception of adoption as social stigma: Motivation for search and reunion. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 653–660.
- McKay, K. and Ross, L. E. (2010). The transition to adoptive parenthood: A pilot study of parents adopting in Ontario, Canada. *Children and Youth Services Review*, 32(4), 604–610. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.12.007>
- Merritt, D. H. and Festinger, T. (2013). Post-adoption service need and access: Differences between international, kinship and non-kinship foster care. *Children and Youth Services Review*, 35(12), 1913–1922. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.09.013>
- Miall, C. E. (1987). The stigma of involuntary childlessness. *Social Problems*, 33, 268–282.
- Mignot, J-F. (2017). Full adoption in England and Wales and France: A comparative history of law and practice (1926–2015). *Adoption ve Fostering*, 41, 152–158.
- Neuman, W. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayın Odası.
- Oldani, C. (2018). Satisfaction of Italian parents with inter-country adoption: The support of specialised operators. *Children and Youth Services Review*, 94, 49–55.
- Onayemi, O. (2019). From humanitarianism to family building: Genres of security implications of child adoption as a management strategy for infertility. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 39(4), 264–275. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-09-2018-0148>
- Onayemi, O. (2020). Anatomy of the long-waiting period of prospective adopters on the state corridor of child adoption: A necessity or a denial? *Journal of Public Affairs*, 21(1), 1–10.
- Palacios, J. and Brodzinsky, D. (2010). Adoption research: Trends, topics, and outcomes. *International Journal of Behavioral Development*, 34, 270–284. <https://doi.org/10.1177/0165025410362837>

- Puryaz, O. (2019). *Evlat edinmek isteyen infertil çiftlerin infertiliteye bağlı stres düzeyleri ve cinsiyet rolleri ile ilişkisi*. (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Rushton, A. and Monck, E. (2009). Adopters' experiences of preparation to parent children with serious difficulties. *Adoption and Fostering*, 33(2), 4–12.
- Saldana, J. (2023). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı* (A. Tüfekçi ve S. N. Şad, Çev. Editörleri). Pegem Akademi.
- Selman, P. (2009). From Bucharest to Beijing: Changes in countries sending children for international adoption 1990 to 2006. In Wrobel, G.M. ve Neil, E. (Ed.), *International advances in adoption research for practice*. New York: Wiley. 41–69.
- Selwyn, J., Wijedasa, D. and Meakings, S. (2015). Beyond the adoption order: Challenges, interventions, and adoption disruption. University of Bristol.
- Strateji Geliştirme Başkanlığı. (Aralık, 2024). *2023 faaliyet raporu*. https://www.aile.tr/media/182191/faaliyet-raporu_20241025_butce-tablolari-eklenmis_tasarimli-son.pdf (Erişim tarihi: 29 Ocak 2025).
- Sülü Akgül, C. ve Güngör, F. (2019). “Çocuk Koruma Sistemindeki Sıcak Yuva: Türkiye’de Koruyucu Aile Modeli”, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(47), 5740-5748.
- Tezel Z., Demirel, B. ve Kaya, Z. Ş. (2018). Ailelerin koruyucu aile olmaya karar vermele-
rinde etkili olan etmenler ile koruyucu aile olmanın anlam ve önemi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(43), 15–36.
- Vatansever Öztürk, M. (2023). Türk hukukunda evlat edinme müessesesinin tarihi gelişimi. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 55–67.
- Welmers-Van De Poll, M. J., Roest, J. J., van der Stouwe, T., van Den Akker, A. L., Stams, G., J. J. M., Escudero, V., Swart, J. J. W. (2018). Alliance and treatment out- come in family-involved treatment for youth problems: A three-level meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 21(2), 146–170.
- Yılmaz, K. (2013). *Bireylerin evlat edinme ve evlat edinme hizmetine karşı bilgi ve tutumları*. (Yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.

AŞİRET AİLE YAPISININ DEĞİŞİMİNDE ÇALIŞAN KADININ ROLÜ: DOĞUBAYAZIT ÖRNEĞİ

Melek YELBOĞA¹

Öz

Bu çalışma aşiret aile yapısındaki değişimde, çalışan kadının rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma Ağrı ilinin Doğubayazıt ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, çalışan kadının aile yapısındaki değişimini daha detaylı ortaya koymak amacıyla 45 yaş ve yukarısı ve 25–45 yaş arasındaki katılımcılardan oluşan iki kuşak belirlenmiştir. Katılımcılardan elde edilen verilere göre ilk olarak yörede her yaş grubundan kadının çalışamayacağına ve kadının her yerde çalışamayacağına dair veriler elde edilmiştir. Buna göre kadının çalışabilmesi için üniversite öğrenimini tamamlamış olması ve bir devlet kurumunda çalışıyor olması gerekmektedir. Bu noktada devlet kurumundaki mesleklerin yöre bazında bir itibarının olduğunu belirtmek mümkündür. Öte yandan erkek ve kadının ailedeki rollerine ilişkin görüşlerde söz konusu bu çalışan kadın profilinin oldukça önemli bir etkisinin olduğu belirtilebilir. Buna göre bu profil dışında kalan kişiler için erkek ve kadına atfedilen roller, oldukça kategorik iken, bu profili sağlayan kişiler için roller kategorik olmaktan çıkmıştır. Başka bir deyişle çalışan kadının olduğu bir ailede, erkek ve kadının rolleri eşit olmalıdır. Ancak yörede, söz konusu profili sağlayan kadınların sayısı nispeten daha az olduğu için rollerin kategorik biçimde yapıldığı genel bir görünümün daha fazla olduğunu belirtmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Aşiret, aile, kategorik roller, çalışan kadın profili, değişim.

¹Bu çalışma Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji Bilim Dalında yapılmış, “Türkiye’deki Aşiret Ailesinin Doğu Anadolu’daki Yerel Görünümleri: Doğubeyazıt Örneği” adlı doktora çalışmasından üretilmiştir.

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, E-posta: melekyelboga40@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7823-1587

YELBOĞA, M. (2025). Aşiret Aile Yapısının Değişiminde Çalışan Kadının Rolü: Doğubayazıt Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-1), 223-247. DOI:10.21560/spcd.vi.1647826

THE ROLE OF WORKING WOMEN IN THE CHANGE OF FAMILY STRUCTURE: THE CASE OF DOĞUBAYAZIT

Abstract

This study aims to reveal the role of working women in the change in tribal family structure. The study was conducted in Doğubayazıt district of Ağrı province. In this study, which was carried out through qualitative research method and semi-structured interview form, two generations of participants aged 45 and over and 25-45 years old were identified in order to reveal the change of working women in the family structure in more detail. According to the data obtained from the participants, first of all, data were obtained that women of all age groups work in the region and that women cannot work everywhere. Accordingly, in order for a woman to work, she must have completed her university education and work in a state institution. At this point, it is possible to state that professions in state institutions have a reputation in the region. On the other hand, it can be stated that this working woman profile has a significant impact on the views on the roles of men and women in the family. Accordingly, while the roles attributed to men and women are quite categorical for people outside this profile, the roles are no longer categorical for those who meet this profile. In other words, in a family with a working woman, the roles of men and women should be equal. However, since there are relatively fewer women in the region who meet this profile, it is possible to state that there is more of a general outlook where roles are categorical.

Keywords: *Tribe, family, categorical roles, working women profile, change.*

GİRİŞ

Soy ideolojisinin güçlü olduğu topluluklarda kolektif kimlik duygusu, ortak bir atadan gelme, dinsel, kültürel ve toplumsal anlamı olan inançlar ve simgelerden oluşan bir bütün üzerinden temellenir. Söz konusu unsurlar, bu topluluklarda, soydanlık ideolojisini güçlendirdiği gibi pragmatik ilişkilerin biçimlenmesine de hizmet eder (Bates, 2009, s.279–280). Bu soydanlık ideolojisinin güçlü olduğu topluluklardan biri de aşiret tipi topluluklardır.

Aşiret topluluklarının organize edilmesinde, soydanlık ideolojisinin inşa edilmesinde ve aşiretlerin biçimsel ve sayısal olarak varlığını devam ettirmesinde akrabalık ve evlilik, kurucu bir öneme sahiptir çünkü kan ve akrabalık bağları, temelde evlilik ilişkisi ile kurulur. (Özer, 1998, s.386). Tüm bunlarla ilintili olarak dayanışma gücü, akrabalık derecesinin yakınlığıyla orantılı olarak artar. Bu sebeple, akrabalık bağları, grup içi evliliklerle pekiştirilir (Tekin, 2005, s.1). Grup içi evlilikler de amca çocuğu veya baba soyundan kişiler ile gerçekleştirilir.

Genel olarak aşiret tipi topluluklarda özel de ise aşiret aile yapısında, ataerkil bir yapıya sahip olması nedeniyle erkek, otoriter ve denetleyici bir özelliğe sahiptir. Aile yapısında, bu otoriter olma ve denetleme özelliği de en somut haliyle ‘baba’ figüründe kendisini gösterir. Delenay’ın tohum ve toprak metaforları üzerinden izah edecek olursak, baba, tohum sahibidir. Bu tohum, çocuk sahibi olmasıyla da ilgilidir ve bu durum, onun ev içerisinde otorite sahibi olmasını sağlar. Erkeğin döllenme kabiliyeti, ona soyu sürdürme yetkisi verdiği gibi sahip olduğu otorite ile denetleme ve ceza verme yetkisine de sahip olur. Bu noktada bütün dünyanın Tanrıya itaat etmesi gibi, kadınlar ve çocuklar da babaya itaat eder (2014, s.204). Öte yandan babanın otoriter olma özelliği, ona, tüm aile fertlerinin gereksinimlerini karşılama sorumluluğunu verir. Bu sorumluluk ise babanın aile üzerinde sahip olduğu bir toplum düzeni inşa eder (Sancar, 2009, s.302).

Aşiret aile yapısında kadının konumu ise kadının yaşına, çocuk sahibi olmasına, evdeki konumuna göre oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu noktada feminist teoriye önemli katkıda bulunan Kandiyoti’nin “ataerkil pazarlık” kavramı, genel olarak ataerkil yapıda özel de ise aşiret tipi topluluklarda kadınların aile ve toplumdaki konumunu anlamada önemli bir referans olarak

görülebilir. Bu bakış açısına göre kadın hem koruyucu hem de baskıcı özelliklere sahiptir. Sözelimi namus konusunda kadın, hem korunmaya çalışılır hem de kadına bu konuda baskı yapılır. Öte yandan kadının hem toplum nezdinde hem de aile içerisinde kendi güç ve özerklik kaynakları vardır. Sözelimi gelin kaynanaya itaat eder ve gelinin (taze gelin) tüm eltileri (kıdemli gelin) ondan daha üstün konumdadır Dolayısıyla erkekler kadar kadınların da kendilerinin ezilmiş veya eziliyor gibi görünen sistemlere katkısı vardır. Bu noktada ataerkil pazarlık kavramı, erkek ve kadın tarafından birtakım karşılıklı beklentilerin yerine getirileceği varsayımına dayanır; kadınların ev dışı hareketliliğinin kısıtlanmasına karşılık, erkekte ailenin ve kadının maddi ihtiyaçlarının tamamen karşılanması beklenir (2013, s.15–16, 29). Kadından ise ev içerisinde yerine getirilmesi gereken temizlik, yemek yapmak, çocuğa bakmak ve erkeğe hizmet gibi rolleri yerine getirmesi beklenir.

Aşiret topluluklarında erkek ve kadına atfedilen roller oldukça kategoriktir; kadının erkeğe atfedilen rolleri, erkeğin de kadına atfedilen rolleri yerine getirmesinin toplum ve aile nezdinde hor görülme veya dışlanma gibi yaptırımları vardır. Butler'in ifadesiyle izah edecek olursak toplumsal cinsiyet rolleri, dışlayıcı ve cezalandırıcı bir biçimde işler (2014). Bu bakımdan birbirini dışlayan roller üzerinden işleyen bir yapının varlığından bahsetmek mümkündür. Ancak söz konusu durum daha ziyade aşiret topluluklarının klasik denilebilecek özellikleridir. Kentleşme, ulaşım ve iletişim olanaklarının artması gibi gelişmelerle beraber aşiret tipi topluluklar değişime uğramaktadır.

Kentlerin “modern” söylemi; aileyi, cinselliği ve cinsiyete dayalı kimlikleri hedef almış; Türkiye gibi modernleşmekte olan ülkelerde yeni kadın ve erkek kimlikleri yaratmıştır. Bu noktada ‘aile içi ilişkilerin şekillenmesine, karı-koca ve çocukların rollerinden, aile içi kararların belirlenmesine, sorumluluk anlayış ve algılamalarına kadar pek çok hususta köklü değişimler ortaya çıkmıştır’ (Kandiyoti, 2013, s.20; Çelik, 2010, s.27).² Söz konusu tüm bu değişimlerde

²Kentleşme süreci kadar Cumhuriyet döneminde uygulamaya çalışılan inkılapların da aile yapısında önemli bir etkisi olmuştur. Bu noktada Toprak'a (2019, s.36) göre Türk İnkılabı ile aile, özel alan olmaktan çıkıp kamusal alanın bir paçası olmaya başlamıştır. Bununla beraber siyasal yapı ve toplumsal yapı birlikteliği, aileyi, uzun bir sürecin içine dâhil edecek şekilde biçimlendirmiştir. Bu noktada ailenin dönüşümünde, köklü dönüşüme uğrayan temel unsur kadının konumu olmuştur. Aile yapısının değişmesiyle kadın, ailenin dar çeperlerini sorgulamış, kişiliğini aramış ve görünür olmanın mücadelesini vermiştir. Ancak kentleşme sürecinin de söz konusu süreci hızlandırdığı muhakkaktır.

kadının çalışma hayatına girmesinin önemli bir etkisinin olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü kadının çalışma hayatına girmesiyle birlikte, kadın ve erkeğin yerleşik ve kategorik olan rolleri, görece daha bütünleşmeye başlamıştır. Bu durum aynı zamanda kadın ve erkeğin kent mekânını kullanmada bir bütünleşmeyi de gündeme getirmiştir (Aktaş, 2017, s.139). Dolayısıyla tüm bu gelişmelerden aşiret tipi topluluklar da nasibini almıştır.

Bugün gelinen noktada modernleşme ve kentleşmenin, Türkiye'nin her bir bölgesini farklı düzeylerde etkilediğini görmekteyiz. Bununla beraber her bir bölge veya bu bölgelere ait kentlerde, aile yapısı, farklı düzeylerde etkilenmiş, sürekliliklerle beraber değişime uğramıştır. Sosyo-ekonomik düzeyin farklı olması, kentleşme düzeyi, eğitim, ulaşım ve iletişim gibi imkânların farklı olması, söz konusu süreklilik ve değişimlerin öne çıkan sebeplerindendir. Sözgelimi İzmir ve Hakkâri gibi kentlerin, modernleşme ve kentleşme karşısında yaşadığı değişim birbirinden oldukça farklıdır çünkü sanayileşme ve kentleşmenin en fazla olduğu kentlerden biri olması ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında en üst sıralarda yer alması nedeniyle İzmir, Hakkâri ile karşılaştırıldığında değişimi oldukça fazla yaşayan kentlerden biri olmaktadır. Hakkâri'de durum ise görece daha durağandır. Esasında söz konusu durağanlık sadece Hakkâri için değil, ülkenin Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan iller için de geçerlidir. Çünkü bu bölge, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında oldukça alt sıralarda yer almakta, buna bağlı olarak kentleşme düzeyi de nispeten daha yavaş bir gelişim göstermektedir. Dolayısıyla bölgedeki iller, sosyo-kültürel olarak daha geleneksel bir yapıya sahiptir. Aile yapısı da benzer şekilde görece daha geleneksel bir yapıya sahiptir. Ancak söz konusu yerler de değişime kaçınılmaz bir şekilde maruz kalmaktadır. Aşiretlerin modernleşme veya kentleşme bağlamında ele alındığı çalışmalarda da söz konusu değişimi görmek mümkündür (Kaya, 2013; Karadeniz, 2012; Çetintaş, 2002; Alan, 2023; Aydın ve Bahadır, 2019; Ekinci, 2022; Taşdelen, 1997) . Bununla bağlantılı olarak aşiret aile yapısında erkek ve kadına atfedilen yerleşik ve kategorik roller de değişime uğramakta ve roller, nispeten daha esnek olmaktadır. Söz konusu durumun yaşanmasındaki bir sebep de kadının çalışma hayatına dâhil olması ve kamusal alanda daha fazla görünür olmaya başlamasıdır. Bu çıkış noktasıyla çalışmada, aşiret yapılanmasının etkin olduğu Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinde, aile yapısının değişiminde çalışan kadının etkisine odaklanılmıştır.

Ağrı ili sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 81 il arasında, 80. sırada yer almaktadır. İstihdam oranına baktığımız zaman TÜİK, 2023 verilerine göre Ağrı ilinde kadınların istihdam oranı %15'tir. Bu oran Türkiye genelinde (%34) en düşük oranlardan birine sahiptir. Söz konusu veriler, yöredeki kadın istihdamının sadece ekonomik sebeplerle değil, aynı zamanda bölgesel eşitsizlikler ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri gibi farklı değişkenlerle de ilintili olduğunu göstermektedir. Öte yandan Doğubayazıt gibi aşiret yapılanmalarının etkin olduğu yerlerde, bireysel gibi görünen kararlar (kadının çalışması gibi) dahi aile onuru veya statüsü gibi motivasyonlardan dolayı kolektif bir biçimde gerçekleştirilir. Kandiyoti'nin (2013) ataerkil pazarlık kavramı ile farklı bir biçimde izah edecek olursak kadının çalışması/çalışabilmesi bireysel bir karar veya sadece ekonomik gerekçelerle açıklanabilecek bir durum değildir. Bu durum aynı zamanda aşiret yapılanmaları içinde bir "kabul görme" mücadelesidir. Kandiyoti'ye göre bir kadının geleneksel yapılardan uzaklaşarak görece özerklik kazanması ancak kolektif çıkarlara hizmet ettiği sürece kabul edilebilir. Bu çıkış noktası ile aşiret yapılanmasının etkin olduğu Ağrı ilinde (özelde ise Doğubayazıt'ta) %15'lik gibi bir kadın istihdam oranı, hangi faktörler etrafında kolektif çıkarlara hizmet etmektedir? Öte yandan bu oran, görece özerk bir kadın tipolojisinin ortaya çıktığını gösterir. Çünkü bu oran dışındakiler, yörenin genel görünümüne bakıldığı zaman, kendilerine atfedilen yerleşik ve kategorik rolleri yerine getirmektedirler. Bununla beraber %15'lik gibi bir oran ile geriye kalan oranın aile yapısına etkisinin farklı olduğu sonucu çıkarmak pek muhtemeldir. Dolayısıyla çalışan kadınların, aile dinamiklerini nasıl etkilediği sorusu kritik hale gelmektedir. Bu çıkış noktası ile çalışmada ele alınacak hususlar şunlardır: Neden bazı kadınlar çalışma hayatına katılabilirken, bazıları katılamamaktadır? Çalışan kadın, aile içi ilişkileri ve rolleri nasıl etkilemektedir? Aile içi dinamiklerin değişiminde ve sürekliliklerde kuşaklar arasında nasıl bir ilişki vardır?

YÖNTEM

Bu çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bilim Dalında yürütülen *"Türkiye'deki Aşiret Ailesinin Doğu Anadolu'daki Yerel Görünümleri: Doğubeyazıt Örneği"* başlıklı doktora tezinin bulgularının bir kısmı kullanılarak hazırlanmıştır. Araştırmanın

gerçekleştirilmesi için 19.01.2024 tarihinde Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurulundan, etik uygunluk izni alınmıştır. Öte yandan bu çalışmada aile yapısında, kadın ve erkeğe atfedilen rollerin değişiminde çalışan kadının etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu noktada çalışmaya dâhil edilen katılımcıların kadının çalışması, erkek ve kadının ailedeki rollerine dair görüşlerinin detaylı analizi için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda ele alınan konu, araştırmacıdan ziyade, görüşme yapılan katılımcıların düşüncelerinden, deneyimlerinden ve deneyimlere yüklenen anlamlardan anlaşılmaya çalışılır (Merriam, 2018). Öte yandan veri toplama araçlarından derinlemesine görüşme (mülakat) tekniği kullanılmıştır. Erdoğan ve Semerci'ye (2021, s.158) göre derinlemesine görüşmelerin amacı, görüşme yapılan kişilerin öyküsünü, bakış açısını ve algılarını, kendi seslerinden dinleyerek anlamaya çalışmaktır. Dolayısıyla bu görüşme tekniğinde, söylenen cümleleri derinlemesine açabilmek, anlatıların detaylarına erişebilmek ve görünenin ötesine geçebilmek amaçlanmıştır. Bununla beraber katılımcılarla görüşme esansında araştırmacının farklı bağlamlara ulaşmasını sağlayabileceği düşüncesiyle görüşmeler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda genel olarak amaçsal örneklem tercih edilir çünkü nitel araştırmalar, az sayıda kişi üzerinde derinlemesine analizler gerçekleştirir. Dolayısıyla nicel araştırmalarda olduğu gibi genelleme yapmak gibi bir kaygısı yoktur. Öte yandan bu örneklem yönteminde, görüşmeciler gelişi güzel değil, çalışmanın amacına yönelik seçilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.119–120). Bu çalışmada da tüm bu gerekçeler nedeniyle amaçlı örneklem yöntemine başvurulmuştur.

Çalışmaya dâhil edilen katılımcılar belirlenirken, bu kişilerin farklı yaş kategorilerinden olmalarına dikkat edilmiş ve iki kuşak belirlenmiştir. Zira Nacak'ın da belirtmiş olduğu gibi kuşak olgusu, toplumsal değişimin gözlemlenebileceği imkânlar sunar (2019, s.11). Bu doğrultuda birinci ve ikinci kuşak olarak tanımlanan iki kuşak belirlenmiştir. Kuşakların yaş aralığı X, Y ve Z kuşağı olarak bilinen kuşakların yaş aralıkları baz alınarak belirlenmiştir. Buna göre 45 yaş ve yukarısındaki kişiler birinci kuşağı oluştururken, 25–45

yaş arasındaki kişiler, ikinci kuşağı oluşturmaktadır. Birinci kuşak katılımcılar dört erkek, beş kadından; ikinci kuşak katılımcılar beş erkek, sekiz kadından oluşmaktadır. Kadın katılımcılara ulaşmanın görece daha kolay olmasından dolayı, çalışmada kadın sayısı nispeten daha fazla olmuştur. Bununla beraber katılımcılar belirlenirken özellikle ikinci kuşağın farklı eğitim düzeyine sahip kişiler olmasına dikkat edilmiştir çünkü eğitim faktörünün, kadının çalışmasına, erkek ve kadının ailedeki rollerine ilişkin düşüncelerde etkisinin olduğu düşünülmüştür. Birinci kuşakta ise bu türden bir hususa dikkat edilmemiştir çünkü yörede, bu kuşaktaki erkeklerin geneli, istisnaları olmakla beraber en fazla ortaokul mezunu iken, kadınlarda okuma yazması olan kişiler ise oldukça nadirdir. Öte yandan katılımcıların bir kısmına yörede sözü geçen kişiler aracılığıyla, bir kısmına ise bizzat araştırmacı tarafından ulaşılmıştır. Katılımcılarla görüşmeler yapılmadan önce araştırmanın içeriğine dair katılımcılara bilgiler verilmiştir. Sonrasında ise katılımcılardan ses kaydına dair izinler alınmıştır. Bu süreçte katılımcılara hesaba çekilmiş bir izlenim verilmemeye de oldukça dikkat edilmiştir. Son olarak görüşmeler 25.01.2024 ile 01.03.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Medeni Durum
Mehmet	Erkek	70	Okuryazar değil	Evli
Lalezar	Kadın	68	Okuryazar değil	Evli
Halime	Kadın	68	Okuryazar değil	Evli
Ali	Erkek	67	Lise	Evli
Ayşe	Kadın	65	Okuryazar değil	Evli
Hayal	Kadın	62	Okuryazar değil	Evli
Cafer	Erkek	60	İlkokul	Evli
Sevgi	Kadın	55	Okuryazar değil	Evli
Muzaffer	Erkek	52	İlkokul	Evli
Meryem	Kadın	42	Lise	Evli
Gülden	Kadın	41	İlkokul	Evli
Elif	Kadın	40	Lise	Evli
Derya	Kadın	39	İlkokul	Evli
Nergis	Kadın	38	Lise	Bekâr
Sinan	Erkek	37	Ortaokul	Evli
Cengiz	Erkek	34	Lisans	Evli
Dilan	Kadın	33	Lisans	Evli
Pervin	Kadın	32	Lisans	Evli
Saffet	Erkek	32	Lisans	Evli
Barış	Erkek	31	Ortaokul	Evli
Saliha	Kadın	31	Lise	Evli
Erkan	Erkek	31	Lisans	Evli
Hazal	Kadın	30	Okuryazar değil	Evli

Veri Analizi

Araştırmanın son evresini ise veri analizi oluşturmaktadır. Bu evrede katılımcılardan elde edilen veriler organize edilir, veritabanı ön okuma işleminden geçirilir, temalar kodlanır, organize edilir, veriler sunulur ve yorumlanır. Tüm bu süreçler birbirine bağlıdır ve tamamen veri analizi ve sunumu ile ilgili etkinlikler sarmalını oluşturur (Creswell, 2013: 179). Bu doğrultuda öncelikle katılımcılardan elde edilen veriler, belli bir okuma sürecinden geçirildikten sonra kadının çalışması ve erkek ve kadının ailedeki rolleri başlıkları altında toplanmıştır. Sonrasında ise bu başlıklar içerisindeki ayırıcı özellikler ortaya konulup, alt temalar belirlendikten sonra veriler, betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Bu analiz biçimine göre görüşmelerden elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu temalar araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar olabileceği gibi görüşme ve gözlem sürecinde kullanılan sorular ve boyutlar dikkate alınarak oluşturulan temalar da olabilir. Bu analiz biçiminde verileri daha çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla görüşülen kişilerin doğrudan alıntılarına da sık sık yer verilir. Bu tür analizde esas amaç, elde edilen verileri düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu doğrultuda belirlenen temalar açıklanır, yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara varılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239–240).

BULGULAR

Çalışmanın öncelikli amacı çalışan kadının aile yapısındaki değişimini ortaya koymaktır. Esasında çalışan kadın ifadesinin kendisinin bile aşiret aile yapısında yaşanan değişimi temsil gücü vardır. Çünkü erkek ve kadına atfedilen yerleşik rollerde, kadının kamusal alanda görünümü oldukça sınırlıdır ve kadına ev içiyle sınırlı roller verilir. Dolayısıyla bu yapıda, çalışan kadının varlığı başlı başına bir değişimin göstergesidir. Ancak çalışan kadın ifadesinin açılımının yapılması önemlidir. Bu sebeple katılımcılara öncelikle kadının çalışması hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen verilere göre her yaş grubundan kadının çalışmayacağı ve kadının her yerde çalışmayacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu noktada çalışan kadın, belli başlı özelliklere sahip olmalıdır. Dolayısıyla burada, belli başlı özelliklere sahip bir çalışan kadın profili karşımıza çıkmaktadır. Sonrasında ise aile yapısındaki

değişim daha ziyade erkek ve kadının ailedeki rolleri üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara “*erkek ve kadının ailedeki en önemli görevi nedir?*” sorusu sorulmuştur. Katılımcılara göre kadının çalışmaması halinde, erkek ve kadına atfedilen yerleşik roller, oldukça kategorik olmaktadır. Başka bir deyişle çalışan kadınlar profili üzerinden aile yapısında değişimler yaşanırken, bu özellikler dışında kalan kadınlar üzerinden aile yapısındaki süreklilikler devam etmektedir. Bununla beraber söz konusu durumların erkeğe yüklenen rolleri de etkilediğini belirtmek mümkündür. Bu doğrultuda katılımcıların söz konusu hususlar hakkındaki düşüncelerine yer vermek, konunun anlaşılması adına yararlı olacaktır.

1. Çalışan Kadın Profili

Birinci ve ikinci kuşak katılımcıların kadının çalışması hakkındaki düşüncelerine yakından baktığımızda kadının çalışabilmesinin belli bazı şartlara sahip olması gerektiğini görürüz. Yörede uzun süre (20 yıl) yaşamış olmanın verdiği tecrübe ve katılımcıların ifadeleri doğrultusunda şunu söylemek mümkündür ki her yaş grubundan kadının çalışmasına uygun bakılmamaktadır. Sözelimi birinci kuşak kategorisindeki kadınların çalışmasına yörede olumlu bakılmamaktadır. Bunun bir sebebi, bu yaş grubundaki kadınlarda ataerkil pazarlıklar oldukça içselleştirilmiştir. Yani kadının yeri evdir ve kadın, ev içi işlerden sorumludur. Bir diğer sebebi ise kadının yaşıdır. Aşiret topluluklarında kadın yaş aldıkça özellikle de erkek çocuklarını evlendirip torun sahibi olduktan sonra toplum ve aile nezdinde ulaşabileceği en yüksek konuma ulaşır. Bundan sonra yapacağı roller aileyi temsil etmek, gelinin emeği üzerinde kontrol sahibi olmak gibi rollerdir. Öte yandan bu yaş grubundaki kadınların dışarıda para kazanabilecekleri bir işte çalışma düşüncesi, zihin dünyalarından belki de hiç geçmemiştir demek abartı olmayacaktır. Bununla beraber bu yaş grubundaki kadınların çalışması, erkeğin de kendine yakıştırmadığı bir durumdur. Çünkü böyle bir durumda erkek, kendine düşen görevleri yani evin maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve yörenin ağızıyla ifade edecek olursak ailesini başkasına muhtaç etmemek gibi rolleri yerine getirmemiş sayılır. Öte yandan söz konusu durum, erkeğin toplum nezdinde de tabiri caiz ise eksik bir erkek olarak tanımlanmasına

neden olacak kadar ağır yaptırımlara maruz kalması demektir. Dolayısıyla çalışan kadın profilinde, birinci kuşak kadınlara yer yoktur.

Katılımcıların ifadelerinden kadının çalışabilmesi için üniversite eğitimi tamamlamış olması gerektiği anlaşılmaktadır. Böyle bir düşüncenin şekillenmesinde (ki realitede de böyledir) üniversite eğitimi tamamlamayan kişilerin devlet kurumunda çalışamayacağı düşüncesidir. Burada devlet kurumu, kadının her yerde çalışmasına uygun bakılmadığının bir işareti olarak okunabilir. Bu türden bir okumanın kaynağı hem yörede yapılan gözlemler hem de katılımcıların ifadeleridir. Yörede, kadınların devlet kurumu dışındaki yerlerde yani kafe, mağaza ve kuaförlük gibi yerlerde çalışmasına uygun bakılmamasıdır. Bu türden bir anlayışın temelinde iki önemli hususun olduğunu belirtmek mümkündür: Mesleğin itibarı ve namus. Bu iki husus birbirleriyle bağlantılıdır çünkü devlet kurumu dışında çalışan kadınlara namus kaynaklı olumlu yaklaşmamaktadır. Bir anlamda devlet kurumunda çalışan kadınlar, kadın üzerinden şekillenen namus düşüncesinden muaf tutulmuş olmaktadırlar. Ancak birinci kuşak kadın katılımcıların ifadelerinden bu profile uyan kadınlarda “*namusuna sahip çıkmaları*” şartının arandığını da görmekteyiz. Bu durum katılımcılar tarafından “*erkek gibi gidip gelmeli*”, “*başını eğmeli*” gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Erkek gibi gidip gelmeli ifadesini, kadının cinsel çekiciliğini ifşa edecek davranışlar sergilememesi olarak okumak mümkündür. Bununla beraber kadının ancak bir erkek gibi hareket ederek namusunu koruyacağı düşüncesi vardır. Başını eğmeli ifadesi ise aşiret kültüründe kadına bedensel olarak atfedilen rollerden biridir. Yani kadının başı eğik gezmesi, ağırbaşlı olduğu anlamına gelir. Ağırbaşlılık ise Kürtçede “*gıran*” olarak ifade edilir.

“Mesela kafede, lokantada çalışmasını asla istemem. Bir erkek olarak bana dokunuyor abla... Öğretmenlik olur, hemşirelik olur. Benim kızım sağlıkçıdır, hastanede güzel güzel çalışıyor. Devlet işi daha garantidir. Şahıs işi değildir” (Muzaffer, 52, ilkokul, Evli)

“Şarta bağlıdır. Okumuşsan neden çalışmazsın, okumamışsa git çalış olmaz ki vallahi olmaz, bence ayıp olur. Bazı insanlara normal gelebilir ama bana normal gelmiyor” (Cafer, 60, ilkokul, Evli)

“Hani erkeklerle çok konuşmadan, onlara göz vermeden çalışsa güzeldir ama haysiyeti ile namusuyla çalışsa vallahi iyidir...” (Ayşe, 65, Okuryazar değil, Evli)

“...Ama işte kadınların çalışabildiği ortamlarda, her ortamda değil. Ben mesela bırak eşimi, bir yakınımı bile kafede çalışmasını istemem...” (Cengiz, 34, Lisans, Evli)

“...Gerçekten bir eğitim öğretim sürecinden geçmişse ve bu çalışma hayatına atılabilmek için bir sürü fedakârlık yapmışsa kesinlikle çalışması gerektiğini düşünüyorum” (Saffet, 32, Lisans, Evli)

2. Kadın ve Erkeğin Ailedeki Roller

Aile yapısındaki değişimi ortaya koymak amacıyla katılımcılara kadın ve erkeğin ailedeki en önemli görevi nedir şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcıların ifadelerinden çalışan kadının, ailedeki rollerde değişim etkisine sahip olduğu anlaşılmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki katılımcılara çalışan kadına dair bir soru yöneltilmemiş; katılımcıların kendisi (hepsi için geçerli olmamakla beraber) çalışan kadına dair ifadelerde bulunmuştur. Bu noktada birinci ve ikinci kuşak erkek ve kadın katılımcıların bir kısmı çalışan kadını dâhil etmeden, erkek ve kadının ailedeki rollerine dair ifadelerde bulunmuşken, bir kısmı ise bunlara ek olarak çalışan kadını da dâhil ederek, erkek ve kadının ailedeki rollerine ilişkin ifadelerde bulunmuştur.

2.1. Erkek ve Kadının Ailedeki Rol Pazarlığı

Birinci kuşak erkek katılımcılar, erkek ve kadının ailedeki rollerine ilişkin ifadelerinde genel olarak aşiret kültüründe erkek ve kadına atfedilen yerleşik rollere vurgu yapmıştır. Kandiyoti'ye göre kadınların tecrit edildiği ve ev dışındaki hareketliliğin kısıtlandığı Ortadoğu ve Güney Asya gibi toplumlarda, erkekten, ailenin ve kadının maddi ihtiyaçlarının tamamen karşılanması beklenir (2013, s.16). Söz konusu ifadeler, birinci kuşak erkek katılımcıların ifadelerini destekler niteliktedir. Buna göre erkeğin öncelikli görevi, eve ekmek getirmektir. Ekmek, ailenin maddi ihtiyaçlarının genel bir sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle erkek; eşin ve çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Bu görevle de ilintili olarak eşini ve çocuklarını tabiri caiz ise başkalarına muhtaç etmemelidir. Öte yandan söz konusu

görev, aynı zamanda erkekliğin de tamamlayıcı bir unsurdur; hem birey hem de toplum nezdinde bir erkeklik meselesidir. Erkeğe atfedilen şeref, tamamlayıcı bir unsurdur. Dolayısıyla Tayfun'un da işaret etmiş olduğu gibi erkeklik, biyolojik değil, kültürel pratiklerdir. Bu pratikler, 'erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamı'dır (2004, s.14,20).

Erkeğin mekânsal alanı dışarıdır yani evin dışıdır, kadının ise evdir. Katılımcıların ifadelerinde yer alan "*kadın, evine sahip çıkmalı*" ifadesi de kadının mekânsal alanına ve bu alanda yapılması gereken rollere işaret eder. Nedir bu roller? Çocuklara bakmak, erkeğe hizmet etmek, evi temizlemek ve yemek yapmak gibi rollerdir. Burada "çocuğa bakmak" ifadesi, birinci kuşak katılımcılar nezdinde (birinci kuşak kadınlar için de geçerlidir) modern anlamlardan ziyade geleneksel anlamlara işaret eder. Başka bir deyişle çocuğa, duygusal bir yaklaşımdan ziyade fiziksel ihtiyaçlarını gidermek ve yerleşik rolleri öğretmek gibi geleneksel bir yaklaşım söz konusudur. Öte yandan katılımcıların ifadesinden şunu anlamak mümkündür ki, erkek ve kadına atfedilen roller kategoriktir. Kategorik olma hali, hem dışlayıcı hem de tamamlayıcı bir özelliğe sahiptir. Erkeğe atfedilen roller, kadın tarafından yapılmazken; kadına atfedilen roller de erkek tarafından yerine getirilmez. Birbirlerinin rollerine adeta müdahale söz konusu değildir. Bu durumu Kandiyoti'nin (2013) "ataerkil pazarlık" kavramı oldukça açıklar niteliktedir. Bu anlamda kadın ve erkeğin ailedeki rolleri oldukça nettir ve pazarlamaya kapalıdır.

Kadına ve ev ilişkisine dair yansımalar toplumsal uzamda yer aldığı gibi bu yansımaları, Kürt atasözlerinde de görmek mümkündür. 'Ev ve ailenin güzelliği kadınlardır', 'kadın evin direğidir' ve 'evle kadın birlikte anılır' (Saeed, 2018, s.113) gibi atasözleri bu noktada karşımıza çıkan bazı atasözlerindendir. Birinci kuşak kadın katılımcıların, erkek ve kadının ailedeki görevlerine ilişkin ifadelerinde de söz konusu atasözlerinin izlerini görmek mümkündür. Katılımcılara göre kadının mekânı evdir ve kadına atfedilen roller, tam olarak "*kadın evine sahip çıkmalı*" ifadesi ile karşılık bulmaktadır. Yani, kadın evi çekip çevirmeli, çocuğa bakmalı, evi temizlemeli ve yemek yapmalıdır.

Burada çocuğa bakma anlayışı, birinci kuşak erkek katılımcılarda olduğu gibi geleneksel anlamlar taşımaktadır.

Erkeğin mekânı dışarısidir ve en önemli görevi evin, eşin ve çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılamaktır. Aileye rahat edebileceği bir yaşam sunmaktır. Dolayısıyla ekonomik sermayenin üreticisi erkektir. Ancak katılımcılara göre paranın yönetimini, kadın yapmalıdır. *“Göl yapıyorsun, su dökülmüyor. Gölün ağzını açarsan, su akar gider. Kadın, o gölü tutmalı”* ve *“erkek, para getirir, kadın da onun idaresini yapar”* ifadeleri de söz konusu durumu oldukça anlaşılır kılmaktadır.

Kadına atfedilen bir diğer rol ise eşe hizmettir. Bu rol, yörede ve katılımcılar nezdinde tam olarak “hizmet” kelimesi ile ifade edilmektedir. Bu noktada eve ekmek getiren ve evin maddi ihtiyaçlarını sağlayan erkeğe, hizmet edilmeli ve hürmet gösterilmelidir. Bu hizmet ve hürmet ise katılımcıların ifadesiyle, erkeğe gösterilen güler yüzle, acıktığında hazırlanan yemekle, çayını vermekle, elini ayağını yıkamakla ve banyo suyunu hazırlamakla yerine getirilir. Öte yandan erkeğe sunulan bu hizmetin tek sebebi, erkeğin ekonomik sermayenin üretici olması değildir. Bu durum, aynı zamanda erkeğin, erkek olmasıyla da ilgilidir çünkü evin erkek çocuğu, ekonomik sermayenin asıl üreticisi olmadığı zamanlarda bile kadın tarafından hizmet görür. Söz konusu durumu Bates ve Rassam’ın ifadeleri ile açıklayacak olursak, kızlara, ev işleri ve sorumlulukları verilir. Kızlar altı-yedi yaşına geldikleri zaman çoktan erkek kardeşlerinin bakımını üstlenmiş olur. Öte yandan kızlar, evlenmeden önce ailesine hizmet ederken, evlendikten sonra da kocalarına ve kayınpederlerine hizmet ederler (2018, s.286). Kadına atfedilen bu hizmet verme rolü, kadının belli bir yaş almasıyla ve erkek çocuklarını evlendirmesiyle kısmen de olsa değişir. Bu süreçte kadın, hizmet veren ile kızlarının kendisine hizmet vermesi arasında bir yere yerleşir. Erkek çocuğunu evlendirdikten sonra da gelininin emeği üzerinde kontrol sahibi olur.

Katılımcılardan Sevgi’nin ifadesinden kadına atfedilen rollerin yerine getirilmemesi, aile içerisinde huzursuzluk yaratan bir duruma da dönüşebilir. Söz konusu durumu ise katılımcı, *“erkeğin işi ağırsa, eve geldiğinde, kadın, elini (erkeğin) yıkamalı, ayağını yıkamalı, her şeyini yapmalı ki, sesi çıkmasın adamın”* ifadesiyle belirtmiştir.

İkinci kuşak erkek katılımcıların ifadelerine baktığımız zaman eğitim düzeyinin, katılımcıların düşüncelerinde etkili olduğunu görürüz. Bu noktada eğitim düzeyi lisans olan üç katılımcı, kadın ve erkeğe atfedilen rollerin nispeten daha az kategorik olması gerektiğini belirtmiştir. Ancak bu temayla da ilgili olması nedeniyle eğitim düzeyi ortaokul olan iki katılımcının düşüncelerine yer verilecektir. Ortaokul mezunu Sinan ve Barış'ın eşleri herhangi bir yerde çalışmamaktadır. Öte yandan bu katılımcıların yaşam tarzına yakından bakıldığında, yerleşik rolleri oldukça kategorik bir biçimde yerine getirdiklerini görürüz. Nitekim ifadeleri de bu yöndedir. Bu noktada ev işleri ve çocuk bakımı tamamen kadına aitken, evin maddi ihtiyaçlarını karşılamak ise erkeğe aittir. Öte yandan Sinan kategorik rollere, eşlerin birbirine karşı dürüst, sahiplenici, ilgili olmaları ve bencil olmamaları gerektiği gibi rolleri de eklemiştir. Dolayısıyla birinci kuşak erkek katılımcılardan farklı olarak yerleşik rollere, manevi değerleri içeren roller de yüklenmiştir.

Katılımcılardan Barış'ın yerleşik roller üzerine kurulu anlayışı, tam da Wedel'in 'eril kamusal alan' ve 'dişil gizlilik' (2013, s.162) kavramlarına karşılık gelen cinstendir. Buna göre kadının yeri evdir. Evle bağlantılı olarak kendisine yüklenen roller ise ev işlerini yapmak, çocuğa bakmak ve eşe hizmet etmektir. Katılımcı kadının çalışmaması gerektiğini, çalışan kadınların aldatmaya müsait olduğunu belirtmektedir. Bu durum katılımcıya göre namusun aşılmasıdır. Dolayısıyla kadının evde kalmasıyla, namusunu muhafaza edeceği düşünülmektedir:

“Erkeğin görevi çalışmaktır, evine bakmaktır. Başka ne olabilir ki? Kadının da yeri evdir. Kadının zaten çalışmaması lazım. Kadının yeri evdir. Kadın çalıştığı zaman saçmalar. Kendi başına her işi yapar. İsteddiği şeyleri yapar. Namusu aşar. Yapamayacağı iş değil yani. Onun için sorun olmaz, senin de bundan haberin olmaz. O yüzden evini işini yapacak, yemeğini yapacak, eşine hizmet edecek, çocuklarına bakacak” (Barış, 31, Ortaokul, Evli)

İkinci kuşak kadın katılımcıların düşüncelerine baktığımız zaman ise birinci kuşak kadın katılımcılara göre nispeten daha az kategorik vurgular vardır. Katılımcıların ifadelerinde annelik rolüne atfedilen anlam oldukça büyüktür. Çocuğun yetiştirilmesinde, babadan ziyade annenin rolünün daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bunun bir sebebi katılımcıların çalışmaması

nedeniyle çocuklarıyla daha fazla ilgilenmiş olmaları olabilir. Bir diğer sebebi ise ev, kadın ve çocuk bakma ilişkisinin yerleşik olması ve katılımcıların bu durumu içselleştirmeleri olabilir. Öte yandan katılımcıların ifadelerinde “kadının eve sahip çıkması ve evi yönetmesine” dair genel bir düşünce vardır. Dolayısıyla erkek, her ne kadar eve ekmek getirip, evin geçimini sağlasa bile aile birliğinin korunmasında esas rol kadındadır. Kadın evi çekip çevirebilmeli, çocukları yetiştirmeli, çocuklara babaya itaat etmesini öğretmeli ve ailenin diğer üyelerine, yeri geldiğinde susmayı öğretmelidir. Dolayısıyla babaya veya erkeğe olan itaatte erkek kadar kadının da rolü vardır. Öte yandan katılımcılara göre, eşlerin birbirlerine karşı saygı, sevgi ve sadakat göstermesi gerekir.

“Evi bir arada tutmak, şimdi hepimizi bir arada tutan kim? Anne. Baba değil, hatta baba olmasa da olur. Anne evin direğidir. Herkesin derdi ile ilgilenir. Gerçekten bir evi kadın mı yönetir koca mı, bence kadın. Erkek eve para getirir. Erkek değil de başka biri eve para getirse de olur ama kadın o evi bir arada tutan kadındır. Çocuklara yol göstermesi, herkesi idare etmesi, yanlış göstermesi, uyarması, doğruları göstermesi, merhametli olması, manevi destek” (Nergis, 38, Lise, Bekâr)

Katılımcılardan Hazal’ın ifadelerine ise ayrıca yer vermek gerekir çünkü erkeğe ve kadına atfettiği roller, diğer katılımcılara göre oldukça kategoriktir. Buna göre kadın ev işlerinden, erkek ise evin maddi ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur. Katılımcının ifadesiyle kadının çok fazla “dırdır” etmemesi gerekir. Aşiret kültüründe kadının “gıran” olması yani aile içerisinde susması, çok gülmemesi, eve, eşe ve aile üyelerine hizmet etmesi, hal ve hareketlerinde aşırıya kaçacak tavırlarda bulunmaması oldukça önemlidir. Gıranın kelime anlamı ise ağırbaşlı olmaktır. Yani kadın ağırbaşlı olmalıdır. Bu noktada Hazal’ın kadına atfedilen bu rolleri, oldukça içselleştirdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan katılımcıya göre kadının çalışması halinde de ev işlerinden sorumlu tek kişi kadındır. Bunun sebebi erkeğin, kadına atfedilen rolleri yerine getiremeyeceği düşüncesidir. Katılımcıya göre bazı kadınlar, çalışabilmek için boşanmaktadır:

“Kadın kocayı eve çekecek, dırdır yapmayacak. Erkekler dırdırdan bıkmıyor. Erkek de evine bakacak karısına, sadık olacak. Yok kadın çalışsa bile evin işi kadının işidir. Adam yapmaz ki. Ya işi bırakacak ya da ikisini birden

yürütecek, yürütmese de sorun yaratmasın, adama demesin, ben de çalışıyorum, sen de çalışıyorsun, bana yardım et diye. Adam zaten çalışıyor. Sen ister çalış, ister çalışma, adam sana bakıyor da. Bazı kadınlar çalışmak için boşanıyor ve sonra da sorun çıkıyor işte. Mesela ben çalışsam hem evin işini yürütürüm hem de çalışırım, kendime güveniyorum” (Hazal, 30, Okuryazar değil, Evli)

2.2. Ataerkil Pazarlığı Bozan Bir Tip: Çalışan Kadın

Erkek ve kadının ailedeki rol pazarlığı adlı temada, kadın ve erkeğin ailedeki rollerinin nispeten kategorik olması gerektiğini düşünen katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadeler, esasında aşiret aile yapısındaki devamlılıkları ortaya koymaktadır. Bir de aile yapısında meydana gelen değişimleri ortaya koyan ifadeler vardır. Bu noktada, kadın ve erkeğin ailedeki rol pazarlığında, çalışan kadın profili, oldukça bozucu bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla aşiret aile yapısındaki değişimler, çalışan kadın profili üzerinden gerçekleşmektedir. Katılımcıların ifadelerinden de görüleceği üzere, bu profil dışında kalan kadınların, yerleşik rolleri yerine getirmesi istenmektedir.

Birinci kuşak erkek katılımcılardan Cafer'e göre kadının çalışmaması durumunda erkek ve kadının rolleri kategorik olmalıdır. Başka bir deyişle kadın ev işlerinden sorumlu iken, erkek ise evin maddi ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur. Ancak kadının çalışması halinde roller eşit olmalıdır:

“Mesela ev hanımı evde, ev işi ona ait, o yapacak. Bey de gidecek, çalışacak, evin ihtiyacını alıp eve getirecek. Çalışan kadın olsa şartlar değişir. Mesela o zaman ikisi de eşit olur. Beraber iş yapacaklar. Birisi yemek yapacak, birisi sofrayı saracak, birisi mesela çorbayı yapacak, birisi başka yemeği yapacak veya bulaşığı yıkayacak, odur yani, şartlar eşit olur yani” (Cafer, 60, İlkokul, Evli)

Birinci kuşak kadın katılımcılarda, kadın ve erkeğe atfedilen yerleşik rolleri ve ataerkil pazarlık anlayışını, çalışan kadın profili, üç katılımcıda bozucu bir etkiye sahiptir. İki katılımcıda ise pek fazla bozucu bir etkiye sahip değildir. Bu noktada, katılımcılardan birine göre kadının çalışması halinde roller eşit olmalı ancak erkeğin söz konusu durumu kabul etmemesi halinde, ev

işlerinin yine kadın tarafından yerine getirilmesi gerekir. Diğer üç katılımcıda ise kadının çalışması halinde roller eşit olmalıdır. Benzer ifadeleri Turan'ın, Diyarbakırlı Kadınlarda Namus, Kadınlık ve Din adlı çalışmasında da görmek mümkündür. Buna göre 50 yaşındaki bir katılımcı, kadının çalışması halinde erkeğin, kadına ev işlerinde yardım etmesi gerektiğini ancak erkeğin ev işlerinden çok da anlamayacağını belirtmektedir (2020, s.77). Katılımcının ifadelerinden çalışan kadının yerleşik rollerde bozucu bir etkiye sahip olduğunu ancak erkeğin, ev işlerinden anlamayacağını belirten ifadesinden de yerleşik rollerin ne derece içselleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

“Kadının en önemli görevi, evine sahip çıksın. Evine sadık olsun. Çoluk çocuğuna baksın. Birbirine sadık olsun. Erkek de dışarda çalışacak, ekmeğini getirecek. Evin ihtiyaçlarını getirecek. Kadın ev işlerini yapacak, erkek de dışarının işini yapacak. Niye diyorlar, iyi günde kötü günde. Ele. Kadın gelse, akşam bir lokma ekmek yoksa, bir düzeni yoksa, elbet tartışırlar. Eğer kadın çalışırsa, beraber yaparlar işi. Yemeği her şey beraber. Kadın da çalışırsa hayat müsterektir” (Hayal, 60, Okuryazar değil)

Aşkın ve Güllüpınar'ın Bursa'nın İnegöl ilçesinin Huzur Mahallesinde yaşayan birinci ve ikinci kuşak Kürtler üzerine yapmış olduğu çalışmada, birinci kuşak kadın ve erkek katılımcılar, erkek ve kadına atfedilen yerleşik rollere dair, bu çalışmadaki birinci kuşak katılımcılara nazaran daha kategorik ifadelerde bulunmuşlardır. Buna göre kadın çalışmamalı, evinde oturmalı; erkek ise hem ev içerisinde hem de her açıdan kadından daha baskın olmalıdır (2018). Söz konusu farklılığın sebebi, yerlilik ile sonradan yerleşme olgusu olabilir. Aşkın ve Güllüpınar'ın (2018) çalışmasından, katılımcıların Huzur Mahallesi'ne, kendilerinden önce göç etmiş akrabaları aracılığıyla geldikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir yerleşiklik söz konusu değildir. Göç sürecinde aracı olan akrabaların varlığı ise bu insanların, göç ettikleri yerde daha izole yaşamalarını sağlayan bir faktör olarak okunabilir. Bununla bağlantılı olarak kente tutunmanın bir yolu da sahip olunan kültüre ve akrabalara sığınmaktır. Bu ise göç edilen yerdeki kültüre karşı mesafeyi artıran bir durum olur. Tüm bu sebeplerden dolayı aşiret kültürünün de etkisiyle erkek ve kadına atfedilen yerleşik roller, değişime daha dirençli hale gelir. Bu karşın Doğubayazıt'ta söz konusu durum yoktur yani yörenin nispeten tamamı ve

katılımcılar, yörenin yerlileridir. Yerli olmanın bir yönü, değişim karşısında nispeten daha az direnç göstermesidir. Kadının çalışması halinde, rollerin eşit olmasına dair ifadeleri de yerli olmanın bir sonucu olabilir.

İkinci kuşak erkek katılımcıların ifadelerinden ise erkek ve kadına atfedilen rollerin nispeten daha az kategorik olmaya başladığını görürüz. Yerleşik rollere, manevi sayılabilecek roller de yüklenmiştir. Kadın ve erkeğin eğitim düzeyinin ve kadının çalışmasının, kadın ve erkeğe yüklenen rollerde önemli bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır çünkü katılımcıların eğitim düzeyi üniversitesidir. Eşlerinin eğitim düzeyine baktığımız zaman ise eşlerinin de üniversite mezunu veya üniversite eğitimi almaya devam ettiğini görürüz. Buna göre erkeğin esas rolü para kazanmaktır. Kadının ise ev işleridir. Fakat rollerin yükü hafiflemiştir çünkü katılımcılardan iki kişinin eşi, bir devlet kurumunda çalışmakta, diğeri ise üniversite okumaktadır. Bu noktada erkeklerin evin geçimini sağlama rolüne kadın katkıda bulunurken; üniversite okuyan kadına veya çalışan kadına da eşi, ev işlerinde yardımcı olmaktadır.

Katılımcılardan Erkan, eşinin çalışması nedeniyle kendisine, ev işleri ve çocuk bakımında yardımcı olduğunu belirtmekle beraber erkeğe diğer katılımcılardan farklı olarak başka bir rol daha yükler. Buna göre erkek, aile birliğini sağlamalıdır. Ailedeki olası bir huzursuzluğun sebebi erkektir. Öte yandan erkek ve kadın, günlük ruh hallerine göre birbirlerinin eksikliklerini tamamlamalıdır:

“Erkek evin çobanıdır, sürüyü kurt kaptığı zaman kurttan değil, çobandan hesap sorulur, hepsini hesaplayacaksın. Yahu evin emin ol, moral motivasyonuna kadar, bak bugün böyle yapayım, biraz daha haftanın yorgunluğu geçsin, şöyle yapayım, şöyle olsun, öyle sevgidir, saygıdır, ev işlerini birlikte yapılması falan onları geçiyorum, onlar zaten günlük rutin şeyler, her şeyi hesaplamak zorundayım. Onun dışında bir tarafın dengesizliği, ruhsal olarak dengesizliği, o yuvanın sarsılmasına neden olabilir... Mesela sende ne kadar enerji varsa ben gerisini tamamlamalıyım. Mesela o gün benim %20’lik enerjim varsa, %80’i o tamamlamalı veya tam tersi, onun enerjisi yoksa geri kalanını ben tamamlamalıyım. Yoksa evlilik zor bir şey, farklı karakterler düşünsene”(Erkan, 31, Lisans, Evli)

İkinci kuşak kadın katılımcılarda ise eğitim durumunun, birinci kuşak erkek katılımcılardaki gibi belirgin bir etkisi yoktur. Çünkü katılımcıların geneli kadının çalışması halinde rollerin eşit olması gerektiğini ancak çalışmaması halinde, rollerin kategorik olması gerektiğini belirtmiştir. Söz konusu durumun bir sebebi kadınların birbirlerine karşı savunmacı tutumu ile ilgili olabilir. Öte yandan katılımcılardan birkaç kişi, eşitlikten ziyade, erkeğin kadına ev işleri ve çocuk bakımında yardımcı olması gerektiğini belirtmiştir. Yani ucundan kıyısından da olsa kadına yardım etmek gerekir. Şunu da belirtmek gerekir ki her ne kadar katılımcılar çalışan kadın olması halinde rollerin eşit olması gerektiğini belirtse de yerleşik rollere de oldukça vurguda bulunmuşlardır. Dolayısıyla erkek ve kadına atfedilen rollerde, tamamen süreklilik veya tamamen bir değişim söz konusu değildir. Söz konusu durumu rol pazarlığı temasında, bu kuşaktaki katılımcıların ailedeki roller hakkındaki ifadelerinde de görmek mümkündür.

“Üzerime düşen neyse yaparım. Eşim de üzerine düşen görev neyse onu yapıyor. Erkeğin ailedeki görevi çalışmak, para kazanmak, çocuğuma, aileme bakmak. Bize iyi bir hayat sunmak. Kadın ise çocuğuma bakım, evime bakım, işim, gücüm, temizlik derken öyle yani. Kadın çalışıyorsa, erkek de çalışıyorsa eve geldikleri zaman eşit olmalı. Birbirlerine yemek yaparlar, birlikte bi çay, bir iş, temizlik yani nollarsa olsun her şeyi beraber yapmalılar” (K13, 31, Lise, Evli).

“Ya dünyadaki en zor iş anneliktir. Evin içinde olmaktır. Sen bir birey yetiştiriyorsun. Bu o kadar kolay değil. Bu dünyanın en meşakkatli işidir. Hele çalışan bi kadın için bu tam bi zulüm. Mesela teyzemin kızı çalışıyor. Kocas da çalışıyor. Ama evde bi çocuk var. Yeri geldiği zaman baba o çocuğa hem anne olacak hem baba olacak. Evi temizlicecek, sofrayı hazırlıcaak, yemek pişirecek. Çünkü eşit olmalı” (K9, 39, İlkokul, Evli)

“Birbirlerine manevi yönden destek olmaları. Mesela kadın doğum yaptığında onun yanında olacak, birbirlerine saygılı olacak. Bence kadının da erkeğin de ailedeki görevi aynı olmalı. İkisi de aileyi ayakta tutmalı. İkisi de evin reisidir yani. Ev işlerini ortak yapmalılar mesela. Eğer kadın çalışansa ev işleri ortak yapılmalı, çalışmıyorsa ve adamın işi kadının işinden daha rahatsa kadına yine yardım etmeli. Ama adamın işi zorsa,

kadın da ev hanımıysa yardım etmese de olur. Kadın evde işini gücünü yapmalı” (K12, 32, Lisans, Evli)

SONUÇ

Aile yapısının değişiminde, kadının değişen konumu, oldukça önemli bir yere sahiptir. Çalışmanın sonucunda da bu durumu görmek mümkündür. Genel olarak geleneksel toplumlarda özel olarak ise aşiret tipi topluluklarda erkek ve kadının rolleri oldukça benzerdir. Buna göre kadının mekânsal yeri evdir. Kendisine yüklenen roller ise genel olarak evle ilişkilendirilen temizlik yapmak, çocuklara bakmak veya eşe hizmet etmek gibi rollerdir. Erkeğin mekânsal alanı ise evin dışıdır ve kendisine atfedilen en önemli rol, evin ve ailenin maddi ihtiyaçlarını sağlamaktır.

Aşiret aile yapısındaki değişimde çalışan kadının etkisini ortaya koyabilmek amacıyla, katılımcılara öncelikle kadının çalışması hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Katılımcıların ifadelerinden her yaş grubundan kadının çalışamayacağı ve kadının her yerde çalışamayacağına dair veriler ortaya çıkmıştır. Buna göre kadının çalışması için üniversite öğrenimini tamamlamış olması gerekmektedir. Çünkü kadının, devlet kurumunda çalışabilmesi, bir anlamda buna bağlıdır. Bu noktada kadın, üniversite eğitimi ve devlet kurumunda meslek sahibi olma çerçevesinde ortaya çıkan bir çalışan kadın profili karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber kadının devlet kurumunda çalışmasına uygun bakılmasının bir sebebi, devlet kurumunda yer alan mesleklerin itibar görmesi ve bu mesleklerin kadın için güvenilir alanlar olduğunun düşünülmesidir. Güvenilir olması da bir anlamda namus olgusuyla yakından ilişkilidir çünkü hem genel olarak yörede hem de katılımcılar nezdinde kadınların, kafe ve mağaza gibi yerlerde çalışması uygun görülmemektedir. Bir anlamda kadının bu tür yerlerde çalışmasının, kadını değersizleştireceğine dair bir inanç vardır.

Kadınların çalışması dışında, katılımcılara bir de “*erkek ve kadının ailedeki en önemli görevi nedir*” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Burada çalışan kadına dair herhangi bir soru sorulmadığı halde katılımcıların geneli çalışan kadın olması halinde rollerin nispeten daha farklı olacağına dair ifadelerde bulunmuştur. Dolayısıyla çalışan kadının aile yapısındaki değişim etkisi, araştırma sonucunda ortaya çıkan bir durum olmuştur. Öte yandan

çalışmayan kadınlar için uygun görülen roller, klasik aşiret yapısının kadın ve erkeğe attığı roller şeklindedir.

Katılımcıların erkek ve kadının ailedeki rollerine ilişkin ifadelerinde, sürekliliklerle değişimin birbirinden net çizgilerle ayrılmadığını görürüz. Başka bir deyişle aynı katılımcı, kadının çalışmaması halinde rollerin, klasik aşiret kültüründeki gibi kategorik olması gerektiğini düşünürken; çalışan kadın olması halinde kadın ve erkeğin rollerinin ya eşit olması gerektiğini düşünmekte ya da erkeğin az veya çok kadına ev işlerinde yardımcı olması gerektiği gibi nispeten daha modernize olmuş bir düşüncüyü savunmaktadır. Bu doğrultuda kadının çalışmadığı bir ailede, kadının mekânsal alanı evdir ve kadın; ev işleri, çocuğa bakım ve eşe hizmet gibi rollerden sorumludur. Erkeğin mekânsal alanı ise evdir ve erkek; para kazanmak, evin, eşin ve çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılamakla sorumludur. Peki, erkeğe yüklenen bu görev, sadece aşiret tipi topluluklar için mi geçerlidir? Bu soruya Çekiç'in Nevşehir, Aksaray ve Kayseri' de gerçekleştirmiş olduğu çalışmada, elde ettiği veriler doğrultusunda hayır cevabını vermek mümkündür. Çekiç, bu üç ilde 557 erkek katılımcıya yönelttiği ankette *"sizce aşağıdakilerin hangisi, erkeğin öncelikli aile içi sorumluluğudur?"* sorusuna, katılımcıların %78,1'i (435 kişi) evin geçimini sağlamak yanıtını işaretlemiştir (2021, s.119).

Kadının çalışması halinde ise (ki burada kastedilen devlet kurumunda çalışan kadınlardır) erkek ve kadının aile içerisindeki rolleri eşit olmalıdır. Ancak birinci kuşaktan ikinci kuşağa doğru bu rollere, sevgi, saygı, güven ve sadakat gibi roller de eklenmiştir. Dolayısıyla aile yapısında, erkek ve kadına atfedilen rollerde, çalışan kadın profili ataerkil pazarlık anlayışını oldukça bozucu bir etkiye sahiptir. Öte yandan yörenin genel görünümüne baktığımız zaman çalışan kadın profilinin, çalışmayan kadınlara veya cafe veya mağaza gibi yerlerde çalışan kadınlara göre nispeten daha az olduğunu görürüz. Bunun bir sebebi yörede eğitim sürecinin nispeten az olmasıdır. TÜİK verileri de söz konusu durumu kanıtlar niteliktedir. Buna göre ortalama eğitim süresinin en düşük olduğu il, Ağrı ilidir (TÜİK, 2023). Bir diğer sebebi ise bu profili sağlayan kadınların tayin amaçlı veya başka sebeplerden dolayı ilçe dışına göç etmeleridir. Öte yandan ilçe, tedricen de olsa köylerden göç almaktadır. Bu bakımdan ilçenin birçok mahallesi oldukça kırsal bir görünüme sahiptir.

Dolayısıyla yörede erkek ve kadının kendilerine atfedilen rolleri, oldukça kategorik bir biçimde yerine getirdikleri görülmektedir. Yöreye ait gözlemlerle veya yörenin insanı olmanın etkisiyle de bu türden bir yorum yapmanın abartı olmayacağını belirtmek mümkündür. Özetle çalışan kadın profili üzerinden aşiret aile yapısında değişimler yaşanırken, erkek ve kadına atfedilen roller de genel olarak kategorik olma biçimini korumaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, G. (2017). Kadın Açısından Kente İlişkin Mekân Pratikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 136–149. DOI: 10.5505/pausbed.2017.43154.
- Alan, S. (2023). Kent ve Siyaset Ekseninde Aşiretin Dönüşümü: Bingöl Tavz Aşireti Örneği (Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE, Van.
- Aşkın, D. ve Güllüpinar, F. (2018). Göçmen Kürt Gençlerinde Kültürel Değişim Parametreleri: İnegöl Huzur Mahallesinde Saha Çalışmasından İzlenimler. *İdealkent*, 5(14), 277–308.
- Aydın, S. ve Bahadır, M. (2019). Değişen Aile Kurumu İçerisinde Kadın ve Kadının Gelinlik Rolü Üzerine Bir Değerlendirme: Ağrı İli Örneği. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (62), 201–230.
- Bates, D.G. (2009). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji: İnsanın Doğadaki Yeri* (S. Aydın, Çev. Ed.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bates, D. G. ve Rassam, A.(2018). *Ortadoğu Halkları ve Kültürleri*. (M.B. Gümüşbaş, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (M. Bütün, S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çekiç, F. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Temelli Kimlik İnşası: Erkeklik Kimliğinin Oluşumu, Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi* (Yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE, Nevşehir.
- Çelik, C. (2010). Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (08), 25–35.
- Çetintaş, A. (2002). *Aşiretlerin Sosyal Yapısı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme (İzollu Aşireti Malatya Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Isparta.
- Delenay, C. (2014). *Tohum ve Toprak* (S. Somuncuoğlu, A. Bora, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ekinci, Y. (2022). *Kürt Sekülerleşmesi-Kürt Solu ve Kuşakların Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, E. ve Uyan-Semerci, P. (2021). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar/Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Karadeniz, S. (2012). *Aşiret Sisteminde Dönüşüm-Aşiretin Kentte Aldığı Yeni Şekiller-Batman örneği* (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, SBE, Bursa.
- Kaya, M. (2013). *Modernleşme Sürecinde Aşiretlerin Dönüşümü: Şanlıurfa Aile ve Aşiret Dernekleri* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya.

- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Nacak, İ. (2019). Kuşak Sosyolojisi ve Metodolojik Temeller. *Sosyoloji Divanı*, 13, 9–27.
- Özer, A. (1998). *Modernleşme ve Güneydoğu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Saeed, R. A. (2018). Kürt Atasözlerinde Kadın İmajı (Kuzey Irak örneği). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 4(8), 101–128.
- Sancar, S. (2009). *İmkânsız İktidar-Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Taşdelen, M. (1997). *Göçerlerin Şehirleşmesi (Beritanlı Aşireti Örneği)*. İstanbul: Turan Yayıncılık.
- Tekin, F. (2005). *Hakkâri Örneğinde Aşiret, Cemaat ve Akrabalık Örüntülerinin Modernleşme ve Kırsal Çözülme Sürecindeki Siyasal ve Toplumsal Sonuçları* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya.
- Toprak, Z. (2019). *Türkiye’de Yeni hayat İnkılâp ve Travma 1908–1928*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Turan, E. A. (2020). Diyarbakırlı Kadınlarda Namus, Kadınlık ve Din. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, (20), 51–85.
- Wedel, H. (2013). İstanbul’a göç eden Kürt kadınlar: Cemaat ve Marjinalleştirilmiş Bir Sosyal Grubun Yerel Siyasete Katılımının İmkânları. Mojab, S. (Ed.), *Devletsiz Ulusun Kadınları-Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Yelboğa, M. (2025). *Türkiye’deki Aşiret Ailesinin Doğu Anadolu’daki Yerel Görünümleri: Doğubeyazıt Örneği* (Doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE, Konya.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TÜİK (2021). *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (SEGE-2021)*, Erişim Tarihi: 11.04.2025, <https://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK (2023). *İstatistiklerle Türkiye’de Kadın*, Erişim Tarihi:11.04.2025, <https://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK (2024). *Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2023*, Erişim Tarihi: 23.02.2025, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2023-53444>.

ÇÖZÜM ODAKLI AİLELERLE SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİNİN EVLİ ÇİFTLERİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ VE AİLE YAŞAM DOYUMU DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Taner ALGAN¹
Emine ÖZMETE²

Öz

Bu araştırmada, “Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı’na Dayalı Ailelerle Sosyal Hizmet Müdahalesi”nin (ÇOAD-ASHM), evli çiftlerin psikolojik iyi oluş düzeyi ve aile yaşam doyumuna olan etkisi incelenmiştir. Araştırmada, “öntest, sontest ve izleme testi ölçümlü eşitlenmemiş müdahale ve kontrol gruplu yarı deneysel desen” kullanılmış, müdahale ve kontrol gruplarından öntest, sontest ve izleme testi ölçümleri alınmıştır. Araştırma, Elazığ Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’ne ve Elazığ Belediyesi Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Merkezi’ne aile danışmanlığı hizmeti almak üzere başvuran 16 evli çiftin (32 kişi) katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 37.78, evlilik süresi (yıl) ortalaması ise 12.75’tir. Çalışma grubu, müdahale grubu (8 evli çift) ve kontrol grubu (8 evli çift) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Müdahale grubunda bulunan evli çiftlerin her birine ayrı ayrı ve hafta bir olmak üzere toplam 6 haftalık ÇOAD-ASHM gerçekleştirilmiş, kontrol grubuna ise herhangi bir işlem yapılmamıştır. Veri toplama araçları olarak “Evli Kadınlar ve Erkekler için Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” ile “Aile Yaşam Doyumu Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizi için “Tekrarlı Ölçümler için İki Yönlü ANOVA” kullanılmıştır. Araştırma bulguları, ÇOAD-ASHM’nin evli çiftlerin psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumunu düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, ÇOAD-ASHM’nin etkililiği deneysel yöntemle sınanmış ve evli çiftlerin psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumunu düzeylerini artırmada yüksek düzeyde etkili olduğu ve bu işlevsel etkinin izleme ölçümünde de devam ettiği saptanmıştır. Bu bağlamda üniversiteler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, belediyeler ve özel aile danışmanlığı merkezleri bünyesinde aile ve çift danışmanlığı alanında çalışan görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının ve bu alanda uzman eğitimcilerin, ÇOAD-ASHM’ni aile ve evlilik ilişkilerinde kullanılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ailelerle sosyal hizmet, çözüm odaklı aile danışmanlığı, evli çiftler, psikolojik iyi oluş, aile yaşam doyumunu

* Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazar tarafından yazılan “Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı’na Dayalı Ailelerle Sosyal Hizmet Uygulaması’nın Evli Bireylerin Psikolojik İyi Oluş Düzeyi ve Aile Yaşam Doyumuna Etkisi” başlıklı doktora tezinin veri ve sonuçlarının bir kısmını içermektedir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: talgan@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1668-8965

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: eozmete@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-9264-5660

ALGAN T., ÖZMETE E., (2025). Çözüm Odaklı Ailelerle Sosyal Hizmet Müdahalesinin Evli Çiftlerin Psikolojik İyi Oluş ve Aile Yaşam Doyumu Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-1), 249-287. DOI:10.21560/spcd.vi. 1648112

THE EFFECT OF SOCIAL WORK INTERVENTION WITH SOLUTION-FOCUSED FAMILIES ON PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AND FAMILY LIFE SATISFACTION LEVELS OF MARRIED COUPLES

Abstract

In this study, the effect of “Solution-Focused Family Counseling Based Social Work Practices with Families” (SFFC-SWPF) on married couples’ psychological well-being and family life satisfaction was examined. The study employed a “pre-test, post-test, and follow-up test measurement with unequal intervention and control groups in a quasi-experimental design.” Pre-test, post-test, and follow-up test measurements were taken from both intervention and control groups. The study was conducted with the participation of 16 married couples (32 individuals) who applied for family counseling services from the Elazığ Provincial Directorate of Family and Social Services and the Elazığ Municipality Family Counseling and Education Center. The average age of participants was 37.78, and the average marriage duration was 12.75 years. The study group was divided into two groups: the intervention group (8 married couples) and the control group (8 married couples). Each married couple in the intervention group participated in a total of 6 weeks of SFFC-SWPF, held once a week, while no intervention was performed with the control group. The data collection tools used were the “Psychological Well-Being Scale for Married Women and Men” and the “Family Life Satisfaction Scale.” The data were analyzed using “Repeated Measures Two-Way ANOVA.” The findings showed that SFFC-SWPF had a significant effect on the psychological well-being and family life satisfaction levels of married couples. In conclusion, the effectiveness of SFFC-SWPF was tested experimentally, and it was found to be highly effective in improving the psychological well-being and family life satisfaction levels of married couples, with this functional effect continuing in the follow-up measurement. In this context, it is recommended that universities, the Ministry of Family and Social Services, the Ministry of National Education, municipalities, and private family counseling centers employ social service specialists and expert trainers working in the field of family and couple counseling to use SFFC-SWPF in family and marriage relationships.

Key Words: *Social work with families, solution-focused family counseling, married couples, psychological well-being, family life satisfaction.*

GİRİŞ

Aile, yapısal olarak çeşitli değişikliklere uğrasa da varlığını ve işlevselliğini günümüzde de devam ettiren toplumun en küçük ve en önemli birimi olarak kabul edilmektedir. Sosyal bir kurum olan ailede meydana gelen değişim ve dönüşümler; aile içinde doğan, büyüyen ve gelişen bireyleri de etkilemektedir (Ritvo ve Glick, 2002; Emery, 2013). Bu noktada ailenin kendi iç dinamikleri ve işleyişi ile dış dünyadaki değişkenlere uyum sağlama olmak üzere iki temel özelliği bulunmaktadır. Bu nedenle aile kurumu; içinde barındırdığı üyelerinin rol ve sorumluluklarını hem işlevsel ve etkin bir şekilde yerine getirmesini hem de içinde bulunduğu sosyal, kültürel, toplumsal ve psikolojik yapıya uygun hareket etmesini sağlamaktadır. Ailenin bahsi geçen bu özelliğinin yanı sıra, aile üyeleri tarafından ailede bulunan temel sorumlulukları yerine getir(e) meme ve(ya) sorumluluklardan kaçma gibi bir takım olumsuz boyutları da mevcuttur. Bu durum evlilik ve aile birliğinin sürdürülememesine ve boşanmaların ve(ya) parçalanmış ailelerin artmasına neden olabilmektedir (OECD, 2012; Özmete, 2016).

Aile denildiğinde akla gelebilecek en önemli kavramlardan birisi de evliliğdir. Evlilik, daha çok karşı cinsten iki bireyin duygusal, psikolojik ve sosyal yönleriyle hayatlarını birlikte paylaşmak amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları bir kurum olarak tanımlanmaktadır (Özgüven, 2014). Çeşitli araştırmalarda evli bireylerin, bekâr veya boşanmış bireylere göre birçok açıdan daha sağlıklı olduğu bulunmuştur. Bu noktada evlilik kurumunun kadın ve erkek üzerinde özellikle psikolojik ve duygusal destek başta olmak üzere birçok yönüyle fayda sağladığı bilinmektedir (Akın, 2019; Kim ve McKenry, 2002; Ryff, 2014; Spanier, 1976; Tutarel-Kışlak, 1999; Yıldırım, 2004). Bahsi geçen faydaların üzerine ayrıca sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilen evliliklerde bireylerin hem bireysel hem de çift yaşamlarında psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumlarında olumlu yönde gözle görülür bir değişim yaşandığı yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. (Mills vd., 1992; Walton ve Takeuchi, 2010). Dolayısıyla evli çiftlerin psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu seviyesinin aile yaşamında önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu noktada psikolojik iyi oluş; evlilik yaşamı temelinde evli bireylerin genel iyi olma durumuna ek olarak ev ve çalışma hayatı, ekonomik durum ve genel duyguları ifade ederken; aile yaşam doyumu ise, aile üyelerinin ortak bir şekilde birlikte geçirdikleri zamanı

etkin kullanabilme veya aile üyelerinin bir arada olacak şekilde genel zamanı ortak etkinliklerle geçirebilme becerileri şeklinde tanımlamaktadır (Carver ve Jones, 1992; Özmete, 2016).

Evlilik ve aile hayatında eşlerin birbiri arasındaki sosyal, psikolojik, duygusal (sevme, sevilme, güven duyma vb.) ve manevi bağlar hem evlilik ilişkisine nevi şahsına münhasır bir özellik katmakta hem de eşlerin iyi oluş ve yaşam doyumu düzeyleri üzerinde oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu sebeple evli çiftlerin (psikolojik) iyi oluş düzeyleri ile (aile) yaşam doyumları arasında derin ve güçlü bir bağ bulunmaktadır (Gove vd., 1990; Kirby, 2005; Deci ve Ryan, 2008). Psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu, evli çiftlerin evlilikteki ilişki biçimleri ve iletişim örüntülerinin sağlıklılık duruma bağlı olarak olumlu veya olumsuz yönden etkilenebilmektedir. Bu nedenle, sağlıklı evlilik hayatı için önemli olan psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu, aynı zamanda evliliklerin ve aile yaşamlarının sağlıklı veya sağlıklı olmaları ile yakından ilişkilidir. Bir başka ifadeyle, aile yaşamlarına bağlı olarak evli çiftlerin psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu etkilenebilmektedir (Davilla vd., 1997; Gülyüksel Akdağ ve Cihangir Çankaya, 2015). Evlilik ilişkisinden elde edilen genel doyum evli çiftlerin psikolojik iyi oluş düzeyini (Akın 2019b), evlilik yaşamında hissedilen veya elde edilen memnuniyet düzeyi ise aile yaşam doyumunu belirleyebilmekte ve ortaya çıkarmaktadır (Hawkins ve Booth, 2005; Nichols, 2005). Buna göre evlilik ve aile hayatında evli çiftlerin psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu düzeyleri hem birbirini etkileyebilmekte hem de birbirinden etkilenebilmektedir.

Yapılan araştırmalarda evli olan bireylerin iyi oluş ve yaşam doyumu düzeyleri bekar bireylere göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Canbulat ve Cihangir Çankaya, 2014; Gülyüksel Akdağ ve Cihangir Çankaya, 2015). Başka araştırmalarda da psikolojik iyi oluş ile aile yaşam doyumu değişkenlerinin, aile yaşamındaki işlevsellik ve evlilik kalitesi başta olmak üzere aile ilişkilerini ve eşler arası iletişim örüntülerini doğrudan ve(ya) dolaylı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir (Kirby, 2005; Nichols, 2005). Öte yandan genel doyumun düşük ve uyumsuz olduğu aile ilişkilerinde, aile üyelerinin psikolojik, bedensel ve sosyal sağlıkları ile iyi oluş ve yaşam doyumlarının olumsuz etkilendiğini belirten çeşitli araştırmalar da yapılmıştır (Stone ve Shackelford, 2007; Hahlweg

ve Richter, 2010). Sağlıklı olmayan evlilik ilişkilerinde sadece evli çiftler değil aynı zamanda başta çocuklar olmak üzere ailede yaşayan diğer üyeler de hem bireysel yaşamlarında hem de sosyal çevre ile kurdukları ilişkilerde sorunlar yaşamaktadır. Bu durum, özellikle çocukların fiziksel, psikolojik, duygusal ve sosyal sağlıkları üzerinde ciddi olumsuz etkiler bırakabilmektedir (Bloom vd., 1978).

Sosyal, kültürel ve çevresel etmenler, aile üyelerinin kişisel ve ruhsal durumları ve aile yaşamında bulunan stres halleri; ailenin hem yapısını hem de işlevlerini etkileyebilmektedir. Bu etki aynı zamanda ailenin tüm üyelerini kapsamaktadır. Bu hususta, aile kurumunun yapısal ve işlevsel olarak tekrar işler hale gelmesi için aile içi örüntülerin yeniden yapılandırılması ve aile üyeleri arasındaki rol ve sorumlulukların yeniden tanımlanması gerekmektedir (Walsh, 2017a; 2017b). Burada ailelerin sağlıklı, yani işlevsel, bir niteliğe tekrar kavuşabilmeleri için bir sosyal hizmet müdahalesi olarak aile danışmanlığı uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Danışmanlık hizmetlerinin en temel amaçlardan birisi; aile içi sorunlar ve evlilikte – özellikle çiftler arasında – yaşanan çatışmaları sosyal, psikolojik ve kültürel olarak çözme ve ailenin yaşam seviyesini ve refahını daha nitelikli bir hale getirmektir (Alpaydın ve Canel, 2011). Buna göre sorun çözme, tedavi etme ve özellikle de aile yaşamını güçlendirme özelliklerini barındıran aile danışmanlığı hizmetleri ile mikro (birey), mezzo (aile) ve makro (toplum) düzeylerde danışanların sorunlarını çözmeye, iyileştirmeye ve güçlendirmeye yönelik incelemek, değerlendirmek ve analiz etmek için çözüm odaklı düşünme, sorun çözme ve güçlendirme aşamalarını kullanan sosyal hizmet müdahaleleri (Zastrow, 2017) ortak bir alana hizmet etmektedir. Başta psikolojik, duygusal, sosyal ve iletişim olmak üzere bireylerin ve ailelerin sorunlarını birçok yönden değerlendirerek çözüm bulmak amacıyla çeşitli danışmanlık uygulamaları ve(ya) müdahale planı oluşturulmaktadır. Genel olarak söz konusu bu uygulamalar (danışmanlık hizmetleri ve müdahale planı), aile üyelerinin hem bireysel ve evlilik hayatlarına olumlu yönde çeşitli katkılar sağlamakta hem de bu yönüyle evli bireylerin/çiftlerin aile yaşamında işlevsel ve etkili olabilmektedir.

Günümüzde toplumsal değişimlerin oldukça hızlı bir şekilde yaşanması ve bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunların çeşitliliğinin artması

sonucu evlilik ve aile yaşamlarında psikolojik ve sosyal olarak profesyonel desteğe duyulan ihtiyacın giderek artmaya başlamıştır (Algan, 2022). Eşler arasında iletişim örüntülerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi, evlenme sürecinde olan bireylerin veya evli çiftlerin evliliğe yükledikleri anlam ve beklentilerin farklılaşması, evlilik ile ilgili beklentilerin karşılanmaması, ev içi rol ve sorumluluklarda yaşanan ihmaller, kök aile ilişkilerinde karşılaşılan sorunlar gibi etmenler aile yaşamında sorunlara odaklanmasına neden olup, evli çiftlerin psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Bireylerin sorunlarına çözüm bularak ihtiyaçlarını karşılamayı ve iyi oluş ve yaşam doyumlarını daha yaşanabilir ve daha iyi refah seviyesine yükseltmeyi kendisine hedef edinen sosyal hizmet; aynı zamanda temel müdahale alanlarından birisi olan ailelerle sosyal hizmet müdahalesi (ASHM) aracılığıyla ailelerin endişelerini azaltacak ve umutlarını artıracak pozitif müdahalelerde bulunmaktadır. Bu hususta aile üyelerinin yaşamlarına dair sorunlara bakış açılarını ve sorunları çözme biçimlerini değiştirmeyi amaçlayan ASHM, aile bireylerinin güçlü yönlerini keşfetmelerini sağlayarak kaynakları kullanmasına destek olarak bir yaklaşım sunmaktadır. ASHM ile ailelere sunulan bu destek, günümüzde yeni nesil bir aile danışmanlığı yaklaşımlarından birisini oluşturan çözüm odaklı aile danışmanlığı (ÇOAD) ile uyumlu bir şekilde yapılabilir. 1980’lerde geliştirilen ÇOAD, birey ve ailelerin güçlü yanlarına vurgu yaparak, daha çok şimdiki an ve geleceğe yönelik pozitif bir bakış açısıyla sorunlara odaklanmak yerine çözümlere ve çözüm odaklı düşünceye yönelen ve pozitif müdahaleler barındıran, düşünce ve davranış değişikliğinde etkili bir kısa süreli aile danışmanlığı yaklaşımıdır. Ayrıca danışanların iyi yaptığı şeyleri ortaya çıkarmayı ve danışanların mevcut durumunun bir sorun olmadığına ve gelecek üzerine düşünmesini teşvik ederek güçlenmelerini amaçlaması çözüm odaklı aile danışmanlığı yaklaşımının bir başka önemli özelliğini oluşturmaktadır. (de Shazer, 1985; 1988; 1994; Gurman, 2008; Gladding, 2015).

ÇOAD’ a göre aile üyeleri arasındaki ilişki ve iletişimde esnekliklerin bulunması, sınırların net olarak belirlenmesi, güvenli bağlanma, destekleyici olarak övgü ve geribildirimlerin kullanılması ve günlük ihtiyaçların karşılanmış olması; bir aileyi sağlıklı kılan özellikler arasında yer almaktadır. Bu nedenle aile yaşamı içinde aile üyelerinin güçlü yönlerine ve kaynaklarına

odaklanarak, sorunlara değil çözümlere yönelimli bir bakış açısı kazandırmak, aile sistemini tekrar sağlıklı hale getirecektir (Nichols, 2013; Gladding, 2015a). Sağlıklı bir aile sisteminin oluşturulmasına yönelik yapılabilecekler ile ilgili ÇOAD yaklaşımı ile ASHM arasında birçok noktada ortak vurgular/özellikler bulunmaktadır. ÇOAD ile ASHM arasındaki bu ortak özellikler, ailelere yönelik uygulanan sosyal hizmet müdahalesinde çözüm odaklı aile danışmanlığı yaklaşımının kullanılmasını olanaklı kılmaktadır. Ayrıca, günümüzün hızlı ve yoğun yaşam koşulları düşünüldüğünde, etkili sonuçlar ortaya koyması ve kısa süreli olması sebebiyle çözüm odaklı aile danışmanlığının ailelerin yaşadığı sorunları çözüme kavuşturma hususunda tercih sebebi olmaktadır. Nitekim, çözüm odaklı aile danışmanlığının ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan bir çok çalışmada aile içi sorunlar başta olmak üzere birey ve aile temelinde birçok davranışsal sorunları ve çift ilişkilerinde yaşanan çatışmaları çözmede etkili olduğunu tespit edilmiştir (Baygöl, 2016; Bowles vd., 2001; De Castro ve Guterman, 2008; Gingerich ve Eisengart, 2000; Kim, 2008; Köktuna, 2007; Lee, 1997; Murray ve Murray, 2004; Nelson, 2010; Nelson, 2019; Nelson ve Kelley, 2001; Stewart, 2011; Şahin, 2021; Zengin 2015; Zimmerman vd., 1997; Zubaroğlu Yanardağ, 2016).

Mikro, mezzo ve makro düzeylerde bireylerin sorunlarına çözüm bulmayı, gereksinimlerini karşılamayı, biyopsikososyal iyilik hallerini korumayı, geliştirmeyi, güçlendirmeyi ve iyileştirmeyi amaçlayan sosyal hizmet için aile temel odak noktasıdır. Bu sebeple, özellikle çift ilişkilerinden kaynaklanan evlilik çatışmalarının ve aile içi yaşanan sorunların çözümlenmesi için ailelere yönelik çeşitli danışmanlık uygulamalarının gerçekleştirilmesi ve aile/evlilik hayatı ile ilgili araştırmaların yapılması oldukça önem arz etmektedir. Eşler arası iletişim sorunları, evlilik çatışması, aile içinde yaşanan sorunlar ve stres ile mücadele etme, başa çıkma ve çözüm stratejileri, psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu gibi konularda evlilik hayatını geliştirmek, güçlendirmek ve işlevsel hale getirmek için ailelerle sosyal hizmet müdahalelerinin geliştirilmesi oldukça önemli ve bir o kadar da gereklidir. Ülkemizde sosyal hizmet alanında aile ve evlilik hayatını koruyucu, güçlendirici ve geliştirici aile danışmanlığı uygulamalarını ve sosyal hizmet müdahalesini içeren ve aile refahını artıracak bilimsel araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Benzer bir durum, ÇOAD yaklaşımının aile ve evlilik sorunlarını çözmedeki etkililiğine

yönelik araştırmalarda da görülmektedir. Ülkemizde ÇOAD yaklaşımının kullanılarak doğrudan evlilik ilişkilerini iyileştirmek ve(ya) aile içinde yaşanan sorunlardan herhangi birini çözmek için kullanıldığı çalışmalar bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdadır. Mevcut araştırmanın gerçekleştirildiği tarihlerde bu konuda Türkiye' de yapılan sadece tek bir araştırmaya ulaşılmıştır (Baygöl, 2015; 2016). Söz konusu araştırmanın mesleki ve bilimsel alanı ise sosyal hizmet disiplini değildir. Tam da bu nedenle sosyal hizmet alanında ailelerle sosyal hizmet ve aile danışmanlığı uygulamalarını kapsayan her yeni çalışma oldukça önemli ve alanyazına sağlayacağı katkı da bir o kadar da değerlidir. Bu doğrultuda birey ve ailelerin birey ve ailelerin çeşitli sorunlarını çözmeye yönelik kullanılabilen ÇOAD yaklaşımının Türkiye' de aile ve evlilik sorunlarını çözmedeki etkililiğine yönelik yapılan araştırmaların oldukça sınırlı olmasından kaynaklı bu yaklaşımının etkililiğini ortaya koyabilecek ve ölçebilecek daha fazla araştırmaların yapılması gerektiğine dair bir düşünce ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda sosyal hizmet alanında mevcut araştırma bir ilki barındırmaktadır. İlk kez bu araştırma ile çözüm odaklı aile danışmanlığı yaklaşımı ailelerle sosyal hizmet müdahalesinde kullanılmıştır.

Bu araştırmada çözüm odaklı aile danışmanlığı yaklaşımı temelinde ailelerle sosyal hizmet müdahalesini kullanarak evli çiftlere yarı deneysel bir müdahale gerçekleştirilmiştir. Buna göre araştırmanın amacı, çözüm odaklı terapiye dayalı ailelerle sosyal hizmet müdahalesinin evli çiftler üzerindeki psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumuna olan etkisini incelemektir. Bu kapsamda araştırmanın problem cümlesi *“ÇOAD-ASHM'nin evli çiftlerin psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu düzeyleri üzerindeki etkisi nedir?”* şeklinde ifade edilmiştir.

YÖNTEM

1.Araştırmanın Amacı ve Hipotezler

Bu araştırmada çözüm odaklı aile danışmanlığına dayalı ailelerle sosyal hizmet müdahalesinin (ÇOAD-ASHM) evli çiftlerin psikolojik iyi oluş (PİO) ve aile yaşam doyumu (AYD) düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda belirlenen araştırma soruları şunlardır:

1. ÇOAD-ASHM, evli çiftlerin psikolojik iyi oluş (PİO) düzeyi üzerinde etkili midir?
2. ÇOAD-ASHM, evli çiftlerin aile yaşam doyumu (AYD) düzeyi üzerinde etkili midir?

Çalışmanın amacı ve yukarıdaki araştırma soruları bağlamında ÇOAD-ASHM'nin evli çiftler üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaya yönelik aşağıda verilen hipotezler geliştirilmiş ve sınanmıştır:

- **Hipotez 1:** ÇOAD-ASHM, müdahale grubundaki evli çiftlerin psikolojik iyi oluş düzeylerini artırmada etkilidir.
- **Hipotez 2:** ÇOAD-ASHM, müdahale grubundaki evli çiftlerin aile yaşam doyumu düzeylerini artırmada etkilidir.
- **Hipotez 3:** ÇOAD-ASHM, müdahale grubundaki evli çiftlerin psikolojik iyi oluş düzeylerini artırmada etkili değildir.
- **Hipotez 4:** ÇOAD-ASHM, müdahale grubundaki evli çiftlerin aile yaşam doyumu düzeylerini artırmada etkili değildir.

2.Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, 2021-2022 yılları arasında Elazığ Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne ve Elazığ Belediyesi Aile Danışmanlığı Eğitim Merkezi'ne aile danışmanlığı hizmeti almak için başvuran evli çiftler içerisinde araştırmamıza gönüllü olarak katılmak isteyenlere yönelik 6 haftalık “Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığına Dayalı Ailelerle Sosyal Hizmet Müdahalesi” adıyla deneysel bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Aile danışmanlığı hizmeti almak için bahsi geçen kurumlardan hizmet talep eden ve araştırmaya gönüllü katılmak isteyen evli çiftler müdahale ve kontrol gruplarına ayrılmıştır. Araştırmanın yönteminde “ön test-son test izleme ölçümlü eşitlenmemiş müdahale (deney) ve kontrol gruplu yarı deneysel desen” kullanılmıştır. Bu desende, müdahale ve kontrol grupları için deneysel uygulama öncesi ve sonrası ölçümler yapılmaktadır. Bununla birlikte örneklem, yansız (seçkisiz) değil, belirlenmiş birtakım ölçütlere göre oluşturulur ve gruplar tam olarak eşitlenmemesine rağmen olabildiğince benzer özelliklere sahip gruplar olmasına özen gösterilir (Büyüköztürk vd., 2018; Creswell, 2017; Christensen vd., 2020; Field ve Hole, 2019; Gliner vd., 2015). Bu noktada grupların eşleştirilmesi için kontrol

değişkenlerini cinsiyet, yaş ve evli çiftlerin sosyo-demografik göstergeleri oluşturmaktadır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu düzeyleridir. Araştırmanın bağımsız değişkeni ise “Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı’na Dayalı Ailelerle Sosyal Hizmet Müdahalesi (ÇOAD-ASHM)”dır. Araştırma deseni ile ilgili özet bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Deseni

Gruplar	Ön-Test	Uygulama (Müdahale)	Son-Test	Ara	İzleme Testi
Müdahale Grubu (ÇOAD-ASHM)	PİÖÖ ve AYDÖ	ÇOAD- ASHM* (6 Hafta)	PİÖÖ ve AYDÖ	4 Hafta	PİÖÖ** ve AYDÖ***
Kontrol Grubu	PİÖÖ ve AYDÖ	Müdahale yok	PİÖÖ ve AYDÖ	4 Hafta	PİÖÖ ve AYDÖ

* ÇOAD-ASHM: Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığına Dayalı Ailelerle Sosyal Hizmet Müdahalesi

** PİÖÖ: Evli Kadınlar ve Erkekler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

*** AYDÖ: Aile Yaşam Doyumu Ölçeği

3. Araştırmanın Çalışma Grubu ve Araştırmaya Dahil Edilme Kriterleri

Bu araştırmada, araştırmanın çalışma grubu; müdahale ve kontrol grubunda bulunan tüm katılımcıları (evli çiftleri) ifade etmektedir. Araştırmanın müdahale grubu; ön test, son test ve izleme testleri ile 6 haftalık deneysel uygulamanın (ÇOAD-ASHM) ve izleme oturumunun gerçekleştirildiği grubu; kontrol grubu ise sadece ön test, son test ve izleme testinin uygulandığı ve deneysel uygulamanın gerçekleştirilmediği grubu temsil etmektedir. Buna göre araştırmaya katılmaya gönüllü, en az bir yıllık evli ve en az 18 yaşında olan, herhangi bir psikiyatrik tanısı ve tedavi süreci bulunmayan, boşanma sürecinde olmayan ve araştırmaya evli çiftler olarak katılabilecek olanlar içerisinde seçilerek çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubunu belirleyebilmek için araştırmanın örnekleme ise Elazığ Belediyesi Aile Danışmanlığı Eğitim Merkezi’ne ve(ya) Elazığ Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’ne online, telefon ile veya şahsen başvuran ve aile danışmanlığı hizmeti alabilmek için randevu talep eden evli çiftler oluşturmuştur. Bu doğrultuda ilgili kurumlara başvurarak aile danışmanlığı hizmeti talep eden evli çiftlere ön görüşmede araştırmanın amacı ve içeriği ile ilgili gerekli tüm

bilgiler paylaşılmış ve araştırmaya gönüllü katılmak isteyen evli çiftlere “Evli Kadınlar ve Erkekler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİÖÖ)” ve “Aile Yaşam Doyumu Ölçeği (AYDÖ)” öntest olarak uygulanmıştır. Öntest puanları açısından birbirine yakın puanlara sahip olan çiftler ikiye bölünebilir (bir çift müdahale grubuna bir diğer çift ise kontrol grubuna rastgele atanacak şekilde) çalışma grubuna dahil edilmiştir. Ardından yukarıda sıraladığımız kriterler çerçevesinde çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubunu; müdahale grubunda 8 çift (16 kişi), kontrol grubunda da benzer şekilde 8 çift (16 kişi) olmak üzere toplam 16 çift (32 kişi/katılımcı) oluşturmuştur. Müdahale grubunda bulunan çiftler ile 6 haftalık bir deneysel uygulama yapılmıştır. Deneysel uygulamada “Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı’na Dayalı Ailelerle Sosyal Hizmet Müdahalesi (ÇOAD-ASHM)” gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamanın içeriğini çözüm odaklı aile danışmanlığı modeli ve teknikleri, uygulama alanını ise ailelerle sosyal hizmet müdahalesi oluşturmuştur. Evli çiftlere ÇOAD-ASHM gerçekleştirilmeden önce psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu düzeylerini ölçebilmek amacıyla PİÖÖ ve AYDÖ ön testleri uygulanmış sonrasında 6 haftalık ÇOAD-ASHM gerçekleştirilmiş, deneysel uygulamanın son haftasında PİÖÖ ve AYDÖ son testleri uygulanmıştır. Ardından 4 haftalık bir ara verilmiş ve çiftlerle bu aranın ardından PİÖÖ ve AYDÖ izleme testlerini uygulamak üzere son kez görüşülmüştür. Kontrol grubuna ise herhangi bir deneysel uygulama gerçekleştirilmemiş olup yalnızca PİÖÖ ve AYDÖ ölçeklerinin ön test-son test ve izleme testi müdahale grubuyla eş zamanlı olarak uygulanmıştır. Araştırmanın çalışma grubuna (müdahale ve kontrol grubu) katılan evli çiftler ile ilgili tanıtıcı bilgilere Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Çalışma Grubuna İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

			Müdahale Grubu (n=16)		Kontrol Grubu (n=16)	
			f	%	f	%
Çalışma Durumu	Kadın	Çalışıyor	3	37.5	3	37.5
		Çalışmıyor	5	62.5	5	62.5
	Erkek	Emekli	--	--	--	--
		Çalışıyor	7	87.5	8	100
		Çalışmıyor	--	--	--	--
	Kadın	Emekli	1	12.5	--	--
		İlköğretim	1	12.5	1	12.5
		Lise	--	--	--	--
		Önlisans	2	25	1	12.5
		Lisans	4	50	6	75
Yüksek Lisans		1	12.5	--	--	
Doktora		--	--	--	--	
Erkek	İlköğretim	1	12.5	--	--	
	Lise	--	--	1	12.5	
	Önlisans	1	12.5	--	--	
	Lisans	5	62.5	4	50	
	Yüksek Lisans	1	12.5	1	12.5	
	Doktora	--	--	2	25	
Eğitim Durumu						

Araştırmada 8 çift (16 kişi) müdahale grubunda, 8 çift (16 kişi) kontrol grubunda yer almıştır. Müdahale grubuna bakıldığında kadınların yaş ortalamasının 36.12; erkeklerin yaş ortalamasının 40.25 olduğu görülmektedir. Kontrol grubuna bakıldığında ise kadınların yaş ortalamasının 36.50; erkeklerin yaş ortalamasının 38.25 olduğu görülmektedir. Evlilik süresi, müdahale grubunda ortalama 12.87 (yıl); kontrol grubunda ise ortalama 12.62 (yıl) olduğu görülmektedir. Müdahale grubundaki evli çiftlerin ortalama çocuk sayısı 2 iken; kontrol grubunda ise bu ortalama 1.75 olmuştur. Tablo 2’de görüldüğü üzere her iki gruptaki katılımcıların cinsiyet ayırt etmeksizin

büyük çoğunluğu lisans düzeyinde bir eğitim seviyesine sahipken; erkeklerin biri hariç (emekli), tümü çalışırken; kadınların çalışma oranı %50'nin altında (%37.5) kalmıştır.

4. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu (KBF): Bu çalışmada, çalışma grubunun sosyo-demografik özelliklerini belirlemek için yazarlar tarafından KBF geliştirilmiştir. 21 sorudan oluşan bu form, araştırmaya katılan evli çiftlerin cinsiyet, çiftlerin evlenme şekilleri ve evlilik süreleri, çocuk sayısı, eğitim seviyesi, ekonomik gelir seviyesi, sağlık durumları ve kök aile ilişkileri ile ilgili bilgileri içermektedir.

Evli Kadınlar ve Erkekler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİÖÖ): PİÖÖ, Eggleston ve arkadaşları (2001) tarafından geliştirilmiş, Türkçe'ye ise Özmete (2016) tarafından uyarlanmıştır. Evli kadın ve erkeklerin psikolojik iyi oluşlarını ölçmek amacıyla oluşturulan bu ölçek 36 maddeden ve "genel duygular", "ekonomik, aile ve bireysel koşullardan duyulan memnuniyet" ve "ev dışı aktiviteleri sürdürebilme" olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı bakımından birinci alt boyut .86; ikinci alt boyut .88 ve üçüncü alt boyut .86 olarak saptanmış ve ölçeğin Türk toplumu için geçerli ve güvenilir olduğu görülmüştür. 5'li likert ölçek türünde (1=Kesinlikle katılıyorum; 5=Kesinlikle katılmıyorum) hazırlanan bu ölçekte 18 madde ters yönlü olarak puanlanmakta ve ölçekten alınan düşük puan yüksek iyi oluşu ifade etmektedir. Faktörlerin geçerliği, Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ile test edilen ölçeğin toplam varyans değeri %40.46'dır. Bu ölçeğin en önemli özelliği ise psikolojik iyi oluşu "evli olan kadın ve erkekler" üzerinden test edecek şekilde oluşturulmuş olmasıdır (Özmete, 2016).

Aile Yaşam Doymu Ölçeği (AYDÖ): Çalışkan ve arkadaşları (2017) tarafından geliştirilen ve aile üyelerinin aile yaşamlarındaki doyma düzeyini test eden AYDÖ, 23 maddeden oluşan likert tipi ve tek boyutlu bir ölçektir. Ölçekte yer alan maddelerde, bireyin aile yaşamında algıladığı doyuma ilişkin sıfatlar birbirinin zıttı olarak maddenin en sağ ve en sol ucunda bulunmaktadır. Sol sütun olumlu duyguları, sağ sütun ise olumsuz duyguları ifade eden sıfatları kapsamaktadır. Bu yönüyle çift kutuplu bir özelliğe sahip olan AYDÖ'nün her iki kutbunda bulunan sıfatlar için "tamamen", "oldukça"

ve “biraz” ifadeleri ve her iki kutupta bulunan sıfatlar için nötr duyguda olduğunu belirten “kararsızım” ifadesi yer almaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .95 ve madde faktör yükleri .53 ile .79 arasında bulunmuştur. Ölçekten alınan yüksek puan, evli bireyin aile hayatı içinde ve ailesi ile birlikte olduğunda yüksek bir aile yaşam doyumuna sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu ölçeğin en önemli özelliği, evli bireylerin “ailesi ile birlikte geçirdiği zamanı” baz alarak bir değerlendirme yapmasıdır (Çalışkan vd., 2017).

5. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı'na Dayalı Ailelerle Sosyal Hizmet Müdahalesi (ÇOAD-ASHM)

ÇOAD-ASHM, ailelere yönelik bir sosyal hizmet müdahalesi kapsamında çözüm odaklı aile danışmanlığı temelinde oluşturulmuş ve yapılandırılmış bir aile danışmanlığı programıdır. Danışmanlık süreci, her bir çift için ön görüşme ve 6 seanslık haftalık seanslar şeklinde toplamda 6 haftalık bir süreci içermektedir. Söz konusu programda evli çiftlere sunulan ve araştırmacı tarafından çözüm odaklı aile danışmanlığı ve ailelerle sosyal hizmet uygulamaları literatürü baz alınarak hazırlanan ve geliştirilen (Baygül 2015; De Jong ve Berg 2013; de Shazer, 1985; Demirci 2014; Dölek ve Kurter (2014-2018); Gehart 2017; Iverson, 2002; Karakaya 2016; Nelson 2019; SBFTA, 2013; Sharry 2016; Sklare 2020; Sparrer, 2012; Yağcı ve Duyan 2020; Zengin 2021) ÇOAD-ASHM danışmanlık programının görüşme/seans içeriğini ve sürecini uygulama ana hattı ile ilgili bilgilere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. ÇOAD-ASHM'nin Seans İçeriği Özeti

Birinci Seans Özeti	İkinci ve Diğer Seanslar Özeti
1. Tanışma	1. Bir önceki seansı özetleme
2. Danışanlara, danışmanlık süreci ile ilgili bilgi verilmesi	2. Önceki oturumlarda yapılanlar ve ödevler üzerine konuşma
3. Danışanların sorunu genel hataları ile dinleme ve yapılandırma	3. <u>OGPE Soruları</u> : (Daha) İyi olanları ortaya çıkarma
4. İyi yapılandırılmış ve tanımlanmış amaçların oluşturulması	4. Değişimlere odaklanma
5. Çözümlerin keşfedilmesi ve çözüm odaklı düşünme becerisi oluşturma	5. Çözüm odaklı spesifik tekniklerin ve müdahalelerin kullanımı
6. Güçlendirme ve kaynaklara odaklanma	6. “Başka ne” soruları
7. Çözüm odaklı temel tekniklerin kullanımı	7. Seansı değerlendirme
8. İstenen geleceği inşa etmede olası zorluk ve engellerin belirlenmesi, tanımlanması ve bunların üstesinden gelinmesi	8. Seanslar hakkında danışanların son düşüncelerini alma
9. Ara verme, özetleme, övgü, geribildirim ve ödevler	9. Seansı sonlandırma (Danışmanlığın en son seansında uygulamayı sonlandırma aşamasına geçilir.)
10. Seansı sonlandırma	

Tablo 3'teki seans özeti kapsamında bu araştırmada kullanılan ÇOAD temel teknikler; “danışanla terapötik ittifakın sağlanması”, “terapötik ittifak doğrultusunda çiftlerin hikayelerini dinlemek, anlamak ve bu hikaye kapsamında mevcut sorunlarını yeniden çözüm odaklı bir bakış ile yapılandırmak ve tanımlamak”, “danışanların kendi çözüm dilini keşfetmelerini sağlamak ve çözüm odaklı duruş becerisi kazanabilmek için gerekli somut adımları atmalarına destek olmak”, “danışanların başarılı, güçlü yönlerini belirlemek ve kaynaklarını çözüme yönelik kullanabilmesini keşfettirmek”, “danışanların arzuladıkları gelecek çerçevesinde doğru, ölçülebilir ve gözlenebilir amaçlar belirlemek”, “evlilik ilişkilerinde pozitif yönlü küçük değişimlere odaklanarak pozitif yönlü büyük değişimlerin yolunu inşa etmek” ve “çiftlere övgü tekniğini kullanarak olumlu geri bildirimler sunmak ve ihtiyaç halinde ödevlerden yararlanmak” şeklinde *özetlenebilir*.

6. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizi için katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların analizde kullanılabilecek parametrik testlerin varsayımlarını karşılayıp karşılanmadığı test edilmiştir. Öncelikle verilerin normal dağılım gösterip göstermediği varsayımı incelenmiştir. Verilerin normal dağılım gösterebilmesi için ölçümlerden elde edilen puanların “çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri” ± 2 aralığında olması gerekmektedir

(George ve Mallery, 2022). Çarpıklık ve basıklık değerlerine ek olarak ayrıca verilerin normal dağılım gösterip göstermedikleri “Shapiro-Wilk” testiyle; veri setlerinin varyanslarının eşit olup olmadığı ise “Levene testi” ile test edilmiştir. Müdahale ve kontrol grubunun ön test ortalamalarını karşılaştırabilmek için “Bağımsız gruplar için t-testi” uygulanmıştır.

Araştırmanın nicel deseni 2x3 split plot (Müdahale-Kontrol grupları X öntest, sontest ve izleme testi) yarı deneysel bir desen olarak kurgulanmıştır. Ölçümler bakımından grupların kendi arasında (gruplar arası) ve çiftlerin içinde bulunduğu grup içi ölçümlerin (öntest, sontest, izleme testi) yapılması söz konusudur. Farklı zamanlardaki ölçümler arasındaki farklılığın istatistiksel anlamlılığını değerlendirmek için “Tek faktör üzerinde tekrarlı ölçümler için faktöriyel ANOVA” testi kullanılmıştır. Bu analizde grup faktörünün (müdahale ve kontrol grubu) ve farklı zamanlarda tekrar eden ölçümlerin (ön test, son test, izleme testi), bağımlı değişkenler üzerindeki ana etkileri ve her iki faktörün ortak etkisi (grup*ölçüm) test edilmektedir. Buna göre “Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA” testinde grup ile ölçüm arasındaki ortak etkinin anlamlı çıkması durumunda, deneysel uygulamanın (ÇOAD-ASHM) bağımlı değişkenler (psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu) üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 2016).

Yukarıda açıklanan bilgiler ışığında, araştırmanın amacına yönelik kullanılan deneysel desenin karışık (split plot) desen olduğu görülmüş olup, bu desene en uygun parametrik testlerden birisi olan “Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA” testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2016). Analiz sonucunda anlamlı bir fark oluşması durumunda, bu anlamlı farkın nedenini değerlendirebilmek için ikili karşılaştırma (post-hoc) testlerinden birisi olan “Tukey testi” kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, grafikler, görseller ve tüm bunların istatistiksel analizleri için “.05” anlamlılık düzeyi dikkate alınarak açık kodlu ve yeni nesil ücretsiz bir program olan Jamovi 2.6.25 istatistik paket programından yararlanılmıştır.

7. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için Fırat Üniversitesi Rektörlüğü, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’ndan “Etik Kurul Onayı”,

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Elazığ Belediyesi'nden ise gerekli kurum izinleri resmi olarak alınmıştır. Bunula birlikte çalışma grubuna katılım sağlamak için kriterleri sağlayan ve araştırmaya gönüllü katılım sağlamak isteyen evli çiftlere araştırma hakkında detaylı bilgiler verilerek bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmış ve gönüllülük esasına bağlı olarak seçkisiz bir şekilde çiftlerin müdahale ve kontrol grubuna katılımları sağlanmıştır. Çalışma grubu tamamen belirlendikten sonra tablo 1'de belirtilen araştırma desenine göre, müdahale grubunda bulunan her bir çift için ayrı ayrı belirlenen gün ve saatte 6 hafta boyunca deneysel uygulama (ÇOAD-ASHM) gerçekleştirilmiştir. Deneysel uygulamada ailelerle sosyal hizmet müdahalesi; çözüm odaklı aile danışmanlığı yaklaşımı kullanılarak her bir çiftte ayrı ayrı aile danışmanlığı seansları şeklinde yürütülmüştür. Görüşmeler yaklaşık 75-100 dk. aralığında sürmüştür. Görüşmelerin tarih ve saatleri çiftlerin uygun oldukları zamana göre planlanmıştır. Evli çiftlerle ilk hafta seans öncesi ön görüşmeler yapılmış, ÇOAD-ASHM'nin içeriğine ve deneysel uygulamada dikkat edilmesi gereken kurallara yönelik çiftlere bilgiler verilmiş, araştırmanın amacı ve ulaşılmak istenen hedefler aktarılmıştır. Ardından çiftlerden "Kişisel Bilgi Formu" ile "Bilgilendirilmiş Onam Formu"nun doldurulması istenmiş ve son olarak PİÖÖ ve AYDÖ ön test ölçümü yapılmıştır. Form ve ölçek doldurma işlemleri tamamlandıktan sonra kısa bir mola verilerek çiftlerin onayı ile ilk görüşme seansına geçilmiştir. Deneysel uygulama süreci 6 hafta gerçekleştirilmiştir. Deneysel uygulamanın son hafta görüşme seansı tamamlandıktan sonra PİÖÖ ve AYDÖ son test ölçümü yapılmış ve 4 haftalık bir ara verilmiş akabinde çiftlere izleme (kalıcılık) ölçümü yapmak için kendileriyle tekrar görüşülmüş ve bu görüşmede çiftlere PİÖÖ ve AYDÖ izleme (kalıcılık) ölçümü yapılarak tüm süreç tamamlanmıştır. Bahsi geçen deneysel uygulama süreci müdahale grubunda bulunan her çift için ayrı ayrı uygulanmıştır. Bu süreçte kontrol grubuna Tablo 1'de yer verilen öntest, sontest ve izleme (kalıcılık) testi ölçümleri haricinde herhangi bir işlem yapılmamıştır. Kontrol grubuna uygulanan ölçümler, müdahale grubuna uygulanan ölçümler ile eş zamanlı yürütülmüştür. Müdahale grubuna yönelik uygulanan ÇOAD-ASHM görüşmeleri araştırmacının çalışma ofisinde ve Elazığ Belediyesi Aile Danışmanlık ve Eğitim Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir.

8. Uygulayıcı Bilgisi

Araştırmacının bilim uzmanlığını (yüksek lisans) aile içi sorunlar ve aile danışmanlığı alanında; doktor unvanını ise çözüm odaklı aile danışmanlığı ve ailelerle sosyal hizmet alanında almış olması ve akademik çalışmalarını aile danışmanlığı alanında sürdürmesi bu konunun tercih edilmesinde önemli bir etken olmuştur. Ayrıca araştırmacı 2013 yılında 450 saatlik aile danışmanlığı eğitimini tamamlamış ve iki farklı eğitimde toplam 56 saatlik çözüm odaklı terapi eğitimi almış, ailelerle sosyal hizmet ve aile danışmanlığı alanında 10 yıllık mesleki ve akademik deneyime sahiptir.

BULGULAR

1. ÇOAD-ASHM'nin Psikolojik İyi Oluş Düzeyine Olan Etkisine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmanın bağımlı değişkenlerinden birincisi olan psikolojik iyi oluş (PİO) ile ilgili temel parametrik analiz olarak “Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA” testi uygulanmıştır. Bu testin analizi yapılmadan önce, tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testinin varsayımları kontrol edilmiştir. Bu çerçevede ilk varsayım olarak, elde edilen PİO verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Literatürde çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 2 aralığında olması durumunda dağılım normal kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2022). Normal dağılım ayrıca “Shapiro-Wilk” testi ile kontrol edilmektedir. Bu teste göre verilerin p değeri .05’ten büyük ise dağılımın normal olduğu ifade edilmektedir (Field, 2018). Buna göre PİO düzeylerinde öntest (çarpıklık= -0.36, basıklık= -0.60), sontest (çarpıklık= -0.52, basıklık= -0.47) ve izleme testi (çarpıklık= -0.22 basıklık = -0.74) ölçümlerinin tümünde çarpıklık ve basıklık değerleri ± 2 aralığında olduğu görülmüştür. Ayrıca “Shapiro-Wilk” testi sonuçlarına göre PİO düzeyinin öntest ($p=0.973$), sontest ($p=0.953$) ve izleme testi ($p=0.971$) ölçümleri yine normal dağıldığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Bir diğer varsayım olan küresellik varsayımı, “Mauchly Küresellik Testi” ile değerlendirilmiştir. Buna göre PİO öntest, sontest ve izleme testi ölçümleri sonucunda küresellik varsayımının da sağlandığı görülmüştür ($W= 0.863$, $p=0.118$; $p>0.05$). PİO ile ilgili ölçümlerden alınan verilerden elde edilen varsayım analizlerinin sonuçlarına göre; parametrik bir test olan “Tekrarlı ölçümler için iki yönlü

ANOVA” testi, müdahale ve kontrol gruplarındaki katılımcıların (evli çiftlerin) PİÖ düzeylerinin ÇOAD-ASHM öncesi, hemen sonrası ve bir ay sonra anlamlı bir şekilde değişip değişmediğini saptamak amacıyla uygulanmıştır. Tekrarlı ölçümler için İki Yönlü ANOVA testi, deneysel uygulamalarda grup içi (müdahale ve kontrol grupları) etkinin zamana (öntest, sontest ve izleme testi) göre ölçülmesi amacıyla kullanılmıştır (Field, 2018). Araştırmada öncelikle PİÖ’den elde edilen verilere ilişkin betimsel istatistiklere Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo-4. PİÖ’den Elde Edilen Verilere İlişkin Betimsel İstatistik Tablosu

Grup	N	Öntest		Sontest		İzleme Testi	
		AO	SS	AO	SS	AO	SS
Müdahale Grubu	16	113.1	4.59	96.4	6.26	97.4	6.33
Kontrol Grubu	16	112.9	4.51	112.1	5.47	112.9	4.91

AO: Aritmetik ortalama, SS: Standart sapma

Tablo 4’te görüldüğü üzere, müdahale grubundaki katılımcıların PİÖ öntest ölçümünde ortalama puanları 113.1 iken, sontest ölçümünde 96.4’e yükselmiş.³ İzleme testinde ise 97.4’e düşmüştür. Kontrol grubuna bakıldığında, öntest ölçümünde puanların ortalaması 112.9, son test ölçümünde 112.1 ve izleme testi ölçümünde ise 112.9 olarak bulunmuştur. Bulgulardan da görüldüğü üzere müdahale grubundaki katılımcıların öntest puan ortalamalarına göre sontest ve izleme testi puan ortalamalarında psikolojik iyi oluş düzeyleri bakımından gözle görülür bir artma olduğu saptanmıştır. Kontrol grubundaki katılımcıların psikolojik iyi oluş düzeylerine ait ön test, son test ve izleme testi puan ortalamalarının ise yaklaşık olarak aynı kaldığı, başka bir ifade ile değişim olmadığı görülmektedir. Buna göre, elde edilen ortalama puanlar arasındaki farklılığın anlamlılığını test etmek amacıyla, müdahale ve kontrol gruplarında ölçülen öntest, sontest ve izleme testinden alınan puanların ortalamalarına ilişkin “Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA” sonuçları Tablo 5’te sunulmuştur.

³Evli Kadınlar ve Evli Erkekler için Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİÖÖ)’nden alınan düşük puan yüksek psikolojik iyi oluş düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. PİÖÖ Puanlarının Tekrarlı Ölçümler İçin İki Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	η^2p	Post-Hoc (Tukey)
Gruplar arası	2552	1	2552.3	35.8	<.001	0.544	
Grup: (Müdahale/Kontrol)							
Hata	2139	30	71.3				
Gruplar içi	1484	2	741.78	92.3	<.001	0.755	Öntest < Son test
Zaman (PİÖÖ):							Öntest < İzleme
(Ön test-Son test-İzleme)							
Hata							
Zaman (PİÖÖ) * Grup	1339	2	669.47	83.3	<.001	0.735	
Hata	482	60	8.04				

KT: Kareler toplamı, SD: Serbestlik derecesi, KO: Kareler ortalaması, $p < 0.05$

Tablo 5 incelendiğinde yapılan “Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA” testi sonucuna göre; zaman (ölçüm) ayrımı yapmaksızın müdahale ve kontrol gruplarında bulunan katılımcıların, ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları üzerinde grup etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F_{(1,30)} = 35.8$; $p < 0.05$). Buna göre, müdahale ve kontrol gruplarının zaman (ölçüm) ayrımı yapmaksızın, PİÖÖ’den aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Öte yandan grup ayrımı yapılmaksızın katılımcıların, ön test, son test ve izleme testi ölçümlerinden elde ettikleri puan ortalamaları arasında da anlamlı bir fark saptanmıştır. ($F_{(2,60)} = 92.3$; $p < 0.05$). Bu sonuç, katılımcıların psikolojik iyi oluş düzeylerinin deneysel uygulamaya (ÇOAD-ASHM) bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Ayrıca grup*ölçüm (zaman) ortak etkisinde de anlamlı bir fark tespit edilmiştir. ($F_{(2,60)} = 83.3$; $p < 0.05$). Buna göre, müdahale grubunda yer alan katılımcıların ön test, son test ve izleme testi ölçümleri sonucu PİÖÖ’den aldıkları puanların pozitif yönde değiştiğini göstermektedir. Ek olarak, ÇOAD-ASHM’nin evli çiftlerin psikolojik iyi oluş değişkeni üzerindeki etki büyüklüğünü belirleyebilmek için “Eta kare (η^2)” değerine bakıldığında, bu değer yüksek bir etkiye sahip olduğu görülmektedir ($\eta^2p = 0.755$). Literatürde eta karenin değeri olarak “0.01” düşük ; “0.06” orta etki ve “0.14” ise yüksek etki büyüklüğü şeklinde kabul edilmektedir (Cohen, 1977; Cohen, 1988; Green ve Salkind, 2005). Bu sonuç, müdahale ve kontrol gruplarındaki katılımcıların ön test, son test ve izleme testi ölçümleri sonucunda PİÖÖ’den elde ettikleri puan ortalamalarının

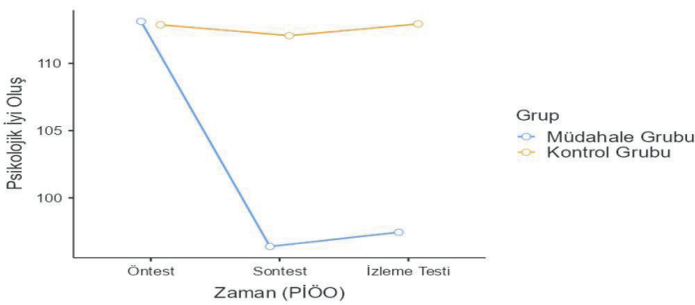
pozitif yönde değiştiğini ispatlamaktadır. Nitekim PİÖÖ öntest puan ortalaması ile sontest puan ortalaması kıyaslandığında deneysel uygulama sonucu PİÖÖ puan ortalamasında %14.81 bir artış yaşanmış ve bu artış oranı izleme testinde de korunmuştur. Öntest, sontest ve izleme testlerinden elde edilen puan ortalamaları arasındaki farkın kaynağını belirleyebilmek için ikili karşılaştırma testlerinden (post-hoc) “Tukey testi” uygulanmış ve sonuçlara Tablo 6’ da yer verilmiştir.

Tablo 6. PİÖÖ’den Elde Edilen Puan Ortalamalarına İlişkin Tukey (post hoc) Testi Sonuçları

Zaman (PİÖÖ)	Grup	Zaman (PİÖÖ)	Grup	Ortalama Fark	t	Ptukey
PİÖÖ1	Müdahale Grubu	- PİÖÖ1	Kontrol Grubu	0.25	0.15	1.000
		- PİÖÖ2	Müdahale Grubu	16.75	15.77	<.001
		- PİÖÖ2	Kontrol Grubu	1.06	0.57	0.992
		- PİÖÖ3	Müdahale Grubu	15.68	14.05	<.001
		- PİÖÖ3	Kontrol Grubu	0.18	0.10	1.000
	Kontrol Grubu	- PİÖÖ2	Müdahale Grubu	16.50	8.87	<.001
		- PİÖÖ2	Kontrol Grubu	0.81	0.76	0.971
		- PİÖÖ3	Müdahale Grubu	15.43	8.49	<.001
		- PİÖÖ3	Kontrol Grubu	-0.06	-0.05	1.000
PİÖÖ2	Müdahale Grubu	- PİÖÖ2	Kontrol Grubu	-15.68	-7.54	<.001
		- PİÖÖ3	Müdahale Grubu	-1.06	-1.32	0.767
		- PİÖÖ3	Kontrol Grubu	-16.56	-8.11	<.001
	Kontrol Grubu	- PİÖÖ3	Müdahale Grubu	14.62	7.16	<.001
		- PİÖÖ3	Kontrol Grubu	-0.87	-1.09	0.880
PİÖÖ3	Müdahale Grubu	- PİÖÖ3	Kontrol Grubu	-15.5	-7.73	<.001

p<0.05, PİÖÖ1: Ön test, PİÖÖ2: Son test, PİÖÖ3: İzleme testi

Tablo 6’ da verilen Tukey testi sonuçlarına göre; müdahale grubunda bulunan katılımcıların PİÖÖ ön test-son test puanları ($OF=16.75$; $ptukey<0.05$) ve ön test-izleme testi puanları ($OF=15.68$; $ptukey<0.05$) arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan kontrol grubunda bulunan katılımcıların PİÖÖ ön test ile müdahale grubunda bulunan katılımcıların PİÖÖ son test puanları ($OF=16.50$; $ptukey<0.05$) ve kontrol grubunda bulunan katılımcıların PİÖÖ ön test ile müdahale grubunda bulunan katılımcıların PİÖÖ izleme testi puanları ($OF=15.43$; $ptukey<0.05$) arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca, müdahale grubundaki katılımcıların PİÖÖ son test ile kontrol grubundaki katılımcıların PİÖÖ son testi puanları ($OF=-15.68$; $ptukey<0.05$) ve PİÖÖ izleme testi puanları ($OF=-16.56$; $ptukey<0.05$) arasındaki fark da anlamlıdır. Kontrol grubu PİÖÖ son test ile müdahale grubu PİÖÖ izleme testi puanları ($OF=14,62$; $ptukey<0.05$) arasında da benzer şekilde anlamlı bir fark vardır. Son olarak, müdahale grubundaki katılımcıların PİÖÖ izleme testi ile kontrol grubundaki katılımcıların PİÖÖ izleme testi puanları ($OF=-15.50$; $ptukey<0.05$) arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, psikolojik iyi oluş değişkeni ile ilgili birinci hipotezin desteklendiği görülmektedir. Tüm bu sonuçların görsel olarak incelenmesi ve araştırma bulgularının daha sağlıklı yorumlanmasını sağlamak adına müdahale ve kontrol grubunun PİÖÖ öntest, sontest ve izleme testi ölçümlerinden elde edilen puan ortalamalarının değişimini gösteren grafik Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. PİÖÖ Öntest, Sontest ve İzleme Testi Ölçümlerinin Puan Ortalamalarındaki Değişim Grafiği

Şekil 1’de sunulduğu gibi, öntest aşamasında müdahale ve kontrol gruplarından PİÖÖ’de benzer başlangıç puanları elde edilmiştir. Ancak

deneyssel uygulamanın (ÇOAD-ASHM) ardından müdahale grubundaki katılımcıların puan ortalamalarında belirgin bir artış gözlenmiştir. 4 hafta sonra gerçekleştirilen izleme testi ölçümlerine göre, müdahale grubundaki puan ortalamalarının (son test puanına kıyasla küçük miktarda düşüş olsa da) kalıcı olduğu görülmüştür. Kontrol grubunda ise her üç ölçüm arasındaki puan ortalamalarında anlamlı bir değişiklik gözlenmemiş ve değişim grafiği yatay ilerlemiştir.

2. ÇOAD-ASHM'nin Aile Yaşam Doymu Düzeyine Olan Etkisine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmanın bağımlı değişkenlerinden ikincisi olan aile yaşam doymu (AYD) ile ilgili temel parametrik analiz olarak “Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA” testi uygulanmıştır. Bu testin analizi yapılmadan önce, Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA testinin varsayımları kontrol edilmiştir. Bu çerçevede ilk varsayım olarak, elde edilen AYD verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Literatürde çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 2 aralığında olması durumunda dağılım normal kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2022). Normal dağılım ayrıca “Shapiro-Wilk” testi ile kontrol edilmektedir. Bu teste göre verilerin p değeri .05’ten büyük ise dağılımın normal olduğu ifade edilmektedir (Field, 2018). Buna göre AYD düzeylerinde öntest (çarpıklık= -0.70, basıklık= 0.27), sontest (çarpıklık= -0.83, basıklık= 1.24) ve izleme testi (çarpıklık= -0.71 basıklık = 1.38) ölçümlerinin tümünde çarpıklık ve basıklık değerleri ± 2 aralığında olduğu görülmüştür. Ayrıca “Shapiro-Wilk” testi sonuçlarına göre AYD düzeyinin öntest ($p= 0.065$), sontest ($p=0.155$) ve izleme testi ($p=0.093$) ölçümleri yine normal dağıldığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Bir diğer varsayım olan küresellik varsayımı, “Mauchly Küresellik Testi” ile değerlendirilmiştir. Buna göre AYD öntest, sontest ve izleme testi ölçümleri sonucunda küresellik varsayımının da sağlandığı görülmüştür ($W= 0.851$, $p=0.097$; $p>0.05$). AYD ile ilgili ölçümlerden alınan verilerden elde edilen varsayım analizlerinin sonuçlarına göre; parametrik bir test olan “Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA” testi, müdahale ve kontrol gruplarındaki katılımcıların AYD düzeylerinin ÇOAD-ASHM öncesi, hemen sonrası ve 4 hafta sonra anlamlı bir şekilde değişip değişmediğini saptamak amacıyla uygulanmıştır. Tekrarlı

ölçümler için iki yönlü ANOVA testi, deneysel uygulamalarda grup içi (müdahale ve kontrol grupları) etkinin zamana (öntest, sontest ve izleme testi) göre ölçülmesi amacıyla kullanılmıştır (Field, 2018). Araştırmada öncelikle AYDÖ'den elde edilen verilere ilişkin betimsel istatistiklere Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo-7. AYDÖ'den Elde Edilen Verilere İlişkin Betimsel İstatistik Tablosu

Grup	N	Öntest		Sontest		İzleme Testi	
		AO	SS	AO	SS	AO	SS
Müdahale Grubu	16	89.6	5.02	111.8	9.13	110.2	9.37
Kontrol Grubu	16	92.6	4.86	93.1	4.85	92.4	4.70

AO: Aritmetik ortalama, SS: Standart sapma

Tablo 7' de görüldüğü üzere, müdahale grubundaki katılımcıların AYDÖ öntest ölçümünde ortalama puanları 89.6 iken, sontest ölçümünde 111.8'e yükselmiştir. İzleme testinde ise 110.2'ye düşmüştür. Kontrol grubuna bakıldığında, öntest ölçümünde puanların ortalaması 92.6, son test ölçümünde 93.1 ve izleme testi ölçümünde ise 92.4 olarak bulunmuştur. Bulgulardan da görüldüğü üzere müdahale grubundaki katılımcıların öntest puan ortalamalarına göre sontest ve izleme testi puan ortalamalarında aile yaşam doyumu düzeyleri bakımından gözle görülür bir artma olduğu saptanmıştır. Kontrol grubundaki katılımcıların aile yaşam doyumu düzeylerine ait ön test, son test ve izleme testi puan ortalamalarının ise yaklaşık olarak aynı kaldığı, başka bir ifade ile değişim olmadığı görülmektedir. Buna göre, elde edilen ortalama puanlar arasındaki farklılığın anlamlılığını test etmek amacıyla, müdahale ve kontrol gruplarında ölçülen öntest, sontest ve izleme testinden alınan puanların ortalamalarına ilişkin "Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA" sonuçları Tablo 8' de sunulmuştur.

Tablo 8. AYDÖ Puanlarının Tekrarlı Ölçümler İçin İki Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	η^2p	Post-Hoc (Tukey)
Gruplar arası	2982	1	29822	26.6	<. 001	0.470	
Grup: (Deney/Kontrol)							
Hata	3360	30	112				

Gruplar içi	2506	2	1253	121	<.001	0.801	Öntest < Sontest
Zaman (AYDÖ):							Öntest < İzleme
(Ön test-Son test-İzleme)							
Zaman (AYDÖ) * Grup	2405	2	1202.4	116	<.001	0.794	
Hata	623	60	10.4				

KT: Kareler toplamı, SD: Serbestlik derecesi, KO: Kareler ortalaması, $p < 0.05$

Tablo 8 incelendiğinde yapılan “*Tekrarlı ölçümler için iki yönlü ANOVA*” testi sonucuna göre; zaman (ölçüm) ayrımı yapmaksızın müdahale ve kontrol gruplarında bulunan katılımcıların, ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları üzerinde grup etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($F_{(1-30)} = 26.6$; $p < 0.05$). Buna göre, müdahale ve kontrol gruplarının zaman (ölçüm) ayrımı yapmaksızın, AYDÖ’den aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Öte yandan grup ayrımı yapmaksızın katılımcıların ön test, son test ve izleme testi ölçümlerinden elde ettikleri puan ortalamaları arasında da anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($F_{(2-60)} = 121$; $p < 0.05$). Bu sonuç, katılımcıların aile yaşam doyumu düzeylerinin deneysel uygulamaya (ÇOAD-ASHM) bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Ayrıca grup*ölçüm (zaman) ortak etkisinde de anlamlı bir fark bulunmuştur ($F_{(2-60)} = 116$; $p < 0.05$). Buna göre, müdahale grubunda yer alan katılımcıların ön test, son test ve izleme ölçümleri sonucu AYDÖ’den aldıkları puanların pozitif yönde değiştiğini göstermektedir. Ek olarak, ÇOAD-ASHM’nin evli çiftlerin aile yaşam doyumu değişkeni üzerindeki etki büyüklüğünü belirleyebilmek için “Eta kare (η^2)” değerine bakıldığında, bu değer yüksek bir etkiye sahip olduğu görülmektedir ($\eta^2 p = 0.801$). Literatürde eta karenin değeri olarak “0.01” düşük ; “0.06” orta etki ve “0.14” ise yüksek etki büyüklüğü şeklinde kabul edilmektedir (Cohen, 1977; Cohen, 1988; Green ve Salkind, 2005). Bu sonuç, müdahale ve kontrol gruplarındaki katılımcıların ön test, son test ve izleme testi ölçümleri sonucunda AYDÖ’den elde ettikleri puan ortalamalarının pozitif yönde değiştiğini ispatlamaktadır. Nitekim AYDÖ öntest puan ortalaması ile sontest puan ortalaması kıyaslandığında deneysel uygulama sonucu AYDÖ puan ortalamasında %24.77 bir artış yaşanmış ve bu artış oranı izleme testinde de korunmuştur. Öntest, sontest ve izleme testlerinden elde edilen puan ortalamaları arasındaki farkın kaynağını

belirleyebilmek için ikili karşılaştırma testlerinden (post-hoc) “Tukey testi” uygulanmış ve sonuçlara Tablo 9’da yer verilmiştir.

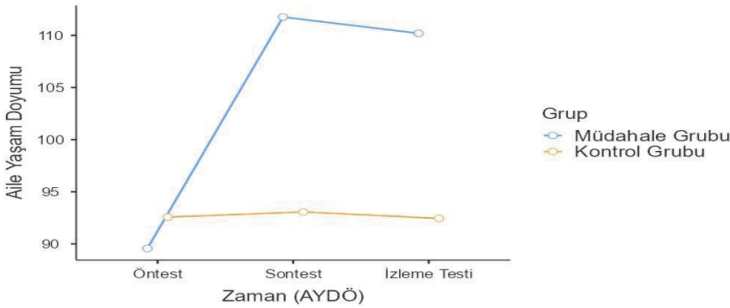
Tablo 9. AYDÖ’den Elde Edilen Puan Ortalamalarına İlişkin Tukey (post hoc) Testi Sonuçları

Zaman (AYDÖ)	Grup	Zaman (AYDÖ)	Grup	Ortalama Fark (OF)	t	ptukey
AYDÖ1	Müdahale Grubu	- AYDÖ1	Kontrol Grubu	-3.00	-1.71	0.531
		- AYDÖ2	Müdahale Grubu	-22.18	-18.52	<.001
		- AYDÖ2	Kontrol Grubu	-3.50	-1.58	0.613
		- AYDÖ3	Müdahale Grubu	-20.62	-16.08	<.001
		- AYDÖ3	Kontrol Grubu	-2.87	-1.29	0.787
	Kontrol Grubu	- AYDÖ2	Müdahale Grubu	-19.18	-8.70	<.001
		- AYDÖ2	Kontrol Grubu	-0.50	-0.41	0.998
		- AYDÖ3	Müdahale Grubu	-17.62	-7.91	<.001
		- AYDÖ3	Kontrol Grubu	0.12	0.09	1.000
		- AYDÖ3	Kontrol Grubu	0.12	0.09	1.000
AYDÖ2	Müdahale Grubu	- AYDÖ2	Kontrol Grubu	18.68	7.23	<.001
		- AYDÖ3	Müdahale Grubu	1.56	1.73	0.521
		- AYDÖ3	Kontrol Grubu	19.31	7.42	<.001
	Kontrol Grubu	- AYDÖ3	Müdahale Grubu	-17.12	-6.58	<.001
		- AYDÖ3	Kontrol Grubu	0.62	0.69	0.981
		- AYDÖ3	Kontrol Grubu	0.62	0.69	0.981
AYDÖ3	Müdahale Grubu	- AYDÖ3	Kontrol Grubu	17.75	6.77	<.001

p<0.05, AYDÖ1: Ön test, AYDÖ2: Son test, AYDÖ3: İzleme testi

Tablo 9’da verilen Tukey testi sonuçlarına göre; müdahale grubunda bulunan katılımcıların AYDÖ ön test-son test puanları (OF=-22.18; ptukey<0.05) ve ön

test-izleme testi puanları ($OF=-20.62$; $ptukey<0.05$) arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan kontrol grubunda bulunan katılımcıların AYDÖ ön test ile müdahale grubunda bulunan katılımcıların AYDÖ son test puanları ($OF=-19.18$; $ptukey<0.05$) ve kontrol grubunda bulunan katılımcıların AYDÖ ön test ile müdahale grubunda bulunan katılımcıların AYDÖ izleme testi puanları ($OF=-17.62$; $ptukey<0.05$) arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca, müdahale grubundaki katılımcıların AYDÖ son test ile kontrol grubundaki katılımcıların AYDÖ son testi puanları ($OF=18.68$; $ptukey<0.05$) ve AYDÖ izleme testi puanları ($OF=19.31$; $ptukey<0.05$) arasındaki fark da anlamlıdır. Kontrol grubu AYDÖ son test puanları ile müdahale grubu AYDÖ izleme testi puanları ($OF=-17.12$; $ptukey<0.05$) arasında da arasında da benzer şekilde anlamlı bir fark vardır. Son olarak, müdahale grubundaki katılımcıların AYDÖ izleme testi ile kontrol grubundaki katılımcıların AYDÖ izleme testi puanları ($OF=17.75$; $ptukey<0.05$) arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, aile yaşam doyumu değişkeni ile ilgili ikinci hipotezin de desteklendiği görülmektedir. Tüm bu sonuçların görsel olarak incelenmesi ve araştırma bulgularının daha sağlıklı yorumlanmasını sağlamak adına müdahale ve kontrol grubunun AYDÖ öntest, sontest ve izleme testi ölçümlerinden elde edilen puan ortalamalarının değişimini gösteren grafik Şekil 2’ de sunulmuştur.

Şekil 2. AYDÖ Öntest, Sontest ve İzleme Testi Ölçümlerinin Puan Ortalamalarındaki Değişim Grafiği

Şekil 2’ de sunulduğu gibi, öntest aşamasında müdahale ve kontrol gruplarından AYDÖ’de benzer başlangıç puanları elde edilmiştir. Ancak deneysel uygulamanın (ÇOAD-ASHM) ardından müdahale grubundaki

katılımcıların puan ortalamalarında belirgin bir artış gözlenmiştir. 4 hafta sonra gerçekleştirilen izleme testi ölçümlerine göre, müdahale grubundaki puan ortalamalarının (son test puanına kıyasla küçük miktarda düşüş olsa da) kalıcı olduğu görülmüştür. Kontrol grubunda ise her üç ölçüm arasındaki puan ortalamalarında anlamlı bir değişiklik gözlenmemiş ve değişim grafiği yatay ilerlemiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerek ulusal gerekse uluslararası alanyazın incelendiğinde, sosyal bilimlerin genelinde çözüm odaklı aile danışmanlığı yaklaşımının kullanılarak ailelere ve evli çiftlere yönelik uygulanan ve bu uygulamanın klinik çalışmalar veya ailelerle sosyal hizmet uygulaması temelinde ÇOAD içerikli bir müdahale programının geliştirildiği çalışmaların (özellikle ülkemiz özelinde) oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. (Baygül, 2016; Bowles vd., 2001; Hajian ve Mohammadi, 2013; Jajali vd., 2017; Koca ve Yüksel, 2007; Köktuna, 2007; Murray ve Murray, 2004; Nelson ve Kelley, 2001; Son vd., 2021; Zimmerman vd., 1997). Sosyal hizmet alanı özelinde ise çözüm odaklı aile danışmanlığının birey veya grup odaklı gerçekleştirilerek çeşitli değişkenlerin incelendiği deneysel uygulamalar yapılmış olsa da doğrudan ailelerle sosyal hizmet alanına yönelik yapılan deneysel çalışmalar bakımından sosyal hizmet alanında yapılmış ilk çalışmadır. Uluslararası alanlarda son çeyrek asırda yaygınlaşmış olan çözüm odaklı yaklaşım temellinde uygulanan müdahale programlarının (Beauchemin, 2015; Grant, 2003; Grant vd., 2009; Grant ve O'Connor, 2010; Green vd., 2005; Green vd., 2006; Jackson vd., 2014; Kirby, 2005; Markman vd., 1998; Miller, 2003; Oxford, 2003; Pihet vd., 2007; Sells vd., 2002; Stewart, 2011), Türkiye’de sosyal hizmet alanında ilk örneği ise; bu çalışma ile gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma ile ailelerle sosyal hizmet alanında uygulanan çözüm odaklı aile danışmanlığı müdahale programının çiftlere yönelik geliştirilmesi, uygulanması ve etki düzeyinin tespit edilmesi açısından sosyal hizmetin ulusal alanyazınında önemli bir yere sahip olacaktır. Mevcut araştırma kapsamında, ilk kez evli çiftlere yönelik aile danışmanlığı seansları şeklinde bir müdahale programı olarak hazırlanan ve evli çiftleri/aileleri geliştirmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan ÇOAD-ASHM (Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı’na Dayalı Ailelerle Sosyal Hizmet Müdahalesi) ile evli çiftlerin

aile refahının daha nitelikli hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu müdahale programı ile evli çiftlerin aile hayatında birlikte hareket ederek psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu düzeylerini yükseltmek, ailecek birlikte geçirecekleri zamanı daha doyurucu ve verimli geçirmelerini sağlayacak, işlevsel bir evlilik birlikteliği yaşamalarına yardımcı olmak hedeflenmiştir. Belirlenen söz konusu hedeflerin gerçek anlamda işlevsel (işe yarar) olup olmadığını anlayabilmek için oluşturulan ÇOAD-ASHM'nin evli çiftlerin psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumları üzerinde etki düzeyinin araştırılması gerekmektedir. Bu nedenle ÇOAD-ASHM'nin evli çiftler üzerinde etkisini test edebilmek amacıyla müdahale ve kontrol gruplarına rastgele atanmaları gerçekleştirilen evli çiftlerden toplamda üç farklı zamanda (öntest, son test ve izleme testi) veri toplanmış ve bu veriler karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda 6 haftalık ÇOAD-ASHM'nin uygulandığı müdahale grubunda 8 çift, deneysel uygulamanın yapılmadığı kontrol grubunda 8 çift olmak üzere toplam 16 çift (32 katılımcı) ile bu çalışma yürütülmüş ve ÇOAD-ASHM'nin evli çiftlerin psikolojik iyi oluşları ve aile yaşam doyumları üzerinde ne kadar etkili olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Etkiyi belirlemek için iki temel araştırma sorusuna bağlı olarak 4 hipotez oluşturulmuş ve bu hipotezler test edilmiştir. Buna göre müdahale ve kontrol gruplarında yer alan katılımcıları (evli çiftlerin) tümüne PİÖÖ ve AYDÖ ön test, son test ve izleme testi uygulanmış ve farklı ölçümler ile elde edilen ortalama puanlar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını tespit etmek için “Tekrarlı Ölçümler İçin İki Yönlü ANOVA” analizi yapılmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre;

1. Ölçüm ayrımı (öntest, son test ve izleme testi) yapmaksızın müdahale ve kontrol grupları arasında katılımcıların PİÖÖ ve AYDÖ puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı ve müdahale grubunda bulunan katılımcıların PİÖ ve AYD düzeylerinde bir artış yaşandığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, deneysel uygulamanın (ÇOAD-ASHM) müdahale grubu üzerinde etkili olduğunu bizlere göstermektedir.
2. Grup ayrımı (müdahale ve kontrol grubu) yapmaksızın PİÖÖ ve AYDÖ öntest, son test ve izleme testi ölçümlerinden elde edilen puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır. Buna göre ölçüm (zaman) etkisinin anlamlı bir etkisinin olduğu ve grup ayrımı

yapılmadığında, katılımcıların PİO ve AYD düzeylerinde deneysel uygulamaya (ÇOAD-ASHM) bağlı olarak değiştiği gözlemlenmiştir. Bu sonuç, deneysel uygulamanın (ÇOAD-ASHM) zamana/ölçümlere bağlı olarak da etkili olduğunu bizlere göstermektedir.

3. Katılımcıların farklı gruplarda (deneysel koşullarda) yer almaları, tekrarlı (öntest, son test izleme testi) ölçümlerde PİO ve AYD düzeylerini anlamlı oranda farklılaştırdığı tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların PİO ve AYD düzeylerinin ÇOAD-ASHM öncesi ile sonrasında ve ÇOAD-ASHM sonrası ile izleme ölçümleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuş, deneysel uygulama (grup) ile zaman (ölçüm) arasındaki ortak etkinin anlamlı olduğu görülmüştür. Bu sonuç araştırmada uygulanan ÇOAD-ASHM deneysel uygulamanın etkili olduğunu bizlere göstermektedir.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar, araştırmanın soruları çerçevesinde ayrıca değerlendirilmiştir. Buna göre, araştırmanın ilk sorusu olan “ÇOAD-ASHM, evli çiftlerin psikolojik iyi oluş (PİO) düzeyi üzerinde etkili midir?” şeklindedir. Müdahale grubundaki katılımcıların (evli çiftlerin) PİOÖ öntest, sontest ve izleme testi puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Ölçüm sonuçlarına göre müdahale grubunda bulunan katılımcıların PİO düzeylerinde bir artış gerçekleşmiştir. Aynı zamanda, araştırma bulgularına göre deneysel uygulamanın, müdahale grubundaki katılımcıların psikolojik iyi oluş üzerindeki etki büyüklüğü (eta kare) değeri yüksek çıkmıştır ($\eta^2p=0.755$). Bu durum ÇOAD-ASHM’nin evli çiftlerin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde “yüksek” seviyede olumlu bir etkiye sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Böylece, araştırmanın birinci sorusuna bağlı olarak birinci hipotez de doğrulanmıştır. Bir başka ifadeyle, araştırmanın birinci hipotezi ile tutarlı olarak, ÇOAD-ASHM, evli çiftlerin psikolojik iyi oluş düzeylerini önemli ölçüde artırmıştır. Dolayısıyla, kullanılan müdahale yöntemi bu araştırma için oldukça etkili bir yöntemdir. Yöntemin etkililiğine ilişkin benzer sonuçlar başka çalışmalarda da gözlemlenmiştir (de Shazer, 1985; De Jong ve Hopwood, 1996; Zimmerman vd., 1996, akt., Gingerich ve Wabake, 2001; Murray ve Murray, 2004; Green, vd., 2006; Pihet vd., 2007; Spence ve Grant,

2007; Gingerich ve Peterson, 2013; Şanal Karahan, 2016; Koca ve Yüksel, 2017; Zubaroğlu Yanardağ, 2020)

Araştırmanın ikinci sorusu olan “ÇOAD-ASHM, evli çiftlerin aile yaşam doyumu (AYD) düzeyi üzerinde etkili midir?” şeklindedir. Müdahale grubundaki katılımcıların (evli çiftlerin) AYDÖ öntest, sontest ve izleme testi puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Ölçüm sonuçlarına göre müdahale grubunda bulunan katılımcıların AYD düzeylerinde bir artış gerçekleşmiştir. Aynı zamanda, araştırma bulgularına göre deneysel uygulamanın, müdahale grubundaki katılımcıların psikolojik iyi oluş üzerindeki etki büyüklüğü (eta kare) değeri yüksek çıkmıştır ($\eta^2p=0.801$). Bu durum ÇOAD-ASHM’nin evli çiftlerin aile yaşam doyumu düzeyleri üzerinde “yüksek” seviyede olumlu bir etkiye sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Böylece, araştırmanın ikinci sorusuna bağlı olarak ikinci hipotez de doğrulanmıştır. Bir başka ifadeyle, araştırmanın ikinci hipotez ile tutarlı olarak, ÇOAD-ASHM, evli çiftlerin aile yaşam doyumu düzeylerini önemli ölçüde artırmıştır. Dolayısıyla, kullanılan müdahale yöntemi bu araştırma için oldukça etkili bir yöntemdir. Yöntemin etkililiğine ilişkin benzer sonuçlar başka çalışmalarda da gözlemlenmiştir (Markman vd., 1988; Montag, 1993; Bowles vd., 2001; Nelson ve Kelley, 2001; Ryan, 2001; Goforth, 2003; Miller, 2003; Köktuna, 2007; Stewart, 2011; Baygöl, 2016; Jajali vd., 2017; Son vd., 2021)

Araştırmada elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde araştırma hipotezleri ile tutarlı olarak ÇOAD-ASHM’nin evli çiftlerin psikolojik iyi oluş ve aile yaşam doyumu düzeyleri üzerinde etkili bir müdahale programı olduğu söylenebilir. Türkiye’de özellikle son yıllarda yaygınlaşmaya ihtiyaç duyulan ailelerle sosyal hizmet müdahalelerinin, deneysel ve uygulamalı araştırmalarla desteklenmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu hususta başta Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri’ne bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri ve üniversiteler olmak üzere, aile danışmanlık merkezleri, aile danışmanlık ve rehberlik büroları, belediyeler, rehberlik araştırma merkezleri, halk eğitim merkezleri ve valiliklerin ilgili birimleri aracılığıyla aileleri güçlendirmeye yönelik çeşitli zamanlarda hazırlanan ücretli ve(ya) ücretsiz aile okulu, aile danışmanlığı, evlilik okulu ve aile eğitimi gibi eğitimlerini içeriğine çözüm odaklı aile danışmanlığı ayrı bir modül olarak eklenebilir. Bununla beraber,

bahsi geçen ilgili kurumların desteği ile aileleri geliştirmek, güçlendirmek ve sorunlarını çözebilmek için bu kurumlara başvuran evli çiftlere yönelik alanda uzman eğitimciler, sosyal hizmet uzmanları ve aile danışmanları aracılığıyla ücretsiz çözüm odaklı aile danışmanlığı hizmeti verilebilir. Yine önleyici uygulamaları ön plana çıkan sosyal hizmet mesleğinde, aile danışmanlığı eğitimlerini tamamlamış sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet alanındaki akademisyenlerin evliliği düşünenlere, evlenecek adaylara, yeni evlilere ve ailelere yönelik sağlıklı ve farkındalıklı aile/evlilik hayatı yaşayabilmelerini desteklemek adına ÇOAD-ASHM programından faydalanılabilir ve işlevsel bir aile danışmanlığı hizmeti verebilmek adına modüler olarak ÇOAD-ASHM temelli içerikler hazırlanarak evlenecek adaylara veya evli çiftlere uygulanabilir.

KAYNAKÇA

- Akın, A. (2019). Psikolojik İyi Olma. A. Akın, ve Ü. Akın içinde, *Psikolojide Güncel Kavramlar-1: Pozitif Psikoloji* (s. 15-72). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Algan, T. (2022). *Aile İçi Sorunlar ve Aile Danışmanlığı*. Konya: Eğitim Yayınevi
- Alpaydın, Y., ve Canel, A. N. (2011). *Aile Eğitim Programları Üzerine Notlar*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Baygöl, Ş. (2015). *Çözüm Odaklı Kısa Süreli Aile Danışmanlığı Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Evlilik Danışmanlığı Programının Çiftlerin Evlilik Uyumlarını Arttırmadaki Etkisi*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).
- Baygöl, Ş., ve Avcı, R. (2016). *Çözüm Odaklı Kısa Süreli Aile Danışmanlığı Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Evlilik Programının Çiftlerin Evlilik Uyumlarını Arttırmadaki Etkisi*. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(36), 114-129.
- Beauchemin, J. (2015). *Examining the Effectiveness of a Short-Term Solution-Focused Wellness Group Intervention on Perceived Stress and Wellness among College Students*. Ohio: The Ohio State University, Graduate Program in Social Work, (Doctoral Dissertation: Doktora Tezi).
- Berg, I. K. (1994). *Family-Based Services: A Solution-Focused Approach*. New York: W.W. Norton ve Company, Inc.
- Bloom, B. L., Asher, S. J., and White, S. W. (1978). Marital Disruption as a Stressor: A Review and Analysis. *Psychological Bulletin*, 85(4), 867-894.
- Bowles, N., Mackintosh, C., and Torn, A. (2001). Nurses' communication skills: an evaluation of the impact of solution-focused communication training. *Journal of Advanced Nursing*, 36(3), 347-354. doi:10.1046/j.1365-2648.2001.01979.x
- Büyükoztürk, Ş. (2016). *DeneySEL Desenler: Öntest-Sontest Kontrol Grubu Desen ve Veri Analizi* (5. b.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2018). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Canbulat, N., ve Cihangir Çankaya, Z. (2014). Evli Bireylerin Öznel İyi Olma Düzeylerinin Yordanması. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), 556-576.
- Carver, M. D., and Jones, W. H. (1992). The Family Satisfaction Scale. *Social Behavior and Personality*, 20(2), 71-84. doi:10.2224/sbp.1992.20.2.71
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., and Turner, L. A. (2020). *Araştırma Yöntemleri: Desen ve Analiz*. (A. Aypay, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cohen, J. (1977). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (Revised Edition b.). New York: Academic Press.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (Second Edition b.). New York: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

- Creswell, J. W. (2015). *A Concise Introduction to Mixed Methods Research*. California: SAGE Publications.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (S. B. Demir, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.
- Çalışkan, M., Toker, M., ve Özbay, Y. (2017). Aile Yaşam Doyumu Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 1-9.
- Davilla, J., Bradbury, T. N., Cohan, C. L., and Tochluk, S. (1997). Marital Functioning and Depressive Symptoms: Evidence for a Stress Generation Model. *Journal of Personal ity and Social Psychology*, 73(4), 849-961. doi:10.1037/0022-3514.73.4.849
- de Castro, S., and Guterman, J. T. (2008). Solution-Focused Therapy for Families Coping with Suicide. *Journal of Marital and Family Therapy*, 34(1), 93-106. doi:doi.org/10.1111/j.1752-0606.2008.00055.x
- De Jong, P., and Berg, I. K. (2013). *Interviewing for Solutions*. USA: Brooks/Cole: Cengage Learning.
- De Jong, P., and Hopwood, L. E. (1996). Outcome research on treatment conducted at the Brief Family Therapy Center. S. D. Miller, M. A. Hubble, and B. L. Duncan içinde, *Handbook of solution-focused brief therapy* (s. 272-298). San Francisco: Jossey-Bass.
- de Shazer, S. (1985). *Keys to Solution in Brief Therapy*. New York: W.W. Norton and Company, Inc.
- de Shazer, S. (1988). *Clues: Investigating Solutions in Brief Therapy*. New York and London: W.W. Norton and Company Inc.
- de Shazer, S. (1994). *Words were Originally Magic*. New York: W.W. Norton and Company Inc.
- Deci, E. L., and Ryan, R. M. (2008). Hedonia, Eudaimonia, and Well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies*, 9, 1-11. doi:10.1007/s10902-006-9018-1
- Demirci, İ. (2014). Çözüm Odaklı Kısa Terapi. A. N. Canel içinde, *Terapide Yeni Ufuklar: Modern, Postmodern ve Kısa Terapiler-II* (s. 171-200). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Dölek, N., ve Kurter, F. M. (2014-2018). *Çözüm Odaklı Kısa Danışmanlık Yaklaşımı Seminer Notları*. İstanbul: Kim Psikoloji.
- Emery, R. E. (2013). *Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyumunu*. (E. Okan Gezmiş, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics (5th Edition)*. California: SAGE Publications, Inc.
- Field, A., and Hole, G. (2019). *Araştırma Nasıl Tasarlanır ve Raporlaştırılır*. (A. Özer, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gehart, D. (2017). *Aile Terapisi Yeterliliklerinde Uzmanlaşma: Kuramlara ve Klinik Vaka Belgelerine Uygun Bir Yaklaşım*. (T. İlhan, ve H. Cihan, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.

- George, D., and Mallery, P. (2022). *IBM SPSS Statistics 27 Step by Step: A Simple Guide and Reference* (Seventeenth (17.) Edition b.). New York and London: Routledge.
- Gingerich, W. J., and Eisengart, S. (2000). Solution-Focused Brief Therapy: A Review of the Outcome Research. *Family Process*, 39(4), 477-498.
- Gingerich, W. J., and Peterson, L. T. (2013). Effectiveness of Solution-Focused Brief Therapy: A Systematic Qualitative Review of Controlled Outcome Studies. *Research of Social Work Practice*, 23(3), 266-283.
- Gingerich, W. J., and Wabeke, T. (2001). A Solution-Focused Approach To Mental Health Intervention in School Setting. *Children and Schools*, 23(1), 33-47. doi:10.1093/cs/23.1.33
- Gladding, S. (2015). *Aile Terapisi: Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*. (İ. Keklik, ve İ. Yıldırım, Çev.) Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Gliner, J. A., Morgan, G. A., and Leech, N. L. (2015). *Uygulamada Araştırma Yöntemleri: Desen ve Analizi Bütünleştiren Yaklaşım*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gove, W. R., Briggs Style, C., and Hughes, M. (1990). The Effect of Marriage on the Well-Being of Adults: A Theoretical Analysis. *Journal of Family Issues*, 11(1), 4-35. doi:10.1177/019251390011001002
- Grant, A. M. (2003). The impact of life coaching on goal attainment, metacognition and mental health. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 31(3), 253-263. doi:10.2224/sbp.2003.31.3.253
- Grant, A. M., and O'Connor, S. (2010). The Differential Effects of Solution-Focused and Problem-Focused Coaching Questions: A Pilot Study with Implications for Practice. *Industrial and Commercial Training*, 42(2), 102-111. doi:10.1108/00197851011026090
- Grant, A. M., Curtayne, L., and Burton, G. (2009). Executive coaching enhances goal attainment, resilience and workplace well-being: A randomised controlled study. *The Journal of Positive Psychology*, 4(5), 396-407. doi:10.1080/17439760902992456
- Green, S. B., and Salkind, N. J. (2005). *Using SPSS for Windows and Macintosh: Analyzing and Understanding Data* (4 th. Edition b.). New Jersey: Pearson.
- Green, S., Oades, L. G., and Grant, A. M. (2005). An evaluation of a life-coaching group program: Initial findings from a waitlist control study. *University of Wollongong (Research Online)*, 127-142. <https://ro.uow.edu.au/hbspapers/1510> adresinden alındı
- Green, S., Oades, L. G., and Grant, A. M. (2006). Cognitive-behavioral, solution-focused life coaching: Enhancing goal striving, well-being, and hope. *The Journal of Positive Psychology*, 1(3), 142-149. doi:10.1080/17439760600619849
- Gurman, A. S. (2008). *Clinical Handbook of Couple Therapy*. New York: The Guilford Press.
- Gülyüksel Akdağ, F., ve Cihangir Çankaya, Z. (2015). Evli Bireylerde Psikolojik İyi Oluşun Yordanması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 646-662. doi:10.17860/efd.67613

- Hahlweg, K., and Richter, D. (2010). Prevention of marital instability and distress. Results of an 11-year longitudinal follow-up study. *Behaviour Research and Therapy*, 48(5), 377-383. doi:10.1016/j.brat.2009.12.010
- Hajian, A., and Mohammadi, S. (2013). The effect of training solution-focused couples therapy on dimensions of marital intimacy. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 29(1), 321-324. doi:dx.doi.org/10.12669/pjms.291(Suppl).3525
- Hawkins, D. N., and Booth, A. (2005). Unhappily Ever After: Effects of Long-Term, Low-Quality Marriages on Well-Being. *Social Forces*, 84(1), 451-471.
- Ivenson, C. (2002). Solution-Focused Brief Therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, 8, 149-157.
- Jackson, J. B., Miller, R. B., Oka, M., and Henry, R. G. (2014). Gender Differences in Marital Satisfaction: a Meta-Analysis. *Journal of Marriage and Family*, 76(1), 105-129.
- Jajali, F., Hashemi, S. F., Kimiaei, S. A., Hasani, A., and Jalali, M. (2017). The Effectiveness of Solution-Focused Brief Couple Therapy on Marital Satisfaction Among Married Prisoners and Their Wives. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(10), 3023-3037. doi:10.1177/0306624x17733662
- Karakaya, D. (2016). *Çözüm Odaklı Yaklaşımın Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Ergenlerin Özyeterlik Düzeyi ve Benlik Saygısına Etkisi*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Doktora Tezi).
- Kim, H. K., and McKenry, P. C. (2002). The Relationship Between Marriage and Psychological Well-Being. *Journal of Family Issues*, 23(8), 885-911.
- Kim, J. S. (2008). Examining The Effectiveness Of Solution-Focused Brief Therapy: A Meta-Analysis. *Research on Social Work Practice*, 18(2), 107-116.
- Kirby, J. S. (2005). *A Study of the Marital Satisfaction Levels of Participants in a Marriage Education Course*. USA: University of Louisiana Department of Educational Leadership and Counseling Department, (Doctoral Thesis).
- Koca, D. A., ve Yüksel, M. Y. (2017). Bir Aile Eğitim Programının Evli Annelerin Evlilik Doyumu, Evlilikte Sorun Çözme Becerisi ve Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 3(1), 1-19.
- Köktuna, Z. S. (2007). *Çözüm Odaklı Kısa Terapi Tekniğinin Alt Sosyo Ekonomik Seviyesindeki Kadınların Geleceğe Umut ile Bakabilme ve Boyun Eğici Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).
- Lee, M. Y. (1997). A Study Of Solution Focused Brief Family Therapy: Outcomes and Issues. *American Journal of Family Therapy*, 25(1), 3-17. doi:10.1080/01926189708251050
- Markman, H. J., Floyd, F. J., Stanley, S. M., and Storaasli, R. D. (1988). Relationship Education of Marital Distress: A Longitudinal Investigation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 210-217.

- Miller, T. M. (2003). *The Impact of Specific Support-Focused Marital Therapy Interventions on Marital Satisfaction and Related Variables*. Fairvax, VA: George Mason University, Unpublished Doctoral Dissertation.
- Mills, R. J., Grasmick, H. G., Morgan, C. S., and Wenk, D. (1992). The Effects of Gender, Family Satisfaction, and Economic Strain on Psychological Well-Being. *Family Relations*, 41(4), 440-445. doi:10.2307/585588
- Montag, K. R. (1993). *An empirical evaluation of alternative modalities in the cognitive-behavioral treatment of marital discord*. Washigton: Washigton State University, Department of Psychology, (Unpublished Doctoral Dissertation).
- Murray, C. E., and Murray, T. L. (2004). Solution-focused premarital counseling: Helping couples build a vision for their marriage. *Journal of Marital and Family Therapy*, 30(3), 349-358.
- Nelson, T. S. (2010). *Doing Something Different: Solution Focused Brief Therapy Practices*. New York: Routledge.
- Nelson, T. S. (2019). *Solution-Focused Brief Therapy with Families*. New York: Routledge.
- Nelson, T. S., and Kelley, L. (2001). Solution-Focused Couples Group. *Journal of Systemic Therapies*, 20(4), 47-66. doi:10.1521/jsyt.20.4.47.23085
- Nichols, M. P. (2013). *Aile Terapisi: Kavramlar ve Yöntemler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Nichols, W. C. (2005). The First Years of Marital Commitment. M. Harway içinde, *Handbook of Couples Therapy* (s. 28-44). New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
- OECD. (2012). *The Future of Families to 2030*. OECD Publishing. doi:dx.doi.org/10.1787/9789264168367-en
- Oxford, M. C. (2003). *SUCCEs: Satisfaying Unions Through Couples Communication and Enhancement Program for Married Couples*. Texas: Texas A and M University, a Doctoral Dissertation.
- Özgüven, İ. E. (2014). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özmete, E. (2016). Evli Kadınlar ve Erkekler İçin Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlaması. *Bilig*, 78, 361-390.
- Pihet, S., Bodenmann, G., Cina, A., Widmer, K., and Shantinath, S. (2007). Can prevention of marital distress improve well-being? A 1 year longitudinal study. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 14(2), 79-88. doi:doi.org/10.1002/cpp.522
- Ritvo, E. C., and Glick, I. D. (2002). *Concise Guide to: Marriage and Family Therapy*. Washington: AmeRyan, R. M., and Deci, E. L. (2001). On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141-166. doi:10.1146/annurev.psych.52.1.141
- Ryff, C. D. (2014). Psychological Well-Being Revisited: Advances in the Science and Practice of Eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 83, 10-28. doi:10.1159/000353263
- Sharry, J. (2016). *Çözüm Odaklı Grupla Psikolojik Danışma*. (D. M. Siyez, Y. Soylu, Ü. Arslan, E. Esen, ve T. Bağatarhan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Sklare, G. B. (2020). *Okul Danışmanları İçin Çözüm Odaklı Kısa Süreli Psikolojik Danışma*. (D. M. Siyez, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Spanier, G. B. (1976). Measuring Dyadic Adjustment: New Scales for Assessing the Quality of Marriage and Similar Dyads. *Journal of Marriage and Family*, 38(1), 15-28.
- Sparrer, I. (2012). *Çözüm Odaklı Yaklaşım ve Sistemik Yapısal Dizime Giriş*. (E. Süvarierol, Çev.) İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Spence, G. B., and Grant, A. M. (2007). Professional and peer life coaching and the enhancement of goal striving and well-being: An exploratory study. *The Journal of Positive Psychology*, 2(3), 185-194.
- Sells, J. N., Giordano, F. G., and King, L. (2002). A Pilot Study in Marital Group Therapy: Process and Outcome. *Journal of Marriage and the Family*, 10(2), 661-669. doi:doi.org/10.1177/1066480702102005
- SFBTA. (2013). *Solution Focused Therapy Treatment Manual for Working with Individuals (2. Version)*. SFBTA.
- Son, S., Kim, D., and Kwon, Y. (2021). The Effect of Solution-Focused Thinking on Marital Satisfaction of Mothers with Infants Mediated by Father Involvement in Childcare and Marital Conflict. *Family and Environment Research*, 59(1), 1-11. doi:10.6115/fer.2021.001
- Stewart, W. J. (2011). *A Pilot Study of Solution-Focused Brief Therapeutic Intervention for Couples*. Logan, Utah: Utah State University, A Master's These.
- Stone, E. A., and Shackelford, T. K. (2007). Marital Satisfaction. *Encyclopedia of Social Psychology*, 541-545.
- Şahin, Y. (2021). *Çözüm Odaklı Grupla Çalışmanın Mülteci Öğrencilerin Sosyal Uyum ve Benlik Saygısı Düzeylerine Etkisi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Doktora Tezi).
- Şanal Karahan, F. (2016). *Üniversite Öğrencilerinde Çözüm Odaklı Düşünmenin Depresyon, Anksiyete, Stres ve Psikolojik İyi Oluş ile İlişkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Doktora Tezi).
- Tutarel-Kışlak, Ş. (1999). Evlilikte Uyum Ölçeğinin (EUÖ) Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması. *3P Dergisi*, 7(1), 50-57.
- Walsh, F. (2017a). Yeni Normal: 21. Yüzyıl Ailelerinin Çeşitliliği ve Karmaşıklığı. F. Walsh içinde, *Normal Aile Süreçleri: Büyüyen Çeşitlilik ve Karmaşıklık* (M. Kaya, Çev., s. 3-30). Ankara: Pegem Akademi.
- Walsh, F. (2017b). Aile Normallliği Sağlığı ve İşlevsizliğine Dair Klinik Görüşler: Eksiklikler Perspektifinden Güçlü Yanlar Perspektifine. F. Walsh içinde, *Normal Aile Süreçleri: Büyüyen Çeşitlilik ve Karmaşıklık* (M. Kaya, Çev., s. 31-63). Ankara: Pegem Akademi.
- Walton, E., and Takeuchi, D. T. (2010). Family Structure, Family Processes and Well-Being Among Asian Americans: Considering Gender and Nativity. *Journal of Family Issues*, 31(3), 301-332. doi:doi.org/10.1177/0192513X09350873

- Yağcı, S., ve Duyan, V. (2020). *Çözüm Odaklı Terapi*. Ankara: Pusula Yayınevi.
- Yıldırım, İ. (2004). Eş Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(22), 19-26.
- Zastrow, C. (2017). *Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People* (12. b.). Boston: Cengage Learning.
- Zengin, O. (2015). *Çözüm Odaklı Kısa Terapi Yaklaşımına Dayalı Sosyal Hizmet Müdahalesinin Kronik Böbrek Yetmezliği Hastalarının Psikososyal Uyum Düzeylerine Etkisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi).
- Zengin, O. (2021). *Felsefesi, Teknikleri ve Uygulama Örnekleriyle Çözüm Odaklı Kısa Terapi*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Zimmerman, T. S., Prest, L. A., and Wetzel, B. E. (1997). Solution-Focused Couples Therapy Groups: An Empirical Study. *Journal of Family Therapy*, 19, 125-144. doi:10.1111/1467-6427.00044
- Zubaroglu Yanardağ, M. (2016). *Çözüm Odaklı Kısa Terapiye Dayalı Bireylerle Sosyal Hizmet Müdahalesinin Üniversite Öğrencilerinin Umutsuzluk ve Stres Düzeylerine Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Doktora Tezi).
- Zubaroglu Yanardağ, M., ve Özmete, E. (2020). The Effect Of Solution Focused Social Work Intervention On College Students' Hopelessness And Stress Levels. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 7(1), 42-66. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.568273>

AİLEDE KUŞAKLAR ARASI İLETİŞİMİN DÖNÜŞÜMÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİNDE KAMU POLİTİKALARININ ULUSLARARASI MODELLERLE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

Mehmet Seyda OZAN¹

Öz

Toplumsal yapının temel taşı olan aile, bireylerin sosyalleşme sürecini şekillendiren en önemli kurumlardan biridir. Ailede kuşaklar arası iletişim ise, bireylerin değer, norm ve yaşam pratiklerini nesilden nesile aktarmalarını sağlamaktadır. Ancak günümüzde teknolojik ilerlemeler, küreselleşme ve demografik değişimler bu iletişim sürecinin niteliğini derinden etkilemektedir. Bu bağlamda çalışma, ailede kuşaklar arası iletişimin dönüşümünü, kamu politikaları perspektifinden değerlendirerek Türkiye örneğini uluslararası refah rejimi modelleriyle karşılaştırmalı biçimde analiz etmektedir. Nitel araştırma yöntemi temelinde yapılandırılan çalışmada, doküman analizi tekniği kullanılmış olup; Türkiye, İskandinav, Orta Avrupa, Anglo-Sakson ve Asya modelinin hâkim olduğu ülkelerin kamu politika belgeleri, strateji dokümanları ve yasal metinleri tematik ve betimsel analiz yoluyla incelenmiştir. Amaçlı örnekleme ile seçilen belgeler, dijital ebeveynlik, medya okuryazarlığı, aile içi eğitim, yaşlı-geçer dayanışması ve toplumsal uyum gibi keşfedilen tematik başlıklar altında değerlendirilmiştir. Bulgular, Türkiye'nin aile politikalarında karma ve hibrit bir yönelime sahip olduğunu göstermektedir. Araştırma aynı zamanda, sosyal refah uygulamaları, aile destek programları ve eğitim temelli müdahalelerin, yalnızca teknik düzenlemeler olmadığını; kuşaklar arasında empati, anlayış ve ortak değer üretimini teşvik eden toplumsal mühendislik araçları olarak da işlev gördüklerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin uygulamakta olduğu çok düzeyli, bütünlük ve kültürel olarak duyarlı politika setleri, kuşaklar arası iletişimin sürdürülebilirliği açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Doküman analizi yoluyla elde edilen bu bulgular, hem mevcut uygulamaların değerlendirilmesine hem de gelecekteki politika önerilerinin yapılandırılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kamu politikaları, Türkiye, aile politikası, kuşaklar arası iletişim, dijital dönüşüm.*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: mseydaoan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1821-0287

OZAN, M.S.(2025) Ailede Kuşaklar Arası İletişimin Dönüşümü: Türkiye Örneğinde Kamu Politikalarının Uluslararası Modellerle Karşılaştırmalı Bir Analizi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25 (Aile Özel Sayısı Cilt-1), 289-329. DOI:10.21560/spcd.vi.1649128

THE TRANSFORMATION OF INTERGENERATIONAL COMMUNICATION IN FAMILY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF PUBLIC POLICIES IN THE CASE OF TÜRKİYE WITH INTERNATIONAL MODELS

Abstract

The family, which is the cornerstone of the social structure, is one of the most important institutions that shape the socialization process of individuals. Intergenerational communication in the family enables individuals to transmit their values, norms and life practices from generation to generation. However, today, technological advances, globalization and demographic changes deeply affect the quality of this communication process. In this context, the study evaluates the transformation of intergenerational communication in the family from the perspective of public policies and analyzes the case of Türkiye in comparison with international welfare regime models. In the study, which is structured on the basis of qualitative research method, document analysis technique was used and public policy documents, strategy documents and legal texts of Türkiye, Scandinavian, Central European, Anglo-Saxon and Asian countries were analyzed through thematic and descriptive analysis. The documents selected through purposive sampling were evaluated under the explored thematic headings such as digital parenting, media literacy, family education, elder-youth solidarity and social cohesion. The findings show that Türkiye has a mixed and hybrid orientation in its family policies. The research also emphasizes that social welfare practices, family support programs and education-based interventions are not only technical adjustments; they also function as social engineering tools that promote empathy, understanding and the production of shared values across generations. In this context, the multilevel, integrated and culturally sensitive policy sets that Türkiye is implementing offer important opportunities for the sustainability of intergenerational communication. These findings obtained through document analysis aim to contribute to both the evaluation of current practices and the structuring of future policy recommendations.

Key Words: *Public policies, Türkiye, family policy, intergenerational communication, digital transformation.*

GİRİŞ

Küreselleşme, dijitalleşme ve demografik dönüşüm süreçleri, yalnızca ekonomik ve politik yapıları değil, aynı zamanda aile içi ilişkileri ve kuşaklar arası iletişim biçimlerini de derinden etkilemektedir. Giderek karmaşılaşan toplumsal yapılar, aile kurumunu hem bir sosyalleşme alanı hem de bir gerilim sahası olarak yeniden konumlandırmaktadır. Özellikle farklı kuşakların ortak yaşam alanlarını ve anlam dünyalarını paylaşması sürecinde yaşanan iletişim sorunları, çağdaş toplumlarda hem mikro düzeyde bireyler arası ilişkilere hem de makro düzeyde sosyal bütünleşmeye dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda, kuşaklar arası iletişim olgusu yalnızca sosyolojik bir husus değil, aynı zamanda kamu politikalarının yönlendirme ve destekleme kapasitesini doğrudan ilgilendiren çok katmanlı bir politika alanı hâline gelmiştir.

Aile içinde farklı kuşakların, farklı tarihsel, ekonomik, teknolojik ve kültürel bağlamlarla şekillenmiş değer sistemlerine maruz kaldıkları bir gerçektir. Sessiz kuşaktan Z kuşağına uzanan çizgide her neslin sahip olduğu iletişim pratikleri, otorite algısı ve teknoloji kullanımı farklılık göstermekte; bu durum ise aile içi etkileşimi zaman zaman işlevsellikten uzaklaştırabilmektedir. Özellikle teknolojik araçların yaygınlaşmasıyla birlikte dijital okuryazarlık düzeyleri arasındaki uçurum, aile içi diyalogun niteliğini belirleyen temel faktörlerden biri hâline gelmiştir. Bu türden farklılıkların yönetilmesi ve uyumlaştırılması ise yalnızca bireylerin inisiyatifine bırakılmayacak kadar kapsamlıdır ve bu noktada kamu politikaları belirleyici bir rol oynamaktadır.

Mevcut literatürde kuşaklar arası iletişim, çoğunlukla aile içi çatışmalar, teknolojik adaptasyon sorunları veya psikolojik uyumsuzluklar ekseninde ele alınmakta olup; bu iletişim biçimlerinin kamu politikaları tarafından nasıl dönüştürülebileceğine dair bütüncül ve karşılaştırmalı analizlere sınırlı düzeyde rastlanmaktadır. Oysa aile kurumunun yalnızca özel bir alan değil, aynı zamanda kamusal müdahaleye açık ve kamu politikalarının dolaylı etkisine açık bir yapı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu alandaki eksikliklerin/boşlukların giderilmesi gereklilik arz etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, ailede kuşaklar arası iletişimi etkileyen sosyolojik ve teknolojik dinamikleri ulusal ve uluslararası düzeyde analiz ederek, kamu politikalarının bu süreçte nasıl dönüştürücü bir rol üstlendiğini ortaya

koymaktır. Bu doğrultuda araştırmanın temel sorusu: “Farklı ülkelerde kamu politikaları, ailede kuşaklar arası iletişimi hangi stratejilerle dönüştürmektedir ve Türkiye bu dönüşüm bağlamında nasıl bir konumlanış sergilemektedir?” şeklinde formüle edilmiştir.

Bu kapsamda araştırma, hem betimleyici hem de karşılaştırmalı bir nitel analiz çerçevesinde yapılandırılmıştır. Çalışmada kullanılan doküman analizi yöntemi aracılığıyla Türkiye’nin aile politikaları ile İsveç, Norveç, Almanya, Kanada, Japonya ve Güney Kore gibi farklı refah rejimi modellerine sahip ülkelerin uygulamaları karşılaştırılmıştır. Bu ülkeler, temsil ettikleri kamu politikası modelleri (refah devleti, liberal, muhafazakâr-korporatist ve teknoloji merkezli Asya modeli) bakımından birbirinden ayrırmakta ve kuşaklar arası iletişimi destekleme biçimleriyle literatürde güçlü bir karşılaştırma potansiyeli barındırmaktadır. Türkiye’nin bu modeller karşısında nasıl konumlandığı, hangi yönleriyle benzeştiği ya da ayrıştığı sorusu, çalışmanın karşılaştırmalı analiz boyutunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, kuşak kavramı sosyolojik bir perspektifle ele alınmış; kuşaklar arası iletişimin temel dinamikleri, teknolojik değişimle birlikte dönüşen aile içi etkileşim biçimleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Ardından kamu politikalarının aile içi iletişimi yönlendirme kapasitesi kavramsal ve kuramsal düzeyde tartışılarak, çeşitli ülkelerde benimsenen politika modelleri sınıflandırılmıştır. İkinci bölümde araştırmanın yöntemsel çerçevesi açıklanmış; nitel araştırma deseni, veri kaynakları, doküman türleri, ülke/model seçimi ve analiz süreçleri detaylandırılmıştır. Üçüncü bölümde elde edilen bulgular, tematik analiz kapsamında dört ana tema etrafında yapılandırılmış; dijital ebeveynlik, eğitim ve aktarım süreçleri, devletin koruyucu rolü ve kamu politikası modelleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde ise Türkiye örneği ayrıntılı biçimde incelenmiş; uluslararası uygulamalarla sistematik olarak karşılaştırılarak Türkiye’nin mevcut konumu ortaya konulmuştur. Bu kapsamda çalışma, yalnızca kuşaklar arası iletişimi sosyolojik ve teknolojik dinamikler bağlamında anlamaya değil, aynı zamanda bu sürecin kamu politikaları aracılığıyla nasıl dönüştürülebileceğini değerlendirmeye yönelik özgün ve bütüncül bir çaba sunmaktadır.

KAVRAMSAL ARKA PLAN: KUŞAKLAR ARASI İLETİŞİMİN SOSYOLOJİK DİNAMİKLERİ VE KAMU POLİTİKALARIYLA ETKİLEŞİMİ

Bu bölümde, kuşak kavramı, kuşaklar arası iletişim dinamikleri ve temel unsurlar ele alınmaktadır. Farklı kuşakların toplumsal, ekonomik ve teknolojik bağlamları nasıl içselleştirdiği açıklanarak kuşaklar arasındaki iletişim farklılıklarının aile içi etkileşimler üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Ayrıca, teknolojik değişimin aile içi iletişime etkileri detaylandırılarak dijitalleşmenin iletişim süreçlerine getirdiği dönüşümler incelenmektedir. Son olarak, kamu politikalarının aile dinamikleri ve iletişim süreçlerini nasıl yönlendirdiği ve desteklediği ele alınmış olup, farklı ülkelerde benimsenen politika modelleri çerçevesinde aile içi iletişimin güçlendirilmesine yönelik uygulamalar tartışılmıştır.

Kuşak Kavramı, Kuşaklar Arası İletişim ve Temel Dinamikler

Kuşak kavramı, belirli bir zaman diliminde doğmuş bireylerin ortak yaşam deneyimlerini ve toplumsal değişimleri benzer şekillerde algılamaları sonucunda ortaya çıkan bir sosyal kategoridir (Alwin ve McCammon, 2007: ss. 219-221). Her kuşak, yaşadığı dönemin teknolojik ilerlemeleri, ekonomik dalgalanmaları ve siyasal yapılarını içselleştirerek kendi değerlerini, normlarını ve iletişim biçimlerini geliştirmektedir. Bu bağlamda, günümüz aile yapısında en sık etkileşim halinde olan kuşaklar aşağıdaki gibidir:

- *Sessiz Kuşak (1925-1945)*: Otoriter aile yapısının yaygın olduğu, yüz yüze iletişime dayalı geleneksel normları benimsemiş bireylerden oluşmaktadır (Henger ve Henger, 2012).
- *Baby Boomers (1946-1964)*: Endüstriyel toplumun büyümesiyle birlikte sosyal refahın genişlediği bir dönemde yetişen bireylerdir. Geleneksel medya (televizyon, radyo, gazete) en baskın iletişim araçlarıdır (Fingerman vd., 2012: ss. 199-203).
- *X Kuşağı (1965-1980)*: Dijitalleşmenin öncesinde doğmuş, bireyselleşme eğilimi yüksek bir nesildir. Yazılı ve sözlü iletişimde güçlüdürler, ancak hızlı dijital dönüşüme adapte olma sürecinde zorluklar yaşayabilmektedirler (Berkup, 2014: ss. 221-222).

- *Y Kuşağı (1981-1996):* Küreselleşme ile şekillenen, internet ve mobil teknolojilerin içine doğmuş bir kuşaktır. Çevrim içi iletişimi ve görsel-ışitsel unsurları yoğun biçimde kullanabilmektedirler (Bencsik vd., 2016: ss. 92-95).
- *Z Kuşağı (1997-2012):* Teknoloji ile iç içe büyüyen, anlık ve hızlı bilgi akışına alışkın bireylerden oluşur. Geleneksel hiyerarşik aile yapılarına mesafeli durabilmektedirler (Dolot, 2018).

Kuşaklar arası iletişim, aile bireyleri arasında farklı yaş gruplarının bilgi, deneyim, değerler ve kültürel kodları aktardığı çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç, bireylerin doğduğu dönemlerin sosyal, ekonomik ve teknolojik bağlamlarıyla şekillenmekte ve her kuşak farklı bir dünya görüşü, iletişim tarzı ve beklenti seti geliştirmektedir (Hummert, 2018: ss. 131-137). Dolayısıyla, kuşaklar arası iletişimin temel dinamikleri, tarihsel ve sosyolojik arka planın yanında psikolojik ve bilişsel faktörlerle de doğrudan ilişkilidir. Kuşaklar arası iletişimin niteliğini belirleyen bazı temel faktörler bulunmaktadır (Barker vd., 2004: ss. 140-149; Trommsdorff, 2009):

- *Teknoloji Kullanımı:* Dijital araçlar (sosyal medya, mesajlaşma uygulamaları) bazı kuşaklar için kolaylaştırıcı bir unsurken, bazıları için ise iletişim engeli oluşturabilmektedir.
- *Dil ve Anlam Dünyaları:* Her kuşağın kelime dağarcığı, mizah anlayışı ve sembolik anlatım biçimleri farklılık göstermektedir. Bu durum, mesajların yanlış yorumlanmasına neden olabilmektedir.
- *Otorite ve Roller:* Geleneksel otoriter yapıların esnemesiyle, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde daha eşitlikçi ve müzakereci modeller yaygınlaşmaktadır.
- *Değerler ve Yaşam Tarzları:* Bireysel özgürlük, toplumsal aidiyet ve kariyer beklentileri gibi konular, farklı kuşaklar arasında gerilimlere neden olabilmektedir.

Kuşaklar arasında iletişim farklılıkları arttıkça, aile içi dinamiklerde çatışmaların ve kopuklukların yaşanma olasılığı yükselmektedir. Bu nedenle, kuşaklar arası iletişimde uyum sağlayıcı kamu politikalarının geliştirilmesi giderek önem kazanmaktadır. Kamu politikalarının bu süreci nasıl yönettiği

ve desteklediği ise aile içi bağların korunması ve toplumsal uyum açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Teknolojik Değişim ve Aile İçi İletişime Etkileri

Teknolojik değişim, bireylerin günlük yaşamlarından toplumsal yapıya kadar geniş bir alanda dönüşüme yol açan en önemli faktörlerden biridir. Aile içi iletişim de bu dönüşümden doğrudan etkilenmekte, kuşaklar arası etkileşimi hem kolaylaştıran hem de zorlaştıran bir husus olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde dijitalleşme, sosyal medya ve mobil teknolojiler, aile üyeleri arasındaki iletişim biçimlerini derinden şekillendirerek geleneksel iletişim pratiklerini yeniden tanımlamaktadır (Tadpatrikar vd., 2021: ss. 1-7). Ancak, bu değişim aynı zamanda iletişim boşluklarına-algisal farklılıklara yol açmakta ve aile içi etkileşimdeki dinamikleri de etkilemektedir. Bu değişim; iletişim araçları, iletişim sıklığı, iletişim içeriği ve iletişim bağlamı gibi çeşitli boyutlarda kendini göstermektedir: (Lanigan, 2009: ss. 589-595; Romero-Ruiz, 2017: ss. 31-35).

- *İletişim Araçlarının Dijitalleşmesi:* Geleneksel yüz yüze sohbetler, mektuplaşmalar ve sabit hatlı telefon konuşmaları, yerini anlık mesajlaşma uygulamaları, sosyal medya platformları ve video konferanslara bırakmıştır. Bu durum, özellikle genç kuşaklar için daha hızlı bir iletişim ortamı sunarken, eski kuşaklar açısından adaptasyon zorlukları oluşturmaktadır.
- *İletişim Sıklığındaki Değişimler:* Mobil teknolojiler sayesinde aile üyeleri arasındaki iletişim sıklığı artmıştır. Ancak bu sıklık, yüz yüze etkileşimin niteliğini azaltmış, daha çok kısa ve yüzeysel mesajlaşmaların yaygınlaşmasına yol açmıştır.
- *İçerik ve Anlam Dünyalarının Farklaşması:* Dijital platformlarda kullanılan semboller, emoji ve kısaltmalar, kuşaklar arasında anlam kaymalarına neden olabilmektedir. Örneğin, genç kuşaklar için sıradan bir mizahi ifade, yaşlı bireyler için yanlış anlamalar oluşturabilecek bir dil unsuru haline gelebilmektedir.
- *İletişim Bağlamlarının Genişlemesi:* Geleneksel aile sohbetleri genellikle özel alanlarla sınırlıyken, sosyal medya platformları aracılığıyla aile içi

iletişim kamuya açık hale gelebilmektedir. Bu durum, bazı aile bireyleri için mahremiyet ihlali algısı oluşturabilirken, bazıları için aidiyet hissini güçlendirebilmektedir.

Diğer yandan teknolojinin hızlı değişimiyle birlikte kuşaklar arasında dijital uçurum kavramı ortaya çıkmıştır. Dijital uçurum, özellikle yaşlı ve genç kuşaklar arasındaki teknoloji kullanım farklarını ifade eden bir olgudur. Bu fark, aile içindeki iletişim süreçlerinde çeşitli anlaşmazlıklara ve uyumsuzluklara neden olabilmektedir (Paul ve Stegbauer, 2005). Özellikle Baby Boomers ve X kuşağı, dijitalleşmeye sonradan adapte olmak zorunda kalmış, bu süreçte bazı zorluklar yaşamıştır. Y ve Z kuşağı ise dijital dünyaya doğmuş olup, iletişimlerini büyük ölçüde bu alanda gerçekleştirmektedir. Bu durum, özellikle ebeveyn-çocuk ilişkilerinde iletişim kopukluklarına ve yanlış anlaşılmalara yol açabilmektedir. Dijital bağımlılık ise özellikle genç bireylerin fiziksel sosyal etkileşimlerden uzaklaşmasına neden olabilmektedir.

Teknolojik değişimin aile içi iletişime etkilerini yönetmek amacıyla bazı ülkeler, dijital okuryazarlık programları, aile içi dijital farkındalık çalışmaları ve ebeveyn-çocuk teknoloji etkileşim stratejileri gibi çeşitli politikalar geliştirmektedir. Öne çıkan bazı kamu politikaları şunlardır (Jaeger vd., 2012; Wang ve Si, 2024: ss. 4-12):

- **Dijital Okuryazarlık Programları:** Özellikle İskandinav ülkelerinde, yaşlı bireylerin dijital araçları daha etkin kullanabilmeleri için devlet destekli eğitim programları uygulanmaktadır. Bu tür programlar, kuşaklar arası iletişim farklarını azaltmaya yönelik önemli bir araçtır.
- **Aile İçi Medya Kullanım Politikaları:** Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi ülkelerde, ebeveynlere yönelik dijital medya kullanım kılavuzları hazırlanarak çocuklarla sağlıklı dijital etkileşim kurulması teşvik edilmektedir.
- **Dijital Bağımlılıkla Mücadele Stratejileri:** Güney Kore ve Japonya, özellikle genç nüfusun dijital bağımlılıkla mücadelesine yönelik çeşitli farkındalık kampanyaları ve düzenlemeler geliştirmiştir. Bu tür politikalar, aile içi iletişimin niteliğini artırmaya yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Teknolojik değişimin aile içi iletişime etkilerini dengelemek ve kuşaklar arası uyumu sağlamak için sistematik kamu politikaları ve toplumsal farkındalık girişimleri gerekmektedir. Dijitalleşme, aile üyeleri arasında hızlı ve sürekli bir bağlantı sağlarken, yüz yüze etkileşimi azaltarak iletişimin niteliğini de dönüştürmektedir. Bu bağlamda, devletlerin ve sivil toplum kuruluşlarının geliştirdiği farkındalık kampanyaları, teknoloji kullanımına yönelik etik kurallar ve dijital okuryazarlık eğitimleri, kuşaklar arası iletişim engellerini aşmada kritik bir rol oynayabilmektedir.

Kamu Politikalarında Aile İçi İletişim

Kamu politikaları, aile içi iletişim süreçlerini desteklemek ve toplumsal uyumu artırmak için eğitim, sosyal destek mekanizmaları, medya düzenlemeleri ve ekonomik teşvikler gibi çeşitli araçlarla şekillendirilmektedir (Taylor, 2011). Bu kapsamdaki başlıca kamu politikası alanları aile destek programları ve rehberlik hizmetleri olarak ifade edilebilir. Avrupa ülkelerinde yaygın olarak uygulanan aile danışmanlığı ve ebeveyn eğitimi programları, aile içi iletişim becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal kapsayıcılığı artıran politikalar kapsamında ise eşit fırsatlar ve sosyal adalet çerçevesinde düşük gelirli ailelere ve dezavantajlı gruplara yönelik sosyal destek mekanizmaları geliştirilerek toplumsal uyum güçlendirilmektedir. Dijital dönüşüme uyum sağlayan politikalar, teknoloji ve sosyal medya kullanımının aile içi iletişime etkilerini yönetmek amacıyla dijital medya okuryazarlığını artıran programlar ve bilinçlendirme kampanyaları içermektedir. İş ve aile yaşamını dengeleyici politikalar ise esnek çalışma saatleri, ebeveyn izinleri ve çocuk bakım destekleri gibi uygulamalarla aile bireylerinin birbirleriyle daha fazla zaman geçirmesine ve sağlıklı iletişim kurmasına olanak tanımaktadır. Bu tür politikalar, aile içi iletişim süreçlerini destekleyerek toplumsal uyumu güçlendirme açısından kritik bir işlev üstlenmektedir.

Dünya genelinde kamu politikalarında aile dinamiklerine yönelik farklı modeller benimsenmiş olup, bu modeller ülkelerin sosyo-kültürel yapıları, ekonomik durumları ve yönetim anlayışlarına göre değişiklik göstermektedir. Aile politikaları, genellikle üç temel model çerçevesinde şekillenmektedir:

- *Refah Devleti Modeli (İskandinav Ülkeleri – İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya):* Refah devleti modeli kapsamında İskandinav ülkeleri, aile

yapısını doğrudan destekleyen sosyal refah politikaları uygulamaktadır. Devletin aktif rol oynadığı bu modelde, kuşaklar arası iletişimi artırmak ve aile içi çatışmaları önlemek amacıyla ebeveyn izni, çocuk bakım hizmetleri, aile rehberliği ve eğitim destekleri gibi çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir. (Leira, 2002).

- *Liberal Model (ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya):* Liberal refah modeli kapsamında devlet, aile politikalarına asgari düzeyde müdahale etmekte ve daha çok bireysel sorumluluğa dayalı çözümleri teşvik etmektedir. Bu yaklaşımda aile bireyleri arasındaki iletişim, piyasa koşullarına ve bireysel tercihlere bağlı olarak şekillenmektedir (Mahon, 2008; Woods, 2012; Woods, 2018).
- *Muhafazakâr-Korporatist Model (Almanya, Fransa, Belçika, Avusturya):* Kıta Avrupası refah modeli kapsamında aile politikaları, devlet, kilise ve sivil toplum kuruluşlarının ortak iş birliğiyle yürütülmektedir. Bu modelde, aile toplumun temel taşı olarak görülmekte ve kuşaklar arası iletişimi artırıcı mekanizmalar teşvik edilmektedir (Pfau-Effinger, 2008; Pfau-Effinger, 2018).

Kamu politikalarında aile dinamikleri ve iletişim süreçlerine yönelik farklı modellerin benimsenmesi, ülkelerin sosyo-ekonomik koşulları, kültürel yapıları ve yönetim anlayışları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu bağlamda, kamu politikalarının aile yapısına yönelik etkili ve sürdürülebilir çözümler üretebilmesi, küresel eğilimleri dikkate alan, kültürel duyarlılığı yüksek ve sosyal kapsayıcılığı artıran yaklaşımlar geliştirilmesi ile mümkündür.

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın dayandığı yöntemsel yaklaşım, veri toplama-analiz süreçleri ve geçerlilik-güvenirlik stratejileri açıklanmakta olup; çalışma kapsamında kullanılan doküman türleri, model-ülke seçimi ve analiz aşamaları detaylandırılmaktadır.

Araştırma Deseni ve Yaklaşımı

Nitel araştırma temelinde yapılandırılan bu çalışmada yazılı materyallerin sistematik bir biçimde incelenmesi, sınıflandırılması, yorumlanması ve anlamlandırılması sürecine dayanan doküman analizi kullanılmıştır (Bowen,

2009). Araştırmada, hem betimsel analiz hem de karşılaştırmalı analiz tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu yöntemsel tercih, “*Farklı ülkelerde kamu politikaları, ailede kuşaklar arası iletişimi hangi stratejilerle dönüştürmektedir ve Türkiye bu dönüşüm bağlamında nasıl bir konumlanış sergilemektedir?*” Şeklinde ifade edilen araştırma sorusuna yanıt aramak üzere yapılandırılmıştır. Betimsel analiz ile incelenen belgelerdeki kamu politikası eğilimleri, tematik odakları ortaya çıkarmış; karşılaştırmalı analiz ile Türkiye örneği, belirlenen uluslararası model ve ülkelerle sistematik olarak karşılaştırılmıştır.

Veri Seti, Doküman Türleri ve Model-Ülke Seçimi

Araştırmanın veri setini, hem Türkiye’ye hem de karşılaştırmalı analiz yapılacak ülkelere ait kamu dokümanları oluşturmaktadır. Bu dokümanlar, içeriklerinin kamu politikalarıyla doğrudan ilişkili olması ve aile içi kuşaklar arası iletişimi şekillendiren yasal, kurumsal ve uygulama düzeyindeki politikaları yansıtmaları temelinde seçilmiştir.

Kullanılan dokümanlar aşağıdaki başlıklarda gruplandırılmıştır:

- Ulusal kalkınma planları ve strateji belgeleri
- Aile politikalarıyla ilgili yasa ve yönetmelikler
- Bakanlık ve bağlı kurumların eylem planları, faaliyet raporları ve resmi program dokümanları
- Uluslararası karşılaştırma yapılan ülkelerin kamu politikası belgeleri (ör. sosyal refah stratejileri, dijital aile destek programları, nesiller arası dayanışma raporları)
- İlgili ülkelerdeki değerlendirme raporları ve uluslararası kuruluşların (UNICEF, OECD, AB, vs.) tematik politika belgeleri

Doküman seçimi, amaçlı örnekleme (purposive sampling) yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda sadece konuyla tematik olarak doğrudan ilgili, erişilebilir ve karşılaştırmalı analize katkı sunabilecek dokümanlar dahil edilmiştir (Rai ve Thapa, 2015: ss. 2-5). Ayrıca, veri çeşitliliğini sağlamak amacıyla yasa metinleri, politika belgeleri ve raporlar bir arada değerlendirilerek üçleme (triangulation) stratejisi benimsenmiştir (Patton, 2015: s. 306).

Yöntem ve analiz kapsamında Türkiye ile birlikte karşılaştırılan modellerin/ülkelerin seçim gerekçeleri aşağıdaki gibidir:

- **İskandinav Modeli** - İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya: Sosyal demokrat refah devleti yapısıyla aile politikalarında kuşaklar arası eşitliğe ve çocuk haklarına dayalı güçlü uygulamalara sahiptir (Leira, 2002).
- **Orta Avrupa Modeli** - Almanya, Hollanda, Fransa: Geleneksel aile politikalarından birey merkezli modellere geçiş sürecinde uyguladığı çok katmanlı sistemler ile örnek bir geçiş süreci sunmaktadır (Pfau-Effinger, 2008; Pfau-Effinger, 2018).
- **Anglo-Sakson Modeli** - ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya: Dijital medya okuryazarlığı ve bireysel sorumluluk temelli politikalar ile dikkat çekmekte ve farklılaşmaktadır (Mahon, 2008; Woods, 2012; Woods, 2018).
- **Asya Modeli - Japonya, Güney Kore:** Teknoloji temelli eğitim ve aile politikaları ile yaşlı nüfusa yönelik uygulamalarıyla diğer modellerden farklılaşmaktadır (Japan Up Close, 2022; Kyodo News, 2023; World Bank, 2024, CEIP, 2024).

Bu modellerin-ülkelerin farklı sosyokültürel yapıları ve refah rejimlerine sahip olmaları, Türkiye'nin mevcut politika yapısının daha açık biçimde değerlendirilebilmesine imkân tanımıştır.

Veri Analizi Süreci

Araştırmada ele alınan dokümanlar, betimsel analiz ve tematik analiz teknikleriyle değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan tematik analiz yaklaşımı, Braun ve Clarke'ın (2006) literatüre kazandırdığı çerçeve kapsamında yürütülmüştür. Öncelikle her ülkeye ait belgeler ayrı ayrı incelenmiş, ardından ortak temalar ve politik eğilimler doğrultusunda karşılaştırmalı bir inceleme yapılmıştır.

Analiz süreci dört temel aşamada gerçekleştirilmiştir (Bowen, 2009; Braun ve Clarke, 2006; Miles vd., 2014):

1. **Veri Organizasyonu:** Belgeler dijital ortamda sınıflandırılarak yıllara, belge türüne ve modele-ülkeye göre gruplandırılmıştır.
2. **İlk Kodlama:** Araştırma soruları doğrultusunda yönlendirici anahtar kavramlar belirlenmiş, belgelerde bu kavramlara ilişkin ifadeler açık kodlama yöntemiyle işaretlenmiştir.
3. **Tematik Kodlama:** Kodlar arasında benzerlik ve kavramsal yakınlık temelinde aşağıdaki temalar oluşturulmuştur:
 - a. Dijital Ebeveynlik ve Medya Okuryazarlığı
 - b. Aile İçi Eğitim ve Kuşaklar Arası Aktarım Süreci
 - c. Devletin Koruyucu Rolü ve Yaşlı-Genç Dayanışması
 - d. Kamu Politikası Modellerinde Aile İçi İletişim ve Toplumsal Uyum
4. **Yorumlayıcı Analiz:** Elde edilen temalar, araştırmanın kuramsal çerçevesiyle ilişkilendirilerek bağlamsal çözümlemeler yapılmıştır.

Kodlama ve tematik analiz süreci, çalışmada belirtilen araştırma sorusuna bağlamında yürütülmüştür. Özellikle dijital ebeveynlik, yaşlı-genç dayanışması, medya okuryazarlığı ve kamu politika modelleri gibi temalar, araştırma sorusunun alt boyutlarını temsil etmektedir. Bu çerçevede, her bir ülkenin/modelin kamu politikaları analiz edilirken, kuşaklar arası iletişimi dönüştürücü etkiler özelinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Geçerlilik, Güvenirlik ve Sınırlılıklar

Nitel araştırmalarda iç tutarlılığı sağlamak amacıyla Lincoln ve Guba'nın (1985: 305-307) önerdiği stratejiler bu çalışmada titizlikle uygulanmıştır. Öncelikle, üçleme (triangulation) yöntemi kullanılarak yasal düzenlemeler, politika raporları ve akademik belgeler gibi farklı türde kaynaklar birlikte analiz edilmiş, böylece veri çeşitliliği sağlanmıştır. Araştırmada yalnızca tanımlayıcı bulgular sunmakla yetinilmemiş olup; bu bulgular bağlamsal ve çok katmanlı yapısal boyutlarıyla analiz edilerek yorumlayıcı derinlik kazandırılmaya çalışılmıştır (Denzin ve Lincoln, 2011). Kodlama sürecinde ise, kodlar ve temalar birden fazla okumaya tabi tutulmuş, içerik örtüşmeleri test edilmiş ve tekrar eden örüntüler sabitlenerek kodlama tutarlılığı gözetilmiştir. Son olarak, elde edilen bulgular çalışmanın teorik çerçevesiyle ilişkilendirilmiş; böylece

bulguların kuramsal geçerliliği desteklenmeye çalışılmış ve politika yapım süreçlerine dönük öneriler bu kuramsal zemin üzerinden yapılandırılmıştır.

Diğer yandan nitel yöntemde elde edilen bulgular bağlamsal derinlik sunmakla birlikte, bu yöntem doğası gereği, genellenebilirlik açısından sınırlı bir kapsama sahiptir. Özellikle, çalışmada amaçlı örnekleme tekniğiyle seçilen belge türleri, yalnızca analiz kapsamına alınan ülkelere ve Türkiye'ye ait erişilebilir strateji belgeleri, politika metinleri ve program raporlarıyla sınırlı kalmıştır. Bu belgelerde yer alan ifadeler çoğunlukla politika yapımcıların beyan ettikleriyle sınırlı olup, uygulama sürecindeki sapmalar ya da toplumsal karşılıklar derinlemesine analiz edilememiştir. Diğer yandan çalışma, yalnızca yazılı ve erişilebilir belge türlerine dayandığı için, sahadaki güncel ve dinamik uygulamaları sürekli izleyebilecek bir tasarım içermemektedir. Gelecek araştırmalar için derinlemesine mülakatlar, gözlem ve odak grup görüşmeleri gibi nitel veri toplama teknikleriyle desteklenen karma yöntemli yaklaşımlar benimsenmesi, elde edilen bulguların daha bütüncül bir değerlendirmeye tabi tutulmasına olanak tanıyabilir.

BULGULAR: ULUSLARARASI KAMU POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE AİLEDE KUŞAKLAR ARASI İLETİŞİM

Bu bölümde, seçilen ülkelerde kuşaklar arası iletişimi güçlendirmeye yönelik kamu politikaları, yöntem bölümünde tanımlanan tematik analiz sürecine uygun biçimde aşağıdaki beş ana tema çerçevesinde olarak sunulmuştur:

1. Dijital Ebeveynlik ve Medya Okuryazarlığı
2. Aile İçi Eğitim ve Kuşaklar Arası Aktarım Süreci
3. Devletin Koruyucu Rolü ve Yaşlı-Genç Dayanışması
4. Kamu Politikası Modellerinde Aile içi İletişim ve Toplumsal Uyum

Dijital Ebeveynlik ve Medya Okuryazarlığı

Günümüz dünyasında dijitalleşme, bireylerin yaşam tarzını ve kurumların işleyiş biçimini köklü bir şekilde değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Aile içi iletişim de bu süreçten etkilenmekte, özellikle farklı kuşaklar arasındaki dijital uçurum, iletişim dinamiklerini şekillendiren kritik bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Kuşaklar arası iletişimde teknolojik adaptasyonun sağlanması,

aile bireylerinin ortak bir iletişim zemini bulabilmesi açısından kritik önem taşımaktadır (Marzo, 2024). Bu bağlamda birçok ülke, teknolojik adaptasyon politikaları ve dijital okuryazarlık programları geliştirerek, kuşaklar arasındaki iletişim bariyerlerini azaltmayı hedeflemektedir.

Teknolojik adaptasyon politikaları, bireylerin dijital araçları etkili bir şekilde kullanabilmesini sağlamayı amaçlayan düzenlemelerden oluşmaktadır. Bu politikalar; eğitim, erişilebilirlik, medya okuryazarlığı ve dijital kapsayıcılık gibi unsurları içermektedir. Kamu yönetimi açısından teknolojik adaptasyon politikalarının üç temel amaca hizmet ettiğini söylemek mümkündür. İlk olarak, dijital uçurumun azaltılması hedeflenmekte olup, teknolojik gelişmelerin herkes tarafından eşit şekilde kullanılabilmesi için kuşaklar arası dijital adaptasyon mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. İkinci olarak, aile içi iletişimin güçlendirilmesi amacıyla yaşlı bireylerin dijital araçları etkin şekilde kullanabilmesi teşvik edilmekte, bu da aile bireyleri arasındaki etkileşimi artıran önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Son olarak, toplumsal entegrasyon ve dijital hakların güçlendirilmesi kapsamında, dijital okuryazarlığın bireylerin bilgiye erişimini kolaylaştırarak e-devlet hizmetlerinden faydalanmasını sağladığı ve toplumsal entegrasyonu artıran kritik bir unsur olduğu vurgulanmaktadır (UNDP, 2024).

Bu noktada, birçok ülke teknolojik adaptasyon sürecini destekleyen stratejiler geliştirmiş ve başarılı politika uygulamaları hayata geçirmiştir:

- *Japonya – Dijital Okuryazarlık ve Yaşlı Kuşağın Adaptasyonu:* Japonya, dünyanın en yaşlı nüfusuna sahip ülkelerinden biri olarak, yaşlı bireylerin dijitalleşme sürecine entegrasyonunu sağlamak amacıyla kapsamlı kamu politikaları geliştirmektedir. Bu kapsamda ve dijital kapsayıcılık programları aracılığıyla devlet, 60 yaş üstü bireyler için dijital eğitim programları düzenlemekte ve akıllı telefon, sosyal medya ile e-devlet hizmetleri kullanımı konusunda eğitimler vermektedir. Ayrıca, çok kuşaklı dijital eğitim merkezleri sayesinde gençler ve yaşlılar arasında teknoloji mentorluğu programları uygulanmakta olup, yaşlı bireylerin torunlarıyla çevrim içi iletişim kurabilmesi için interaktif uygulamalar bulunmaktadır (Japan Up Close, 2022; Kyodo News, 2023; World Bank, 2024, CEIP, 2024).

- **Güney Kore – Dijital Entegrasyon ve Eğitim Programları:** Güney Kore, dünyanın en dijitalleşmiş ülkelerinden biri olarak, yaşlı bireylerin ve geleneksel aile yapısının dijital çağda sürdürülebilir olmasını sağlamak amacıyla çeşitli politikalar geliştirmiştir. Bu kapsamda, dijital okuryazarlık seferberliği ve devlet destekli programlar aracılığıyla yaşlı bireylere yönelik akıllı telefon ve internet kullanımı eğitimleri verilmekte, bireylerin dijital ortamda aktif olmaları teşvik edilmektedir. Ayrıca, dijital bağımlılıkla mücadele programları çerçevesinde Güney Kore devleti, genç neslin dijital bağımlılığını azaltmak ve aile içi yüz yüze iletişimi artırmak amacıyla dijital detoks kampları düzenlemektedir (ABC News, 2015; Seoul Metropolitan Government, 2022; The Korea Times, 2023; Kang, 2023: 20; Pan, 2024: s. 2333).
- **Kanada – Kuşaklar Arası Dijital Bağ Kurma Projeleri:** Kanada, kuşaklar arası iletişimi güçlendirmeye ve teknolojik adaptasyonu sağlamaya yönelik projeler geliştiren ülkelerden biridir. Bu doğrultuda, dijital uyum merkezleri aracılığıyla emekli vatandaşların dijital araçlara erişimini artırma adına kamu destekli merkezler açılmıştır. Ayrıca, aile içi dijital eğitim programları kapsamında ebeveynlerin çocuklarıyla sağlıklı bir iletişim kurmasını sağlamak için dijital medya kullanımı üzerine bilinçlendirme kampanyaları yürütülmektedir (OPC of Canada, 2020; Government of Canada, 2023; Teyit, 2024).
- **Avrupa Birliği (Avrupa Modeli) – Dijital Kapsayıcılık Stratejileri:** Avrupa Birliği (AB), bütüncül bir dijital kapsayıcılık politikası geliştirerek bireylerin yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik durumu gözetilmeksizin dijital hizmetlere kolaylıkla erişilmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda ve dijital uyum yasal çerçevesi kapsamında AB, dijital kapsayıcılığı artırmak amacıyla yaşlı bireylerin ve dezavantajlı grupların dijital araçlara erişimini destekleyen finansal teşvikler sunmaktadır. Ayrıca medya okuryazarlığı programları çerçevesinde AB üye ülkelerinde, çocukların ve ebeveynlerin bilinçli dijital medya kullanımı konusunda eğitilmesi için kamu destekli eğitim programları uygulanmaktadır (DLearn EU, 2019; Council of Europe, 2024, European Commission, 2025).

Dijital ebeveynlik ve medya okuryazarlığına ilişkin politikalar, kuşaklar arası iletişimi etkileyen en temel faktörlerden biri olan teknoloji kullanım farklılıklarını dengelemeye yönelik önemli araçlardır. Kavramsal çerçevede vurgulanan “dijitalleşmenin aile içi iletişim süreçlerine etkisi” ve “dijital uçurum” kavramları göz önüne alındığında, bu tür politikaların kuşaklar arasında ortak bir iletişim zemini oluşturma potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Özellikle dijital okuryazarlık programları, yaşlı bireylerin teknolojiyle bütünleşmesini kolaylaştırırken, genç kuşakların da aile içi iletişimde empatik yaklaşımlar geliştirmesine katkı sunmaktadır. Böylece dijital araçlar birer engel değil, kuşaklar arası anlayışı kolaylaştıran birer köprü haline gelebilmektedir.

Aile İçi Eğitim ve Kuşaklar Arası Aktarım Süreci

Aile içi iletişimde kuşaklar arası etkileşimin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi, hem bireysel çabalarla hem de kamusal politikalar ve toplumsal farkındalık çalışmalarıyla desteklenmelidir. Eğitim ve farkındalık çalışmaları, kuşaklar arası iletişimi güçlendirmek, toplumsal uyumu artırmak ve aile içi çatışmaları önlemek için geliştirilmiş stratejik araçlardır. Eğitim politikaları, aile içi iletişimi destekleyen bilişsel, duygusal ve sosyal becerilerin geliştirilmesine yönelik sistematik çerçeveler sunmaktadır. Özellikle kuşaklar arası etkileşimi artırmayı amaçlayan eğitim programları, aşağıdaki temel hedeflere odaklanmaktadır (Antonucci vd., 2007: ss. 689-691; Brasileiro, 2019: ss. 1-5):

- Aile bireylerinin birbirlerinin iletişim tarzlarını anlamalarını sağlamak,
- Yaşlı bireylerin dijitalleşmeye uyum sağlamasını kolaylaştırmak,
- Gençlerin yaşlılarla daha bilinçli ve saygılı bir iletişim kurmalarına yardımcı olmak,
- Ebeveynlerin çocuklarıyla sağlıklı bir iletişim kurmasını teşvik etmek,
- Toplumsal dayanışmayı artırarak sosyal çatışmaları minimize etmektir.

Bu hedefler doğrultusunda, eğitim programları ve farkındalık çalışmaları çeşitli kamu politikalarında yer bulabilmektedir:

- *İsveç – Yaşam Boyu Öğrenme ve Aile Eğitimi Programları:* İsveç, yaşam boyu öğrenme ve aile içi iletişimi destekleyici eğitim programları geliştiren öncü ülkelerden biridir. Bu kapsamda, aile dinamikleri/

kuşaklar arası iletişim modülleri aracılığıyla ve devlet destekli programlarla ebeveynlere ve büyükannelere-büyükbabalara, çocuklarla ve gençlerle nasıl sağlıklı iletişim kurabilecekleri konusunda rehberlik edilmektedir. Ayrıca, toplum merkezleri ve kamu kurumları aracılığıyla yaşlı bireylere yönelik dijital okuryazarlık kursları düzenlenerek aile içi iletişimde teknolojik engellerin azaltılması hedeflenmektedir (UNESCO, 2017; Library Map, 2021).

- *Almanya – Nesiller Arası Eğitim Programları:* Almanya, aile içi iletişimde kuşak farklarını azaltmaya yönelik eğitim ve bilinçlendirme programları geliştiren ülkelerden biridir. Bu kapsamda, okullarda nesiller arası diyalog dersleri ile öğrencilere büyükanneleriyle ve büyükbabalarıyla daha güçlü bağlar kurmalarını teşvik eden içerikler sunulmaktadır. Ayrıca, aile içi çatışma yönetimi eğitimi kapsamında ebeveynlere ve gençlere yönelik aile içi iletişim ve empati geliştirme eğitimleri sağlanarak kuşaklar arası anlayışın güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Centre for Public Impact, 2018; CSSH, 2021; Prognos, 2021).
- *ABD – Dijital Medya Okuryazarlığı ve Farkındalık Kampanyaları:* ABD’de, ebeveynlerin ve çocukların dijital medya kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi için ulusal düzeyde programlar yürütülmektedir. Bu kapsamda, aile içi dijital iletişim eğitimleri ile çocukların ve ebeveynlerin sosyal medyayı bilinçli kullanmalarını sağlamak amacıyla eğitim modülleri geliştirilmiştir. Ayrıca, ulusal farkındalık kampanyaları kapsamında televizyon ve sosyal medya platformlarında aile içi iletişimi destekleyici kamu spotları yayınlanarak dijital medya kullanımına yönelik bilinç artırılmaktadır (Media Literacy Now, 2024; Namle, 2025; Common Sense Media, 2025).
- *Güney Kore – Teknoloji Temelli Aile Eğitimi Programları:* Güney Kore, kuşaklar arası iletişimde dijital araçların etkisini en fazla göz önünde bulunduran ülkelerden biridir. Bu kapsamda, ebeveynler için dijital okuryazarlık programları ile anne ve babalara, çocuklarının dijital dünyada nasıl etkileşimde bulunması gerektiğini öğreten kurslar düzenlenmektedir. Ayrıca, gençler için aile içi saygı ve iletişim eğitimi kapsamında okullarda büyüklerle iletişim kurma, aile içi değerler

ve toplumsal sorumluluk konularında bilinçlendirme çalışmaları yürütülerek kuşaklar arası anlayış ve uyum güçlendirilmektedir (Seoul Metropolitan Government, 2021; Kim ve Chung, 2022: s. 8).

Kuşaklar arası etkileşimi güçlendirmeyi hedefleyen aile içi eğitim programları, kavramsal çerçevede açıklanan “kuşakların farklı değer sistemleri, iletişim tarzları ve anlam dünyaları” bağlamında ortaya çıkan uyumsuzlukları gidermeye yönelik somut adımlar sunmaktadır. Bu tür uygulamalar, özellikle otorite ve rol algılarındaki dönüşüme uyum sağlama sürecini kolaylaştırarak kuşaklar arası çatışmaları önlemeye katkı sağlamaktadır. Ayrıca eğitim yoluyla desteklenen aktarım süreçleri, bireylerin sadece bilgi değil, aynı zamanda empati, hoşgörü ve anlayış gibi duygusal bileşenler üzerinden de birbirlerine bağlanmasına olanak tanımaktadır. Böylece iletişimin hem bilişsel hem de kültürel katmanları kuvvetlenmektedir.

Devletin Koruyucu Rolü ve Yaşlı-Genç Dayanışması

Küreselleşme, kentleşme, dijitalleşme ve demografik değişimler, aile içi ilişkiler ile kuşaklar arası iletişimi giderek daha karmaşık hale getirmektedir. Özellikle yaşlanan nüfus, gençlerin iş gücüne katılımı ve artan sosyal izolasyon gibi faktörler, kuşaklar arası dayanışmayı destekleyen sosyal politika mekanizmalarının önemini artırmaktadır (Trask, 2009). Aile, bireylerin sosyalleşme sürecinde temel bir yapı taşı olup, toplumsal dayanışmanın ve sosyal uyumun sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ancak söz konusu yapısal dönüşümler, aile içi iletişimi ve kuşaklar arası ilişkileri derinden etkilemektedir. Bu bağlamda, devletler aile içi iletişimi desteklemek, kuşaklar arası iletişimi teşvik etmek ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmek amacıyla sosyal destek programları ve kuşaklar arası dayanışma modelleri geliştirmektedir.

Sosyal destek programları, devletin bireylere ve ailelere sunduğu ekonomik, psikososyal ve hizmet odaklı destek mekanizmalarıdır. Kuşaklar arası dayanışma, hem aile bireylerini hem de toplumsal bütünleşmeyi destekleyen önemli bir sosyal politika hedefidir. Bu politikaların temel amaçları şu şekilde sıralanabilir (Sánchez vd., 2010: ss. 129-137; UN, 2013; Brandt, 2013; UN, 2025):

- Kuşaklar arası iletişimi güçlendirmek ve toplumsal dayanışmayı artırmak,
- Aile bireylerinin birbirleriyle sağlıklı iletişim kurmasını teşvik etmek,
- Yaşlı bireylerin sosyal hayata aktif katılımını sağlamak,
- Gençler ve yaşlılar arasında bilgi, deneyim ve değer aktarımını teşvik etmek,
- Sosyal izolasyonu önlemek ve kuşaklar arası iletişim eksikliğini gidermek,
- Aile içinde bakım yükünü paylaşarak nesiller arası dayanışmayı artırmak,
- Ebeveynlerin ve yaşlı bireylerin toplumsal entegrasyonunu desteklemek,
- Dijitalleşmenin getirdiği iletişim engellerini azaltarak sosyal uyumu sağlamak,
- Göç, kentleşme ve değişen toplumsal dinamiklerin aile yapısına üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak,
- Dezavantajlı grupların (emekliler, yalnız yaşayan yaşlılar, düşük gelirli aileler) ekonomik ve sosyal güvencelerini güçlendirmek.

Bu doğrultuda, birçok ülke aile içi iletişimi destekleyici ve kuşaklar arası dayanışmayı teşvik edici politikalar geliştirerek sosyal kapsayıcılığı artırmayı ve toplumsal çatışmaları azaltmayı hedeflemektedir. Bu politikalar, farklı ülkelerde farklı modellerle uygulamaya konulmuştur:

- *Japonya – Kuşaklar Arası Gönüllülük ve Yaşlı Destek Programları:* Japonya, yaşlanan nüfusa yönelik kuşaklar arası dayanışmayı teşvik eden yenilikçi modeller geliştirmiştir. Fureai Kippu (Dayanışma Kredisi) sistemi sayesinde genç bireyler, yaşlılara gönüllü hizmet verdikçe kredi kazanmakta ve bu kredileri ileriki yaşlarında sosyal destek almak için kullanabilmektedir. Ayrıca çok nesilli topluluk merkezleriyle yaşlıların gençlerle etkileşim sağlayabileceği sosyal alanlar oluşturulmuştur (DVV International, 2020; Saito vd., 2023: ss. 19–26; Community Currency, 2024).

- *Almanya – Kuşaklar Arası Konut ve Bakım Modelleri:* Almanya, yaşlı bireylerin toplumdan izole olmasını önlemek amacıyla karma nesilli konut projeleri geliştirmiştir. Bu projelerde öğrenciler ve yaşlılar aynı konutlarda yaşamaya teşvik edilmekte; böylece gençlere uygun fiyatlı konut sunulurken yaşlı bireylerin sosyal destek alması sağlanmaktadır. Ayrıca üniversite öğrencilerinin yaşlılara dijital okuryazarlık eğitimi vermesini içeren gönüllülük programları uygulanmaktadır (Age Platform Europe, 2010; Infed, 2014; GMF, 2023).
- *Kanada – Ebeveyn ve Yaşlı Destek Politikaları:* Kanada’da, yaşlı bireylere veya engelli aile üyelerine bakım sağlayan kişiler için mali teşvikler içeren destek programları yürütülmektedir. Ayrıca, yaşlı bireyler ile gençler arasında bilgi ve deneyim paylaşımını amaçlayan kamu destekli kuşaklar arası mentorluk projeleri ile toplumsal dayanışma desteklenmektedir (Valene Campbell, 2023; Government of Canada, 2024; Canadian Alliance for Intergenerational Living, 2025).
- *Güney Kore – Yaşlı Nüfusu Entegre Etmeye Yönelik Toplumsal Politikalar:* Güney Kore, emeklilere yarı zamanlı çalışma ve danışmanlık imkânları sunarak yaşlı bireylerin iş gücüne entegrasyonunu sağlamaktadır. Aynı zamanda gençlerin yaşlılara dijital eğitim verdiği programlarla dijital okuryazarlık artırılmakta, nesiller arası etkileşim teşvik edilmektedir (Seoul Metropolitan Government, 2022; SDG16 Plus, 2023; Asem Global Ageing Center, 2023).

Devletin koruyucu ve destekleyici rolüne dayalı kuşaklar arası dayanışma modelleri, çalışmanın kavramsal çerçevesinde yer alan “kamu politikalarının aile içi bağları güçlendirici işlevi” ile doğrudan ilişkilidir. Sosyal destek mekanizmaları ve gönüllülük esasına dayalı hizmetler, özellikle aile içi bakım yükünün paylaşılması, yaşlı bireylerin sosyal hayata katılımının desteklenmesi ve genç kuşakların sorumluluk bilincinin gelişmesi açısından kuşaklar arası karşılıklı etkileşimi artıran bütüncül yaklaşımlar sunmaktadır. Böylece, teknolojik ve kültürel ayrışmalarla zayıflayan aile içi bağlar, kamu politikaları yoluyla yeniden güçlendirilmektedir. Bu süreç, aynı zamanda toplumsal uyumun da temel bileşenlerinden biri olan kuşaklar arası empatiyi pekiştirmektedir.

Kamu Politikası Modellerinde Aile içi İletişim ve Toplumsal Uyum

Devletler, aile içi iletişimi ve toplumsal uyumu desteklemek için çeşitli kamu politikası modelleri geliştirmektedir. Bu modeller, aile yapısını güçlendirmeye yönelik kamu hizmetlerini erişilebilir, dönüşüme açık ve kapsayıcı bir şekilde tasarlamaya odaklanmaktadır.

- **İskandinav Modeli:** *Refah Devleti ve Aile Destek Programları (İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya):* İskandinav ülkeleri, kapsayıcı refah devletleri olarak aile yapısını güçlendirmek amacıyla devlet destekli programlar geliştirmiştir. Bu kapsamda, ebeveyn eğitimi ve aile danışmanlık hizmetleri ile İsveç'te devlet destekli programlar aracılığıyla ebeveynlere, çocuklarla nasıl sağlıklı iletişim kuracaklarına dair rehberlik hizmetleri sunulmaktadır. Ayrıca, kuşaklar arası entegrasyon programları kapsamında Danimarka'da yaşlı bireylerin gençlerle daha fazla vakit geçirmesini teşvik eden karma nesilli yaşam alanları oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra, aileye yönelik sosyal haklar çerçevesinde Finlandiya, ebeveyn izinleri, çocuk bakım desteği ve iş-aile dengesini sağlayan politikalar ile aile içi iletişimi güçlendiren bir model benimsemiştir (Parenting Across, 2018; Architettura, 2021; The Times, 2023; Government of Sweden, 2023).
- **Orta Avrupa Modeli:** *Aile ve Toplum Entegrasyon Politikaları (Almanya, Hollanda, Fransa, Belçika):* Orta Avrupa ülkeleri, aile yapısını güçlendirmek ve toplumsal uyumu sağlamak amacıyla sosyal hizmetler ve eğitim politikaları geliştirmiştir. Bu kapsamda, Almanya'da nesiller arası gönüllülük programları ile üniversite öğrencileri yaşlı bireylere rehberlik etmekte ve nesiller arası dayanışmayı artıran gönüllülük programları teşvik edilmektedir. Hollanda'da göçmen ailelerin entegrasyonu kapsamında, bu ailelerin topluma daha iyi adapte olmasını sağlamak amacıyla aile içi iletişimi destekleyen kültürel adaptasyon programları uygulanmaktadır. Ayrıca, Fransa'da çocuk odaklı aile politikaları çerçevesinde, çocukların ebeveynleriyle kaliteli zaman geçirmesini teşvik eden esnek çalışma saati politikasıyla aile içi bağların güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Cerami, 2005; Platform EU, 2010; European Commission, 2013; Mourik, 2018).

- **Anglo-Sakson Modeli:** Bireysel Sorumluluğa Dayalı Aile Politikaları (ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya): Bu modelde, devlet müdahalesi daha sınırlı olup bireyler, kendi aile ilişkilerini güçlendirme konusunda daha fazla sorumluluk taşımaktadır. Bu kapsamda, ABD’de dijital medya kullanımı ve aile iletişimi programları ile aile içi dijital medya okuryazarlığını artırmaya yönelik bilinçlendirme kampanyaları yürütülmektedir. Kanada’da topluluk temelli aile destek programları çerçevesinde, ebeveyn-çocuk ilişkilerini geliştiren eğitim programları desteklenmektedir. Ayrıca, İngiltere’de aile içi çatışma yönetimi programları kapsamında, aile bireyleri arasındaki iletişimi güçlendirmek amacıyla psikososyal danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır (Santa Cruz Education, 2024; Canada’s Centre for Digital Media Literacy, 2025; The Guardian, 2025).

Farklı ülkelerde benimsenen kamu politikası modelleri, kavramsal çerçevede yer alan “kamu politikalarının yönlendirici ve destekleyici rolü” vurgusuyla örtüşmektedir. Refah devleti, liberal ve muhafazakâr-korporatist modellerin her biri, aile içi iletişimde karşılaşılan yapısal ve kültürel sorunlara farklı çözümler üretmektedir. Bu modeller, sadece aile bireyleri arasındaki iletişim sıklığını değil; aynı zamanda değer aktarımını, rollerin yeniden tanımlanmasını ve iletişim ortamlarının dönüşümünü de şekillendirmektedir. Dolayısıyla kuşaklar arası uyumun sağlanması, yalnızca bireylerin çabasıyla değil, sistemli ve kapsayıcı kamu politikalarıyla desteklenebilecek bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

TARTIŞMA: TÜRKİYE’DE AİLEDE KUŞAKLAR ARASI İLETİŞİME YÖNELİK KAMU POLİTİKALARI VE ULUSLARARASI MODELLER İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye’ de aile yapısı son yıllarda belirgin bir demografik dönüşüm geçirmiştir. Geçmişte geleneksel olarak üç kuşağı bir arada barındıran geniş aile modeli, kentleşme ve sanayileşmenin etkisiyle yerini giderek çekirdek aile modeline bırakmıştır. TÜİK verilerine göre 2008’de ortalama 4.0 olan hane halkı büyüklüğü 2023’te 3.14 kişiye düşmüştür. Aynı dönemde tek çekirdek aile içeren hanelerin oranı %66,9’dan %63,8’e gerilerken, en az bir çekirdek aile ve diğer kişileri içeren geniş ailelerin oranı %16,5’ten %13,2’ye kadar azalmıştır.

Buna paralel olarak yalnız yaşayan bireylerin oranı %14,4'ten %19,7'ye yükselerek her beş haneden birinin tek kişiden oluştuğunu göstermektedir (TÜİK, 2023). Bu veriler, nüfus artış hızının yavaşlaması, doğurganlığın azalması ve iç göçle birlikte ailelerin küçüldüğünü ve coğrafi olarak dağıldığını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan Türkiye’de toplumun yaş yapısı da değişmektedir. 2023 itibariyle Türkiye’nin ortanca yaşı 34’e yükselmiş ve nüfusun %10’unu ilk kez 65 yaş üstü bireyler oluşturmuştur (Esen, 2024). Bu demografik dönüşüm, aile içinde nesiller arası iletişimin dinamiklerini yeniden şekillendirmektedir. Özellikle modernleşme süreci, dijitalleşme ve değer algısındaki değişim, kuşaklar arasındaki iletişimi hem kolaylaştıran hem de zorlaştıran çok yönlü etkilere sahiptir. Bir yandan yeni iletişim teknolojileri aile üyelerinin coğrafi mesafeye rağmen bağlantı kurabilmesini sağlarken, diğer yandan ise dijital okuryazarlık düzeylerindeki farklar ve teknoloji kullanım alışkanlıkları, kuşaklar arası dijital uçurum oluşturabilmektedir.

Türkiye’de kuşaklar arası uyumu güçlendirmek amacıyla son yıllarda çeşitli kamu politikaları ve programlar hayata geçirilmiştir. Özellikle 2011’de kurumsallaşan Aile ve Sosyal Politikalar alanındaki bakanlık yapısı (günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) bu konuda birçok uygulama ve proje yürütmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025a). Öne çıkan kurumsal araçlardan biri Aile Eğitim Programı (AEP)’dir. AEP kapsamında ülke genelinde aile bireylerine; iletişim becerileri, kuşaklar arası etkileşim, ebeveynlik rolleri ve değer aktarımı konularında eğitimler verilmektedir. Program, 2024 itibarıyla UNICEF iş birliğiyle güncellenerek “Modüler Aile Eğitim Programı” adıyla 19 ilde pilot uygulamaya başlamıştır. Birçok oturumu bulunan bu modüler eğitimde ebeveynlerin çocuk yetiştirme ve aile içi iletişim becerilerini güçlendirmeleri, dijital medya kullanımında çocukları için farkındalık kazanmaları ve aile dayanıklılığını artırıcı problem çözme yöntemlerini öğrenmeleri hedeflenmiştir. Böylece, aile içinde nesiller arası sağlıklı bir diyalog kurulması ve olası çatışmaların önleyici eğitim yoluyla azaltılması amaçlanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024; Aile Eğitimi Programı, 2025).

Aile içi danışmanlık ve destek hizmetleri de kuşaklar arası iletişim sorunlarının çözümünde kritik rol oynamaktadır. Bu doğrultuda, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Aile Destek Merkezleri de (ADEM) önemli bir misyon üstlenmektedir (Aile Yılı, 2025a). ADEM birimleri özellikle sosyoekonomik dezavantajlı bölgelerde yaygınlaştırılmakta ve ebeveynlere ücretsiz rehberlik sunmaktadır. Öte yandan, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2017’de başlatılan Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) da risk altındaki ailelere proaktif yaklaşım sergilemektedir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025b). ASDEP kapsamında eğitimli sosyal destek görevlileri, haneleri ziyaret ederek ihtiyaçları yerinde tespit edip ilgili hizmetlere yönlendirmektedir. 2023 yılı itibarıyla “kırmızı yelekli” olarak bilinen 4.794 ASDEP personeli 6,7 milyon haneyi ziyaret ederek 11,1 milyon vatandaşa çeşitli rehberlik ve destek hizmetleri sunmuştur (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). Bu veriler, Bakanlığın aile içi çok yönlü sorunlara saha temelli yaklaşarak erken müdahale etmeye odaklandığını göstermektedir.

Türkiye’de kuşaklar arası ilişkileri izlemek ve politika üretimine girdi sağlamak için periyodik olarak “Aile Yapısı Araştırmaları” da yapılmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile TÜİK’in ortaklaşa yürüttüğü bu geniş çaplı araştırmalar ilk kez 2006’da gerçekleştirilmiş, son olarak 2021 yılında tekrarlanmıştır. Yapılan bu araştırmalar sayesinde değişen aile kompozisyonu, kuşakların değer ve tutumları, bakıma muhtaç yaşlıların durumu, gençlerin aile algısı gibi konularda zengin veriler elde edilmektedir. Bu tür veriler ışığında hazırlanan strateji belgelerinde aile içi iletişimin güçlendirilmesi merkezi bir hedef olarak vurgulanmaktadır (TÜİK, 2022). Nitekim “Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı”, aile eğitimlerinin yaygınlaştırılmasını, küresel riskler ve demografik değişimler karşısında aile kurumunun desteklenmesini stratejik öncelik olarak belirlemiştir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024).

Ulusal düzeyde kuşaklar arası dayanışmayı teşvik eden sembolik ve stratejik girişimler de dikkat çekicidir. Her yıl Mayıs ayında “Aile Haftası” etkinlikleri kapsamında kuşakların buluşmasını hedefleyen programlar düzenlenmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025c). Ayrıca Türkiye’de 2025 yılının “Aile Yılı” ilan edilmesiyle birlikte, tüm yıl boyunca aile değerlerini ve kuşaklar

arası bağları güçlendirmeye yönelik çok yönlü faaliyetler planlanmıştır. Bu girişimler, toplumsal düzeyde aile dayanışması mesajını yaygınlaştırarak kurumsal politikaları tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir (Aile Yılı, 2025b).

Türkiye’de kalkınma planları ve üst politika belgeleri de ailede kuşaklar arası iletişim konusuna değinmekte ve somut hedefler içermektedir. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)’nda “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” başlığı altında, medya kullanımının aile ve evlilik ilişkileri üzerindeki etkisine dikkat çekilmiş ve aile içi iletişim konusunda eğitim programlarının yaygınlaştırılacağı vurgulanmıştır. Planda, görsel-işitsel medya aracılığıyla evlilik, aile içi iletişim ve etkileşim konularında halka yönelik eğitsel içeriklerin artırılması bir politika tedbiri olarak yer almıştır. Ayrıca sosyal medya okuryazarlığı eğitimleriyle gençler ve ebeveynler arasındaki dijital iletişim uçurumunun azaltılması hedeflenmiştir. Yine aynı planda, aile içi şiddete karşı toplumsal bilinç oluşturma ve kuşaklar arası saygı kültürünü geliştirme amaçlı faaliyetlerin önemi vurgulanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) hazırlıkları da benzer şekilde aile kurumunun güçlendirilmesini merkezi bir hedef olarak vurgulamıştır. Planda, yaşlanan nüfus yapısı karşısında nesiller arası dayanışmanın teşvik edilmesi, gençlerin aile hayatına hazırlanması ve aile danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması gibi konuların altı çizilmektedir. Bu doğrultuda, kalkınma planları aile politikalarına uzun vadeli bir perspektif kazandırmakta ve kamu kurumlarını bu hedeflere yönlendirmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Diğer yandan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yayımlanan Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, aile kurumunun güçlendirilmesine ve toplumsal refahın artırılmasına yönelik bilimsel bilgi üretimini teşvik eden önemli bir akademik platformdur. Hakemli ve süreli bir akademik dergi olması itibarıyla, disiplinlerarası çalışmalara yer vererek başta sosyoloji, kamu yönetimi, psikoloji ve sosyal hizmet olmak üzere birçok alanda aile odaklı araştırmaların görünürlüğünü artırmaktadır. Dergi, kuşaklar arası iletişim, aile içi etkileşim, dijitalleşmenin aile yapısına etkileri ve sosyal politika müdahalelerinin değerlendirilmesi gibi konuları ele alan yayınlarla literatüre

katkı sunmaktadır. Dergi, akademi ve uygulama arasındaki bilgi aktarımını güçlendirme hedefi doğrultusunda, kurumsal politika yapım süreçlerine veri temelli bir zemin sunarak kamu politikalarının bilimsel temellere dayalı biçimde şekillendirilmesine destek olmaktadır (Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2025).

Tüm bunlara ek olarak, ülke genelinde merkezi yönetimin taşra teşkilatlanmaları veya yerel yönetimler tarafından düzenlenen “Nineler ve Torunlar Masal Günleri” ya da “Gençlik ve Tecrübe Buluşmaları” vb. gibi sosyal etkinlikler, gençler ile yaşlılar arasında kuşaklar arası iletişimi güçlendirmeyi hedefleyen önemli uygulamalar arasındadır. Ayrıca bazı yerel yönetimler tarafından kurulan aile destek merkezlerinde de psikolog, sosyolog ve halk sağlığı uzmanları; ebeveyn-çocuk iletişim sorunları, kuşak çatışması, aile içi şiddet, gençlerde sınav stresi gibi çeşitli konularda profesyonel danışmanlık hizmeti sunabilmektedir (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2011; Bilecik Milli Eğitim Müdürlüğü, 2021; Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2022).

Türkiye’de aile yapısındaki değişimler ve yeni toplumsal dinamikler, kuşaklar arası iletişim olgusunu kamu politikası gündeminin önemli bir parçası haline getirmiştir. Demografik dönüşüm ve dijitalleşme karşısında, aile içi kuşaklar arası iletişimi güçlendirmeye yönelik kapsamlı adımlar atılmaktadır. Kurumsal düzeyde hayata geçirilen AEP, ASDEP gibi programlar ve strateji belgeleri, nesiller arası uyum ve dayanışmayı artırmayı hedefleyen proaktif politikalardır. Kalkınma planlarından yerel yönetim projelerine ve sivil toplum inisiyatiflerine uzanan geniş yelpazedeki çalışmalar, kuşaklar arasındaki iletişimi güçlendirmeye yönelik çok boyutlu bir çabanın varlığına işaret etmektedir.

Aile içi iletişim ve kuşaklar arası sosyal uyum konusunda farklı ülkeler, kendi sosyoekonomik yapıları ve kültürel dinamiklerine uygun kamu politikaları geliştirmiştir. Araştırmanın bu kısmında, önceki bölümlerde incelenen ülkeler/modeller ile Türkiye’deki ilgili kamu politikaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. İncelenen ülkeler, politika uygulamalarına göre İskandinav Modeli (İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka), Orta Avrupa Modeli (Almanya, Hollanda, Fransa), Anglo-Sakson Modeli (ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya), Asya Modeli (Japonya, Güney Kore) ve Türkiye

örneği olmak üzere beş ana grupta sınıflandırılmıştır. Bu modeller arasındaki temel farklar; aile politikalarının kapsamı, devletin müdahale düzeyi, nesiller arası dayanışma mekanizmaları ve teknolojik adaptasyon stratejileri üzerinden değerlendirilmiştir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Ülke ve Model Bazlı Aile Politikalarının Karşılaştırması

Model/Ülke	Devletin Rolü	Aile Politikaları	Sosyal Destek Mekanizmaları
İskandinav Modeli (İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka)	Yüksek düzeyde devlet müdahalesi	Aile içi iletişimi destekleyen eğitim ve sosyal hizmet programları	Kuşaklar arası entegrasyonu teşvik eden kapsamlı sosyal refah politikaları
Orta Avrupa Modeli (Almanya, Hollanda, Fransa)	Orta düzeyde devlet müdahalesi	Aile ve toplumsal entegrasyon politikaları	Nesiller arası konut projeleri, göçmen entegrasyonu
Anglo-Sakson Modeli (ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya)	Piyasa odaklı, minimal devlet müdahalesi	Dijital medya okuryazarlığı, bireysel sorumluluk temelli politikalar	Yerel yönetimler aracılığıyla destek programları
Asya Modeli (Japonya, Güney Kore)	Hedefe yönelik devlet müdahalesi	Teknoloji temelli eğitim ve aile politikaları	Yaşlı nüfusun entegrasyonunu teşvik eden yenilikçi sosyal politikalar
Türkiye	Karma model – proaktif devlet müdahalesi	AEP, ASDEP, ADEM vb. uygulamalar, Aile Yılı ve Kalkınma Planları gibi bütünleşik politikalar	Aile içi danışmanlık, saha temelli destek ekipleri, merkezi yönetim önderliğinde uygulamalar/ faaliyetler, yerel yönetim uygulamaları

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1 incelendiğinde Türkiye'nin aile politikası yaklaşımının karma nitelik taşıdığını söylemek mümkündür. Türkiye, İskandinav modeline benzer biçimde kamu eliyle yürütülen geniş kapsamlı eğitim ve sosyal destek

programları geliştirirken; sosyal etkinlikler, medya okuryazarlığı ve sivil toplum projeleriyle Anglo-Sakson ve Asya modellerinin seçici unsurlarını da sistemine entegre etmektedir.

Teknolojik değişim, aile içi iletişimi önemli ölçüde şekillendirdiği için dijital okuryazarlık ve teknoloji adaptasyonuna yönelik politikalar ülkeler arasında farklılaşmaktadır. Japonya ve Güney Kore, yaşlı bireylerin teknolojiye uyum sağlamasını teşvik eden devlet destekli eğitim programları yürütmektedir. İsveç ve Norveç gibi İskandinav ülkeleri, dijital okuryazarlık kurslarını sosyal hizmet modeli içinde ele alırken; ABD ve Kanada gibi Anglo-Sakson ülkeler ebeveyn odaklı medya farkındalığı kampanyalarına ağırlık vermektedir. Türkiye ise bu alanlarda hem eğitim temelli (AEP, dijital medya modülleri) hem de stratejik üst politika temelli (Kalkınma Planı hedefleri) müdahaleler yürütmektedir. Özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2024 itibarıyla başlattığı "Modüler AEP" uygulaması, dijital uçurumu azaltmayı ve aile içi iletişimi yeniden yapılandırmayı hedefleyen yenilikçi bir politika olarak öne çıkmaktadır.

Kuşaklar arası dayanışmayı artıran politikalarda da ülkelerin farklı stratejiler izlediği görülmektedir. Almanya ve Hollanda, fiziksel yaşam alanları üzerinden dayanışmayı desteklerken; Japonya, ekonomik teşviklere odaklanmaktadır. İsveç ve Norveç ise kültürel uyumu önceleyen eğitim programları uygulamaktadır. Türkiye ise bu noktada çok katmanlı bir yaklaşım benimsemektedir: Hem kurumsal sosyal destek mekanizmaları (ASDEP) aracılığıyla hanelere doğrudan destek sağlamakta, hem de toplum temelli sembol uygulamalar ile (Aile Yılı, Masal Günleri, Gençlik ve Tecrübe Buluşmaları) kuşaklar arası etkileşimi teşvik etmektedir. Türkiye'de 2025 yılının "Aile Yılı" ilan edilmesiyle birlikte tüm yıl boyunca aile temasına odaklanan kamusal girişimler ve etkinlikler dikkat çekicidir. Bu yönüyle Türkiye, dayanışma kültürünü kurumsallaştırma hedefiyle Orta Avrupa ile Asya modelinin kesişiminde yer almaktadır.

Tablo 2. Ülkelerde Eğitim ve Farkındalık Politikalarının Odağı

Ülke	Eğitim ve Farkındalık Kampanyaları
İsveç, Norveç, Finlandiya	Yaşam boyu öğrenme kapsamında aile içi iletişim eğitimleri sunulmaktadır.
ABD, Kanada	Ebeveynlerin çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmasını sağlayan medya okuryazarlık eğitimleri yaygındır.
Almanya, Hollanda	Okullarda nesiller arası diyalog dersleri uygulanmaktadır.
Japonya, Güney Kore	Yaşlı bireylerin gençlerle etkili iletişim kurabilmesi için eğitim programları düzenlenmektedir.
Türkiye	Aile Eğitim Programı (AEP), Aile Yılı – 2025, dijital medya farkındalığı, kamu kurumları-aile iş birliği modülleri ve merkezi-yerel yönetim faaliyetleri uygulanmaktadır.

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde Türkiye'nin, eğitim ve farkındalık eksenli kamu politikalarında çok boyutlu bir model geliştirdiği görülmektedir. AEP modülleri hem yetişkinlere hem de genç ebeveynlere hitap edecek şekilde yapılandırılmış; ayrıca merkezi ve yerel yönetimlerin düzenlediği çeşitli etkinliklerle çok kuşaklı etkileşim sahaları genişletilmiştir. Kamu kurumları ve aile iş birliğini artırmak üzere geliştirilen yeni nesil eğitim içerikleri de Avrupadaki uygulamalarla paralellik göstermektedir.

Nihai olarak, küreselleşme, teknolojik ilerlemeler ve demografik değişimler, aile yapısı ve kuşaklar arası iletişim dinamikleri üzerinde derin etkiler oluşturmaktadır. Farklı ülkelerde uygulanan kamu politikaları, aile içi iletişimi güçlendirmek, kuşaklar arası sosyal uyumu sağlamak ve toplumsal dayanışmayı artırmak amacıyla geliştirilmiştir. Çalışmada incelenen politika modelleri, ülkelerin demografik, ekonomik ve kültürel özelliklerine göre çeşitlilik göstermektedir. Bu kapsamda dört temel model üzerinden çıkarımlar yapmak mümkündür:

- **Refah Devleti Modeli (İskandinav Ülkeleri):** Sosyal kapsayıcılığın ve kamu desteğinin güçlü olduğu bu model, kuşaklar arası iletişimi sosyal hizmetler, danışmanlık, izin hakları ve eğitim politikaları ile desteklemektedir. Potansiyel zayıf yönü ise yüksek maliyet yüküdür.
- **Liberal Model (ABD, Kanada, İngiltere, Avustralya):** Bireysel sorumluluğu esas alan bu model, medya okuryazarlığı ve dijital

farkındalık kampanyalarına odaklanmakta, ancak ekonomik eşitsizlikler erişimde farklılık yaratabilmektedir.

- *Muhafazakâr-Korporatist Model (Almanya, Fransa, Belçika, Avusturya):* Devlet, kilise ve STK iş birliğini esas alır; gönüllülük programları ve ortak yaşam alanlarıyla nesiller arası iletişimi destekler. Zayıf yönü bürokratik süreçlerin yavaşlığı olabilir.
- *Asya Modeli (Japonya, Güney Kore):* Teknoloji merkezli politikalarla yaşlı nüfusu dijital ortama entegre etmeyi hedefler. Güçlü yönü yenilikçiliği, aşırı dijital bağımlılık potansiyel risk olarak görülebilir.

Bu genel modeller kapsamında Türkiye'nin uluslararası konumunu aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- *Refah Devleti Modeli'nin* sosyal hizmet altyapısına benzer şekilde, Türkiye'de devlet destekli kuşaklar arası iletişimi destekleyici danışmanlık ve rehberlik hizmetleri gelişmiştir (ASDEP, ADEM).
- *Liberal Model'deki* bireysel farkındalık ve medya okuryazarlığına yönelik yaklaşımlar, Türkiye'de AEP'nin dijital modüllerinde görülmektedir.
- *Muhafazakâr-Korporatist Model'deki* toplum temelli etkileşim projeleri, Türkiye'de merkezi ve yerel yönetimlerin yürüttüğü çeşitli uygulamalarda karşılık bulmaktadır.
- *Asya Modeli'ne* benzer biçimde ise, yaşlı bireylerin dijital dünyaya entegrasyonu Türkiye'de de kalkınma planları ve Aile Yılı gibi girişimler ile stratejik bir hedef haline getirilmiştir.

Bu çerçevede Türkiye, *hibrit* bir kamu politikası yapısı ve yönelimi sergilemektedir. Refah devleti yaklaşımından medya farkındalığına, kurumsal destekten sembolik etkinliklere kadar birçok bileşeni bir araya getiren *karma model*, Türkiye'nin aile içi kuşaklar arası iletişimi sadece bireysel değil, kolektif bir toplumsal sorumluluk olarak ele aldığını göstermektedir. Bu özgün yapı, Türkiye'yi küresel modellerle karşılaştırıldığında esnek, çok katmanlı ve uyarlanabilir bir pozisyonda konumlandırmaktadır.

SONUÇ

Bu araştırma, ailede kuşaklar arası iletişimin dönüşümünü, uluslararası kamu politikası modelleri ile Türkiye örneğini karşılaştırmalı bir biçimde analiz ederek, dijitalleşme, sosyal devlet yapıları ve kültürel dinamikler gibi çok katmanlı değişkenlerin aile içi etkileşim üzerindeki etkilerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Kavramsal arka planda öne çıkan kuşak farkları, iletişim tarzlarındaki dönüşüm ve teknolojik adaptasyon sorunları, çalışmanın bulgularıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Tematik analiz süreci neticesinde ortaya çıkan dijital ebeveynlik, medya okuryazarlığı, aile içi eğitim, yaşlı-genç dayanışması ve toplumsal uyum gibi ana temalar, sadece bireyler arası değil, aynı zamanda kamu politikaları düzeyinde de müdahale gerektiren alanlara işaret etmektedir. Bulgular, devletin bu süreçte yalnızca düzenleyici değil, aktif destekleyici ve kolaylaştırıcı bir aktör olarak konumlanması gerektiğini açık biçimde göstermektedir.

Araştırmanın kuramsal zeminini oluşturan kuşaklar arası iletişim, sosyo-teknolojik dönüşüm, refah rejimi tipolojileri ve kamu politikalarının aile üzerindeki dönüştürücü etkisi gibi kavramlar, elde edilen bulgularla bütüncül ve tutarlı biçimde örtüşmektedir. Özellikle dijital uçurum ve otorite-rol dönüşümü gibi kavramsal çerçeve öğeleri, farklı kuşakların iletişim tarzlarında ve aile içi etkileşimde yaşanan gerilimleri açıklamada etkili bir bağlam sunmuştur. Araştırma sürecinde elde edilen veriler, kamu politikalarının sadece bireylerin davranışlarını değil, aynı zamanda kuşaklar arası anlam dünyasını da yeniden yapılandırabileceğini göstermektedir. Nitekim Refah Devleti Modeli (İskandinav ülkeleri) veya Asya Modeli (Japonya ve Güney Kore) gibi örnekler, kamusal müdahalenin niteliği değiştiğinde iletişimin biçimsel ve içeriksel düzeyde dönüşebildiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda çalışma, kamu politikalarının aile içi iletişime doğrudan etki eden bir sosyal mühendislik aracı olabileceğini teorik olarak da desteklemektedir. Ayrıca yönetim, empati temelli sosyal politika ve kuşaklar arası dayanışma gibi literatürdeki güncel kavramlar, Türkiye'nin çok boyutlu ve hibrit politikalarıyla da açıklanabilir hale gelmiştir.

Çalışmada karşılaştırılan ülkeler; refah devleti yapıları, toplumsal değer sistemleri, demografik yapıları ve teknolojiye entegrasyon düzeyleri

bakımından belirgin biçimde farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar yalnızca uygulanan politikaların biçimini değil, aynı zamanda politikaların etki derinliğini ve sürdürülebilirliğini de etkilemektedir. Örneğin, İskandinav ülkeleri, yüksek düzeyde kamu yatırımı ve kurumsallaşmış sosyal hizmet modelleriyle kuşaklar arası iletişimi nitelikli sosyal programlar aracılığıyla sistematik olarak güçlendirmektedir. Buna karşılık, Anglo-Sakson ülkeleri bireysel sorumluluğu esas alan bir yaklaşımla, daha çok medya okuryazarlığı ve dijital farkındalık gibi birey merkezli stratejilere odaklanmakta ve kamu müdahalesini asgari düzeyde tutmaktadır. Diğer yandan, Asya ülkeleri özellikle yaşlı nüfusun dijital dünyaya entegrasyonunu sağlamak amacıyla teknoloji merkezli ve kültürel duyarlılığı yüksek politika modelleri geliştirmekte; böylece dijital uçurumu azaltarak kuşaklar arası iletişimi yeniden yapılandırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin pozisyonu, hem kurumsal destek mekanizmalarını hem de toplumsal farkındalık stratejilerini içeren karma bir model olarak tanımlanabilir. Türkiye' de yürütülen AEP, ASDEP ve ADEM gibi uygulamalar, proaktif devlet müdahalesi ile kültürel değerlerin sentezlendiği özgün bir yaklaşımın göstergesidir.

Her ne kadar kamu politikası modelleri kuşaklar arası iletişimi güçlendirme adına çeşitli stratejiler sunmuş olsa da, her modelin kendi içinde barındırdığı sınırlılıklar ve uygulama riskleri de söz konusudur. İskandinav Modeli, aile içi iletişimi güçlendirmeye yönelik kamu destekli sosyal refah politikaları ile dikkat çekse de, bu modelin yüksek maliyetli yapısı ve devletin aşırı müdahaleci rolü uzun vadede mali sürdürülebilirlik sorunlarına yol açabilir. Asya Modeli dijital okuryazarlık, teknoloji temelli eğitim ve yaşlı kuşağın dijital kapsayıcılığı gibi konularda yenilikçi adımlar atmış olmakla birlikte, dijitalleşmenin kontrolsüz yayılması beraberinde ciddi sorunlar getirebilir. Özellikle genç kuşaklarda dijital bağımlılık, fiziksel etkileşimden kopma ve aile içi yüz yüze iletişimin azalması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilir. Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerde görülen teknoloji yalnızlığı olgusu, iletişimin teknik olarak mümkün olduğu ancak duygusal bağın zayıfladığı yeni bir iletişim biçimi ortaya çıkarmaktadır. Anglo-Sakson Modeli, bireysel özgürlükleri önceleyen yapısı gereği kamu müdahalesini sınırlı tutmakta ve aile içi iletişimi bireylerin kişisel sorumluluğuna bırakmaktadır. Ancak bu durum, kırılğan aile yapılarında iletişim boşluklarının derinleşmesine, sosyal

dışlanmanın artmasına ve kamusal desteğe erişimin kısıtlanmasına neden olabilir. Son olarak Orta Avrupa Modeli ise aile yapısına yönelik normatif yaklaşımların çeşitliliğe kapalı olması nedeniyle alternatif aile biçimlerinin dışlanmasına yol açabilir.

Gelecek araştırmalarda, Türkiye’deki mevcut uygulamaların etkinliğini ölçen değerlendirme çalışmaları, politika sonuç analizleri ve etki analizleri gibi uygulama temelli yöntemlerle ilgili husus derinleştirilebilir. Ayrıca, kuşaklara göre değişen algı dünyalarının kültürel, dini, sınıfsal ve bölgesel farklara göre incelendiği çoklu vaka çalışmaları, kamu politikalarının hedef gruplar üzerindeki farklılaştırıcı etkilerini anlamada yol gösterici olabilir.

Bu araştırma, karşılaştırmalı kamu politikası analizinin hem içerik hem de yöntem açısından taşıdığı bilimsel değeri somut biçimde ortaya koymaktadır. Türkiye gibi dinamik ve hibrit özellikler taşıyan ülkelerin aile politikaları, ancak farklı refah rejimleri ve kültürel modellerle karşılaştırıldığında bağlamsal olarak anlamlandırılabilir hâle gelmektedir. Karşılaştırmalı yöntem, bu çalışmada yalnızca ülkeler arasındaki farkları göstermekle kalmamış; aynı zamanda Türkiye’nin özgün politika pozisyonunu ve geliştirdiği adaptif çözümleri de görünür kılmıştır. Doküman analizi ile desteklenen karşılaştırmalı yaklaşım, kamu politikalarının metinsel düzlemde taşıdığı normatif vizyon ile uygulama düzeyindeki farklılaşmalar arasında yapısal bir köprü kurulmasına imkân tanımaktadır. Bu bağlamda araştırma, kamu politikası alanında yürütülen çalışmalar için katkı sunmayı ve literatüre özgün bir perspektif kazandırmayı hedeflemiştir. Özellikle karşılaştırmalı analizlerin stratejik biçimde kullanılması gerekliliğini vurgulayan araştırma, nitel yöntemlerin sunduğu yorumlayıcı derinliği ortaya koymakta; bununla birlikte aile politikaları gibi sosyokültürel temelli alanlarda kurumsal öğrenmenin olanaklılığını da ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- ABC News (2015), *Internet-Addicted South Korean Children Sent to Digital Detox Boot Camp*, Erişim Tarihi: 14 Şubat 2025, <https://www.abc.net.au/news/2015-09-13/south-korean-children-look-for-help-at-digital-detox-boot-camp/6769766>.
- Aile Eğitimi Programı (2025), *Aile Eğitimi Programı*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://aep.aile.gov.tr/>
- Aile Yılı (2025a), *ADEM*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.aileyili.gov.tr/media/nuhgmav/adem.pdf>
- Aile Yılı (2025b), *Aile Yılı Hakkında*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.aileyili.gov.tr/kategoriler/aile-yili-hakkinda/>
- Alwin, D. F., and McCammon, R. J. (2007). Rethinking Generations. *Research in Human Development*, 4(3-4), 219-237.
- Antonucci, T. C., Jackson, J. S., and Biggs, S. (2007). Intergenerational Relations: Theory, Research, and Policy. *Journal of Social Issues*, 63(4), 679-693.
- Architettura (2021), *The House of Generations: A New Housing Experiment in the Welfare State's Denmark*, Erişim Tarihi: 07 Şubat 2025, <https://ilgiornaledellarchitettura.com/2021/10/11/the-house-of-generations-a-new-housing-experiment-in-the-welfare-states-denmark/>.
- Asem Global Ageing Center (2023), *The Tech Stage for the Third Act of Life: Everyyoung Korea's Vision for a Life Without Retirement*, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2025, https://www.asemgac.org/bbs/bbs/view.php?bbs_no=72&data_no=8935.
- Barker, V., Giles, H., and Harwood, J. (2004). *Inter-and Intragroup Perspectives on Intergenerational Communication*. In *Handbook of Communication and Aging Research* (pp. 139-165). Routledge.
- Bencsik, A., Horváth-Csikós, G., and Juhász, T. (2016). Y and Z Generations at Workplaces. *Journal of competitiveness*, 8(3).
- Berkup, S. B. (2014). Working with Generations X and Y in Generation Z Period: Management of Different Generations in Business Life. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(19), 218-229.
- Bilecik Milli Eğitim Müdürlüğü (2021), *Nine Dede Torun Masal Çatısı Altında Buluştular*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://bilecik.meb.gov.tr/www/nine-dede-torun-masal-catisi-altinda-bulustular/icerik/2781>
- Bowen, Glenn (2009). Document Analysis As A Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Brandt, M. (2013). Intergenerational Help and Public Assistance in Europe: A Case of Specialization?. *European Societies*, 15(1), 26-56.
- Brasileiro, M. L. S., Moreira, M. A. S. P., de Barros, K. C., and de Medeiros, R. A. (2019). *Intergenerational Programs among Children, Young and Elderly People with Educational Emphasis: An Integrative Review*. *J Gerontol Geriatr Med*, 5, 025.

- Braun, Virginia and Clarke, Victoria (2006). Using Thematic Analysis in Psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Canada's Centre for Digital Media Literacy (2025), *Digital Media Literacy*, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2025, <https://mediasmarts.ca/>.
- Canadian Alliance for Intergenerational Living (2025), *Inclusive Communities Where Members Care for and Support One Another*, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2025, <https://intergenliving.ca/>.
- CEIP (2024), *Japan's Aging Society as a Technological Opportunity*, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2025, <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/japans-aging-society-as-a-technological-opportunity?lang=en>.
- Centre for Public Impact (2018), *Mehrgenerationenhäuser II in Germany*, Erişim Tarihi: 04 Şubat 2025, <https://centreforpublicimpact.org/public-impact-fundamentals/mehrgenerationenhauser-ii-in-germany/>.
- Cerami, A. (2005). *Social Policy in Central and Eastern Europe: The Emergence of a New European Model of Solidarity?* (Doctoral dissertation, Univ.-u. Forschungsbibliothek Erfurt/Gotha).
- Common Sense Media (2025), *Parents Ultimate Guides*, Erişim Tarihi: 03 Şubat 2025, <https://www.common sense media.org/parents-ultimate-guides>.
- Community Currency (2024), *Fureai Kippu*, Erişim Tarihi: 03 Şubat 2025, <https://community-currency.info/fureai-kippu/>.
- Council of Europe (2024), *Media Literacy*, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2025, <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/media-literacy>.
- CSSH (2021), *Students Connect with German Elders to Reduce Loneliness-and Learn the Language*, Erişim Tarihi: 07 Şubat 2025. <https://cssh.northeastern.edu/students-connect-with-german-elders-to-reduce-loneliness-and-learn-the-language/>.
- Denzin, N. K., and Lincoln, Y. S. (Eds.). (2011). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Sage.
- DLearn EU (2019), *Media Literacy for Parents*, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2025, <https://dlearn.eu/projects/adult-digital-education/meli4parents/>.
- Dolot, A. (2018). The Characteristics of Generation Z. *E-Mentor*, 74(2), 44-50.
- DVV International (2020), *Community Learning in Japan*, Erişim Tarihi: 04 Şubat 2025, <https://www.dvv-international.de/en/adult-education-and-development/editions/aed-812014-communities/community-learning-in/community-learning-in-japan>.
- Esen, B. (2024), *Impact of Türkiye's Demographic Transformation on Family Structures*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/impact-of-turkeyes-demographic-transformation-on-family-structures>.
- European Commission (2013), CO-Nareis: Pre-departure cultural orientation for family reunification migrants to the Netherlands, Erişim Tarihi: 07.02.2025, <https://>

migrant-integration.ec.europa.eu/integration-practice/co-nareis-pre-departure-cultural-orientation-family-reunification-migrants_en.

European Commission (2025), *What is the ESF+?*, Erişim Tarihi: 02 Şubat 2025, <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/what-esf>.

Fingerman, K. L., Pillemer, K. A., Silverstein, M., and Suito, J. J. (2012). The Baby Boomers' Intergenerational Relationships. *The Gerontologist*, 52(2), 199-209.

Government of Canada (2023), *Digital Literacy Exchange Program*, Erişim Tarihi: 09 Şubat 2025, <https://ised-isde.canada.ca/site/digital-literacy-exchange-program/en>.

Government of Canada (2024), *EI Caregiving Benefits*, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2025, <https://www.canada.ca/en/services/benefits/ei/caregiving.html>.

Government of Sweden (2023), *Sweden's Work to Ensure Children's and Young People's Safe and Secure Upbringing*, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2025, <https://www.government.se/articles/2023/07/every-child-in-sweden-has-the-right-to-a-safe-secure-and-bright-future/>.

Henger, B., and Henger, J. (2012). *The Silent Generation: 1925-1945*. Author House.

Holliday, I. (2000). Productivist Welfare Capitalism: Social Policy in East Asia. *Political Studies*, 48(4), 706-723.

Hummert, M. L. (2018). *Intergenerational Communication*. In *Language, Communication, and Intergroup Relations* (pp. 130-161). Routledge.

Jaeger, P. T., Bertot, J. C., Thompson, K. M., Katz, S. M., and DeCoster, E. J. (2012). The Intersection of Public Policy and Public Access: Digital Divides, Digital Literacy, Digital Inclusion, and Public Libraries. *Public Library Quarterly*, 31(1), 1-20.

Japan Up Close (2022), *Digitalization is Making A Difference in the Lives of the Elderly*, Erişim Tarihi: 04 Şubat 2025, https://japanupclose.web-japan.org/techculture/t20220324_1.html.

Kang, H., Baek, J., Chu, S. H., and Choi, J. (2023). Digital Literacy among Korean Older Adults: A Scoping Review of Quantitative Studies. *Digital Health*, 9, 20552076231197334.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi (2022), *Büyükşehirin Gençlik Merkezinde Tecrübe Paylaşım Etkinlikleri Sürüyor*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.kayseri.bel.tr/haberler/buyuksehirin-genclik-merkezinde-tecrube-paylasim-etkinlikleri-suruyor10502>

Kim, J., and Chung, S. (2022). Is an Intergenerational Program Effective in Increasing Social Capital Among Participants? A Preliminary Study in Korea. *Sustainability*, 14(3), 1796.

Konya Büyükşehir Belediyesi (2011), *Büyükşehir Belediyesinden Aile Destek Merkezi*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.konya.bel.tr/haber/basin/buyuksehir-belediyesinden-aile-destek-merkezi?filtre=metin>

Kyodo News (2023), Japan Making Efforts to Bridge Digital Divide Between Young, Elderly, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2025, <http://english.kyodonews.net/news/2023/06/>

- b5e3ed0a6e01-japan-making-efforts-to-bridge-digital-divide-between-young-elderly.html.
- Lanigan, J. D. (2009). A Sociotechnological Model for Family Research and Intervention: How Information and Communication Technologies Affect Family Life. *Marriage & Family Review*, 45(6-8), 587-609.
- Leira, A. (2002). *Working Parents and the Welfare State: Family Change and Policy Reform in Scandinavia*. Cambridge University Press.
- Library Map (2021), *Library's Digital Centre Closes the Digital Gap for Elderly Citizens*, Erişim Tarihi: 07 Şubat 2025. <https://librarymap.ifla.org/stories/Sweden/LIBRARY%E2%80%99S-DIGITAL-CENTRE-CLOSES-THE-DIGITAL-GAP-FOR-ELDERLY-CITIZENS/168>.
- Lincoln, Y. S. and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry* (Vol. 75). Sage.
- Mahon, R. (2008). Varieties of Liberalism: Canadian Social Policy from the 'Golden Age' to the Present. *Social Policy & Administration*, 42(4), 342-361.
- Marzo, R. R. (2024). Bridging the Gap: Understanding and Fostering Intergenerational Communication in the Digital Age. In *Intergenerational Relations-Contemporary Theories, Studies and Policies*. IntechOpen.
- Media Literacy Now (2024), Would You Give Kids Keys to A Car without First Giving them Driving Lessons? Erişim Tarihi: 05 Şubat 2025, <https://medialiteracynow.org/>.
- Miles, H., and Huberman, A. M. Saldana (2014). *Qualitative Data Analysis: A methods Sourcebook*. New York: Sage Publications, Inc.
- Mourik, K. van. (2018), *Cultural Adaptation of A Parenting Intervention for Parents in Multi-Ethnic Disadvantaged Neighborhoods: Contextualised Content in A Built-in Module*, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2025, <https://hdl.handle.net/1887/67431>.
- Namle (2025), *The National Association for Media Literacy Education*, Erişim Tarihi: 07.02.2025, <https://namle.org/>.
- OPC of Canada (2020), *Parenting in the Digital Age: An Awareness Campaign for Canadian Parents Sharing Their Children's Photos and Personal Information on Social Media*, Erişim Tarihi: 07 Şubat 2025. https://www.priv.gc.ca/en/opc-actions-and-decisions/research/funding-for-privacy-research-and-knowledge-translation/completed-contributions-program-projects/2019-2020/p_2019-20_07/.
- Pan, T. H., Aung, M. N., Nam, E. W., Koyanagi, Y., Lee, H., Li, L., ... and Yuasa, M. (2024). Digital Inclusion among Community Older Adults in the Republic of Korea: Measuring Digital Skills and Health Consequences. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 14(8), 2314-2336.
- Parenting Across (2018), Supporting families in the early years in Scandinavia, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2025, <https://www.parentingacrossscotland.org/media/1422/supportingfamiliesintheearlyyears.pdf>.

- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (V. Knight, K. Bierarch, & DC Felts Eds.
- Paul, G., and Stegbauer, C. (2005). Is the Digital Divide between Young and Elderly People Increasing?. *First Monday*.
- Pfau-Effinger, B. (2008). Cultural Change and Path Departure: The Example of Family Policies in Conservative Welfare States. *Culture and Welfare State*, 185-204.
- Pfau-Effinger, B. (2018). *Comparing Persistence and Change in Family Policies of Conservative Welfare States*. In *Handbook of Family Policy* (pp. 168-181). Edward Elgar Publishing.
- Platform EU (2010), *Best Practice in the Field of Intergenerational Solidarity*, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2025, <https://www.age-platform.eu/best-practice-in-the-field-of-intergenerational-solidarity/>,.
- Prognos (2021), *Services for Families in Germany*, Erişim Tarihi: 07 Şubat 2025, <https://www.prognos.com/en/node/1809>,
- Rai, N., and Thapa, B. (2015). A Study on Purposive Sampling Method in Research. *Kathmandu: Kathmandu School of Law*, 5(1), 8-15.
- Romero-Ruiz, K., Echeverri-Sánchez, L., Peña-Plata, J., Vásquez-Giraldo, S., Aguilera-Cardona, M., Herazo-Avendaño, C., ... and Bran-Piedrahita, L. (2017). Information and Communication Technologies Impact on Family Relationship. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 237, 30-37.
- Saito, M., Kanehira, T., and Nguyen, C. N. (2023). A Case Study of Intergenerational Exchanges as an Innovation Model for the Reduction of Social Isolation and Loneliness in Multiple Generations in Japan. *Global Journal of Health Science*, 15(7), 19-26.
- Sánchez, M., Sáez, J., and Pinazo, S. (2010). *Intergenerational Solidarity: Programs and policy development*. In *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties* (pp. 129-146). New York: Palgrave Macmillan US.
- Santa Cruz Education (2024), *Media Literacy & Digital Citizenship*, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2025, <https://santacruzcoe.org/tech/educational-technology-innovation/medialiteracy/>,.
- SDG16 Plus (2023), *South Korea's senior employment program for those over the age of 65 years*, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2025, <https://www.sdg16.plus/policies/south-koreas-senior-employment-program-for-those-over-the-age-of-65-years/>,.
- Seoul Metropolitan Government (2021), *Seoul Increases "Digital Literacy Education Centers" to Narrow the Digital Divide*, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2025, <https://english.seoul.go.kr/seoul-increases-digital-literacy-education-centers-to-narrow-the-digital-divide/>,.
- Seoul Metropolitan Government (2022), *Seoul to Boost Digital Literacy Among Older Adults*, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2025, <https://english.seoul.go.kr/seoul-to-boost-digital-literacy-among-older-adults/>,

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi (2025), *Dergi Hakkında*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://spcd.aile.gov.tr/hakkimizda/>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023), *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanımız Göktas: ASDEP Ekiplerimiz ile 11,1 Milyon Vatandaşımıza Ulaştık*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.aile.gov.tr/mus/haberler/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanimiz-goktas-asdep-ekiplerimiz-ile-11-1-milyon-vatandasimize-ulastik/>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024), *Modüler Aile Eğitim Programı Pilot Olarak Uygulanmaya Başladı*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.aile.gov.tr/athgm/haberler/moduler-aile-egitim-programi-pilot-olarak-uygulanmaya-baslandi/>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2025a), *Bakanlık Hakkında Tarihçe*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2025b), *Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile Sosyal Destek Programı – ASDEP*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.aile.gov.tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/aile-sosyal-destek-programi-asdep/>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2025c), *Kuşaklararası Buluşma Gerçekleştirildi*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://www.aile.gov.tr/mus/haberler/kusaklar-arasi-bulusma-gerceklestirildi/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019), *On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023), *On İkinci Kalkınma Planı 2024-2028*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf
- Tadpatrikar, A., Sharma, M. K., and Viswanath, S. S. (2021). Influence of Technology Usage on Family Communication Patterns and Functioning: A Systematic Review. *Asian Journal of Psychiatry*, 58, 102595.
- Taylor, M. (2011). *Public Policy in the Community*. Bloomsbury Publishing.
- Teyit (2024), Yaşlılar Dijital Dünyaya Adım Atıyor: Medya Okuryazarlığını Geliştirmek Şart, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2025, <https://teyit.org/teyitpedia/yasli-dijital-dunyaya-adim-atiyor-medya-okuryazarligini-gelistirmek-sart>.
- The Guardian (2025), *Counselling Charity Relate set to be Rescued from Insolvency*, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2025, <https://www.theguardian.com/society/2024/dec/27/counselling-charity-relate-set-to-be-rescued-from-insolvency>.
- The Korea Times (2023), *Education for Older Adults in Rural Areas*, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2025, https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2025/02/113_367853.html.
- The Times (2023), *Inside the Care Home Where Every Age Group Lives Side by Side*, Erişim Tarihi: 11 Şubat 2025, <https://www.thetimes.com/article/times-health-commission-house-of-generations-denmark-social-care-elderly-fcq0972ql>.

- Trask, B. (2009). *Globalization and Families: Accelerated Systemic Social Change*. Springer Science & Business Media.
- Trommsdorff, G. (2009). *Intergenerational Relations and Cultural Transmission*. Bibliothek der Universität Konstanz.
- TÜİK (2022), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>
- TÜİK (2023), *İstatistiklerle Aile 2023*, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2023-53784>.
- UN (2013), *Advancing Social Integration and Intergenerational Solidarity*, Erişim Tarihi: 03 Şubat 2025., <https://www.un.org/esa/socdev/family/docs/IDF2013BACKGROUNDNOTE.pdf>,
- UN (2025), *Intergenerational Issues Factsheet*, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2025, <https://www.un.org/development/desa/youth/intergenerational-issues-factsheet.html>.,
- UNDP (2024), *From Access to Empowerment: Digital Inclusion in A Dynamic World*, Erişim Tarihi: 11.02.2025, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-05/undp_digital_inclusion_in_a_dynamic_world.pdf.,
- UNESCO (2017), *Family Learning – Learning Together, Sweden*, Erişim Tarihi: 04 Şubat 2025, <https://www.uil.unesco.org/en/litbase/family-learning-learning-together-sweden>.,
- Valene Campbell (2023), *Financial Assistance for Caregivers in Canada: A Comprehensive Guide*, Erişim Tarihi: 09 Şubat 2025. <https://www.valenecampbell.com/blog/financial-assistance-for-caregivers-in-canada-a-comprehensive-guide>.,
- Wang, C., and Si, L. (2024). The Intersection of Public Policy and Public Access: Digital Inclusion, Digital Literacy Education, and Libraries. *Sustainability*, 16(5), 1878.
- Woods, D. R. (2012). *Comparing Liberal Family Policy. In Family Policy in Transformation: US and UK Policies* (pp. 20-42). London: Palgrave Macmillan UK.
- Woods, D. R. (2018). 14. *The UK and the US: Liberal Models Despite Family Policy Expansion?*. Handbook of Family Policy, 182.
- World Bank, (2024), *Japan- Riding the Wave of Digital Transformation*, Erişim Tarihi: 02 Şubat 2025. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099352305232428567/pdf/P177977145b03308b19ef61f321c4e404f4.pdf>.,

AFETLERDE YAŞLI BİREYLER İÇİN AİLE BAĞLARININ ROLÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ ÖRNEĞİ*

Şerif ESENDEMİR¹

Olgun GÜNDÜZ²

Öz

2023 senesinde yaşanan ve 11 ili etkileyen 6 Şubat depremleri geride büyük yıkımlar, can kayıpları bırakırken bu depremler neticesinde gelişen yeni durumlar ve oluşan yeni sosyal hareketlilikler, başta kırılgan gruplar olmak üzere toplumun önemli bir kesimini kesişimsel olarak etkilemiştir. Bu çalışma kapsamında araştırma konusu edilen çalışmanın evrenini 6 Şubat depremleri sonrası bu bölgelerden İstanbul' a göç eden yaşlılar oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini, İstanbul nüfus evreninin bir alt kümesi olan deprem bölgesinden göç eden depremzede yaşlılar ve sosyal bağ kurdukları kişiler olarak amaçlı örnekleme kartopu usulü şeklinde belirlenmiştir. Kartopu usulüyle ulaşılan 40 depremzede yaşlıya Sosyal Kırılganlık İndeksi uygulanarak onların içinden 25 katılımcı belirlenmiştir. Örneklem de böylece, bu 25 depremzede yaşlının mikro düzeyde bağlayıcı bağ kurdukları 15 yakınları, mezzo düzeyde köprü kurucu bağ kurdukları 15 çevreleri ve makro düzeyde birleştirici bağ kurdukları 15 kurum temsilcisi olmak üzere toplamda 70 katılımcıdan oluşmuştur. Nitel görüşme teknikleri kullanılarak yapılan çalışmada depremzede yaşlılara yeni yerleşim yerlerine adaptasyon sağlamada sosyal bağların önemi üzerine sorular sorulmuş ve ulaşılan bulgular ilgili başlıklar altında sunulmuştur. Çalışmada sonuç olarak, yüz yüze veya telefonla aile bağlarının kurulması, toplumsal dayanışma oluşturarak yaşlıları toplum ve topluluk içinde dirençli kılarak deprem sonrası derinleşen kırılganlıklarını azalttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: 6 Şubat Depremleri, sosyal sermaye, aile bağları, yaşlılık, iyileştirme.

* Bu çalışma, TÜBİTAK ARDEB1001'in yürütülmekte olan 123K472 numaralı "Sosyal Bağ Evi: 6 Şubat Depremlerinde Yerlerinden Olan Yaşlıların Bulundukları Mekânlara Uyumlarında Sosyal Bağların Rolü" başlıklı projesi kapsamında hazırlanmıştır.

¹ Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, E-posta: serif@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7862-5540.

² Doç. Dr., Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, E-posta: gunduzolgunduz@gmail.com, ORCID: 00000002-6749-5808.

AN EVALUATION ON THE ROLE OF FAMILY TIES FOR ELDERLY INDIVIDUALS IN DISASTERS: THE EXAMPLE OF THE FEBRUARY 6 EARTHQUAKES*

Abstract

The February 6 earthquakes that occurred in 2023 and affected 11 provinces left behind great destruction and loss of life, while the new situations and new social movements that emerged because of these earthquakes have affected a significant segment of society, especially vulnerable groups, in an intersectional way. The universe of the study that is the subject of the research within the scope of this study consists of the elderly who migrated from these regions to Istanbul after the February 6 earthquakes. The sample of the study was determined by the snowball method as the earthquake-stricken elderly who migrated from the earthquake region, which is a subset of the Istanbul population universe, and the people they established social ties with. The Social Fragility Index was applied to the 40 earthquake-stricken elderly who were reached with the snowball method and 25 participants were determined from among them. Thus, the sample consisted of a total of 70 participants, including 15 relatives with whom these 25 earthquake-stricken elderly established a binding bond at the micro level, 15 circles with whom they established a bridging bond at the mezzo level, and 15 institutional representatives with whom they established a unifying bond at the macro level. In the study conducted using qualitative interview techniques, questions were asked to the earthquake-stricken elderly about the importance of social ties in adapting to their new settlements and the findings were presented under the relevant headings. As a result of the study, it was seen that establishing family ties face to face or by phone reduced the deepening vulnerabilities of the elderly after the earthquake by creating social solidarity and making them resilient within the society and community.

Key Words: *February 6 Earthquakes, social capital, family ties, aging, recovery.*

Giriş

6 Şubat 2023'teki Kahramanmaraş Pazarcık'taki Mw7.7 ve Elbistan'daki Mw7.6 ile 20 Şubat 2023'teki Hatay Yayladağı'ndaki Mw6.4 büyüklüklerdeki depremler üzerinden 2 yıl geçmesine rağmen sonuçları itibariyle etkileri hâlâ sürmektedir. 11 ilde büyük yıkımlara, 48 binden fazla insanın ölümüne ve binlerce insanın yerlerin olmasında sebep oldukları için bu depremlerin etkileri, her açıdan değerlendirilmelidir. Depremden etkilenen 11 ilin toplam nüfusu, 2022 yılı için 14.013.196 kişi olarak kaydedildiğine göre bu ülke nüfusunun 16,4'ünün depreme maruz kaldığı anlamına gelmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2023, s. 6). Bu nüfus içerisinde de kırılğanlıkları nedeniyle dezavantajlı grupların ve bunların içinde de daha çok yaşlıların etkilendikleri yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle, bu çalışma, 6 Şubat depremleri nedeniyle yerlerinden olan yaşlıların geldikleri İstanbul' da derinleşen kırılğanlıklarını aile bağlarıyla nasıl giderip dirençlilik kazandıklarını değerlendirmeye odaklanmaktadır.

Yaşlıların, doğup büyüdükları yerlerle olan aidiyet bağları göz önüne alındığında bu bağların onları yaşamda tutan en önemli motivasyonlardan biri olduğu açıktır. Herhangi bir nedenle de olsa aile bağlarını kaybetmek bir kopukluğa, sosyal izolasyona ve hatta yalnızlığa neden olmaktadır. Bu nedenle, araştırma kapsamında inceleme konusu edilen, deprem nedeniyle yerlerinden olan yaşlıların, araştırma evrenini oluşturan İstanbul' daki gündelik yaşam deneyimleri bu etkinin sonuçlarını görmek bakımından önem arz etmektedir. Zira İstanbul' daki yaşam, depreme maruz kalan daha küçük kentlerinkinden birçok açıdan farklıdır. Örneğin, deprem yaşamış şehirler daha yavaş, mahalle bazlı, geniş aile merkezli ve daha uygun bir yaşam biçimi sunarken, İstanbul'un hızlı, apart(man) bazlı, çekirdek aile merkezli ve pahalılığı birçok depremzede yaşlı için bazı zorluklar oluşturmaktadır. Bu sebeple, evlerini ve yurtlarını kaybetme travmasından sonra, yaşlıların bu yeni ortama uyum sağlamaları için başta aile bağları olmak üzere sosyal bağları her zamankinden daha fazla güçlü olması gerekmektedir. Birçok zorluğa rağmen İstanbul, daha gelişmiş sağlık hizmetleri ve ulaşım imkânları sunmaktadır, ancak buraya yabancı olan depremzede yaşlıların bunlara erişimi de o kadar kolay olmamaktadır. Bu nedenle, onların burada kendilerini kaybolmuş ve bağlantısız hissetmemeleri için güçlü aile bağlarına ihtiyaçları vardır. Bu çalışma, bu nedenle, yaşlıların

İstanbul' da hayatlarını yeniden inşa ederlerken karşılaştıkları zorlukları göz önünde bulundurarak, onların yeniden aile merkezli topluluk direnci kazanmalarına yardımcı olmak için hedeflenen destek sistemlerinin önemini vurgulamaktadır.

Daha önceki araştırmalar, doğal afetlerin bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerini incelerken, yaşlıların mekâna ve aile bağlarına yükledikleri anlamlara yeterince odaklanmamışlardır. Deprem sonrası zorunlu göçün, özellikle yaşlıların aile bağlarına etkileri konusunda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Sevim, 2024; Şevik, 2023; Tiryaki Yenilmez, 2023). Bu çalışma, bu eksikliği gidermek amacıyla “Aile bağlarının 6 Şubat Depremlerinden dolayı yerlerinden olan yaşlılar için bulundukları yeni yerlere sosyal uyumları açısından anlamı nedir?” sorusuna cevap bulmak için tasarlanmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın temel amacı, yaşlıların 6 Şubat depremlerinden dolayı zorunlu göç deneyimlerini anlamak ve bulundukları yeni yerlerde karşılaştıkları bazı zorluklara ve deneyimledikleri kolaylıklara sosyolojik bir perspektiften ışık tutmaktır. Böylece, afet sonrası bireylerin toplumsal hayata nasıl yeniden entegre olduklarına dair literatüre yeni bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın diğer bir özgün yanı, afet sonrası yaşlı bireylerin aile bağlarını yeniden kurma süreçlerinde teknoloji kullanımının önemine işaret etmesidir. Özelde bu şekilde kurulan bağların genelde sosyal dayanışmanın kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Teknoloji kullanım becerisi, yaşlıların afet sonrası iletişimdeki etkinliklerini artırırken, aile bağlarının güçlendirilmesi, dirençliliklerini artıran önemli bir faktördür. Bu nedenle, bu çalışma afet sonrası toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve yaşlı bireylerin ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılması gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışma, deprem sonrası göç eden yaşlıların memleketlerine dair duygu ve düşüncelerini de anlamayı amaçlamıştır. Bundan dolayı yaşlıların, geride bıraktıkları memleketlerine olan bağları ve bu bağların zayıflaması sonucunda gittikleri yeni yerlerde yaşadıkları zorluklara karşı aile bağlarıyla bir dirençlilik kazanmaları çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular, depremden dolayı olan zorunlu göçün aile bağları üzerindeki etkilerini ve gittikleri İstanbul' a uyumlarındaki rolünü gözler önüne sermiştir. Aile

bağlarının zayıflamasının, kırılğan bir grup olan yaşlıların sosyal izolasyon ve dışlanma gibi sorunlarla karşılaşmasına neden olduğu gibi yeni ortama uyum sağlama süreçlerini de zorlaştırdığı dikkate alındığında, onların aile bağlarının bulundukları yerlerde fiziksel veya dijital olarak yeniden inşası, onların topluma yeniden entegrasyonu ve psiko-sosyal iyileşme süreci için kritik bir öneme sahiptir.

Aile Bağlarının Sosyolojik Bağlamı

Göç, gönüllü ve zorunlu olarak iki farklı şekilde ele alınmaktadır (Şeker, 2023). Her ne kadar bu ayrım bazen belirsiz olsa da afetler nedeniyle yerinden olma bu çalışmada zorunlu göç kapsamında ele alınmıştır, çünkü zorunlu göç, doğal afetler gibi dışsal etkenlerle gerçekleşmektedir. Afet nedeniyle gerçekleşen göç üzerine yapılan çalışmalar genellikle buna maruz kalanların karşılaştıkları sorunlar ve bunların üstesinden gelinmesi için hangi yollara başvurulduğu üzerinedirler.

Afetlerin toplumsal yapı üzerinde yıkıcı etkileri vardır, çünkü afet sonrası bireylerin sosyal destek mekanizmaları ve toplumsal ilişkileri de hasar görebilmektedir (Erikson, 1976; Fullilove, 1996).Yapılan bazı çalışmalar afet sonrası yerinden olmadan dolayı toplumsal yapının bir parçası olan dezavantajlı gruplardan olan yaşlıların farklı sorunlarla daha fazla karşılaştıkları üzerinde durmaktadırlar (Cutter vd., 2003; Smith, 2014; Wisner vd., 2003; Tiryaki Yenilmez, 2023; Sevim, 2024; Şevik, A. E., 2023). Bireylerin doğup büyüdüğü yerlere bağlayan kültürel ve duygusal bağları, ani bir yerinden edilmeden dolayı büyük oranda zarar görebilmektedir. Bunun nedeni yaşlıların mekân ve yerel bağlara diğer yaş gruplarına kıyasla daha fazla anlam yüklemeleridir (Smith ve Cartwright, 2019; Rowles, 1983). Bu nedenle, yaşlılar, yeni yaşam alanlarında sosyal bağlarını yeniden kurma konusunda daha fazla zorluklarla karşılaşmaktadır (Tuan, 1977).

Yaşlıların doğup büyüdüğü yerlere bağlılıkları onların gündelik hayatları aracılığıyla aileleriyle birlikte yaşadıkları evleriyle kurdukları duygusal bağı da temsil etmektedir (Alman and Low, 1992). Afet nedeniyle yerinden olma sonucu bu bağın zarar görmesi, kişiyi yasa iterek kimlik bunalımına sokmakta ve aidiyet duygularını olumsuz yönde etkilemektedir (Massey and Denton, 1993). Bu da yaşlı bireylerin psiko-sosyal iyi olma hallerinin ve toplumsal

uyum süreçlerinin olumsuz yönde etkilendiği anlamına gelmektedir (Peace vd., 2006). Başka çalışmalarda da yerlerinden olan yaşlıların bulundukları yerlerdeki sorunların üstesinden gelip buralara uyum sağlamak için aile bağlarını da kapsayan sosyal bağlarla nasıl bir topluluk direnci kazanmaya çalıştıklarını incelenmektedir (Ayhan, 2021). Bu çalışmalar, geçmişlerini içinde bulundukları yeni gerçeklikleriyle uzlaştırmak zorunda olan yerlerinden olan yaşlı depremzedelerin deneyimlerini anlamak için bu çalışmaya da bir çerçeve sunmaktadır.

Yaşlıların çevreleriyle ilişkisi kent sosyolojisinin de önemli konu başlıklarından biri olmuştur. Bireylerin fiziksel çevre ile kurdukları bağlar, onların sosyal ilişkilerine de yansımaktadır (Altman ve Low, 1992). Dahası, yaşlılar kültürel ve sosyoekonomik koşulların yanı sıra yaşa bağlı fiziksel kısıtlamalar tarafından şekillendirilmektedir ve buna göre mekân tercihlerinde bulunmaktadır (Esendemir ve Sağman, 2019; Ay ve Çetin, 2022). Bir başka deyişle, yaşlıların hareketliliklerinin kısıtlı olması, onların yeni çevreye uyum süreçlerini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte yaşlıların daha fazla desteğe ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır (Yıldız, 2022). Bu durum, afetler nedeniyle yerinden edilmeden kaynaklı bozulan psikolojik rahatlığın sağlanacağı ve aile bağlarının yeniden kurulabileceği mekânların önemini göstermektedir. Dahası, deprem sonrası iyileşme dediğimiz aşamada fiziksel yeniden yapılanmanın yanı sıra aile bağlarının ve duygusal istikrarın yeniden inşasına yönelik farklı yollara başvurulması anlamına gelmektedir.

Deprem gibi doğal afetler sadece fiziksel yıkımlara yol açmamaktadır. Aynı zamanda yaşlıları da kapsayan bireylerin sosyal bağlarını, psikolojilerini ve toplumsal uyum süreçlerini de derinden etkilemektedirler. Örneğin, afetten sonra Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), sosyal izolasyon ve kimlik kaybı gibi sorunlar, bireylerin topluma yeniden entegre olmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, afet sonrası bireylerin sosyal ve duygusal iyilik hâllerini yeniden inşa etmeye yönelik çalışmalar hayati bir önem kazanmaktadırlar. Özellikle, toplumsal dayanışmayı göstermesi açısından aile bağlarını da kapsayan sosyal bağların yeniden kurulması afet sonrası iyileşme sürecinde kritik bir rol oynamaktadır (Norris vd., 2002).

Aile bağlarını da kapsayan sosyal bağlar, sosyal sermaye olarak toplulukların kriz anlarında dayanıklılığını sağladığı gibi sonrasındaki iyileşme aşamasında da önemli rol oynamaktadır (Putnam, 2000). Özellikle deprem gibi geniş çaplı yıkımlarda, insanların yeniden yüz yüze veya dijital olarak bağ kurma çabaları hem bireysel hem de toplumsal iyileşme süreçlerine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, dijital teknolojilerin kullanımı da kolaylaştırıcı ve destekleyici bir rol oynamaktadır. Örneğin, sosyal medya platformları ve dijital uygulamalar, bireylerin kaybolan iletişim ağlarını yeniden oluşturmasına olanak tanımaktadır (Huang vd., 2010).

Özetlemek gerekirse sosyal dirençlilik, bireylerin ve toplulukların afet sonrası dayanıklılık geliştirme, krizlere hızlı bir şekilde uyum sağlama ve sosyal bağlarını koruma kapasitelerini tanımlamaktadır (Norris vd., 2008). Direnç, bir sistemin bozulmalar karşısında temel özelliklerini kaybetmeden dayanma kapasitesini ifade etmektedir. Bu, yalnızca istikrar sağlamak veya eski haline dönmekten ziyade, stres anlarında fonksiyonel bütünlüğün korunmasını amaçlamaktadır (Adger, 2000). Yaşlıların da dirençli olması için afetler ve şoklar karşısında yıkılmadan ayakta kalabilme gücüne sahip olmaları gerekmektedir. Uyum sağlama, bir sistemin, değişimlere ve dışsal bozulmalara karşı koyarken varlığını koruyabilme kapasitesidir (Walker vd., 2004). Bu yaşlıların afet sonrası yer değiştirme dahil farklı değişimlere dinamik bir şekilde yanıt verme ve bu değişimlerin onların gündelik hayat işleyişlerini olumsuz yönde etkilemesini engelleme yeteneğidir. Bu nedenle, uyum sağlama, sadece eski hâle dönmeyi değil, aynı zamanda değişen koşullara uyum sağlayarak dönüşmeyi ifade etmektedir. Ancak dönüşüm kapasitesi, uyum sağlama yeteneğinden daha ileri bir aşamadır ve bir yapının, değişen koşullara uyum sağlamak adına kendisini yeni biçimlere dönüştürebilme kapasitesini ifade etmektedir. Uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından bu, sadece toparlanmayı değil, aynı zamanda toplulukların yeni koşullara uygun şekilde uyum sağlamasını da ifade etmektedir (Folke, 2006).

Aile Bağları İçinde Yaşlılar

Kültürümüzde “başka eve taşınmak ve ev sahibi olmak” anlamına gelen ev(lilik)le özdeşleşen klasik bir aile tanımımız vardır (İmamoğlu, 1996). Bu tanım günümüzde özünü korumasına rağmen, toplumun bir temel

yapıtaşı ve prototipi olan aile, artık aynı mekânda yaşamının ötesinde de bir anlama sahip olmuştur. Günümüzde aile, evliliğe dayalı kadın ve erkek arasında meşru bir ilişki zemini kurması, neslin devamını sağlaması, bireyi sosyalleştirerek eğitiminde rol oynayıp topluma kazandırması, aile bireyleri arasında paylaşma ve dayanışma ruhunu artırarak daha iyi bir iş bölümüne ortam hazırlaması vb. gibi toplumsal işlevleri olan bir toplumsal kurum olarak varlığını sürdürmektedir.

Türk kültür geleneğinde yaşlılar ailenin merkezi konumundadır. Manevi değerlerimizde aile fertlerinin yaşlı anne ve babalarına saygı duymaları ve onlara iyi muamelede bulunmaları önemli görülen bir saygı biçimidir (Feyizli, 2018, s. 283; Aldemir, 2014). Bu nedenle, aile yaşlı bireyin korunmasında ve desteklenmesinde kilit rol oynamaktadır. Geleneksel olarak yaşlılara büyük bir hürmet gösterilmesi ve hâlâ ailenin büyükleri olarak danışılıyor olmaları önemlidir. Bakıma muhtaç oldukları zamanlarda da birinci dereceden eşleri bunu üstlenseler de çocuklarının ve gelinlerinin buradaki rolü de büyüktür. Bu nedenledir ki yaşlılar çocuklarıyla aynı evde yaşamasalar da çocuklarıyla aynı çevrede olmaya büyük önem vermektedirler.

Kültürümüzde ailedeki ve dışındaki yaşlılara nasıl yaklaşıldığı ve yaklaşılması gerektiği edebiyatımızda da temsil edilmiştir. Örneğin, Der-Tevkîr-i Ebeveyn (Ana Babaya Saygı Gösterme Konusunda) adlı bir şiirinde Sümbülzâde Vehbî aile içindeki ana babaya karşı saygılı hareket edilmesi, onlara ikramda bulunulması, onlara karşı gelinmemesi, onlardan bıkılmaması, rızalarının ve dualarının alınması konusunu işlemiştir. Der-Tevkîr-i Pîrân (İhtiyarların Ağırlanması Konusunda) adlı bir başka divan şiirinde de aile dışındaki yaşlılara da dışardan başkaları tarafından saygı gösterilmeleri, ihtiyaçlarının karşılanmaları, ikramda bulunulmaları, ilgilenilmeleri, tecrübelerinden faydalanılmaları ve kenara itilmemeleri şeklindeki değerler şiire yansımıştır (Sümbülzâde Vehbî, 1994, s. 87-89).

Sosyal Sermaye Bakış Açısından Aile Bağları

Bu çalışma, depremzede yaşlıların deneyimlerini anlamaya dayalı olduğu için fenomenolojik bir yaklaşıma sahiptir. Afetlerde, aile bağlarını da kapsan sosyal bağların nasıl şekillendiğini ve güçlendiğini anlatmak için bazı teoriler kullanılmaktadır. Bu teorilerin yaslandığı kavramlardan biri afet sırasında

ve sonrasında bireylerin ortak bir amaca hizmet etmek için kurdukları bağlarla iş birliği yapma ve dayanışma kapasitesi olarak tanımlanan ‘sosyal sermaye’dir (Putnam, 2000, s. 19). Sosyal sermaye, afetlerin etkilerine karşı bireyler arasında kurulan (b)ağlar yoluyla sosyal birlikteliklerinin artırabildiği ve böylece afetlere karşı dirençlilik kazanıldığını iddia eden bir yaklaşımdır (Dynes, 2006, s. 12). Bu yaklaşıma göre, afet sonrası topluluklar, dayanışma göstererek ve karşılıklı yardımlaşmada bulunarak aile bağlarını da kapsayan sosyal bağlarını yeniden inşa etmektedir ve böylece krizlerin toplumsal etkilerini hafifletmeye çalışmaktadır (Bolin ve Stanford, 1998, s. 115). Bir başka deyişle, sosyal sermaye topluluk direnci kazandırarak toplumların afet sonrası hızla toparlanma kapasitesine ve aile bağlarını kapsayan sosyal bağların bu süreci nasıl kolaylaştırdığına odaklanmaktadır (Aldrich, 2012). İçinde bulunduğumuz dijital çağda, sosyal bağların artık farklı dijital ağlarla da kurulduğunu düşündüğümüzde afet sonrası toplulukların yeniden yapılandırılmasında ağlar da artık bu kapsamda değerlendirilmektedir (Granovetter, 1973).

Depremzede yaşlıların “yer bağlılıkları”dan dolayı “yer değiştirme travmaları” geçirdikleri bilinen bir gerçektir (Scannell and Gifford, 2010; Cernea, 1997). Aile bağlarını da kapsayan sosyal (b)ağlar sosyal sermaye kapsamında görülüp afetlere karşı yaşlılara da dirençlilik kazandırıp yeni ortamlara uyumlarını etkilemektedir, çünkü sosyal sermaye, diğer aile bireyleri gibi yaşlıların da ailelerine olan bağlılıklarını ve karşılıklı yardımlaşma ağlarını güçlendiren bir boyuta sahiptir (Adger, 2000).

Sosyal sermaye bağlayıcı (bonding), köprü kurucu (bridging) ve birleştirici (linking) bağları da kapsamaktadır. Bağlayıcı bağlar mikro düzeydeki birincil grup, köprü kurucu bağlar mezzo düzeyde ikincil grup ve birleştirici bağlar makro düzeyde kurumsal bağlar ifade etmektedirler (Akçakaya ve Suzuki Him, 2021). Yaşlıların afet sonrası deneyimlerini anlamak için bu her üç boyutta önemlidir. Özellikle bağlayıcı bağlar kapsamındaki aile bağlarını daha iyi anlamak için sosyal sermayenin mikro düzeyine bakmakta fayda vardır.

Aile Bağlarını Anlama Metodolojisi

Çalışmanın yöntemi esas olarak örneklem (Sample), ilgi fenomeni (Phenomenon of Interest), tasarım (Design), değerlendirme (Evaluation)

ve araştırma türü (Research type) dahil olmak üzere SPIDER kısaltması şeklindedir (Cooke vd., 2012, s. 1435).

Araştırma örnekleme, 6 Şubat depremlerinden sonra İstanbul' a göç eden 65 yaş ve üzerindeki bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle kartopu usulünce seçilmişlerdir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sosyal Bağ Evi Web Uygulamasının Sosyal Bağ Kapısına entegre edilmiş hazır uygulamalardan WhatsApp linki kullanılmıştır. Bu link üzerinden daha önce Sosyal Kırılmalılık İndeksi uygulanmış 40 depremzede yaşlı katılımcıdan 25'i seçilerek onların kurdukları farklı bağlardan sadece bağlayıcı bağları, aile bağları, bu çalışma kapsamına alınmıştır. Sosyal Kırılmalılık İndeksi sadece onlara uygulanmıştır. Bunun sebebi de hassas bir kitle olan yaşlıların çalışmanın odağındaki önemlerini ve yerlerini pekiştirerek ilişkide oldukları yakınlarına, çevrelerine ve yetkililere daha kolay ulaşmak için olmuştur.

Çalışmada "Aile bağlarının 6 Şubat Depremlerinden dolayı yerlerinden olan yaşlılar için bulundukları yeni yerlere sosyal uyumları açısından anlamı nedir?" sorusuna cevap bulmak amaçlanmıştır. Çalışmanın ilgi fenomeni deprem sonrası iyileştirme aşamasında yaşlıların bulundukları yerlere sosyal uyumlarında aile bağlarının rolüdür. Bu nedenle araştırma, 6 Şubat Depremleri sonrası İstanbul' a göç eden yaşlı bireylerin sosyal uyum süreçleri açısından kurdukları aile bağlarına ne anlam yüklediklerine dair nitel bir modele sahiptir, çünkü nitel araştırmalar, nitelikli veri elde etmek için bireylerin deneyimlerini anlamlandırmalarını derinlemesine inceleyebilmektedir.

Toplanan veriler, tematik analize tabi tutulmuşlardır. Bu analiz yöntemiyle, öncelikle katılımcıların ifadelerinden öne çıkan kategoriler ve ana temalar çıkarılmıştır. Bütün bu süreçler boyunca da Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 20230902298 rapor numaralı etik kurul onayı gereğince katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuşlardır.

Bulgularla Aile Bağları

Tablo1: Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Medeni Hal	Eğitim Durumu	Gelir Düzeyi
KY1	85	Erkek	Evli	Lise	Orta
KY2	74	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY3	68	Kadın	Evli	Lise	Orta
KY4	67	Kadın	Dul	Okula gitmemiş	Orta
KY5	70	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY6	78	Erkek	Evli	Ortaokul	Yüksek
KY7	72	Erkek	Evli	Lise	Orta
KY8	65	Erkek	Boşanmış	Lise	Düşük
KY9	65	Kadın	Dul	Okula Gitmemiş	Düşük
KY10	66	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY11	70	Erkek	Evli	Ortaokul	Orta
KY12	71	Erkek	Evli	İlkokul	Orta
KY13	68	Erkek	Evli	Ortaokul	Düşük
KY14	85	Erkek	Evli	Yüksekokul	Düşük
KY15	70	Kadın	Dul	Okula gitmemiş	Düşük
KY16	65	Erkek	Evli	Ortaokul	Orta
KY17	68	Erkek	Evli	Ortaokul	Orta
KY18	72	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY19	65	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY20	78	Erkek	Evli	Ortaokul	Orta
KY21	71	Erkek	Evli	Lise	Orta
KY22	68	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY23	65	Kadın	Evli	Ortaokul	Düşük
KY24	72	Erkek	Evli	Yüksekokul	Orta
KY25	67	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta

Yukarıdaki tablo 1'e göre, yaşları 65-85 arasındaki değişen katılımcıların 13'ü (%52) erkek, 12'si (%48) kadındır. Medeni hal açısından 3'ü (%12) dul, 1'i (%4) boşanmış geriye kalan 21'i (%84) evlidir. Eğitim durumuna bakıldığında 3'ü (%12) hiçbir okula gitmemiş, 1'i (%4) ilkokul, 14'ü (%56) ortaokul, 5'i

(%20) lise ve 2'si (%8) yüksek okul okumuştur. Gelir durumuna bakıldığında 6'ı (%24) düşük, 18'i (%72) orta ve 1'de (%4) yüksek bir gelire sahiptir.

Yukarıdaki tabloda detayları sunulan katılımcılara öncelikle neden İstanbul' a geldiklerine dair sorular yöneltilmiş bu kapsamda yeni yerleşim alanlarında sosyal bağlarını nasıl inşa ettikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte karşılaşılan güçlükler de araştırmada raporlanmıştır

Aile Bağlarının Mekân Tercihlerindeki Etkisi

6 Şubat Depremleri nedeniyle yerlerinden olan yaşlıların İstanbul' a taşınma tercihlerinde çekirdek aile üyeleri etkili olmuştur. Bu durumu bir katılımcı, “İstanbul' da oğlum var. O ısrar etti ‘gel’ diye. Bizim gelişimizi o ayarladı” (KY8) şeklinde bir beyanda bulunmuştur. Benzer şekilde başka bir katılımcı da “Oğlum geldi, bizi İstanbul' a getirdi” (KY9) açıklamasında bulunmuştur. Depremzede yaşlıların İstanbul' a gelme tercihlerinden sadece oğullarının yanına gelme seçenekleri olduğu için değil aynı zamanda kızlarının da böyle bir imkân sağladıklarını bir katılımcı, “İstanbul' da kızımın yanında kalıyorum” (KY11) şeklinde ifade etmiştir. Bir başka katılımcı da aynı durumu, “Kızım ile birlikte yaşıyoruz” (KY13) diyerek desteklemiştir.

Çekirdek aile gibi geniş aile üyeleriyle de bağın olması depremzede yaşlıların İstanbul' a gelmelerinde etkili olmuştur. Bu durumu bir katılımcı, “Abim ve abimin kızları İstanbul' daldı. Bir aya yakın abim ile kaldık. Bize ev tuttular ve eve taşınmamıza yardım ettiler. Hatta bir yıllık kiramızı dahi verdiler. Annemle beraber kalıyoruz” (KY16) şeklinde dile getirmiştir. Bir başka katılımcı da bu durumu, “İstanbul' a geldiğimizde on on beş gün torunumuzun evinde kaldık. Ondan sonra bize bir ev buldular ve o eve yerleştik” (KY6) ifadesinde bulunmuştur. Başka bir katılımcı da önceki katılımcıları destekleyerek, “Kardeşimin yanındayız. Depremden sonra bizi aramıştı. Onunla konuştuktan sonra geldi bizi aldı İstanbul' a getirdi” (KY25) beyanında bulunmuştur.

Ayrıca, deprem sonrası gidilen yer seçiminde İstanbul' un olmasında yaşlının halihazırda bekleyen bir evinin olması da etkili olmuştur. Bu durumu bir katılımcı, “Benim İstanbul' da evim vardı. Kendi evime geldim. Torunlarımla birlikte yaşıyorum şu an” (KY22) şeklinde izah etmiştir.

Konuk Kentte Aile Bireyleriyle Birlikte Olma Memnuniyeti

Bazı katılımcılar 6 Şubat Depremleri sonrası gelinen İstanbul' da aile bireyleriyle birlikte olmaktan memnuniyetlerini de dile getirmişlerdir. Örneğin, bir katılımcı, “Ailemle parklarla bile birlikte olmaktan hoşlanıyorum” (KY3) diyerek kendilerini yabancı hissettikleri bir yerde aile bireyleriyle birlikte olmanın verdiği güven ve hoşnutluğu dile getirmiştir. Bir başka katılımcı da “Deprem sonrasında İstanbul' a geldik ve buraya yerleşmek bir hayli zor oldu. Eski yaşamımdan çok farklı bir ortamdayım, ama ailemle birlikte olmak bana güven verdi” (KY5) diyerek ailenin ve onunla kurulan bağların nasıl bir güven verdiğini ifade etmiştir. Bir başka katılımcı da “Aile çok önemli bir kavram. Nerede olursa olsun aile bireylerinin senin yanında olduğunu hissetmek daha iyi hissettiriyor” (KY23) diyerek ailenin ve bireyleriyle birlikteliğin önemini vurgulamıştır.

Aile Dayanışmasıyla Zorlukların Üstesinden Gelmek

Deprem sonrasında gelinen İstanbul' da aile dayanışmasıyla zorlukların üstesinden nasıl gelindiğini de bazı katılımcılar dile getirmişlerdir. Örneğin bir katılımcı bu durumu, “Yaşadıklarımızın üstesinden ailemle beraber gelmemiz ileride hayatımızın eskisi gibi düzene girebileceği inancını da pekiştirdi” (KY12) diyerek hep birlikte sergilenen aile dayanışmasının zorlukların üstesinden gelinmesindeki etkisini de dile getirmiştir. Bir başka katılımcı da “Zor zamanlarda ailemin yanımda olması bana güç verdi ve dayanıklılık kazandırdı” (KY20) diyerek aile bağlarının göç edilen İstanbul' da kırılğanlıkları artan depremzede yaşlıların aileyle birlikte olmalarının onlara ne denli bir dirençlilik kazandırdığını da dile getirmiştir.

Kopan Aile Bağlarının Yeniden Kurulmaları

6 Şubat Depremleri bir yandan yerinden olan yaşlıların geride bıraktıkları aile bireyleriyle fiziksel olarak bağlarının kopmasına yol açarken, öbür yandan da taşındıkları İstanbul' da daha önce farklı sebeplerle İstanbul' a göç etmiş aile üyeleriyle bir araya gelerek bağlarını yeniden kurma fırsatı oluşturmuştur. Bu durumu bir katılımcı, “Depremden iki üç gün sonra İstanbul' a geldik. Kızım vardı burada onun yanına geldik oğlumla birlikte” (KY19). Bir başka katılımcı da onu destekler mahiyette, “Benim kız zaten İstanbul' da oturuyordu. Onun yanına geldik” (KY7) şeklinde bu durumu ifade etmiştir. Bir başka katılımcı

da çocuğunun kurduğu yeni ailesinin dağılması sonrası onunla yeniden nasıl bir aile olduğunu, “Benim oğlum eşinden boşandı. Şimdi onun yanına Güngören’e geldik” (KY2) şeklinde beyan etmiştir.

Yüz Yüze ve Dijital Aile Bağlarının Kurulması

Yaşlılar aile bağlarını yüz yüze görüşmelerle kurdukları gibi telefonla ve ona yüklü uygulamalar üzerinden sürdürmeye çalışmaktadırlar. Sağlık hizmetlerini uzaktan Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) üzerinden alma ve sağlama anlamında kullanılan tele sağlık (tele-health) kavramından esinlenerek yaşlıların ve ailelerinin karşılıklı telefon ve ona yüklü uygulamalar üzerinden kurdukları bağları tele aile bağları veya dijital aile bağları olarak değerlendirmek mümkündür. Bu durumu bir katılımcı, “Arada bir abimle yüz yüze görüşüyoruz. İstanbul dışında olan akrabalarla telefonla görüntülü görüşüyoruz” (KY16) şeklinde izah etmiştir. Bir başka katılımcı da “Burada kardeşlerimle de iletişim kurdum. Daha çok telefonla konuşuyoruz. Uygun zamanlarında yüz yüze de görüşüyoruz” (KY8) onu destekler mahiyette bir beyanda bulunmuştur. Bir katılımcı da İstanbul’da farklı aile üyelerinin ve akrabalarının İstanbul’da farklı yakalarda oturmalarından dolayı, “Kardeşlerim, çocuklarım ve teyze çocuklarım var İstanbul’da. Biz Anadolu Yakası’nda onlar Avrupa Yakası’nda oturuyorlar. Onlarla arada bir telefonla görüşüyoruz” (KY17) şeklinde bir ifade de bulunarak tamamen artık dijital bağlarla yetindiğini belirtmiştir.

Dijital aile bağları, sadece 6 Şubat Depremleri sonrası yaşlıların geldikleri ve bulundukları İstanbul ile sınırlı kalmaktadır. Geride bıraktıkları memleketlerindeki aile bireylerini de kapsamaktadır. Bu yönüyle dijital aile bağları fiziki sınırlar tanımamaktadır. Bu durumu bir katılımcı, “Depremden hemen sonra akrabalık ilişkileri bitecek diye korktuk, çünkü herkes bir yere gitti. Farklı yerlerde herkes kendi derdine düştü. Kalacak yer bulmaya çalıştılar. O sırada yüz yüze çok görüşemedik, sadece telefonlaştık. İstanbul’da kardeşlerim ve yeğenlerim var. Belki 500 tane tanıdık aile var burada. Hepsiyle de görüşüyoruz. Memlekette de çok akrabamız var. Onlarla telefonla görüşüyoruz” (KY21) şeklinde ifade etmiştir. Bir başka katılımcı, “Memlekette kalan akrabalarımızla telefonla görüşüyoruz genelde. Depremden önce Kahramanmaraş’tayken aynı mahallede yaşadığımız akrabalarımızla da

telefonla sık sık görüşüyoruz” (KY24) diyerek önceki katılımcının dediklerini teyit etmiştir.

Aile Bağlarının Kente Uyuma Etkisi

Depremzede yaşlıların bulundukları İstanbul' a uyumlarında aile bağlarının temel bir rolü vardır. Bu argümanı bir katılımcı, “İstanbul' da ablam da var. Onunla da iletişim halindeyiz. Kurduğum ilişkiler buraya alışmak ve deprem korkusunu atlatmak için faydası oldu” (KY10) ifadesinde bulunarak desteklemiştir. Ancak, İstanbul'un şartlarından dolayı zaman geçtikçe aile bireylerinin de başlarının çarelerine bakması ve kendi gerçekleriyle yüzleşmeleri sonucu bazı katılımcılar kente uyumlarını güçlendiren aile bağlarının zayıflığından da bahsetmişlerdir. Örneğin, bir katılımcı, “Herkes kendi derdine düştüğü için İstanbul' daki akrabalarla da pek görüşemiyoruz” (KY15) diyerek aile bağlarının zayıfladığına dikkat çekmiştir. Bir başka katılımcı da öncekinden daha sert bir şekilde “Herkes kendini kurtarmanın derdinde. Eş dost akraba birliği kalmadı bu yüzden” (KY25) diyerek çoğu katılımcının ifadelerinde ortaya çıkan İstanbul'un aile bağlarını güçlendiren yönünün yanı sıra bireyselleştiren bir tarafının da olduğuna dikkat çekilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Depremden dolayı yerinden olmanın yaşlıları da kapsayan bireyler üzerindeki etkisi çok boyutludur (Cutter vd., 2003). Bu çalışmada elde edilen bulgular, kavramsal ve kuramsal çerçeveye birlikte ele alındığında bu etkinin farklı boyutları görülmektedirler. 6 Şubat Depremleri nedeniyle geçmişe dönük travmalarını hatırlatmamak için yerinden olmanın yaşlıların dünyasında oluşturduğu tahribata bu çalışmada yer verilmemesine rağmen, onların bulundukları İstanbul' da aileleriyle bağ kurmaları ve dayanışma içerisinde olmaları bunun söz konusu etkiye karşı bir tepki olduğunu yeterince ortaya koymaktadır.

Topluluk içi dayanışma yerinden olma süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır (Cernea, 1997). Depremzede yaşlıların çekirdek ve geniş aile bağlarıyla İstanbul' a taşınma ve kentin yaşam koşullarına daha rahat uyum sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri, deprem sonrası aile bağlarının İstanbul' da yeniden inşa edilmesinin, yalnızca bireysel iyileşme

süreci için değil, aynı zamanda kente uyum açısından da ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Katılımcılar, deprem sırasında yaşadıkları kayıpları ve sonrasında İstanbul'a geldiklerinde karşılaştıkları zorlukları ifade ederlerken, bu süreçte geride kalan ve İstanbul'da yeniden kurulan aile bağlarını koruma konusundaki çabalarını da dile getirmişlerdir. Mekânsal uzaklıktan dolayı memlekette kalan aile bireyleriyle aile bağlarının yeniden inşasında telefonun ve ona yüklü uygulamaların gerek sesli gerekse yazılı ve görüntülü olarak rolü büyük olmuştur. Aile bağlarının bu yolla kurulmasının yaygınlaşması nedeniyle bu bağların dijital imkanlarla sağlanması da önemli hale gelmiştir.

Dijital okuryazarlıkları diğer yaş gruplarına nazaran daha düşük olan ve bundandolayı da “dijital göçmen” olarak görülen dezavantajlı gruplardan yaşlılar için de dijital imkanlarla sağlayabilecekleri aile bağlarının gelişmesi, mevcut sosyal sermaye eksikliklerine rağmen kentte derinleşen kırılmalıklarına karşı sosyal dirençliliklerini de artırmaktadır. Bu nedenle, afet sonrası iyileştirme aşaması için geliştirilecek sosyal politikalar ve acil müdahalelerde bu çeşit aile bağlarının güçlendirilmesine yönelik plan ve stratejiler de yer olmalıdırlar. Bu nedenle, gelecekteki araştırmalar, sosyal dayanıklılık stratejileri geliştirmeye ve depremzede yaşlıların aile bağlarını korumak ve yeniden kurmak için destekleyici alanlar yaratmaya odaklanmalıdır. Bu durum, doğal afetlerden etkilenen yaşlı nüfusun kırılmalıklarının giderilmesinde hayati bir önem taşımaktadır.

Afetler sonrası oluşan toplumsal travma, aile bağları başta olmak üzere sosyal bağları da etkilemektedir. Sosyal bağların kopması, özellikle yaşlı bireylerde belirgin duygusal strese neden olduğunu göstermektedir (Bowlby, 1988). Sosyal bağlarla uyumun sağlanamaması yalnızlık hissini artırdığı gibi psiko-sosyal refahı da olumsuz yönde etkilemektedir (Erikson, 1976). Bu nedenle, yaşlıların sosyal refahı için topluluk/aile temelli destek sistemlerinin önemi, bu bağlamda yeniden değerlendirilebilir (Peace vd., 2005). Sosyal destek mekanizmalarının, yalnızca ekonomik yardımlardan ibaret olmaması, bireylerin aile bağlarını farklı bir şekilde yeniden inşa etmelerine yardımcı olacak araçlar sunması gerekmektedir. Örneğin, aile merkezli sosyal etkinlikler ve yaşlı bireylerin katılımını teşvik edecek programlar, bu süreçte

kritik bir rol oynayabilirler. Ayrıca, dijital araçlara erişimi artıracak ve bu araçların kullanımını kolaylaştıracak eğitim programları, bireylerin sosyal (b)ağlarını genişletmelerine katkı sağlayabilir. Bu nedenle, yer değiştirme süreçlerinde yaşlı bireylerin özel ihtiyaçlarını dikkate alan daha kapsamlı sosyal politika yaklaşımları geliştirilerek aile bağlarını da güçlendirecek şekilde çeşitlendirilmelidir.

Bu çalışma yalnızca İstanbul’u kapsadığı için geriye kalan şehirlerdeki depremzede yaşlı bireylerin deneyimlerini inceleyen daha geniş çaplı araştırmaların yapılması faydalı olacaktır. Ayrıca, depremzede yaşlı bireylerin aile bağlarını da kapsayan sosyal destek ağlarını güçlendirmek için yapılacak müdahalelerin etkinliğini ölçen boylamsal çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adger, W. N. (2000). Social and Ecological Resilience: Are They Related? *Progress in Human Geography*, 24(3), 347-364. <https://doi.org/10.1191/030913200701540465>.
- Akçakaya, E. Y., and Suzuki Him, M. (2021). Yaşlıların Sosyal Ağlarının Afet Riski Bağlamında Değerlendirilmesi. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4(4), 3-16.
- Aldemir, O. (2014). *Kur'an-ı Kerim ve Sünnette Yaşlanma ve Yaşlılık*. İstanbul: Beyan.
- Aldrich, D. P. (2012). *Building Resilience: Social Capital in Post-Disaster Recovery*. Chicago: University of Chicago Press.
- Altman, I. ve Low, S. (1992). *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- Ay, S.ve Çetin, B. N. (2022). Deprem Mağduru Yaşlı Bireylerin Mekân Memnuniyetlerinin İncelenmesi: Elâzığ Örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 3(3), 236-250. doi:10.52108/2757-5942.3.3.2.
- Ayhan, H. (2021). Migration and Urban Adaptation: A Case Study of Elderly Migrants in Turkey. *Journal of Urban Studies*, 45(2), 101-118.
- Bolin, R., and Stanford, L. (1998). *The Northridge Earthquake: Vulnerability and Disaster*. Routledge.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base Parent Child Attachment and Healthy Human Development*. New York: New York Basic Books.
- Cernea, M. (1997). The Risks and Reconstruction Model for Resettling Displaced Populations. *World Development*, 25(10), 1569-1587. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(97\)00054-5](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(97)00054-5).
- Cooke, A., Smith, D. ve Booth, A. (2012). Beyond PICO: The SPIDER Tool for Qualitative Evidence Synthesis. *Qualitative Health Research*, 22(10), 1435–1443. doi: 10.1177/1049732312452938.
- Cutter, S. L., Boruff, B. J. ve Shirley, W. L. (2003). Social Vulnerability to Environmental Hazards. *Social Science Quarterly*, 84(2), 242-261. doi: 10.1111/1540-6237.8402002.
- Dynes, R. R. (2006). Social Capital: Dealing With Community Emergencies. *Homeland Security Affairs*, 2(2), 1–26.
- Erikson, K. T. (1976). *Everything in its Path: Destruction of Community in the Buffalo Creek Flood*. New York: Simon and Schuster.
- Esendemir, Ş. ve Sağman, M. M. (2019), Yaşlanma ve Mekân İlişkisi Üzerine: Türkiye’de Yaşlı Erkek Bireylerin Camii ve Kahvehane Kullanımlarının Analizi. *ARHUSS*, 2(1), 19-36.
- Feyizli, H. T. (2018). *Feyzü’l Furkan: Kur’an-ı Kerim ve Tefsirli Meali*. İstanbul: Server Yayınları.
- Folke, C. (2006). Resilience: The Emergence of a Perspective for Social–Ecological Systems Analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253-267. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>.

- Fullilove, M. T. (1996). Psychiatric Implications of Displacement: Contributions from the Psychology of Place. *American Journal of Psychiatry*, 153(12), 1516–1523.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <http://www.jstor.org/stable/2776392>.
- Huang, C. M., Chan, E. ve Hyder, A. A. (2010). Web 2.0 and Internet Social Networking: A New Tool for Disaster Management? -Lessons from Taiwan. *BMC Medical Informatic Decision Making*, 10, 57. doi: 10.1186/1472-6947-10-57.
- İmamoğlu, V. (1996). A Synthesis of Muslim Faith and Secularity: The Anatolian Case. *Arch. and Comport. /Arch. and Behav.*, 11 (3-4), 227–234.
- Massey, D. S. ve Denton, N. A. (1993). *American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass*. Boston: Harvard University Press.
- Norris, F. H., Friedman, M. J. ve Watson, P. J. (2002). 60,000 Disaster Victims Speak: Part 2. Summary and Implications of the Disaster Mental Health Research. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 65(3), 240-260. doi: 10.1521/psyc.65.3.240.20169.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F. ve Pfefferbaum, R. L. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities and Strategy for Disaster Readiness. *American journal of community psychology*, 41(1-2), 127–150. doi:10.1007/s10464-007-9156-6.
- Peace, S. M., Holland, C. ve Kellaher, L. (2005). *Environment and Identity in Later Life (Growing Older)*. New York: Open University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Rowles, G. D. (1983). Place and Personal Identity in Old Age: Observations from Appalachia. *Journal of Environmental Psychology*, 3(4), 299-313. doi: 0.1016/S0272-4944(83)80033-4.
- Scannell, L. ve Gifford, R. (2010). Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10. doi: 10.1016/j.jenvp.2009.09.006.
- Sevim, Y. (2024). Deprem Nedeniyle Zorunlu Göçe Maruz Kalan Yaşlı Bireyler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Kent Akademisi*, 17(5), 2057-2080. doi: 10.35674/kent.1498224.
- Smith, J. A. (2014). The Psychological Impacts of Disaster-Induced Displacement. *Trauma Studies Quarterly*, 8(2), 87-102.
- Smith, J., ve Cartwright, S. (2019). Disaster-Induced Displacement and its Impact on Elderly Populations. *Journal of Disaster Studies*, 45(3), 203–218.
- Sümbülzâde Vehbî (1994). *Lütfiyye*. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Şeker, B. D. (2023). Doğal Afetlerin Göç Üzerindeki Etkileri: Depremler ve Türkiye. *Göç Dergisi*, 10(2), 173–187. doi:10.33182/gd.v10i2.875.

- Şevik, A. E. (2023). Deprem ve Yaşlılık: Psikososyal Bir Bakış. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 16(1), 49-57. doi: 10.46414/yasad.1292526.
- Tiryaki Yenilmez, D. (2023). Deprem ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Düşünce Dergisi*, 7, 39-52. doi:10.53507/akademikdusunce.1282303.
- Tuan, Y.-F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis, Minnesota: University of Minnesota Press.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>.
- Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R. ve Kinzig, A. (2004). Resilience, Adaptability and Transformability in Social-Ecological Systems. *Ecology and Society* 9(2), 5. <http://www.ecologyandsociety.org/vol9/iss2/art5/>.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T. ve Davis, I. (2003). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*. London: Routledge.
- Yıldız, H. (2022). Zorunlu Göç ve Toplumsal Bağlanma Teorisi Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 52-65.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi’ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a peer-reviewed and scientific journal published four times a year by the Ministry of Family and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

Notlar

Notlar